

ՍԱՀՄԱՆԱԳՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԳԵՎՈՐԳ ՆԱՐԻՆՅԱՆ

ԴԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ
ԵՎ ԿԱՌՈՒՅՎԱԾՔԸ.....3

ՔՐԵԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ԷՍԻԼՅԱ ԱՔՐԱՀԱՄՅԱՆ

ԱՐԴԱՐՈՒԹՅԱՆ՝ ՈՐՊԵՍ ԷԹԻԿԱԿԱՆ-ԻՐԱՎԱԿԱՆ
ԵՐԵՎՈՒՅԹԻ ԵՎ ԱՐԴԱՐՈՒԹՅԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔԻ
ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԺԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ..... 12

ԳԱՌՆԻԿ ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԴՐՄԱՆ
ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ.....20

ՀՈՒՓՍԻՄԵ ԽԱԶԱՏՐՅԱՆ

ԽՍՔԻ ԿԱԶՄՈՒՄ ՀԱՆՑԱՆՔ ԿԱՏԱՐԱԾ ԱՆՉԱՓԱՀԱՄՆԵՐԻ
ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԱՏԿԱՆԻՇՆԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ.....29

ՔՐԵԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՆՆԱ ՇՈՒԽՅԱՆ

ՄԻՆՉԴԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՆԿԱՏԱՍՄԲ ԴԱՏԱԿԱՆ
ՎԵՐԱՀՍԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ, ԲՆՈՒԹԱԳԻՐՆ ՈՒ
ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ.....35

ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՆԱՆԵ ՍԱՀԱԿՅԱՆ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՐԻՔՆԵՐԻ ԲԱՎԱՐԱՐՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿՈՎ
ԿՆՔՎՈՂ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ42

ԳՐԻԳՈՐ ԲԵՔՄԵԶՅԱՆ

ԱՆԻ ՄՈՒԹԱՅՅԱՆ

ԻՐԱԿԱՆ ԿՈՂՄԻ ԶՈՂԱՐԿՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿՈՎ ԿՆՔՎԱԾ
ԳՈՐԾԱՐՔԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՇԻՆԾՈՒ ԳՈՐԾԱՐՔԻ ՏԵՍԱԿ60

**ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆ
ԱՐՄԻՆԵ ՉՈՔԱՆՅԱՆ**

ՍԵԴԻԱՑԻԱՅԻ (ՀԱՇՏԵՑՄԱՆ) ԸՆԹԱՑԱԿԱՐԳԵՐԻ
ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ ՆՈՏԱՐԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅՈՒՄ66

**ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ
ՆՈՆՆԱ ՔԱՄԱԼՅԱՆ**

ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՍԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ
ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ԿԱՊԸ 72

**ՄԱՐԴՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔՆԵՐԻ ԵՎՐՈՊԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՆԱԽԱԴԵՊԱՅԻՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ**.....80

ԴԱՏԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱ

ՀՀ ՎՃՈՒԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐ87

ՂԱՏԱԿԱՆ ԱԿՏԵՐԻ ԲՈՎԱՆ-ՂԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԿԱՌՈՒՑՎԱԾՔԸ

Ղատական ակտերի բովանդակու-
թյան և կառուցվածքին վերաբերող
ուսումնասիրությունը կատարված է մի-
ջազգային փորձի համեմատական վեր-
լուծության համատեքստում: Ըստ որում՝
նման ուսումնասիրությունը կատարել
ենք հաշվի առնել Հայաստանի Հանրա-
պետության, Ղազախստանի Հանրապե-
տության, Ռուսաստանի Դաշնության և
Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետու-
թյան օրենսդրությունների իրավահամե-
մատական վերլուծության և մեր իսկ դա-
տական փորձառությունը:

Ղատական ակտերին ներկայացվող
այլ պահանջներին գուզընթաց առանձին
երկրների քաղաքացիական դատավա-
րության օրենսդրությունները սահմանում
են նաև դրանց ձևին, կառուցվածքին ու
բովանդակությանը վերաբերող դրույթ-
ներ: Ս. Կ. Ջազայնովան, այս փաստը
հիմք ընդունելով, ընդգծում է, որ դատա-
կան ակտերը, ի տարբերություն այլ իրա-
վակիրառ ակտերի, բնութագրվում են
առավել կատարյալ լինելու հանգաման-
քով, քանի որ առանձին դատական ակ-
տերի գծով օրենքը սահմանում է վերջի-
նիս ներհատուկ պահանջներ¹:

Ղատական ակտերն արտահայտում
են դատական իշխանության հեղինակու-
թյունը, ինչն էլ ենթադրում է, որ դրանք
պետք է ունենան հստակ շարադրանք:
ՀՀ ՔԴՕ-ը սահմանում է վճռի բովանդա-
կությունը (հոդ. 192): Ա. Գ. Բեշենկին, Ն.
Վ. Պավլովը, որոնց հետ համակարծիք
են նաև մենք, գտնում են, որ դատական
ակտը պետք է բավարարի խոսքի հստա-
կության, խնայողության, տրամաբանա-

կանության և ճշտության պահանջները²:
Ըստ Ռ. Գ. Պետրոսյանի՝ դատական
ակտը պետք է կազմված լինի համոզիչ և
շարադրված՝ իրավաբանորեն գրագետ,
պարզ, հստակ, սեղմ ձևակերպումներով,
ունենա հրամայական բնույթ, չպետք է
պարունակի բարդ կամ անդեմ արտա-
հայտություններ ու դատողություններ
կամ դրա ընկալումը դժվարացնող դարձ-
վածքներ³: Հիմք ընդունելով վերը ներկա-
յացված հեղինակների, ինչպես նաև Ս.
Գ. Մեդրյանի կարծիքները, ընդհանրաց-
նենք, որ դատական ակտը վերը նշված
պահանջներին համապատասխանեց-
նելու գործընթացում անհրաժեշտ է
սպահովել առօրյա խոսակցական ոճին
ներհատուկ արտահայտչամիջոցների,
ժողովրդական ասացվածքների և մեջբե-
րումների բացակայությունը: Ղատական
ակտը պետք է գերծ լինի հապավումնե-
րից, օտարահունչ արտահայտություննե-
րից:

Ինչպես նշվեց, առաջին ատյանի
դատարանի՝ գործն ըստ էության լուծող
ակտերի (վճիռների) կառուցվածքը և բո-
վանդակությունը կարգավորվում է ՔԴՕ
192-րդ հոդվածով: Հոդվածի 1-ին մասով
սահմանվում է վճռի ընդհանուր կառուց-
վածքը: Այն բաղկացած է ներածական,
նկարագրական, պատճառաբանական և
եզրափակիչ մասերից:

ՔԴՕ 192-րդ հոդվածի 2-րդ մասով
սահմանված է, որ վճռի ներածական մա-
սը պետք է պարունակի վճիռ կայացնող
առաջին ատյանի դատարանի անվանու-
մը, դատարանի կազմը, գործի համարը,
վճիռը կայացնելու տարին, ամիսը, ամ-

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ՂԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ՂԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Սահմանադրական իրավունք

սաթիվը, գործին մասնակցող անձանց անունները (անվանումը), հայցի առարկան: Վճռի ներածական մասում պետք է նշվեն նաև գործին մասնակցող անձի՝ քաղաքացու անձնագրային տվյալները, իրավաբանական անձի հարկ վճարողի հաշվառման համարը և պետական գրանցման վկայականի համարը:

ՔԴՕ 192-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված է, որ վճռի նկարագրական մասը պետք է պարունակի՝

1) նշում այն մասին, թե երբ է հայցը ներկայացվել Առաջին ատյանի դատարան, երբ է այն ընդունվել վարույթ,

2) համապատասխան դատավարական նախապատմությունը և վերադաս դատարանի սահմանած գործի նոր քննության ծավալը, եթե գործը վերադաս դատարանն ուղարկել է նոր քննության,

3) նշում՝ գործին երրորդ անձանց ներգրավելու մասին,

4) հայցվորի դիրքորոշման հակիրճ բովանդակությունը՝ յուրաքանչյուր պահանջը, յուրաքանչյուր պահանջի իրավական և փաստական հիմքերը,

5) նշում այն մասին, թե արդյոք փոփոխվել է հայցի առարկան կամ հիմքը՝ փոփոխված լինելու դեպքում նշելով փոփոխության կատարման ամսաթիվը և փոփոխության էությունը,

6) պատասխանողի դիրքորոշման հակիրճ բովանդակությունը՝ հայցվորի յուրաքանչյուր պահանջն ընդունելու կամ դրա դեմ ամբողջությամբ կամ մասնակի առարկելու վերաբերյալ, առարկության իրավական և փաստական հիմքը,

7) վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջ ներկայացնող երրորդ անձի դիրքորոշումը, որը շարադրվում է սույն մասի 4-րդ կետով սահմանված կարգով,

8) վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջ չներկայացնող երրորդ անձի դիրքորոշումը, որը շարադրվում է սույն մասի համապատասխանաբար 4-րդ կամ 6-րդ կետով սահմանված կարգով,

9) հակընդդեմ հայցվորի և հակընդդեմ հայցով պատասխանողի դիրքորոշումները, որոնք շարադրվում են սույն մասի համապատասխանաբար 4-րդ և 6-րդ կետերով սահմանված կարգով,

10) նշում՝ ՔԴՕ 169-րդ հոդվածով նախատեսված որոշման (ապացուցման պարտականությունը բաշխելու մասին) կայացման մասին,

11) անհրաժեշտության դեպքում նշում՝ առանձին ակտի ձևով ընդունված այլ որոշումների մասին:

ՔԴՕ 192-րդ հոդվածի 4-րդ մասով վճռի պատճառաբանական, կամ, ինչպես մասնագիտական որոշ աղբյուրներ են նշում, «նտիվացիոն»⁴ մասը պետք է պարունակի՝

1) վերլուծություն՝ կիրառելի իրավունքի վերաբերյալ՝ միջազգային պայմանագրերի, օրենքների և այլ իրավական ակտերի, Հայաստանի Հանրապետության վավերացրած՝ մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային պայմանագրերի հիման վրա գործող մարմինների, այդ թվում՝ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի, ինչպես նաև Սահմանադրական դատարանի, Վճռաբեկ դատարանի այն որոշումների վկայակոչմամբ, որոնք առաջին ատյանի դատարանը կիրառելի է համարում,

2) գործի լուծման համար նշանակություն ունեցող փաստերի շրջանակը,

3) ապացուցման կարիք չունեցող փաստերը՝ նշելով, թե ապացուցելուց ազատելու հիմքերի մասին սույն օրենսգրքի 61-րդ հոդվածի որ մասի հիման վրա, և ինչ հիմքով է գործին մասնակցող անձն ազատվում տվյալ փաստն ապացուցելու պարտականությունից,

4) ապացուցման ենթակա փաստերը՝ ա. շարադրելով ապացուցման ենթակա յուրաքանչյուր փաստը,

բ. նշելով, թե ով է կրում ապացուցման ենթակա յուրաքանչյուր փաստի ապացուցման պարտականությունը և որ իրավական նորմի հիման վրա,

գ. առաջին ատյանի դատարանի եզ-

րակացությունը տվյալ փաստի ապացուցված լինելու վերաբերյալ՝ գնահատելով տվյալ փաստի հաստատման կամ մերժման համար գործին մասնակցող անձանց ներկայացրած յուրաքանչյուր ապացույցը,

5) գործին մասնակցող անձի ներկայացրած ապացույցն անթույլատրելի կամ ոչ վերաբերելի համարելու դեպքում՝

ա. հղում այն իրավական նորմերին, որոնց հիման վրա ապացույցը ճանաչվել է անթույլատրելի կամ ոչ վերաբերելի,

բ. այն փաստերի շարադրանքը, որոնց հիման վրա դատարանը հանգել է եզրահանգման,

6) եզրակացություն՝ գործին մասնակցող անձանց պահանջների և առարկությունների հիմնավոր լինելու վերաբերյալ,

7) գործին մասնակցող անձանց միջև դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ Առաջին ատյանի դատարանի պատճառաբանությունը:

Ըստ ՔԴՕ 192-րդ հոդվածի 5-րդ մասի վճռի եզրափակիչ մասը պետք է պարունակի՝

1) յուրաքանչյուր պահանջը բավարարելու կամ մերժելու մասին դատարանի եզրակացությունը,

2) գործին մասնակցող անձանց միջև դատական ծախսերը բաշխելու վերաբերյալ առաջին ատյանի դատարանի եզրահանգումները,

3) եզրահանգումներ՝ կիրառված հայցի ապահովման միջոցները պահպանելու կամ վերացնելու մասին,

4) հայցն ամբողջությամբ կամ մասնակի բավարարելու և կատարում ենթադրող վճիռ կայացնելու դեպքում նշում՝ վճիռը կանոնվին չկատարվելու դեպքում այն պարտապանի հաշվին դատական ակտերի հարկադիր կատարումն ապահովող ծառայության միջոցով կատարելու մասին,

5) վճռի բողոքարկման ժամկետը և այն վերադաս դատական ատյանը, որտեղ կարող է ներկայացվել բողոքը:

ՀՀ ՔԴՕ 192-րդ հոդվածի վերլուծու-

թյունից պարզվում է, որ այն ենթադրում է դատական ակտի կառուցվածքի համապատասխանություն կառուցվածքին ներհատուկ տրամաբանական հաջորդականությանը: «Կառուցվածք» եզրույթը ենթադրում է օբյեկտի կայուն կապերի և փոխգործակցության ընդհանրություն, որն ապահովում է ինչպես ամբողջականություն, այնպես էլ արտաքին և ներքին տարաբնույթ փոփոխությունների դեպքում հիմնական հատկությունների պահպանում: Այսօրինակ հաջորդականության պահպանումը բխում է ՔԴՕ 192-րդ հոդվածի 1-ին մասից: Այնուամենայնիվ, սա կարող ենք փաստել միայն ՀՀ ՔԴՕ-ին պատկանող մասով, քանի որ առանձին երկրների քաղաքացիատարական օրենսդրության և դատական պրակտիկայի ուսումնասիրությունը վկայում է, որ այդ տրամաբանական հաջորդականությունը խախտված է, ինչն, ըստ մեզ, էական բաց է, և ունի լրացման կարիք:

Համեմատության համար նշենք, որ Ղազախստանի ՔԴՕ-ն սահմանում է դատական ակտի առանձին մասերի հաջորդականություն, սակայն օրենսգրքի վերաբերյալ մեկնաբանություններում նշվում է, որ ավանդաբար դատական պրակտիկայում դատական ակտի մասերի գծով պահպանվում է հետևյալ հաջորդականությունը՝ ներածական, նկարագրական, պատճառաբանական և եզրափակիչ, որը ենթադրում է, որ պրակտիկայում այս դրույթը երբեմն չի պահպանվում: Իսկ Գերմանիայի դատական պրակտիկայում ակնհայտ գերակայությունը տրված է դատական ակտի մասերի գծով հետևյալ հաջորդականությանը՝ ներածական, եզրափակիչ, պատճառաբանական: Ընդհանուր առմամբ նշենք, որ **ցանկալի կլիներ ՀՀ ՔԴՕ-ով սահմանել դատական ակտի մասերի հաջորդականության պահպանման պարտադիր պահանջն օրենքի տառով, ինչը թույլ կտար խուսափել քաղաքացիատարական օրենսդրության և դատական պրակտիկայի միջև առկա հակասություններից:**

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ՀՀ ՔԴՕ-ով, «Նորմատիվ իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքով, ՀՀ դատական օրենսգրքով սահմանված դրույթների ընդհանրացման արդյունքում և դրանց հիմքով ՀՀ դատարանների նախագահների խորհուրդն իրեն վերապահված լիազորությունների շրջանակում 2008 թ.-ի հունիսի 13-ի թիվ 122 որոշմամբ հաստատել է առաջին ատյանի դատարանների կողմից կայացվող վճռի կառուցվածքին և բովանդակությանը վերաբերվող հիմնական կանոնները, որոնք ընդհանուր առմամբ կրում են խորհրդատվական բնույթ և պրակտիկ գործունեության ընթացքում դրանում ներառված պահանջներից որոշակի շեղումները թույլատրելի են, սակայն չեն խրախուսվում: Նշված փաստաթղթում ևս մեկ անգամ ընդգծվում է ՀՀ ՔԴՕ 192-րդ հոդվածով սահմանված կառուցվածքային նպատակային հաջորդականության պահպանման կարևորությունը՝ դրանց միջև առկա անբակտելի կապերի առկայության պարագայում: ԴՆԽ որոշման համաձայն՝ Առաջին ատյանի դատարանների գործը, ըստ էության, լուծող դատական ակտերը շարադրվում են A4 ձևաչափով էջերի վրա՝ վերևից և ներքևից՝ 2 սմ, ձախից՝ 3 սմ, աջից՝ 1 սմ լուսանցքներով: Վճիռներում կիրառվում է «Arial Armenian» համակարգչային տառատեսակը (տառաչափը՝ 12), իսկ տողերի միջև պահպանվում է 1 միավոր հեռավորություն: Ինչպես ՀՀ, այնպես էլ տարբեր երկրների դատական պրակտիկայի ուսումնասիրության արդյունքներով փաստենք, որ դատական ակտերի գծով վերը նշված պահանջները գրեթե չեն ապահովվում: Առաջնայնությունը տալով օրենսդրական բացերին՝ տեխնիկական այսօրինակ հարցերի բննարկմանը մենք կանդրադառանք ըստ անհրաժեշտության:

Պետք է նշենք, որ 2018 թվականի ապրիլի 9-ից գործողության մեջ դրված Քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում լրացվել են բավականին էական բացեր և կատարվել են մի շարք փոփոխություններ՝ կապված վճռի բովանդակության հետ: Նախկինում ՔԴՕ-ն 132-րդ հոդվածով սահմանում էր, որ ներածական մասում պետք է նշվեր գործի քննության ամսաթիվը, սակայն ինչպես բազմիցս նշվել էր Ռ. Գ. Պետրոսյանի, Ս. Գ. Մեղրյանի և այլոց կողմից, վճռի այդ հատվածում պետք է նշվեր վճռի կայացման ամսաթիվը, որը ստույգ արդեն իրողություն է և արված է ՀՀ ՔԴՕ 192-րդ հոդվածի 2-րդ պարբերությամբ:

Դատական վճռի էջի վերին կենտրոնական մասում տեղակայվում է Հայաստանի Հանրապետության զինանշանի պատկերը. բարձրությունը՝ 2,73 սմ, լայնությունը՝ 2,84 սմ, իսկ վերին աջ կողմում նշվում է քաղաքացիական գործի համարը:

Չինանշանից 1 սմ ներքև՝ էջի կենտրոնական մասում, մեծատառերով գրվում է «վճիռ» բառը, իսկ հաջորդ տողի կենտրոնում մեծատառերով գրվում էր «Հանուն Հայաստանի Հանրապետության» բառակապակցությունը, մինչդեռ օրենսդրական նոր կարգավորումների տիրույթում այն փոխարինվեց «Հայաստանի Հանրապետության անունից» եզրույթով:

Հաջորդ տողի ձախ կողմում նշվում են վճռի կայացման օրը, ամիսը, տարեթիվը, իսկ աջ կողմում՝ վճռի կայացման վայրը:

Բաց թողնելով մեկ տող՝ էջի կենտրոնում նշվում է վճիռ կայացրած դատարանի անվանումը, այնուհետև հաջորդող տողերում նշվում են դատարանի կազմի և մասնակիցների վերաբերյալ տեղեկությունները՝ հետևյալ կերպ.

«նախագահությամբ՝ դատավոր [դատավորի անունն ու ազգանունը], քարտուղարությամբ՝ [նիստի քարտուղարի անունն ու ազգանունը], մասնակցությամբ՝ այս մասում նշվում են գործին մասնակցող անձանց տվյալները՝ յուրաքանչյուրինը՝ նոր տողից»:

Օրինակ 1.

Զինանշանի պատկերը

Վ Ճ Ի Ռ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԱՆՈՒՆԻՑ

«09» հունիսի 2018 թվական

քաղաք Աշտարակ

ՀՀ ԱՐԱԳՈԾՈՏՆԻ ՍԱՐՁԻ ԱՌԱՋԻՆ ԱՏՅԱՆԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ

ԻՐԱՎԱՍՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԸ՝

նախագահությամբ դատավոր՝	Գևորգ Նարինյանի
քարտուղարությամբ՝	Նաիրա Բաղդասարյանի
մասնակցությամբ՝	
հայցվոր՝	անուն, ազգանուն
հայցվորների ներկայացուցիչներ՝	անուն, ազգանուն
պատասխանող՝	անուն, ազգանուն
պատասխանողի ներկայացուցիչ՝	անուն, ազգանուն
երրորդ անձ՝	անուն, ազգանուն

Հաջորդ տողում նշվում է, թե ինչ գործ է դատարանը քննության առել՝

«քննելով քաղաքացիական գործը՝ ըստ հայցի (դիմումի) (հայցվորի անունը, ազգանունը և հայրանունը, անձնագրային տվյալները) ընդդեմ (անունը, ազգանունը և հայրանունը, անձնագրային տվյալները), իրավաբանական անձի դեպքում /հարկ վճարողի համարը/ (պահանջի համառոտ բնույթը) պահանջի վերաբերյալ»:

Օրինակ 1.

...դռնբաց դատական նիստում, քննելով քաղաքացիական գործը՝ ըստ Անահիտ Կարլենի Խաչատրյանի հայցի (անձնագիր՝ AH0349432, տրված 27.03.2007 թվականին 005-ի կողմից) և Մարգարիտա Աբգարի Մանուկյանի (անձնագիր՝ AK 0544913, տրված 30.06.2010 թվականին 004-ի կողմից) ընդդեմ «Համար մեկ տուրիստական գործակալություն» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության (ՀՎՀՀ՝ 02257688, այսու-

հետ նաև՝ Ընկերություն)՝ գումարի բռնագանձման պահանջի մասին ...:

Բաց թողնելով մեկ տող՝ էջի կենտրոնում տեղադրվում է «ՊԱՐՁԵՑ» բառը՝ մեծատառերով, ինչին հաջորդում է վճռի նկարագրական մասը, որում դատավարական նախապատմությունից և հայցվորի դիրքորոշումից բացի՝ մնացյալ բաժինները դասակարգվում են ըստ տրամաբանական հաջորդականության ապահովման կանոնի:

Դատական վճռի թերևս կարևորագույն մասը պատճառաբանական մասն է, քանի որ այն վճռի հիմքն է և բովանդակում է հայտարարված պահանջների վերաբերյալ դատարանի պատասխանը, վերջինիս եզրահանգումների փաստական և իրավական հիմնավորումները: Վճռի այս մասը կարևոր է այնքանով, որ դրա վերլուծության հիման վրա կարելի է դատել այն մասին, թե որքանով են պահպանվել վճռին ներկայացվող օրինականության և հատկապես՝ հիմ-

ՆՍՅԵՄԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

նավորվածության ու պատճառաբանվածության պահանջները, քանի որ այստեղ է շարադրվում գործով հետազոտված ապացույցների վերլուծությունը և դատական գնահատումը, կատարվում է դրանց խմբավորումն ընդունված (արժանահավատ) և չընդունված (ոչ արժանահավատ) ապացույցների, նշում է արվում այն փաստական հանգամանքների մասին, որոնք դատարանը համարել է հաստատված կամ հերքված: Դատական ակտի քննարկվող մասում է դատարանը տալիս վիճելի իրավահարաբերության իրավաբանական որակումը, այդ թվում նաև եզրահանգումներ է անում կողմերի սուբյեկտիվ իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ:

Վերը նշված կանոնների պահպանվածության կապակցությամբ քննության առնվեց երկու դատական վճիռ՝ ԱՐԱԴ/0333/02/14 և ԵԿԴ/2266/02/16:

ԱՐԱԴ/0333/02/14 դեպքում գործի փաստերն են՝

1. հայցադիմումը դատարան է ներկայացրել Մ. Ն.-ի սնանկության գործով կառավարիչ Ա. Վ.-ն՝ որպես հայցվոր,

2. հայցադիմումի և հայցադիմումի պարզաբանում վերնագրված փաստաթղթերում ներկայացված պահանջը վերաբերվել է պարտապանի բաժինն առանձնացնելուն և այդ բաժնի վրա բռնագանձում տարածելուն:

ԵԿԴ/2266/02/16-ի դեպքում գործի փաստերն են՝

1. 17.09.2015 թվականին Ա. Խ.-ի և Ընկերության միջև կնքվել է արտագնա տուրիստական ծառայություններ մատուցելու մասին պայմանագիր, որով 30.12.2015 թվականից մինչև 10.01.2016 թվականի ուղևորության համար պատասխանողը պարտավորվել է վճարել 864.000 ՀՀ դրամ կանխավճար,

2. 22.09.2015 թվականին Մ. Մ.-ի և Ընկերության միջև կնքվել է արտագնա տուրիստական ծառայություններ մատուցելու մասին պայմանագիր, որով 30.12.2015 թվականից մինչև 10.01.2016 թվականի

ուղևորության համար պատասխանողը պարտավորվել է վճարել 2.518.330 ՀՀ դրամ կանխավճար,

3. Պայմանագրերի կնքման ժամանակահատվածում Ընկերության տնօրենը հանդիսացել է Լ. Ջ.-ն, որը նաև Ընկերության հիմնադիրն է,

4. Պայմանագրերի 2.12-րդ կետերով սահմանվել է, որ ամանորյա փաթեթները ետադարձի ենթակա չեն,

5. Վճարումները կատարվել են երկու մասով՝ 864.000 ՀՀ դրամ Ա. Խ.-ի կողմից, իսկ 2.518.330 ՀՀ դրամ՝ Մ. Մ.-ի կողմից,

6. Փաթեթի գումարն՝ օգտագործված չլինելու պատճառով Ընկերության տնօրեն Լ.Ջ.-ն պարտավորվել է այն վերադարձնել պատվիրատուներին,

7. 2016 թվականի մարտի 2-ի քրեական գործ հարուցելու մասին որոշմամբ ՀՀ քրեական դատավորության օրենսգրքի 178-րդ հոդվածի 3-րդ մասին 1-ին կետի և 2-րդ մասին 2-րդ կետի հատկանիշներով Լ. Ջ.-ի նկատմամբ հարուցվել է թիվ 58203216 քրեական գործը,

8. Ա. Խ.-ն և Մ. Մ.-ն հանդիսանալով թիվ 58203216 քրեական գործով տուժողներ՝ հրաժարվել են ներկայացրած քաղաքացիական հայցերից,

9. Լ. Բ.-ի թիվ 08-1771/2017 գրությամբ «Տուրի Ջի» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերության գլխավոր տնօրեն Թ. Ա.-ն պատասխանել է, որ Ընկերության կամ այլ ընկերությունների կողմից «Թուրի Ջի» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությանը հայցվորների անունով որևէ հարցում կատարված չէ, նրանց անուններով ամրագրումներ կատարված չեն, դիմումում նշված փաթեթի կազմակերպման համար Ընկերությունից «Տուրի Ջի» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությանը գումար չի ուղարկվել,

11. ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 13.10.2016 թվականի որոշմամբ դատական ծախսերի հարցը թողնվել է լուծման գործի նոր քննությամբ:

ԵԿԴ/2266/02/16 գործով ըստ ներ-

կայացված հայցադիմումի՝ հայցի հիմքը փաստական մասով պայմանագրերի, ստացականի առկայությունն է, պատասխանողի կողմից որևէ գործողություն կատարված չլինելու և գումարը վերադարձրած չլինելու հանգամանքը, իրավական մասով՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 345-րդ, 347-րդ, 348-րդ, 777-րդ, 408-րդ և 411-րդ հոդվածները, իսկ հայցի առարկան՝ 864.000 ՀՀ դրամի, 2.518.330 ՀՀ դրամի և դրանց բանկային տոկոսների բռնագանձման պահանջը:

ԱՐԱԴ/0333/02/14 գործով ըստ ներկայացված հայցադիմումի և հայցադիմումի պարզաբանման, հայցի հիմքը՝ փաստական մասով՝ Ա. Վ.-ն հանդիսանում է Մ. Ն.-ի սնանկության գործով կառավարիչը, Մ. Ն.-ն համասեփականության իրավունքով ունի հողամաս, սնանկության գործով առկա են չբավարարված պահանջներ, իրավական մասով՝ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 197-րդ և 200-րդ հոդվածները, իսկ հայցի առարկան՝ պարտապան Մ. Ն.-ի բաժինն առանձնացնելու, այդ բաժնի վրա 663.250 ՀՀ դրամի չափով բռնագանձում տարածելու, համասեփականատերերի կողմից պարտապանի բաժինը գնելուց հրաժարվելու դեպքում այդ հողամասը վաճառել 2.653.000 ՀՀ դրամ հրապարակային սակարկություններով և ստացված գումարը համասեփականատերերի միջև նրանց բաժիններին համաչափ բաշխելու պահանջն է:

Ընդ որում՝ վերը նշվածը դատական ակտում ներկայացնելու պարտադիր պահանջը սահմանել է ՀՀ վճռաբեկ դատարանը մի շարք նախադեպային որոշումներում՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 2006 թ. դեկտեմբերի 21-ի թիվ 3-2504/ՏԳ քաղ. գործով կայացված որոշումը //Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանի որոշումների ընտրանի (սեպտեմբեր-դեկտեմբեր 2006), Հատոր I, Եր., 2007, էջեր 469-472, 2008 թ. հոկտեմբերի 31-ի թիվ ՎԳ/0292/05/08 և 2008 թ. փետրվարի 1-ի թիվ 3-130(Ա) քաղաքացիական գործով կայացված որոշումները

Հայաստանի Հանրապետության Վճռաբեկ դատարանի որոշումների ընտրանի (հունվար-դեկտեմբեր 2008), Հատոր III, Եր., 2010, 398-401, էջեր 585-588:

Հաջորդ կարևոր հարցը վերաբերում է չվիճարկվող փաստերին, որոնք ներկայացնում է կողմերից մեկը, իսկ մյուս կողմն այն ընդունում է: Մեր կողմից քննության առնված գործերում այդպիսիք բացակայում էին:

Ի հակադրումն վերը նշվածի բացակայության, գործերից մեկում՝ ԱՐԱԴ/0333/02/14 մենք ունենք ապացուցման կարիք չունեցող փաստեր, որտեղ դատարանը տեղեկություններ է շարադրում այն հանրահայտ և նախադատելի փաստերի մասին, որոնք, անկախ դրանք վիճարկելու հանգամանքից, ՔԴՕ 61-րդ հոդվածի 1-ին մասի ուժով ապացուցման կարիք չեն գգում և գործը դատաքննության նախապատրաստելու կամ դատաքննության փուլում հանվել են ապացուցման առարկայից:

ԵԿԳ/2266/02/16 գործում, որպես ապացուցման կարիք չունեցող փաստեր ներկայացվել են հետևյալները՝

1. 2015 թվականի հոկտեմբերի 31-ին տեղի է ունեցել A321 օդանավի ավիալքար Հյուսիսային Մինայում, թռիչքի վայրը՝ «Շարմ Էլ Շեյխ», Մինայի թերակղզի (հիմք՝ Վիքիպեդիա՝ ազատ հանրագիտարանի հղումը՝ https://hy.wikipedia.org/wiki/A321-ի_ավիալքար_Մինայի_թերակղզում՝ մինչ 09.04.2018 թվականը գործած ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 52-րդ հոդվածի 1-ին կետ՝ հանրահայտ փաստ):

2. Պայմանագրերի կնքման ժամանակահատվածում Ընկերության տնօրենը հանդիսացել է Լ. Ջ.-ն՝ դատավարության կողմերի չվիճարկմամբ պայմանավորված:

Վճռի եզրափակիչ մասի կարևորությունը ընդգծված է մասնագիտական գրականության մեջ և ՔԴՕ-ների բոլոր մեկնաբանություններում, քանի որ այն բովանդակում է դատարանի ավարտում

և սպառնիչ եզրահանգումները վճռում ներկայացված պահանջները բավարարելու, դրանք լրիվ կամ մասամբ մերժելու մասին: Վճռի եզրափակիչ մասի պարտադիր ապահովման պահանջ է համարվում դրա բխելը վճռի պատճառաբանական մասում արդեն իսկ հաստատված փաստական հանգամանքներից: Շարադրանքը կրում է պարտադիր կատարման ենթակա բնույթ և արտահայտում է վճռի իշխանականային էությունը:

Այժմ ներկայացնենք դատական վճռի բովանդակությանը և կառուցվածքին վերաբերող միջազգային փորձառությունը: 01.07.2012 թ.-ի Դազախստանի ՔԴՕ-ի 220-րդ հոդվածը վերաբերվում է դատական որոշումների տեսակներին և կառուցվածքին: ԴՀ ՔԴՕ 221-րդ հոդվածի երկրորդ մասով դատական ակտը կազմված է ներածական, նկարագրական, պատճառաբանական և եզրափակիչ մասերից: Իսկ ԳԴՀ ՔԴՕ 313-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանվում է, որ դատական վճռի մասերի հաջորդականությունը հետևյալն է՝ ներածական, եզրափակիչ, նկարագրական և պատճառաբանական: Ընդ որում՝ § 313a (1)-ով առանձնացված են այն դեպքերը, երբ վճիռները կայացվում են առանց նկարագրական և պատճառաբանական մասերի: Նկարագրական և պատճառաբանական մասերի բացակայությամբ դատական վճիռ, կամ, ինչպես մեկնաբանում է օրենսգիրքը, հակիրճ դատական վճիռ կարող է կազմվել այն դեպքում, երբ կողմերի համաձայնությամբ դատական վճիռը չի բողոքարկվելու:

Կարծում ենք, որ վերջին օրինակը կարող է ներմուծվել նաև ՀՀ օրենսդրու-

թյուն, որն էականորեն կնպաստի դատաբանների բեռնաթափմանը՝ աշխատանքի դյուրացման առումով:

Այսպիսով՝ ՀՀ և առանձին երկրների քաղաքացիադատավարական օրենսդրության և դատական պրակտիկայի ուսումնասիրության արդյունքներով առանձնացնենք այն հիմնական դրույթները, որոնց ուղղությամբ դատարանը առավել լուրջ հետևողականություն պետք է դրսևորի դատական վճիռների կազմման համատեքստում՝

- դատական վճռի տպագրական-տեխնիկական պահանջների պահպանում,
- դատական վճռի կառուցվածքային հաջորդականության խստագույն պահպանում, իսկ դրա ենթաբաժինների համատեքստում տրամաբանական հաջորդականության ապահովում,
- դատական վճռի օրինականության և հիմնավորվածության ապահովում, փաստական հիմքի ճշգրիտ վերլուծություն, ինչի բացակայությունը հանգեցնում է իրավական նորմի սխալ կիրառման, հետևաբար դատական վճռի անօրինականության և չհիմնավորվածության: Այսօրինակ խնդիրների բացառմանը հետամուտ առաջին հերթին պետք է ճշգրիտ իրավական որակում տրվի վեճին,
- կառուցվածքային սխալների բացառում, ինչը ենթադրում է իրավաբանական տրամաբանության և իրավաբանական տեխնիկայի գործարկում իրավաբանական մասնագիտական գրականության լայն ուսումնասիրությունների դատական պրակտիկայի հիմքով:

ՆՈՅՆՄԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

¹ St'u Загайнова С.К., Судебные акты в гражданском и арбитражном процессе: теоретические и прикладные проблемы, Дисс... д.ю.н., Екатеринбург, 2008, էջ 140:

² St'u Решенкин А.Г., Павлов Н.В., О языке судебного решения и стиле судебного акта. // Вестник ВАС РФ, 2001, № 7, 2008, էջ 116:

³ St'u Պետրոսյան Ռ. Գ., Հայաստանի քա-

ղաքացիական դատավարություն, երրորդ հրատ., - Եր., Երևանի համալս. հրատ., 2007, էջ 457:

⁴ St'u Как составить судебное решение. Методика составления судебного решения по гражданскому делу. – Астана: Фолиант, 2013, էջ 101:

RESUME - РЕЗЮМЕ

CONTENT AND STRUCTURE OF JUDICIAL ACTS

Gevorg Narinyan
*Judge of General Jurisdiction Court of First Instance
of the RA Aragatsotn Marz,
PhD Student of Yerevan Northern University*

In the article based on the analysis of domestic and foreign legal literature, current legislation and the procedure for analyzing judicial acts, the author clearly selected a number of components for the preparation of judicial acts, described the structure of judicial acts, described its linguistic, logical and careful features. The author pays special attention to the most important motivating part of the act, which ensures the legality and validity of the legal act. There are practical examples.

Keywords: *resolution, decisions, orders, justice, content, form, linguistic, imperative.*

СОДЕРЖАНИЕ И СТРУКТУРА СУДЕБНЫХ АКТОВ

Геворг Наринян
*Судья суда общей юрисдикции первой инстанции
Арагацотнского марза РА,
Соискатель Ереванского Северного университета*

В статье, основанной на анализе отечественной и зарубежной юридической литературы, действующего законодательства и порядка составления судебных актов, автор четко выбрал ряд компонентов для подготовки судебных актов, описал структуру судебных актов, охарактеризовал ее лингвистические, логические и бережные особенности. Автор уделяет особое внимание самой важной мотивирующей части акта, обеспечивающей законность и обоснованность правового акта. В статье приведены практические примеры.

Ключевые слова: *постановление, решения, приказы, правосудие, содержание, форма, лингвистический, императивный.*

Բանալի բառեր - *վճռներ, որոշումներ, կարգադրություններ, արդարադատություն, բովանդակություն, ձև, հրահայտված:*

ՆՍԵՆՍԵՐԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

Էմիլյա ԱԲՐԱՀԱՄՅԱՆ

*ՀՀ վճռաբեկ դատարանի քրեական պալատի նախագահի օգնական,
ՀՌՀ իրավունքի և քաղաքականության ինստիտուտի քրեական
իրավունքի և քրեական դատավարության իրավունքի ամբիոնի հայցորդ*

**ԱՐԴԱՐՈՒԹՅԱՆ՝ ՈՐՊԵՍ ԷԹԻԿԱԿԱՆ-ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԵՐԵՎՈՒՅԹԻ ԵՎ
ԱՐԴԱՐՈՒԹՅԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔԻ ԿԵՐԱՆՈՒՄԸ ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱՏԺԻ ՀԱՄԱԿԱՐԳՈՒՄ**

Քրեական պատիժը քրեական իրավունքի գիտության առավել բարդ և բազմաբնույթ ինստիտուտներից է, որի տեսական և գործնական ասպեկտները հանգամանորեն վերլուծության են ենթարկվել իրավաբանական գրականության մեջ: Պատիժ նշանակելով՝ դատարանն իրականացնում է իր կարևորագույն, միևնույն ժամանակ, ամենաբարդ գործառնություններից մեկը: Եթե պատիժը «արտացոլում է հանցագործության պարսավելիության աստիճանը»¹, ապա առաջանում է մեղավորի նկատմամբ արդար պատիժ նշանակելու խնդիրը:

Դատարանը պատիժ նշանակելիս պետք է հաշվի առնի հետևյալ սկզբունքային դրույթները՝ հանցագործության համար մեղավոր ճանաչված անձի նկատմամբ նշանակվում է արդարացի պատիժ, որը որոշվում է քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի համապատասխան հոդվածի սահմաններում՝ հաշվի առնելով քրեական օրենսգրքի Ընդհանուր մասի դրույթները: Այսպես՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածի բովանդակությունից հետևում է, որ օրենքի առաջնային պահանջը պատժի արդարացիությունն է, որը՝ որպես քրեական իրավունքի սկզբունք, ձևակերպված է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ հոդվածում: Նշված նորմի համաձայն՝ հանցանք կատարած անձի նկատմամբ պատիժը պետք է լինի արդարացի, անհրաժեշտ և բավարար՝ նրան ուղղելու և նոր հանցագործությունները կանխելու համար:

Վերը նշվածի կապակցությամբ Վ. Պ. Մալկովը նշել է. «Պատիժ նշանա-

կելու ընդհանուր սկզբունքներն այն հիմնադրույթներն են, որոնցով պարտավոր է առաջնորդվել դատարանը յուրաքանչյուր կոնկրետ դեպքում պատիժ նշանակելիս»²: Նույնաբովանդակ դիրքորոշում է արտահայտել նաև Մ. Ի. Բաժանովը՝ պատիժ նշանակելու սկզբունքները սահմանելով որպես քրեական օրենքով սահմանված չափանիշներ, որոնցով պետք է առաջնորդվի դատարանը յուրաքանչյուր կոնկրետ գործով պատիժ նշանակելիս³: Ինչպես նաև վերջինս, բացահայտելով արդարության սկզբունքի բովանդակությունը, գրել է, որ այս սկզբունքն իրենից ներկայացնում է բարոյաիրավական գիտակցության կատեգորիա, որն ընդգրկում է վարքագծի և դրա հետևանքների, արարքի և հատուցման, ոճիրի և պատժի միջև համապատասխանության սկզբունքը:

«Արդարություն» կատեգորիան ՀՀ քրեական օրենսգրքում օգտագործվում է «սկզբունք» (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ հոդվածի 1-ին մաս) և «պատիժ» (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածի 1-ին մաս) հասկացությունների համադրությամբ:

Լեզվաբանական նշանակության տեսանկյունից հայերենի բացատրական բառարանում արդարությունը բացատրվում է՝ 1) արդար լինել, 2) արդար գործարարք, 3) համապատասխանություն իրավունքի, խղճի ու բարոյականության պահանջներին, օրենքին ու իրավունքին համապատասխան լինելը, 4) ճշմարտություն, իրավացիություն, 5) անխարդախություն, անարատություն, 6) օրինա-

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

**ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն**

կանուրթյուն⁴:

Իսկ իրավաբանական և փիլիսոփայական գրականությունում առանձնացվում են «արդարություն» հասկացության հետևյալ չափանիշները. 1) պատմական արդարություն՝ հանրային երևույթների պատմական արդարացում, 2) սոցիալական արդարություն՝ կարգաբերիչ երևույթների և վերակառուցողական հարաբերությունների համաձայնության հաստատում, 3) իրավաբանական արդարություն, 4) բարոյական արդարություն⁵: Այս առումով, անհրաժեշտ է նշել, որ «արդարություն» հասկացությունը հանդիսանում է հավասարապես փիլիսոփայական և իրավաբանական գիտությունների ուսումնասիրության առարկա, և յուրաքանչյուրում համապատասխան տեսանկյունից բացահայտված են այդ հասկացության առանձնահատկությունները: Այսպիսով՝ արդարությունը հասարակության համար ցանկալի երևույթ է, որը ստացել է իր արտացոլումն օրենսդրի կողմից:

Հատկանշական է, որ արդարությունը դրված է քրեաիրավական նորմերի հիմքում. քրեաիրավական նորմերի դիսպոզիցիաներում սահմանված են արարքներ, որոնք հասարակության բարոյական նորմերին համապատասխան ճանաչվել են հակաիրավական և հանրորեն վտանգավոր, իսկ դրանց սանկցիաներում պատժի տեսքով պատասխանատվություն է նախատեսված այդ արարքները կատարելու համար, հետևաբար, քրեաիրավական նորմերով նախատեսված պահանջները պետք է ճշգրիտ իրականացվեն:

Այսպես՝ քրեաիրավական նորմով պարտականություն է նախատեսվում քրեական իրավահարաբերությունների մասնակիցների համար գերծ մնալ հանցավոր այնպիսի արարք կատարելուց, որը սահմանված է նորմի դիսպոզիցիայում: Իրավահարաբերության մասնակցի կողմից այդ պարտականության կատարումն ապահովում է քրեաիրավա-

կան նորմի գործողությունը՝ որպես անձի գիտակցության վրա ազդեցություն, որը որոշակի իրադրությունում անձի մոտ պատշաճ ձևով վարվելու համոզմունքի ձևավորման ճանապարհով ապահովում է իրավաչափ վարքագիծ կամ էլ սանկցիայի իրացման սպառնալիքի ազդեցության միջոցով՝ չեզոքացնում օրենքը խախտելու նպատակը⁶:

Քրեական իրավունքի նորմերով սահմանված չափանիշների իրականացման միջոցով այդ նորմերի գործողությունը հասարակությունում ստեղծում է արդարության միջավայր: Նորմի դիսպոզիցիայով նախատեսված արարքը կատարելուց գերծ մնալու պարտականության չկատարումը սանկցիայի պահանջով հանգեցնում է անձի համար նոր՝ պատժի ենթարկվելու պարտականության ծագման: Այս պարտականության նախատեսման միջոցով էլ ապահովվում է սոցիալական արդարությունը, քանի որ կատարվում են քրեաիրավական նորմի պահանջները:

Օրենքով նախատեսված պարտականությունների չկատարման փաստը վկայում է այն մասին, որ սուբյեկտն անտեսում է հասարակության կողմից սահմանված և օրենքում ամրագրված վարքագծի սոցիալական նորմերը, բարոյական բարիքները, այլ կերպ՝ այդ անձը պարտադիր չի համարում քրեաիրավական նորմերի պահանջների կատարումը: Բացի դրանից՝ անձի կողմից կատարված հանցագործությունը կասկածի տակ է դնում օրենքների կատարման պարտադիրությունը: Այլ խոսքով՝ հանցագործությունը վնաս է պատճառում հասարակության շահերին, ինչպես նաև հանդիսանում է անձի կողմից բացասական վերաբերմունքի դրսևորում հասարակության կողմից հաստատված արժեքների նկատմամբ:

Այդպիսով՝ պատիժը հանդիսանում է հանցանք կատարելուց գերծ մնալու անձի պարտականության վերափոխում քրեաիրավական նոր պարտականու-

բյան: Օրենքով սահմանված կարգով պատժի ենթարկվելու պարտականության նախատեսումը վերացնում է «ամենաթողության» և անպատժելիության մթնոլորտը, որը նպաստում է հասարակական կարգի խախտում առաջացնող հետևանքների վերացմանը:

Անձի նկատմամբ համապատասխան պատժի տեսակը և չափը որոշվում է դատարանի օրինական ուժի մեջ մտած դատավճռով: Օրենսգիրքը, նախատեսելով քրեաիրավական նորմով նախատեսված արարքը կատարելու համար անձի կողմից պատժի ենթարկվելու պարտականություն, միևնույն ժամանակ սահմանել է նշանակվելիք պատժի այն հատկանիշները և դրա նշանակման սկզբունքները, որոնց դեպքում միայն կարելի է խոսել սոցիալական արդարության վերականգնման մասին:

Այսպես՝ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ հանցանք կատարած անձի նկատմամբ կիրառվող պատիժը և քրեաիրավական ներգործության այլ միջոցները պետք է լինեն արդարացի՝ համապատասխանեն հանցանքի ծանրությանը, այն կատարելու հանգամանքներին, հանցավորի անձնավորությանը, անհրաժեշտ և բավարար լինեն նրան ուղղելու և նոր հանցագործությունները կանխելու համար: Այսինքն՝ արդարացի պատիժ նշանակելու պայմաններում ապահովվում է արդարության սկզբունքը քրեական իրավունքում:

Պատժի արդարության չափանիշները նախատեսված են ՀՀ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածի 1-ին մասով, որով սահմանված է, որ հանցագործության համար մեղավոր ճանաչված անձի նկատմամբ նշանակվում է արդարացի պատիժ, որը որոշվում է սույն օրենսգրքի Հատուկ մասի համապատասխան հոդվածի սահմաններում՝ հաշվի առնելով սույն օրենսգրքի Ընդհանուր մասի դրույթները: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ պատժի տեսակը և չափը որոշվում են հանցագործության՝ հան-

րության համար վտանգավորության աստիճանով և բնույթով, հանցավորի անձը բնութագրող տվյալներով, այդ թվում՝ պատասխանատվությունը և պատիժը մեղմացնող կամ ծանրացնող հանգամանքներով:

Ըստ Դ. Ջ. Ավետիսյանի՝ պատժի արդարությունը.

1. կատարված հանցագործությունը քրեաիրավական արձագանքի ենթարկելն է,

2. կատարված հանցագործության և քրեաիրավական ներգործության միջոցների համաչափության ապահովումն է⁷:

Այս առումով, անհրաժեշտ է նշել, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր մի շարք որոշումներում բացահայտել է պատժի արդարացիության չափանիշները: Այսպես՝ 2011 թվականի դեկտեմբերի 11-ի թիվ ԵԿԴ/0042/01/11 որոշմամբ՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը դիրքորոշում է հայտնել այն մասին, որ. «Պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքներն ամրագրված են ՀՀ քրեական օրենսգրքի 61-րդ հոդվածում, որի (...) վերլուծությունից երևում է, որ պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքները քրեական օրենքով նախատեսված այն հիմնադրույթներն են, որոնցով պետք է ղեկավարվի դատարանը պատիժ նշանակելիս: Այդ սկզբունքներն են՝ ա) օրինականությունը, բ) արդարությունը, գ) պատժի անհատականացումը, դ) մարդասիրությունը:

Պատիժ նշանակելու վերոնշյալ սկզբունքները սահմանում են այն հիմնական դրույթները, որոնցով ղեկավարվում է դատարանը յուրաքանչյուր քրեական գործով պատժի տեսակն ու չափն ընտրելիս: Նշված սկզբունքներից յուրաքանչյուրը՝ որպես առանձին բաղադրամաս, ունի ինքնուրույն նշանակություն և պարտադիր հաշվի է առնվում քրեական պատիժ նշանակելիս: Սկզբունքների ինքնուրույնությունը, սակայն, չի նշանակում, որ դրանք մեկուսացված են մեկը մյուսից, բանի որ միայն համակցության մեջ այդ

սկզբունքները կարող են ապահովել օրինական, արդար, անհատականացված և մարդասիրական պատժի նշանակումը:

(...) Ձարգացնելով [նախկինում կայացված իր մի շարք] որոշումներում արտահայտված իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ օրինականության սկզբունքի իմաստով՝ պատիժ նշանակելու հիմնական և առաջին պայմանը հանրորեն վտանգավոր արարք կատարած անձին քրեական պատասխանատվության ենթարկելու չէ քրեական օրենսգրքով նախատեսված հիմքերի առկայությունն է: Պատժի կիրառումը միայն հանցանք կատարած անձանց նկատմամբ մի կողմից բացառում է անհիմն և անօրինական դատապարտումը, մյուս կողմից հանգեցնում է հանրորեն վտանգավոր արարք կատարած անձանց մեկուսացմանը հասարակությունից, կանխում է նրանց կողմից նոր հանցագործությունների կատարումը, որով էլ ապահովվում է անձի, հասարակության և պետության իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությունը:

[Պ]ատժի նշանակման օրինականություն սկզբունքի իմաստով հանցանք կատարած անձի նկատմամբ կարող են կիրառվել պատժի միայն այն տեսակները, որոնք անմիջականորեն նախատեսված են չէ քրեական օրենսգրքով: Պատժի տեսակների սպառիչ ցանկի օրենսդրական սահմանումը նշանակում է, որ դատարանը հանցագործություն կատարած անձի նկատմամբ չի կարող նշանակել այդ ցանկով չնախատեսված պատիժ:

(...) Ձարգացնելով [նախկինում կայացված իր մի շարք] որոշումներում արտահայտված իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ պատժի արդարությունը դրսևորվում է հանցագործությանը քրեաիրավական միջոցներով արձագանքելու պարտադիրությամբ, ինչպես նաև հանցագործության և քրեաիրավական ներգործության միջոցների (պատժի) հա-

մաչափության ապահովմամբ: Պատիժն արդարացի է, եթե համաչափ է կատարված հանցագործությանը, ինչպես նաև բավարար պատժի նպատակներին հասնելու տեսանկյունից: Պատժի արդարության պահանջներից նահանջելը կարող է հանգեցնել չափազանց մեղմ կամ չափազանց խիստ պատժի նշանակման:

[Ա]րդարության՝ որպես պատիժ նշանակելու սկզբունքի բովանդակությունն ընդգրկում է դատապարտյալի, տուժողի և հասարակության վերաբերմունքը նշանակված պատժի նկատմամբ: Ուստի, պատիժ նշանակելիս արդարության սկզբունքը դատարանից պահանջում է ողջամտորեն հաշվի առնել արդարության մասին վերոնշյալ սուբյեկտների կարծիքը, առավել ևս, որ դրանք ձևավորվում են այն նույն հանգամանքների հիման վրա, որոնք դատարանը հաշվի է առնում պատիժ նշանակելիս (հանցագործության հանրորեն վտանգավորությունը, հանցավորի անձը և այլն): Այս կապակցությամբ Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ պատժի նշանակման արդարության սկզբունքը դատարանը պետք է կիրառի պատժի նշանակման մյուս սկզբունքների, ինչպես նաև պատժի նպատակների համատեքստում:

(...) Պատժի անհատականացման սկզբունքի իմաստով դատարանի խնդիրն է հանցանք կատարած անձի նկատմամբ կոնկրետ հանցակազմի սանկցիայի սահմաններում նշանակել կոնկրետ պատիժ: Կոնկրետ պատժի նշանակումը դատարանի համար խիստ կարևոր և պատասխանատու խնդիր է, որի լուծման համար մեծ նշանակություն ունի պատժի անհատականացման կարգի և չափանիշների հարցը:

(...) Պատժի նշանակման մարդասիրության սկզբունքն ունի երկու կողմ, այն է՝

1) մարդասիրություն հասարակության նկատմամբ, որի էությունը տուժողի, հասարակության և պետության շահերի պաշտպանությունն է:

2) մարդասիրություն հանցանք կատարած անձի նկատմամբ. դա նշանակում է մարդկային վերաբերմունք նրա անձի նկատմամբ, պատվի և արժանապատվության հարգում, ֆիզիկական և բարոյական տանջանքների բացառում:

Պատիժ նշանակելիս դատարանը պետք է հաշվի առնի մարդասիրության սկզբունքի վերոնշյալ երկու կողմերը»⁸:

Արդարացի պատիժ նշանակելու համար անհրաժեշտ է, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասի հանցակազմների սանկցիաները և համաչափ լինեն կատարված հանցագործությանը: Տարբերում են սանկցիայի հետևյալ տեսակները՝ բացարձակ անորոշ, բացարձակ որոշակի, հարաբերականորեն որոշակի և այլընտրանքային (երկրնտրելի): ՀՀ քրեական օրենսգրքի Հատուկ մասին հայտնի են այնպիսի սանկցիաների տեսակներ, ինչպիսիք են՝ հարաբերականորեն որոշակի և այլընտրանքային (երկրնտրելի): Այլընտրանքային սանկցիան նշում է պատժի երկու կամ ավելի այլընտրանքային տեսակ (օրինակ՝ «... պատժվում է կալանքով (...) կամ ազատագրվմամբ (...)»): Հարաբերականորեն որոշակի սանկցիան սահմանում է պատժի կոնկրետ տեսակը և նրա սահմանները՝ նվազագույն և առավելագույն չափերով (օրինակ՝ «... պատժվում է ազատագրվմամբ՝ մինչև հինգ տարի ժամկետով» կամ «... պատժվում է ազատագրվմամբ՝ երկուսից մինչև ութ տարի ժամկետով»):

Ե. Վ. Կուրոչկան կարծիք է հայտնում այն մասին, որ հնարավորության սահմաններում անհրաժեշտ է որոշակիացնել քրեական օրենսգրքի սանկցիաներով նախատեսված պատժի տեսակները և չափերը: Սանկցիաների նման որաշակիացումը կնպաստի արդարացիության չափանիշների բացահայտման օրենսդրական մակարդակում, ինչը կհեշտացնի դատարանների գործնական աշխատանքն արդարացի պատիժ նշանակելու գործում: Հեղինակն իր

այս մոտեցումը հիմնավորում է նաև այն հանգամանքով, որ հանրորեն վտանգավոր արարքները, որոնք համարվում են հանցագործություն, բնութագրվում են կոնկրետ չափանիշներով, որոնք նախատեսված են քրեական օրենսգրքի նորմի դիսպոզիցիայում, հետևաբար, դրա համար սահմանված պատժատեսակը ևս պետք է լինի որոշակի: Գտնում ենք, որ նման մոտեցումն արդարացված չէ, քանի որ բացարձակ որոշակի սանկցիայի նախատեսումը կարող է հանգեցնել մի շարք բացասական իրավական հետևանքների: Այսպես, այս հարցի շուրջ դիրքորոշում է հայտնել ՀՀ վճռաբեկ դատարանն իր 2014 թվականի մայիսի 31-ի թիվ ՏԳ/0071/01/13 որոշման մեջ, ըստ որի՝ բացարձակ սանկցիայի նախատեսումը հակասում է ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ հոդվածով ամրագրված արդարության և պատասխանատվության անհատականացման սկզբունքի, 61-րդ հոդվածով նախատեսված պատիժ նշանակելու ընդհանուր սկզբունքների պահանջներին⁹:

Գտնում ենք, որ օրենսդրի կողմից քրեաիրավական նորմի սանկցիան պետք է կառուցվի այնպես, որ թույլ տա արդարության և պատասխանատվության անհատականացման հնարավորություն, իսկ վերջինս ուղակիորեն պայմանավորված է կոնկրետ գործի հանգամանքներով, որի գնահատումը հնարավոր է միայն դատարանի կողմից: Միայն այս մոտեցման դեպքում է հնարավոր ապահովել արդարացի պատիժ նշանակելու կարևորագույն քրեաիրավական սկզբունքի իրացման հնարավորությունը: Արդարացի պատիժ նշանակելու սկզբունքի իրացմամբ էլ ապահովվում է պատժի՝ սոցիալական արդարության վերականգնման նպատակը: Այս կապակցությամբ անհրաժեշտ է նշել, որ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ հոդվածի կարգավորումն ամբողջական չի արտացոլում արդարության սկզբունքի էությունը ՀՀ քրեական օրենսդրությունում, քանի որ այդ սկզբունքն ուղղված է ոչ միայն դատարանի կողմից պատիժ

նշանակելու հարցերի կարգավորմանը, այլ նաև՝ նորմերի օրինաստեղծ գործունեությանը և քրեական պատասխանատվությունն այլ իրավախախտումներից տարբերակելուն: Այլ կերպ՝ քննարկվող սկզբունքը պետք է իր արտացոլումը ստանա ողջ քրեաիրավական գործունեության, այլ ոչ միայն պատիժ նշանակելու ընթացքում: Միաժամանակ անհրաժեշտ է ընդգծել, որ արդարության սկզբունքի (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 10-րդ հոդված) և սոցիալական արդարության հասկացության բովանդակությունները չեն նույնանում: Վերջինիս բովանդակությունը համեմատաբար լայն է, քանի որ այն պահանջում է հաշվի առնել ոչ միայն օրենքի պահանջը, այլև սոցիալական, համամարդկային արդարությունը, այսինքն՝ այն գնահատվում է որպես բարոյաէթիկական երևույթ:

Ակնհայտ անարդարացի պատիժը և,

հետևաբար, դրա նպատակների չիրականացումը հանգեցնում է դատարանի գործունեության բացասական գնահատմանը, քանի որ միայն դատարանն է, որպես արդարադատություն իրականացնող մարմին, իրավասու պետության անունից հանցագործություն կատարած անձի նկատմամբ կայացնել դատավճիռ և նշանակել համապատասխան պատիժ:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ գտնում ենք, որ արդարությունը դրված է քրեաիրավական նորմերի հիմքում. այն արտահայտվում է նրանում, որ քրեաիրավական նորմերի դիսպոզիցիաներում սահմանված են արարքներ, որոնք հասարակության բարոյական նորմերին համապատասխան ճանաչվել են հակաիրավական և հանրորեն վտանգավոր, իսկ դրանց սանկցիաներում պատժի տեսքով պատասխանատվություն է նախատեսված այդ արարքները կատարելու համար:

¹ Տե՛ս Горелик А. С., Назначение наказания по совокупности, Красноярск, 1975, էջ 10:
² Տե՛ս Горелик А. С., Уголовно-правовые проблемы наказания по совокупности преступлений и приговоров: Автореф. дис. д-ра юрид. наук, Томск, 1991, էջ 4:
³ Տե՛ս Горелик А. С., Уголовно-правовые проблемы наказания по совокупности преступлений и приговоров: Автореф. дис. д-ра юрид. наук, Томск, 1991, էջ 14-15:
⁴ Տե՛ս Ադայան Է. Դ., Արդի հայերենի բացատրական բառարան, «Հայաստան» հրատ., Երևան, 1976, էջ 127:
⁵ Տե՛ս Gollrick R. Zur marxistischen Gerechtigkeitskonzeption und zu ihrer Bedeutung für die Rechtswissenschaft // Staat und Recht, 1981, № 3, էջ 80:

⁶ Տե՛ս Прохоров В. С., Кропачев Н. М., Тарбагаев А. Н. Механизм уголовно-правового регулирования, Норма, правоотношение, ответственность, Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1989, էջ 107:
⁷ Տե՛ս Ավետիսյան Դ. Ջ., Արդարության սկզբունքը և պատիժ նշանակելիս դրա իրականացումը. «Դատական իշխանություն», 2006, թիվ 11-12, էջ 4:
⁸ Տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ Նարեկ Սարգսյանի գործով 2011 թվականի դեկտեմբերի 22-ի թիվ ԵԿԴ/0042/01/11 որոշումը:
⁹ Այս մասին առավել մանրամասն տե՛ս ՀՀ վճռաբեկ դատարանի՝ Ալեք Պողոսյանի գործով 2014 թվականի մայիսի 31-ի թիվ ՏԴ/0071/01/13 որոշումը:

RESUME - РЕЗЮМЕ

THE ROLE OF JUSTICE AS AN ETHICAL AND LEGAL PHENOMENON AND THE APPLICATION OF THE PRINCIPLE OF JUSTICE IN THE SYSTEM OF CRIMINAL PUNISHMENT

Emilya Abrahamyan

*Assistant to the Chairman of the Criminal chamber of the RA Cassation court,
PhD student of the Chair of Criminal Law and Criminal Procedure Law of
RAU Institute of Law and Politics*

The article reveals the principle of justice and its concept in criminal law, in particular, in matters of punishment. The effectiveness of punishment in the performance of its goals is determined by the system of criminal penalties, their terms and sizes. The article analyses the goals of punishment and it is determined that the punishment is fair when it reaches its goals. The principle of justice does not have any advantage if it is violated during the sentencing and the application of the punishment.

In criminal law the principle of justice has two aspects: justice of the criminal law and justice of the punishment. The article gives a brief notion of justice as a philosophical category and a principle of criminal law and reveals its content and structure. The author justifies the pivotal role of justice in the characteristic of the norms and institutes of criminal law and outlines the directions of the improvement of the definition of the principle of justice and other principles and norms of criminal law under the influence of this “superprinciple”. The problem of an establishment of essence of justice in criminal-legal refraction should be overcome by the stabilization of a legislative policy, the legality of subjects activities and the development of the legislation and practice.

Keywords: punishment, purpose of punishment, justice, principles, system of punishment, criminal law, responsibility.

СПРАВЕДЛИВОСТЬ КАК ЭТИКО-ПРАВОВОЙ ФЕНОМЕН И ПРИМЕНЕНИЕ ПРИНЦИПА СПРАВЕДЛИВОСТИ В СИСТЕМЕ УГОЛОВНОГО НАКАЗАНИЯ

Эмиля Абраамян

*Помощник Председателя Уголовной палаты Кассационного суда РА, соискатель
кафедры уголовного права и уголовно-процессуального права Института
права и политики РАУ*

В статье раскрывается понятие «принцип справедливости», его определение в уголовном законодательстве, в частности, в вопросах наказания. Эффективность наказания в выполнении своих целей определяется системой уголовных наказаний, их сроками и размерами. Анализируются цели наказания, при этом определяется, что справедливым наказанием считается тогда, когда оно достигает поставленных целей. Если при назначении наказания и его применении был нарушен принцип справедливости, то оно не несет никакой пользы.

Принцип справедливости в уголовном праве имеет два аспекта: справедливость уголовного закона и справедливость наказания. В статье дается краткое понятие справедливости как философской категории, принципа уголовного права, раскрывается ее содержание и структура, обосновывается определяющая роль справедливости в характеристике норм и институтов уголовного права, указываются направления, связанные с совершенствованием определения принципа справедливости и других принципов и норм уголовного закона под влиянием данного «сверхпринципа». По результатам про-

веденного исследования мы пришли к выводу, что проблема установления сущности справедливости в уголовно-правовом преломлении должна быть преодолена путем стабилизации законодательной политики, законности деятельности субъектов, совершенствования законодательства и практики.

Ключевые слова: наказание, назначение наказания, справедливость, принципы, система уголовного наказания, уголовное право, ответственность.

Բանալի բառեր - ւատրիժ, ւատրժի նշանակում, արդարություն, սկզբունքներ, ւատրժի համակարգ, քրեական իրավունք, ւատրախանարվություն:

Գառնիկ ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ

Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին աստիճանի դատարանի նախագահի օգնական, իրավաբանական գիտությունների փեկնաժու

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԲՈՆՈՒԹՅԱՆ ՀԱՄԿԱՅՈՒԹՅԱՆ ՆԵՐԴՐՄԱՆ ԲԻՆԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՆԵՐԸ ՀՏ-ՈՒՄ

Հայաստանի Հանրապետությունը 1993 թվականին միացել է վավերացրել է ՄԱԿ-ի կողմից 1979 թվականին ընդունված «Կանանց նկատմամբ խտրականության բոլոր ձևերի վերացման մասին» կոնվենցիային (The Convention on the Elimination of all Forms of Discrimination Against Women), իսկ 2006 թվականին վավերացրել է նաև դրա կամընտիր արձանագրությունը՝ դրանով իսկ երաշխավորելով մարդկանց հնարավորությունն անհատական զանգատներով դիմելու համապատասխան կոնվենցիոնալ մարմնին (ԿԽՎԿ կոմիտե)։

Հայաստանի Հանրապետության նշյալ կոնվենցիոնալ պարտավորությունների կատարման նկատմամբ հետազոտությունների իրականացման ընթացքում ԿԽՎԿ կոմիտեն բազմիցս անդրադարձել է և՛ ընտանեկան բռնության սահմանման անհրաժեշտության հարցին, և՛ մման դեպքերի նկատմամբ ՀՀ քրեական օրենսգրքով արդյունավետ ներգործության միջոցների մշակման հարցերին¹։ Պետք է նկատել, որ 2017 թվականին ՀՀ կառավարության կողմից մշակված օրենսդրական նախաձեռնության արդյունքում առաջին անգամ ներկայացվեց ընտանեկան բռնության ամբողջական սահմանումը, դրանց արձագանքման պետական մեխանիզմները, որոնք տեղ գտան 13.12.2017 թ. ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից ընդունված «Ընտանիքում բռնության կանխարգելման, ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության և ընտանիքում համերաշխության վերականգնման մա-

սին» ՀՀ օրենքում²։

Իր ծագմամբ «ընտանեկան բռնության» հասկացությունը բազմիցս հակասական քննարկումների առարկա է հանդիսացել։

Այսպես՝ ընտանեկան բռնություն եզրույթը կարելի է հասկանալ լայն և նեղ իմաստներով։ Նեղ իմաստով ընտանեկան բռնությունն ընկալվում է որպես բռնություն, որը կիրառվում է կնոջ նկատմամբ, այն անվանվում է նաև «ինտիմ զուգընկերոջ բռնություն» կամ կանանց դեմ բռնություն։

Այսպես՝ Առողջապահության միջազգային կազմակերպությունը սահմանել է ընտանեկան բռնություն հասկացությունը որպես «սեքսուալ, հոգեբանական և ֆիզիկական հարկադրական գործողությունների շարք, որոնք կիրառվում են չափահաս կամ դեռահաս կանանց նկատմամբ տղամարդկանց կողմից»³։

Որոշ այլ գիտնականների կարծիքով՝ ընտանեկան բռնությունը հարձակողական և հարկադրական վարքագծի օրինակ է, որը տեղի է ունենում ժամադրության կամ առանձին հարաբերությունների ընթացքում⁴։

Ինչ վերաբերում է տվյալ հասկացության լայն իմաստով կիրառմանը, անհրաժեշտ ենք համարում մեջբերել իրավագետ Բրյուկների կարծիքը, որի համաձայն՝ ընտանեկան բռնությունն ընտանիքի անդամների միջև առկա բշնամական վերաբերմունքի տեսակ է, որն ուղղված է ընտանիքի մյուս անդամներին մանիպուլյացիայի ենթարկելուն, վախեցնելուն, իրենց ենթարկելուն և սեփական կարիք-

ՆՈՅՆՄԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ների բավարարմանը⁵:

ԱՄՆ-ում իրականացված բազմակողմանի հետազոտության արդյունքում, որը մշակվել էր իրավագիտության, սոցիոլոգիայի և հոգեբանության ոլորտի մասնագետներ-գիտնականների կողմից, ներկայացվել էր այն մտտեցումը, որ ընտանեկան բռնությունը կրկնվող և հաճախակի կատարվող ֆիզիկական, վերբալ, զգացմունքային և տնտեսական/նյութական հարձակումների շարք է, որն անձը կիրառում է իր մտերիմների նկատմամբ, և որի նպատակն է իշխանություն և վերահսկողություն ձեռք բերել վերջիններիս նկատմամբ, և դրանց ոչ պատշաճ քրեաիրավական ներգործությունը և կանխարգելումն անխուսափելիորեն հանգեցնում է դրանց կրկնման դեպքերին⁶:

Պետք է նկատել նաև, որ ընտանեկան բռնության դեպքերին պատշաճ քրեադատավարական արձագանքման այնուհետև քրեաիրավական գնահատականի տրման անհրաժեշտությանն առաջին անգամ համակարգային անդրադարձ էր կատարվել ԱՄՆ-ում 1984 թվականին ընդունված դատական վճռով, որը որոշ մասնագետների կողմից դիտարկվում էր առանցքային այդ ոլորտում իրավունքների պաշտպանության մեխանիզմների տեսանկյունից⁷: Նշված գործով իրավապահ մարմինների կողմից ընտանեկան բռնության փաստացի տուժող հանդիսացող Թրեյսի Թիուրմանի պաշտպանությանն ուղղված քրեաիրավական ներգործության միջոցների կիրառման բացակայությունը (անգործությունը) դատարանի կողմից դիտարկվել էր վերջինիս հիմնարար իրավունքների խախտում⁸:

Ուշադրության է արժանի այն, որ մի շարք գիտնականներ գտնում են, որ ընտանեկան բռնությունը հատկապես տարածված է լինում սոցիալական, տնտեսական խնդիրներով առկա միջավայրերում, հիմնականում տուժողները (գոհերը) լինում են կանայք և երեխաները, և ինչը չափազանց կարևոր է քրեաիրավական արդյունավետ ներգործության, կանխար-

գելման միջոցների բացակայությունը խթանում է նման տեսակի արարքների կատարմանը և/կամ կրկնմանը⁹:

Պետք է նաև նշել, որ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը բազմիցս անդրադարձել է նաև ընտանեկան բռնությունների դեպքերին և դրանց կապակցությամբ ձևավորել է հստակ չափորոշիչներ, այդ թվում՝ պետության պոզիտիվ պարտականությունների տեսանկյունից: Այսպես՝ 2013 թվականի մայիսի 28-ի վճռով՝ Երեմիան և այլոք ընդդեմ Մոլդովայի Հանրապետության գործով (զանգատ թիվ 3564/11) դատարանը հստակ արձանագրել է, Մոլդովայի օրենսդրությունը՝ որպես առանձին քրեորեն պատժելի արարք է սահմանել ընտանիքի անդամների նկատմամբ իրականացվող բռնության դեպքերի համար և նախատեսել է պաշտպանողական, կանխարգելիչ կառուցակարգեր, և դրանք հաշվի առնելով դատարանը գտել է, որ «պետական մարմիններն ապահովել են օրենսդրական կառուցակարգեր, որոնք թույլ են տալիս միջոցներ կիրառել ընտանեկան բռնության համար մեղադրվող անձանց նկատմամբ»¹⁰: Հարկավոր է ընդգծել նաև, որ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը համանման մտտեցումներին կարևորություն է տվել նաև իր Օփուզն ընդդեմ Թուրքիայի (զանգատ թիվ 33401/02), Յանկովիչն ընդդեմ Խորվաթիայի (զանգատ թիվ 38478/05) գործերով և այլն: Ավելին՝ դատարանը նույնիսկ արձանագրել է, որ ընտանեկան բռնության դեպքերը մասնավոր մեղադրանքի կարգավիճակով դիտարկելը և դրանից բխող հետապնդում իրականացնելու դեպքերում, պետությունները չեն կատարում ընտանեկան բռնության դեպքերը կանխարգելելու, մարդկանց վերաբերելի իրավունքների պաշտպանության ապահովման պարտականությունները, այդ թվում կոնվենցիոնալ¹¹: Նշվածից կարող ենք եզրակացնել, որ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանը որպես այդպիսին արդյունավետ կառուցակարգ

հատուկ ընդգծել է քրեական օրենսդրությամբ ընտանեկան բռնության դեպքերին առանձին անդրադառնալը՝ դրանով երաշխավորելով տուժողների իրավունքների պաշտպանությունը:

Մեր կողմից կատարվել են որոշ եվրոպական երկրների քրեական օրենսգրքերի ուսումնասիրություն՝ ընտանեկան բռնության վերաբերյալ կարգավորումների մասով: Այսպես՝ Իսպանիայի (173-րդ հոդված), Մոլդովայի (201՝ հոդված) և Սլովենիայի (191-րդ հոդված) քրեական օրենսգրքերում առկա են առանձին կարգավորումներ, որոնք վերաբերում են ընտանեկան բռնությանը: Այսինքն՝ ընտանեկան բռնության հատկանիշներով արարքի կատարման դեպքում, այն դիտարկվում է առանձին հանցակազմ, այլ ոչ, օրինակ, ծեծի կամ մարմնական վնասվածք պատճառելու հանցակազմերի լույսի ներքո է մեղադրանք առաջադրվում:

Ընդհանուր մոտեցումը նշված հանցակազմի ձևակերպման առումով հետևյալն է՝ ընտանեկան բռնությունը պարբերաբար ֆիզիկական կամ բարոյական բռնությունն է, և կիրառվում է այն անձի դեմ, որը նրա ամուսնական զուգընկերն է, կամ եղել է նրա ամուսնական զուգընկերը, կամ որը կապված է կամ կապված է եղել նրա հետ մմանատիպ զգայական կապով՝ նույնիսկ եթե չի բնակվում վերջինիս հետ: Հանցակազմերը ներառում են նաև նույն արարքները, որոնք կատարվել են բարեկամների նկատմամբ՝ դրանով իսկ ապահովելով պաշտպանության հնարավորինս լայն շրջանակ:

Անդրադառնալով ՀՀ օրենսդրությանը՝ նախ ուզում ենք ընդգծել այն, որ ֆիզիկական բռնությունը, սեռական բռնությունը, հոգեբանական բռնությունը, տնտեսական բռնությունը հստակ սահմանվեցին «Ընտանիքում բռնության կանխարգելման, ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության և ընտանիքում համերաշխության վերականգնման մասին» ՀՀ օրենքի 3-րդ հոդ-

վածի 2-րդ մասում: Համաձայն նշված նորմի՝ «Ընտանիքում բռնության տեսակներն են՝

1) *ֆիզիկական բռնություն՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքով նախատեսված ծեծը և այլ բռնի գործողությունները, դիրավորությամբ առողջությանը վնաս պատճառելը, ազատությունից ապօրինի զրկելը, դիրավորությամբ ֆիզիկական ուժեղ ցավ պատճառելը,*

2) *սեռական բռնություն՝ Հայաստանի Հանրապետության քրեական օրենսգրքով նախատեսված՝ սեռական անհեռնմխելիության և սեռական ազատության դեմ ուղղված հանցագործությունները,*

3) *հոգեբանական բռնություն՝ դիրավորությամբ հոգեկան ուժեղ տառապանք պատճառելը, այդ թվում՝ ֆիզիկական, սեռական կամ տնտեսական բռնություն գործադրելու իրական սպառնալիքը, դիրավորությամբ պարբերաբար այնպիսի գործողություններ կատարելը, որոնք անհի մեջ հիմնավոր վախ են հարուցում իր կամ ընտանիքի անդամի անհնազանդությանը, արժանապատվության պարբերական նվաստացումը, սոցիալական ծայրահեղ մեկուսացումը, հղիության արհեսարական ընդհատման հարկադրանքը,*

4) *տնտեսական բռնություն՝ անհին հարկադրված նյութական կախվածություն սրեղծելու կամ իշխելու նպատակով նրան գոյության անհրաժեշտ միջոցներից (սնունդ, հագուստ, կացարան, դեղորայք) զրկելը, սեփականության կամ ընդհանուր սեփականության իրավունքով պատկանող գույքը տնտեսապես, տնտեսապես և օգտագործելու իրավունքները ոչ իրավաչափ սահմանափակելը, անհի կրթություն սրանալու կամ աշխատանքի ընդհատման սպառնալիքները:*

Նշված սահմանումներն իրավակիրառական պրակտիկայի զարգացման,

ինչպես նաև ընտանեկան բռնության կանխարգելման տեսանկյունից էական նշանակություն կարող են ունենալ, հատկապես այն կանխարգելիչ գործողությունները, որոնք ուղղված են լինելու, ըստ էության, ընտանիքի անդամների իրավունքների պաշտպանությանը: Սակայն ընտանեկան բռնության դեպքերի քրեաիրավական պատշաճ ներգործության միջոցները շարունակում են թերի լինել: Թերությունները, պետք է ընդգծել, վերաբերում են թե՛ դրանց կապակցությամբ քրեական հետապնդում իրականացնելու տեսանկյունից (մասնավոր և հանրային մեղադրանք), և թե՛ դրանց պատշաճ քրեաիրավական որակում, գնահատական տալու հարցերին:

Այսպես՝ իրականացված ուսումնասիրությունների համաձայն, որոնց մասնակցել է նաև ՀՀ մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակը՝ ընտանեկան բռնության գործերի մեծ մասը քննվում են անձի կյանքի և առողջության դեմ ուղղված հողվածների շրջանակում¹²: Նշվածը նկատի ունենալով՝ անհրաժեշտություն է առաջանում ուշադրություն դարձնել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածին, որտեղ սպառնիչ ներկայացված են մասնավոր հետապնդմամբ քննվող գործերը: Նման հողվածների շարքին են պատկանում՝ ի թիվս այլնի անձի առողջությանը դիտավորությամբ միջին ծանրության պատճառները (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 113-րդ հոդվածի 1-ին մաս), հոգեկան խիստ հուզմունքի վիճակում առողջությանը ծանր կամ միջին ծանրության վնաս պատճառելը (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 114-րդ հոդվածի 1-ին մաս), հանցանք կատարած անձին բռնելու համար անհրաժեշտ միջոցների սահմանազանցմամբ առողջությանը ծանր կամ միջին ծանրության վնաս պատճառելը (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 115-րդ հոդվածի 1-ին մաս), առողջությանը ծանր և միջին ծանրության վնաս պատճառելն անհրաժեշտ պաշտպանության սահմանազանց-

մամբ (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 116-րդ հոդված), դիտավորությամբ առողջությանը թեթև վնաս պատճառելը (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 117-րդ հոդված), ծեծը (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդված), անզգուշությամբ առողջությանը ծանր վնաս պատճառելը (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 120-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերը), անզգուշությամբ առողջությանը միջին ծանրության վնաս պատճառելը (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 121-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերը), վնասերական հիվանդությամբ կամ այլ սեռավարակներով վարակելը (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 124-րդ հոդվածի 1-ին), վտանգի մեջ բողոքելը (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 128-րդ հոդվածի 1-ին մաս) և սպանության, առողջությանը ծանր վնաս պատճառելու կամ գույք ոչնչացնելու սպառնալիքը (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 137-րդ հոդված): Նշվածից կարող ենք եզրակացնել, որ դրանց կապակցությամբ իրականացվող քրեադատավարական գործողությունները և, ըստ էության, քրեական հետապնդումը իրականացվում է մասնավոր մեղադրանքի կարգով, ինչն արդեն իսկ խնդրահարույց է՝ հաշվի առնելով Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային որոշումները մասնավոր կարգով քննելու վերաբերյալ:

Անհրաժեշտ է նաև անդրադառնալ ընտանեկան բռնության ենթադրյալ դեպքերի կապակցությամբ առավել հաճախակի որակվող ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածի՝ ծեծի հանցակազմի մեկնաբանմանը, ելնելով Արևիկ և Ծովինար Սահակյանների վերաբերյալ գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի ընդունված որոշմամբ ներկայացված դիրքորոշումից¹³: Այսպես, ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածը պատասխանատվություն է սահմանում ծեծելու կամ այլ բռնի գործողություններ կատարելու համար, որոնք չեն առաջացրել ՀՀ քրեական օրենսգրքի 117-րդ հոդվածով նախատեսված հետևանքները: Վճռաբեկ դատարանն անդրադարձել է «ծեծել» եզրույթի մեկնաբանմանը, նշե-

րով, որ երկու և ավելի հարված հասցնելը համարվում է ծեծ և ենթակա է որակման ՀՀ քրեական օրենսգրքի 118-րդ հոդվածի համապատասխան, եթե վերջինիս կյանքին և առողջությանը չի հասցվել ծանր, միջին կամ թեթև վնաս: Վճռաբեկ դատարանը արձանագրել է նաև, որ «... *իրուժողին մեկ անգամ ուժեղ ցավ պարճառելը կամ պարբերաբար մեկական հարված հասցնելը, անկախ հարվածի ուժգնությունից, կարող է որակվել որպես խոչրանգում (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 119-րդ հոդված), եթե հանցավորը գիտակցել է, որ իր գործողություններով անչին դիտավորյալ կերպով պարճառել է ուժեղ ցավ կամ մարմնական կամ հոգեկան վնասույթ: Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է նաև, որ մեկ հարվածը, որը չի որակվում որպես ծեծ և հետևաբար, քրեաիրավական պարասխանարվության չի հանգեցնում, կարող է քաղաքացիաիրավական պարասխանարվություն առաջացնել, եթե դրանով նվաստացվի անձի պարիվն ու արժանապարվությունը»:* Միևնույն ժամանակ անհրաժեշտ է նկատի ունենալ, որ Վճռաբեկ դատարանի որոշումից որոշակի ժամանակ անց օրենսդրական փոփոխության արդյունքում (««ՀՀ քրեական օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 09.06.2015թ. ՀՕ-69-Ն») ՀՀ քրեական օրենսգրքի 119-րդ հոդվածը, որը նախատեսում էր խոչտանգման հանցակազմը, ամբողջությամբ խմբագրվեց, այդ թվում փոփոխելով հանցակազմի տարրերը, ինչն ինքնին կրկին ստեղծում է որոշակի իրավական բաց այնպիսի իրավիճակների համար, ինչպես օրինակ, երբ ամուսինն ամեն օր մեկական հարված է հասցնում կնոջը: Բացի դրանից՝ ցանկացած տեսակի ոչ իրավաչափ նպատակ հետապնդող և, ըստ էության, ընդհանուր բացառություն չհանդիսացող բռնության դրսևորումը դիտարկել *քաղաքացիաիրավական պարասխանարվության շրջանակում բավարար և անհրաժեշտ չի կարող համարվել:* Ստեղծված իրավիճակը

ոչ միայն խնդրահարույց է պատժի նպատակների ապահովման տեսանկյունից, հատկապես նման արարքների կանխարգելման տեսանկյունից, այլև ստեղծվում է այնպիսի մի իրավիճակ, երբ փաստացի իրավունքների խախտումների վերականգման տեսանկյունից պետությունը չի կատարում իր պոզիտիվ պարտականությունները:

Ինչպես վերը նշվել է, ՀՀ քրեական օրենսդրությամբ սահմանված է ևս մեկ հանցակազմ, որի շրջանակներում հաճախ կարելի է հանդիպել ընտանեկան բռնության դեպքերի՝ անձին ֆիզիկական ուժեղ ցավ կամ հոգեկան ուժեղ տառապանք պատճառելը, որը և հանդիսանում է նախկինում «Խոչտանգումը» վերտառությամբ 119-րդ հոդվածի նոր խմբագրումը: Համաձայն նշված նորմի՝ «Անձին դիտավորությամբ ֆիզիկական ուժեղ ցավ կամ հոգեկան ուժեղ տառապանք պատճառելը, եթե դա չի առաջացրել սույն օրենսգրքի 112-րդ և 113-րդ հոդվածներով նախատեսված հետևանքները, և եթե բացակայում են սույն օրենսգրքի 309.1 հոդվածով նախատեսված հանցագործության հատկանիշները»: Նշված հանցակազմը իրավակիրառական պրակտիկայում դեռևս բավարար չի կիրառվել և դրա վերաբերյալ ձևավորված ընդհանուր մոտեցումներ այս փուլում չեն մշակվել: Ավելին՝ չկա որևէ երաշխիք, որ հանցակազմով առաջարկվող եզրույթները միանշանակ կիրառելի կլինեն ընտանեկան բռնությանը վերաբերող դեպքերին և կատանան միասնական կիրառություն, պարզ չէ նաև հոգեկան բռնության եզրույթի կիրառման չափորոշիչները: Ասվածից հետևում է, որ ներկայումս ՀՀ օրենսդրությունում առկա է օրենսդրական բաց, այն է՝ լիարժեք և բազմակողմանի կարգավորված չէ այնպիսի կարևորագույն խնդիրը, ինչպիսին է ընտանեկան բռնությունը:

Այսպես, կատարված ուսումնասիրման արդյունքում պարզ է դառնում, որ ներկայումս ընտանեկան բռնության խնդիրն առաջնայիններից է ՀՀ տարած-

քում: Այն առավել լայն տարածում է գտել ՀՀ մարզերում, քիչ բնակեցված գյուղական համայնքներում, ավելի ավանդապաշտ ընտանիքներում: Տարեցտարի նման դեպքերի քանակը չի նվազում, այլ, ընդհակառակը, ավելանում է^{14, 15}:

Նման խնդրի առնչվելով ընտանեկան բռնության գոհը սովորաբար խուսափում է իր ընտանիքում ստեղծված իրավիճակը հրապարակելուց, սակայն այն եզակիները, որոնք փորձում են դիմել համապատասխան մարմիններին, պաշտպանել իրենց և իրենց երեխաների ֆիզիկական ու հոգեկան առողջությունը, հանդիպում են բազմաթիվ խնդիրների:

Առաջնային խնդիրներից է նմանատիպ գործերի մեծաքանակ բողոքից հրաժարվելու հիմքով քրեական գործի կարճման դեպքերը, որոնք պայմանավորված են անձի վրա նպաստող հոգեբանական ճնշումներով: Տուժողի նկատմամբ հոգեբանական ճնշում է գործադրվում թե՛ ոստիկանության կամ քննչական մարմինների աշխատակիցների, թե՛ ընտանիքի անդամների, և թե՛ շրջապատի կողմից: Այսպիսով, նմանատիպ իրավիճակում հայտնվելով և սեփական ավանդույթներին և շրջապատի կարծիքին զոհ գնալով, անձը լուրջ է իր նկատմամբ կիրառվող ընտանեկան բռնության մասին և պարբերաբար ենթարկվում ընտանիքի անդամի կողմից շարունակական բնույթ կրող բռնության:

2017 թվականին օրենսդրական նախաձեռնության արդյունքում փոփոխություններ կատարվեցին ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում, որի նպատակն էր բացառել վերոնշյալ իրավիճակը: Այսպես՝ ««ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում լրացումներ կատարելու մասին» 13.12.2017 թ. թիվ 325-Ն ՀՕ» օրենքով կատարված փոփոխությամբ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 183-րդ հոդվածում օրենսդրի կողմից ավելացվել է 4-րդ մասը, որը սահմանում է.

«4. Անկախ փուժողի կողմից բողոք

ներկայացնելուց՝ դատախազն իրավասու է սույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված հանցագործություններով հարուցելու քրեական գործ ընդունելու բռնության դեպքերում, եթե անձն իր անօգնական վիճակի կամ ենթադրյալ հանցանք կատարողից կախվածության մեջ լինելու փաստի ուժով չի կարող պաշտպանել իր իրավաչափ շահերը: Այս դեպքում քրեական գործը հարուցվում և քննվում է սույն օրենսգրքով սահմանված ընդհանուր կարգով, և փուժողի ու մեղադրյալի հաշտության դեպքում քրեական հետապնդումը չի դադարեցվում»:

Նման փոփոխությունը որոշակիորեն ուղղված էր խնդրո առարկա արարքները մասնավոր մեղադրանքի կարգավիճակով դիտարկելուց դեպի հանրային անցմանը: Նշված նորմի մեկնաբանությունից պարզ է դառնում, որ այն թեև դրական և միջազգային լավագույն փորձին միտված մոտեցում է, սակայն ոչ ամբողջական: Նախ համապատասխան կարգավորումն իրենից ենթադրում է դատախազի հայեցողական լիազորության իրացում, այլ ոչ պարտականության: Երկրորդ՝ ընտանեկան բռնությանը բնորոշ բրեդերեն հետապնդելի արարքները, որոնք վերլուծվել են մեր կողմից, փաստացի շարունակում են մնալ մասնավոր մեղադրանքի կարգավիճակում: Երրորդ՝ գործնականում կարող են խնդիրներ առաջանալ «անօգնական վիճակի կամ ենթադրյալ հանցանք կատարողից կախվածության մեջ լինելու փաստի ուժով» եզրույթների համանման մեկնաբանման և իրացման մասով: Արդյունքում գտնում ենք, որ առավել քան արդյունավետ կլիներ պարզապես հստակ ամրագրել և դիտարկել նման արարքները՝ որպես հանրային հետապնդման հանցակազմ, ինչպես նախատեսվեց ««ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում փոփոխություններ կատարելու մասին» 09.06.2015թ. թիվ 70-Ն ՀՕ» օրենքով կատարված փոփոխությամբ ՀՀ քրեական

օրենսգրքի 119-րդ հոդվածի կապակցությամբ, սակայն տեղի չունեցավ ՀՀ քրեական օրենսգրքի 117-րդ և 118-րդ հոդվածների կապակցությամբ: Միաժամանակ հատակորեն ողջունելի է օրենսդրի այն մոտեցումը, որ այս փուլում արդեն իսկ արձանագրվել է, որ դատախազի կողմից իր հայեցողական լիազորության իրացման դեպքում՝ գործերը քննվում են *սահմանված ընդհանուր կարգով և չունի ու մեղադրյալի հաշտության դեպքում քրեական հետապնդումը չի դադարեցվում*: Պարզապես նշված մոտեցումը չպետք է հանդիսանա ընդհանուր մոտեցումից բացառություն՝ դատախազի որոշման ուժով, այլ հենց պետք է լինի ընդհանուր, երակետային մոտեցումը:

Նմանատիպ դեպքերի կրճատման և ընտանեկան բռնության դեպքերի կանխարգելման և քանակի նվազման նպատակով, հետևելով աշխատանքում ներկայացված Մոլդովայի, Իսպանիայի և Մլովենիայի օրինակին, առաջարկվում է, առանձին իրավական նորմով ներառել ընտանեկան բռնության դեպքերին առնչվող հանցակազմ, որը տեղ կգտնի գործող քրեական օրենսգրքի ընտանիքի դեմ ուղղված հանցագործությունների գլխում:

Ընտանեկան բռնությանն առնչվող հանցակազմը իրենից կներկայացնի բլանկետային նորմ, որը հղում է կատարում «Ընտանիքում բռնության կանխարգելման, ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության և ընտանիքում համերաշխության վերականգնման մասին» ՀՀ օրենքին, ուստի կնպաստի դրա առավել բարենպաստ և լայնատարած կիրառմանը: Հանցակազմը կունենա հատուկ սուբյեկտ՝ ընտանիքի անդամը, իսկ օբյեկտիվ կողմը կներառի յուրաքանչյուր տեսակի գործողություն, որի նպատակը կլինի ֆիզիկական կամ հոգեկան ցավ պատճառել ընտանիքի մյուս անդամին: Նման հանցագործությունը պետք է ավարտված հա-

մարվի անկախ որոշակի հետևանքների վրա հասնելուց, իսկ համապատասխան ծանր հետևանքներ, ընդհուպ մինչև մահ, պատճառելու դեպքում, անձի հանցանքը պետք է որակվի որպես ծանրացնող հանցամանքով կատարված հանցագործություն: Ընտանեկան բռնության գոհ անհրաժեշտ է դիտել յուրաքանչյուր անձի, ով համարվում է ընտանիքի անդամ համաձայն ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի, անկախ վերջիններիս միևնույն տարածքում բնակվելու հանգամանքի: Պետք է նկատել նաև, որ իրականացված ուսումնասիրությունների համաձայն, նման արարքների գոհերի մոտ, որոնց իրավունքների վերականգնմանն ուղղված պատշաճ գործողություններ չեն կատարվում, մաս նկատվում է հետագայում քրեորեն հետապնդելի արարքների կատարման նկատմամբ հակում¹⁶:

Հանցանքը քրեականացնելուց հետո անհրաժեշտություն է առաջանում հանցակազմը բացառել մասնավոր բողոքի գործերի մեջ ներառելու հնարավորությունից և այն ամրագրել որպես հանրային հետապնդման հանցակազմ: Նմանատիպ կարգավորման դեպքում հանցագործության վերաբերյալ քրեական գործ կհարուցվի ոչ միայն տուժողի բողոքի հիմքով, այլև այլ անձանց՝ ականատեսների հաղորդման հիման վրա, կամ էլ համապատասխան քննչական մարմնի կողմից՝ սեփական նախաձեռնությամբ:

Ընտանեկան բռնության քրեականացման և դրա, որպես հանրային հետապնդման հանցագործություն ներառելու պարագայում օրենսդիրը կնպաստի հանրության իրավունքների և ազատությունների ավելի բարենպաստ և արդյունավետ պաշտպանությանը, ընդունված օրենքի ավելի լայնածավալ կիրառմանը, ինչպես նաև, որն առավել կարևոր է, ընտանեկան բռնության դեպքերի զգալի կրճատմանը և գործուն կանխարգելմանը:

- ¹ ՄԱԿ-ի ԿեԿԿ կոմիտեի զեկույցները ՀՀ-ի վերաբերյալ https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/TreatyBodyExternal/countries.aspx?CountryCode=ARM&Lang=EN:
- ² «Ընտանիքում բռնության կանխարգելման, ընտանիքում բռնության ենթարկված անձանց պաշտպանության և ընտանիքում համերաշխության վերականգնման մասին» ՀՀ օրենք <http://parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=6056&lang=arm>
- ³ Брюкнер М., Насилие в семье: локальные действия – международная проблема. Журнал исследований социальной политики, 2011, с. 42.
- ⁴ Domestic violence in rural Uganda: evidence from a community-based study. Koenig MA, Lutalo T, Zhao F, Nalugoda F, Wabwire-Mangen F, Kiwanuka N, Wagman J, Serwadda D, Wawer M, Gray R Bull World Health Organ. 2003; 81(1): 53-60.
- ⁵ Брюкнер М., Насилие в семье: локальные действия – международная проблема. Журнал исследований социальной политики, 2011, с. 42.
- ⁶ Jordan, C. E., Pritchard, A., Wilcox, P., & Duckett-Pritchard, D. (2008). The denial of emergency protection: Factors associated with court decision-making. Violence and Victims, 23(5), էջ 614 Elaine J. Alpert MD, in Decision Making in Medicine (Third Edition), 2010:
- ⁷ Rebecca J. Fialk and Audrey E. Stone Criminalizing the Exposure of Children to Family Violence: Breaking the Cycle of Abuse, 20 HARVARD. WOMEN'S L.J. 205, (1997), էջեր 222-223:
- ⁸ Thurman v. City of Torrington (1984) <https://law.justia.com/cases/federal/district-courts/FSupp/595/1521/1683702/>
- ⁹ Синельников А., Писклакова М., Домаш-
нее насилие как объект социальной работы // Социальная политика и социальная работа: гендерные аспекты/ Под ред. Е. Ярской-Смирновой, М., РОССПЭН, 2004, с. 220.
- ¹⁰ Երեմիա և այլոք ընդդեմ Մոլդովայի, ՄԻԵԴ 28.05.2013թ. վճիռ՝ <https://rm.coe.int/16805a32af>:
- ¹¹ Օփուզն ընդդեմ Թուրքիայի, ՄԻԵԴ 09.06.2009թ. վճիռ՝ <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-92945>, Յանկովիչն ընդդեմ Խորվաթիայի, ՄԻԵԴ 05.06.2009թ. վճիռ, <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-91608>:
- ¹² Մարդու իրավունքների պաշտպանի գրասենյակի և Եվրոպայի խորհրդի «Կանանց նկատմամբ բռնության և ընտանեկան բռնության կանխարգելման և դրա դեմ պայքարի մասին» Եվրոպայի խորհրդի կոնվենցիայով սահմանված չափանիշների վերաբերյալ աշխատություն <https://rm.coe.int/gap-analysis-armenian-law-arm/168075bae2>, էջ 41:
- ¹³ Արևիկ և Ծովինար Սահակյանների վերաբերյալ գործով ՀՀ վճարել դատարանի 2012թ. նոյեմբերի 1-ին թիվ ԱԲԴ/0176/01/11 որոշում/ ՀՀ վճարել դատարանի քրեական գործերով որոշումների ժողովածու. 2012 թ., - Եր.: Ամերիկյան իրավաբանների ընկերակցություն CEELI inc.-ի հայաստանյան ներկայացուցչություն, ՀՀ վճարել դատարան, 2013, Հատոր 4, էջեր 400-415: <http://www.armenpress.am/arm/news/870918/hh-qnnchakan-komiteum-qnnarkvel-enyantekant-san-brnutyan.html>
- ¹⁴ <http://investigative.am/news/view/anchapahasner-serakan-andzernmxeliutyun.html>
- ¹⁵ Явчуновская Т.М., Степанова И.Б. Тенденции современной преступности женщин // Государство и право, 2000, №12, էջ 31:

RESUME - РЕЗЮМЕ

THE CRIMINAL LEGAL CONSEQUENCES OF IMPLEMENTING THE DEFINITION OF DOMESTIC VIOLENCE IN THE RA

Garnik Stepanyan

Assistant to President of Armavir District Common Jurisdiction

Court of First Instance

Doctor of Philosophy in Law

In the framework of this article, the author presents developments of the concept of domestic violence in Republic of Armenia. The author specifically analyzes a number of case-law decisions of the European Court of Human Rights, as well as developments in the legislative policy concerning domestic violence, and in the end conclusion is presented. The author analyzes also some approaches, that exist in international practice.

Keywords: *domestic violence. public and private accusation, new separated crime.*

УГОЛОВНО-ПРАВОВЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ВНЕДРЕНИЯ ПОНЯТИЯ «ДОМАШНЕЕ НАСИЛИЕ» В РА

Степаян Гарник

Помощник председателя суда первой инстанции общей юрисдикции

армавирского марза, кандидат юридических наук

В рамках данной научной работы представлены развития понятия «домашнее насилие» в Республике Армения. В частности, автором был исследован ряд решений Европейского Суда, а также развитие внутринациональной законодательной политики относительно данного института, вследствие чего были представлены некоторые выводы и законодательные предложения. В работе исследованы также некоторые подходы международного сообщества.

Ключевые слова: *домашнее насилие, публичное и частное обвинение, новый отдельный состав преступления.*

Բանալի բառեր - *ընդհանրական բռնություն, հանրային և մասնավոր մեղադրանք, առանձին նոր հանցակազմ:*

ՆԱՅԵՍՏՐԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

*ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրի ակադեմիայի իրավագիտության
ֆակուլտետի քրեական իրավունքի և քրեաբանության
ամբիոնի ավագ դասախոս, ոստիկանության մայրո
երևանի պետական համալսարանի քրեական իրավունքի ամբիոնի հայցորդ*

ԽՄԲԻ ԿԱԶՄՈՒՄ ՏԱՆՅԱՆՔ ԿԱՏԱՐԱԾ ԱՆՇԱՓԱՏԱՆԵՐԻ ՔՐԵԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՏԱՏԻԺԱՆԻՑՆԵՐԻ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Քրեաբանական հետազոտության ընթացքում միշտ ուսումնասիրվում են հանցագործի անհատական բնութագրի առանձնահատկությունները, քանի որ հանցագործի անձից են կախված վարքագծի, գործելու, հանցագործություն կատարելու սուբյեկտիվ պատճառներն ու պայմանները¹:

Անչափահասների խմբային հանցավորության կանխարգելման արդյունավետության բարձրացման համար կարևոր է խմբի յուրաքանչյուր անդամի անհատական բնութագրի ուսումնասիրությունը, ինչը հնարավորություն է տալիս բացահայտելու և ուսումնասիրելու անհատի բացասական հատկանիշների ձևավորման արտաքին սոցիալական գործոնները, որոնք էլ իրենց հերթին դառնում են կյանքի կոնկրետ իրավիճակում հանցավոր վարքագծի պատճառ:

Խմբի կազմում հանցանք կատարած անչափահասների քրեաիրավական հատկանիշների քրեաբանական բնութագրի ուսումնասիրության անհրաժեշտությունը պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ այն նախ հանդիսանում է հանցանք կատարած անձի քրեաբանական պատկերի բաղկացուցիչ տարրը, և հետո այդ հատկանիշները հաշվի են առնվում հանցավորի հանրային վտանգավորության աստիճանի որոշման, նրա նկատմամբ պատժի նշանակման և հանցագործությունների կանխարգելման միջոցառումների կազմակերպման և անցկացման ժամանակ:

Քրեաիրավական բնութագրի շրջա-

նակում հատուկ ուշադրություն է գրավում հանցագործների անձի բնութագիրն՝ ըստ հանցանքի հասարակական վտանգավորության աստիճանի, նրանց հետհանցավոր վարքագծի վերլուծությունը, քանի որ դրանք հաշվի են առնվում քրեաիրավական ներգործության միջոցների ընտրության ժամանակ:

Այս հոդվածի շրջանակում վերլուծությունն իրականացրել ենք ՀՀ ոստիկանության կրթահամալիրում 24.06.2016 թվականին ստացված ՀՀ դատական դեպարտամենտի Ե-4102 գրությամբ տրամադրված 2010-2015 թվականների քրեական գործերի ցանկի հիման վրա www.datalex.am կայքից վերցրած փորձառական նյութերի տվյալների ուսումնասիրությամբ: Ուսումնասիրել ենք խմբի կազմում հանցանք կատարած անչափահասների քրեաիրավական բնութագիրն՝ ըստ կատարած արարքի ծանրության աստիճանի, հանցանքի շարժառիթի և դատավճարի ծանրության առկայության հատկանիշների:

Վերլուծությունը սկսենք հանցավորի բնութագրից՝ ըստ կատարած արարքի ծանրության աստիճանի, քանի որ, ելնելով դրանից, կարելի է դատել նաև այդ արարքը կատարած անձի հասարակական վտանգավորության մակարդակի մասին:

Մեր կողմից իրականացրած հետազոտության ընթացքում խմբի կազմում անչափահասների կողմից կատարված հանցանքները, ըստ ծանրության աստիճանի, ունեն հետևյալ պատկերը (տես աղյուսակ 1)²

ՆՈՅՆԵՄԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Աղյուսակ 1

Հանցանք կատարածան չափահասների տեսակարար կշիռն ըստ հանցագործության ծանրության աստիճանի	2010	2011	2012	2013	2014	2015	միջինացված ցուցանիշ
ոչ մեծ ծանրության	1.8%	1.1%	0%	10.8%	5.3%	2.2%	3.5%
միջին ծանրության	84.2%	69.1%	57.5%	40.0%	45.4%	66.7%	60.5%
ծանր	8.7%	28.7%	42.5%	49.2%	48.0%	31.1%	34.7%
առանձնապես ծանր	5.3%	1.1%	0%	0%	1.3%	0%	1.3%

Ինչպես տեսնում ենք, խմբի կազմում անչափահասների գերակշիռ մասը կատարել են միջին ծանրության հանցանքներ: Մասնավորապես՝ 2010 թվականին միջին ծանրության հանցանք կատարած անչափահասների տեսակարար կշիռը կազմել է 84.2%, այնուհետև աստիճանաբար այդ թիվը նվազել է՝ 2013 թվականին կազմելով 40%: Սակայն հետագայում ցուցանիշն աստիճանաբար աճել է՝ 2015 թվականին հասնելով 66.7%-ի: Ընդհանուր առմամբ, նշված ժամանակահատվածում, ըստ միջինացված ցուցանիշի, խմբի կազմում միջին ծանրության հանցանք կատարել է անչափահասների 60.5%-ը:

Հաջորդ ցուցանիշը, որը վտանգավոր է ոչ այնքան քանակական, որքան որակական առումով, ծանր հանցանք կատարած անչափահասների տեսակարար կշիռն է: Ի տարբերություն միջին ծանրության հանցանք կատարածների՝ ծանր հանցանք կատարած անչափահասների տեսակարար կշիռը 2010-2013 թթ. կտրուկ տեմպերով աճել է: Այսպես, եթե 2010 թվականին ծանր հանցանք կատարած անչափահասների տեսակարար կշիռը կազմել է 8.7%, ապա 2013 թվականին այն աճել է 5.5 անգամ: Այնուհետև, 2015 թվականին այն նվազել է՝ կազմելով 31.1%: Ընդհանուր առմամբ, ըստ միջինացված ցուցանիշի, խմբի կազմում ծանր հանցանք կատարած անչափահասների տեսակարար կշիռը կազմել է 34.7%: Կարծում ենք՝ այս ցուցանիշն ուշագրավ է, քանի որ, հանդիսանալով անձի բնու-

թագրի (հատկապես սոցիալ-հոգեբանական հատկանիշների) վատթարացման միտում, պետք է հաշվի առնել կանխարգելիչ քաղաքականության կազմակերպման և իրականացման ժամանակ:

Առանձնապես ծանր հանցանք կատարած անձանց տեսակարար կշիռը 2010 թվականին կազմել է 5.3%: Այնուհետև այն գնալով նվազել է, և նշված ժամանակահատվածում՝ ըստ միջինացված ցուցանիշի, կազմել է 1.3%: Ի տարբերություն վերջինիս՝ ոչ մեծ ծանրության հանցանք կատարած անչափահասների տեսակարար կշիռը 2010 թվականին կազմելով 1.8%, գնալով աճել է և 2013 թվականին այն ավելացել է 6 անգամ, և ի վերջո նշված ժամանակահատվածում՝ ըստ միջինացված ցուցանիշի կազմել է 3.5%: Այդուհանդերձ, այս ցածր ցուցանիշ է, որը, կարծում ենք, պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ, նախ՝ ոչ միշտ են հակաիրավական արարքները որակվում որպես հանցագործություն, և երկրորդ՝ ոչ միշտ է այդ մասին հայտնի դառնում իրավապահ մարմիններին (նկատի ունենք հանցավորության բնական լատենտայնությունը): Սա էլ իր հերթին անչափահասների միջավայրում կարող է ստեղծել անպատժելիության պատրանք՝ պատճառ դառնալով հանցանքի կրկնման և առավել ծանր հանցանք կատարելու համար:

Հաջորդ հատկանիշը, ըստ որի մեր կողմից ուսումնասիրվել են խմբի կազմում հանցանք կատարած անչափահասները, դա նրանց վարքագծի շարժառիթներն են:

Կարելի է հաստատել, որ անչափահասների անձնային առանձնահատկություններն էականորեն ազդում են նրանց վարքագծի (այդ թվում՝ հանցավոր) շարժառիթների վրա: Գիտնականների մեծամասնության կարծիքով² հենց շարժառիթն է հանդիսանում քրեորեն պատժելի արարք կատարելու գլխավոր դետերմինանտը, որն արտահայտում է անձի պահանջումները, նրա հետաքրքրությունները, քանի որ հենց շարժառիթն է խթանում հանցավոր վարքագիծը: Շարժառիթները կազմում են նաև անչափահասի անձի բարոյախոգեբանական բնութագրի միջուկը: Շարժառիթների տակ հասկացվում է ներքին և արտաքին պայմանների ամբողջությունը, որը մղում է գործունեության և որոշում դրա ուղղվածությունը³:

Հանցավոր վարքագծի շարժառիթն այդ առումով ունի կարևոր քրեաբանական նշանակություն, քանի որ արտացոլում է ոչ միայն հանցանք կատարած անձի առանձնահատկությունները, այլև տալիս է նրա հակահասարակական հայացքների խորության և կայունության աստիճանի մասին պատկերացումներ:

Խմբի կազմում հանցանք կատարած անչափահասների կառուցվածքը՝ պայմանավորված առավել տարածված հանցագործություններով, շարժառիթների առումով ունի հետևյալ պատկերը (տե՛ս աղյուսակ 2-ը)

Աղյուսակ 2

Խմբի կազմում հանցանք կատարած անչափահասների տեսակարար կշիռն՝ ըստ հանցագործության շարժառիթների	2010	2011	2012	2013	2014	2015	միջինացված ցուցանիշ
շահադիտական	74.1%	71.0%	80.0%	68.7%	66.7%	95.6%	76.0%
բռնի	10.3%	14.0%	7.5%	12.5%	10.7%	4.4%	9.9%
բռնի-շահադիտական	13.8%	15.0%	12.5%	11.0%	17.3%	0%	11.6%
այլ	1.7%	0%	0%	7.8%	5.3%	0%	2.5%

Ինչպես տեսնում ենք, խմբի կազմում հանցանք կատարած անչափահասների

մեծամասնության համար բնութագրական է շահադիտական շարժառիթը: Այսպիսին նշված ժամանակահատվածում հետազոտված անչափահասների, ըստ միջինացված ցուցանիշի՝ 76%-ը գործել են շահադիտական շարժառիթներով: Այս ցուցանիշը տարբեր տարիներին գերիշխող է մյուս ցուցանիշների նկատմամբ: Նույնիսկ 2015 թվականին այն կազմել է 95.6%:

Հաջորդ ուշագրավ և տարածված ցուցանիշը վերաբերում է բռնի-շահադիտական շարժառիթին: Այն նշված ժամանակահատվածում որոշակի փոփոխություններով՝ 2010 թվականին կազմել է 13.8%, այնուհետև վայրիվերումներով, 2015 թվականին կազմել է 0%: Չնայած դրան՝ նշված ժամանակահատվածում, ըստ միջինացված ցուցանիշի, բռնի-շահադիտական շարժառիթը բնութագրական է եղել խմբի կազմում հանցանք կատարած անչափահասների 11.6%-ին:

Անչափահասների նշված խմբի մոտ բռնի շարժառիթներն այնքան էլ տարածված չեն: Սակայն, հետևելով շարժընթացին, կարելի է նկատել կտրուկ տատանումներ, որի արդյունքում՝ 2010 թվականին այն տարածված է եղել 10.3% անչափահասների, իսկ առավելագույնս դրսևորվել է 14%-ի մոտ, այնուհետև այն նվազելով՝ 2015 թվականին կազմել է 4.4%: Ինչ վերաբերում է այլ շարժառիթ-

ների, ապա դրանք առկա են բավականին չնչին տոկոս կազմող անչափահաս-

ների մոտ:

Այսպիսով, շարժառիթների ուսումնասիրությունը կարևոր է, քանի որ հենց շարժառիթով է պայմանավորված անձի հետագա վարքագիծը: Բացահայտելով խմբի ամեն մի անդամի շարժառիթը՝ մեծ հավանականությամբ կարող ենք կանխատեսել նրանց արարքները, ինչն էլ հնարավորություն կտա ճիշտ ընտրելու անհատական պրոֆիլակտիկայի ներգործության միջոցները:

Խմբի կազմում հանցանք կատարած անչափահասների քրեաիրավական բնութագրի առանձնահատկություններից է դատվածության առկայությունը: Նշված ժամանակահատվածում հետազոտության ընթացքում հայտնաբերված խմբի կազմում հանցանք կատարած դատվածություն ունեցող անչափահասների բնութագրի պատկերը հետևյալն է (տե՛ս աղյուսակ 3-ը)՝

Աղյուսակ 3

Տարի	2010	2011	2012	2013	2014	2015	միջինացված ցուցանիշ
Խմբի կազմում հանցանք կատարած դատվածություն ունեցող անչափահասների տեսակարար կշիռը	7.0%	5.3%	2.5%	6.2%	4.0%	4.4%	4.9%

Ինչպես երևում է աղյուսակից, խմբի կազմում հանցանք կատարած դատվածություն ունեցող անչափահասների տեսակարար կշիռն այնքան էլ մեծ չէ: Դեռ ավելին, 2010 թվականին այս ցուցանիշը կազմել է 7%, որը նշված ժամանակահատվածի ամենաբարձր ցուցանիշն է: Այնուհետև այն զգալով նվազում է՝ 2015 թվականին կազմելով 4.4%: Իսկ նշված ժամանակահատվածում այս կատեգորիայի դատվածություն ունեցող անչափահասների տեսակարար կշիռը միջինացված կազմել է 4.9%: Սակայն, այստեղ պետք է նկատի ունենալ, որ այս ցուցանիշը բնութագրական է միայն գրանցված հանցագործություններին, քանի որ

անչափահասների հանցավորության լատենտայնության մակարդակը բավականին բարձր է⁴, և անչափահասների կողմից կատարվող հանցագործությունների մի մասը դուրս է մնում պաշտոնական վիճակագրությունից: Այսինքն, հանցավոր փորձ ունեցող անչափահասների տեսակարար կշիռն իրականում ավելի մեծ է, քան ցույց է տալիս պաշտոնական վիճակագրությունը: Եվ այստեղ խնդիրը այն է, որ այդ անչափահասները, որպես կանոն, «դիմադրողականություն» են ձեռք բերում իրավապահ մարմինների կողմից ներգործության նկատմամբ և հանդիսանում են անչափահասների խմբում «դաստիարակ» և «ուսուցիչ», հանցավոր խմբերում՝ կազմակերպիչներ և լիդերներ:

Չնայած այս ցուցանիշի «ցածր» մակարդակին՝ հատուկ վտանգավորություն է ներկայացնում անչափահաս տարիքում կատարած հանցագործությունների

նեցիդիվը⁵, ինչն առաջ է բերում քրեաբանական նեցիդիվի տարածվածություն: Եվ, բացի այդ՝ քրեական գործերի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ անչափահաս տարիքում հանցանք կատարած անձը չափահաս տարիքում կատարում է առավել ծանր հանցանքներ և ուղղման առումով դառնում է բացասական իմաստով առավել «ճկուն»՝ պրոֆիլակտիկ ներգործության նկատմամբ:

Այսպիսով՝ հետազոտության արդյունքում փորձ արվեց ձևավորելու հստակ պատկերացում խմբի կազմում հանցանք կատարած անչափահասի քրեաբանական որոշ հատկանիշների վերաբերյալ, որոնք բնութագրում են ըստ հանցանքի

ծանրության աստիճանի, շարժառիթների և դատվածության ամկայության, որոնց իմացությունն անհրաժեշտ է անչափահասների խմբային հանցավորության

կանխարգելման քաղաքականության, հատկապես անհատական պրոֆիլակտիկայի մշակման և իրականացման համար:

-
- ¹ Տե՛ս Ларин В.А., Проблемы предупреждения преступлений, совершаемых в ситуациях острой социальной напряжённости // Современная научная мысль, 2015, N 3, էջեր 152-158:
 - ² Տե՛ս, օրինակ, Зелинский А.Ф., Криминальная мотивация хищений и иной корыстной преступной деятельности, Киев, 1990, էջեր 17-19:
 - ³ Տե՛ս Богомолова С. Н., О внутриличностных детерминантах криминальной агрессии // Насилие, агрессия, жестокость, Криминально-психологическое исследование: сб. научных трудов, М., ВНИИ проблем укрепления законности и правопорядка, 1989, էջ 75:
 - ⁴ Տե՛ս Անչափահասների հանցավորության դեմ պայքարի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում / խմբագիր՝ իրավ. գիտ. դոկտոր, դոցենտ Ա. Գաբուլյան - Եր., ԵՊՀ հրատ., 2010, էջ 9, Մարգարյան Ա. Ռ., Անչափահասների հանցավորության և շեղվող վարքագծի հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում, դոկտ. ատենախոսություն, Երևան, 2017 թ., էջ 13, Криминология: Учебник/ Под ред. В.Н. Кудрявцева и В.Е. Эминова, 3-е изд., перераб. и доп., М., Юристь, 2007, էջ 479:
 - ⁵ Криминология: Учебник/ Под общ.ред. А.И. Долговой, 3-е изд., перераб. и доп., М., Норма, 2008, 791 էջ:

RESUME - РЕЗЮМЕ

THE CHARACTERISTICS OF JUVENILES WHO COMMITTED A CRIME IN A GROUP (BY CRIMINAL-LEGAL FEATURES)

Hripsime Khachatryan

Senior lecturer at Police Academy of Police Educational Complex of RA, Department of Law, Chair of Criminal Law and Criminology, Police Major

The article is devoted to the study of criminal-legal features of criminological characteristics of juveniles who committed a crime in a group. The importance of study is conditioned by some circumstances: at first, that features are a part of criminological characteristics of person who committed a crime, and second, they must be taken into consideration when defining the degree of danger of personality of criminal, assigning punishment, organizing and taking measures on crime prevention.

The legal-criminal characteristics of juveniles who committed a crime in a group, based on a study of criminal cases from 2010 to 2015, by the features of degree of gravity of crime, motivation and conviction availability have been presented in the article. The specifics of juveniles' characteristics and trends of its deterioration have been identified based on each abovementioned criteria.

Key words: juvenile who committed a crime in a group, criminal-legal characteristics, degree of gravity of crime, motives of crime, criminal record

ХАРАКТЕРИСТИКА УГОЛОВНО-ПРАВОВЫХ ПРИЗНАКОВ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ, СОВЕРШИВШИХ ПРЕСТУПЛЕНИЕ В СОСТАВЕ ГРУППЫ

Рипсима Хачатрян

Старший преподаватель кафедры уголовного права и криминологии юридического факультета Образовательного комплекса Полиции РА, майор полиции, Соискатель кафедры уголовного права ЕГУ

Статья посвящена изучению уголовно-правовых признаков несовершеннолетних, совершивших преступление в составе группы. Во-первых, это является составным элементом криминологического образа преступника, во-вторых, эти признаки учитываются при определении степени общественной опасности преступника, в-третьих, для предупреждения преступлений.

В статье представляются результаты исследования уголовных дел, расследованных в период с 2010 г. по 2015 г., дается характеристика уголовно-правовых признаков несовершеннолетних, совершивших преступление в составе группы, с учетом наличия судимости, степени тяжести и мотива преступления. Изучение каждого признака в отдельности позволяет выявить особенности характеристики несовершеннолетнего, совершившего преступление в составе группы, а также связанные с этим отрицательные тенденции.

Ключевые слова: несовершеннолетний, совершивший преступление в составе группы; уголовно-правовая характеристика; степень тяжести преступления; мотив преступления; судимость.

Բանալի բառեր - խմբի կազմում հանցանք կատարած անչափահաս, քրեաիրավական բնութագիր, հանցանքի ծանրության աստիճան, հանցանքի շարժառիթներ, դատվածություն

ՆԱՅԵՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

ՄԻՆՉՂԱՏԱԿԱՆ ՎԱՐՈՒՅԹԻ ՆԿԱՏԱՄԲ ԳԱՏԱԿԱՆ ՎԵՐԱՏՄԿՈՂՈՒԹՅԱՆ ԷՈՒԹՅՈՒՆԸ, ԲՆՈՒԹԱԳԻՐՆ ՈՒ ԲՈՎԱՆ-ԳԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ցանկացած իրավական համակարգում առկա է վերահսկողության որոշակի կառուցակարգ, ինչը բացառություն չէ նաև ՀՀ քրեական դատավարությունում, որտեղ հանցագործությունները քննելիս օրինականությունը երաշխավորվում է հսկողության և վերահսկողության տարբեր միջոցների գույակցմամբ: Քրեական դատավարությունում որպես այդպիսիք հանդես են գալիս դատախազական հսկողությունը և դատական վերահսկողությունը, որոնք կոչված են պաշտպանելու անձի սահմանադրական իրավունքներն ու ազատությունները, ապահովելու պետության և հասարակության շահերը:

Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ դատական վերահսկողության ինստիտուտն առաջին անգամ նախատեսվել է 1995 թվականի ՀՀ Սահմանադրությամբ, այնուհետև՝ 1998 թվականի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով և 2007 թվականի ՀՀ դատական օրենսգրքով: Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ինստիտուտը գոյություն ունի ինչպես անգլոսաքսոնական, այնպես էլ ռոմանագերմանական իրավական համակարգերի պետություններում:

Դատական վերահսկողության ինստիտուտի մասին ամբողջական պատկերացում կազմելու, ինչպես նաև դատություններ անելու համար անհրաժեշտ է բացահայտել դրա հասկացությունը, նպատակը, խնդիրները և բնորոշ հատկանիշները:

Ընդ որում՝ վերը նշված հիմնահար-

ցերի վերաբերյալ քրեադատավարական իրավունքի գիտության մեջ միասնական մոտեցումը դեռևս ձևավորված չէ, արտահայտել են տարբեր դիրքորոշումներ ու տեսակետներ խնդրի վերաբերյալ:

Այսպես՝ դատական վերահսկողության՝ որպես քրեադատավարական ինստիտուտի վերաբերյալ հեղինակների մոտեցումները տարբերվում են միմյանցից, մասնավորապես, Վ. Պ. Կաշեպովի և Ն. Ա. Կոլոկոլովի կարծիքով՝ մինչդատական փուլերում դատական վերահսկողությունը դատական գործունեության հատուկ ինքնուրույն տեսակ է, որն իրականացվում է քաղաքացիների իրավունքներն ու ազատությունները սահմանափակող գործողությունների և որոշումների հիմնավորվածության ու օրինականության ստուգման ձևով¹:

Ըստ Վ. Մ. Բոգրովի՝ քրեական դատավարությունում դատական վերահսկողությունը որպես անձի սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության միջոց, ոչ միայն արդարացի է, այլ նաև պարտադիր²:

Լ. Ն. Մապենիկովայի կարծիքով՝ դատական վերահսկողությունը դատական իշխանության իրականացման ձևերից մեկն է, որն ապահովում է օրենքի, և վերջին հաշվով, իրավակարգի պահպանումը: Դատական վերահսկողության խնդիրն է օրենքի կիրառման խախտումը կանխելը կամ վերահսկելը³: Մեր կարծիքով՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունը մինչդատական վարույթում անձի սահ-

մանադրական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության կարևոր երաշխիքներից մեկն է, որը կոչված է ապահովելու նախաքննության մարմնի գործողությունների օրինականությունն ու հիմնավորվածությունը:

Ինչպես նշում է Ն. Գ. Մուրատովան, դատական վերահսկողության նպատակներն են. 1. քրեադատավարական օրենքի խախտումները վերացնելը, 2. քրեական դատավարությանը մասնակցող և այլ անձանց իրավունքների և ազատությունների ապահովումը, 3. մինչդատական վարույթում քաղաքացիների իրավունքների և ազատությունների խախտումները վերացնելը⁴:

Ռ. Ռ. Մագիզովը նշում է, որ դատական վերահսկողության նպատակն է նաև դատավարական հարկադրանքի միջոցներ կիրառելու, քննչական գործողություններ կատարելու, օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումներ իրականացնելու վերաբերյալ միջնորդությունները և հետաքննության մարմնի, քննիչի, դատախազի անօրինական և անհիմն գործողություններն ու որոշումները քննելու միջոցով քաղաքացիների իրավունքների և ազատությունների պաշտպանությունն ապահովելը⁵:

Համաձայն լինելով Ն. Գ. Մուրատովայի կողմից արտահայտած դիրքորոշմանը, ընդգծում ենք, որ դատական վերահսկողության առաջնային նպատակը դատավարության մասնակցի խախտված իրավունքն է, ազատությունը և օրինական շահերը վերականգնելու, թույլ տրված անօրինականության վնասակար հետևանքները կանխելու, վերացնելու և շեղոքացնելու մեջ՝ դրանով իսկ իրականացնելով քրեական դատավարության խնդիրները: Այլ խոսքով՝ դատական վերահսկողության նպատակն է անձի սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանությունը, քանի որ մինչդատական վարույթում իրականացվող դատական վերահսկողությունը կոչված է ապահովելու

լու նախնական քննության օրինականությունը:

Անդրադառնալով դատական վերահսկողության հատկանիշների հարցին՝ նշենք, որ վերջինիս վերաբերյալ հեղինակների կարծիքները տարատեսակ են:

Մասնավորապես՝ Ն. Վ. Կոստերինան առանձնացնում է դատական վերահսկողության հետևյալ հատկանիշները. 1. նախնական քննության փուլում քրեական դատավարության նորմերի վրա հիմնված դատական գործունեություն, 2. նախնական քննության մարմինների գործողությունների և որոշումների դեմ բերված բողոքների քննում և լուծում, 3. քաղաքացիների սահմանադրական իրավունքները սահմանափակող հետաքննության և նախաքննության մարմինների՝ անձին կալանավորելու, քննչական գործողություններ կատարելու վերաբերյալ որոշումների և գործողությունների ստուգում⁶:

Ն. Ն. Կովտունը, որը նույնպես անդրադարձել է դատական վերահսկողության հատկանիշներին, նշում է, որ այդ հատկանիշները վերաբերում են միայն հետագա դատական վերահսկողությանը, քանի որ այստեղ խոսքը գնում է միայն կողմերի բողոքի հիման վրա վեճի լուծման մասին: Մինչդեռ, իրավական վեճի առկայությունը, մրցակցությունը բնորոշ չեն նախնական դատական վերահսկողությանը՝ բացառությամբ, կալանքի միջնորդության քննարկման, որն իրականացվում է ոչ թե կողմերի բողոքի հիման վրա, այլ վարույթն իրականացնող մարմնի միջնորդությամբ⁷:

Մեր կարծիքով՝ դատական վերահսկողությունն օրենքով կարգավորվող քրեադատավարական գործունեություն է, որի հիմնական էությունը այն է, որ դատարանը վերահսկողության միջոցով ստուգում և գնահատում է վարույթն իրականացնող մարմնի որոշումների և գործողությունների (անգործության) օրինականությունը և հիմնավորվածությունը: Վերը

նշվածի կապակցությամբ, վերահսկողությունը կարող ենք սահմանել որպես գործառույթ, որն ուղղված է ստուգման և գնահատման հետ: Ըստ Օժեգովի՝ վերահսկողությունը ստուգում է, ստուգման կամ հսկողության նպատակով իրականացվող մշտական դիտարկում⁸:

Իրավաբանական գրականության մեջ արտահայտվել են տարբեր մոտեցումներ նաև դատական վերահսկողության ինստիտուտի բնույթի վերաբերյալ: Մասնավորապես՝ կարելի է առանձնացնել 3 մոդել՝ վարչական, սահմանադրական և քրեադատավարական:

Վ. Պ. Կաշեպովի կարծիքով՝ անձի և քաղաքացու իրավունքների և ազատությունների դատական պաշտպանությունը սահմանադրական իրավունքի ինստիտուտ է, որի բաղկացուցիչ մասն է կազմում դատական վերահսկողության քրեադատավարական ինստիտուտը⁹:

Ա. Վ. Սոլոդիլովը նշում է, որ դրա հիմքում ընկած սահմանադրական նորմերի առկայությունը դեռևս չի վկայում այն մասին, որ տվյալ ինստիտուտն իր բնույթով սահմանադրական է¹⁰:

Ա. Վ. Լենսկին, Տ. Վ. Տրուբնիկովան, Յ. Կ. Յակիմովիչը ուղղակիորեն մատնանշում են, որ դատական վերահսկողության հիմքում ընկած է վարչաիրավական բնույթը: Միևնույն ժամանակ, վերջիններս գտնում են, որ այդ հարաբերությունները կրում են նաև քրեադատավարական բնույթ, քանի որ անմիջականորեն կապված են քրեական գործի հետ և վերջինիս բացակայության դեպքում չեն կարող առաջանալ¹¹: Այս հարաբերություններում ավելի կատեգորիկ է Վ. Ջատիևը: Նրա կարծիքով՝ դատական վերահսկողական գործունեությունը կրում է զուտ վարչական բնույթ, իսկ վարչական գործերը կարող են քննվել միայն քաղաքացիական դատավարության կարգով¹²:

Վերոնշյալ բնորոշումները հաշվի առնելով՝ համամիտ չենք Վ. Ջատիևի տեսակետի հետ այն առումով, որ դատական վերահսկողությունը կրում է զուտ վարչա-

կան բնույթ, կարծում ենք, որ դատական վերահսկողությունը համալիր ինստիտուտ է, որը չի կարող լինել զուտ սահմանադրական, վարչական կամ քրեադատավարական ինստիտուտ, քանի որ վերջինս կարգավորվում է ոչ միայն սահմանադրական և քրեադատավարական նորմերով, այլ նաև միջազգային իրավունքի նորմերով:

Ինչ վերաբերում է դատական վերահսկողության և արդարադատության փոխհարաբերությանը, ապա, իրավաբանական գրականության մեջ այդ առումով ևս տարբեր են տեսակետները:

Վ. Մ. Լեբեդևը գտնում է, որ քաղաքացիներին ազատությունից և անձնական անձեռնմխելիությունից զրկելու հարցերի քննարկման հետ կապված դատարանի գործունեությունը պետք է դիտել նախնական քննության ընթացքում քրեական գործերով արդարադատության հատուկ ձև¹³:

Ի. Լ. Պետրովսիինը նշում է, որ վերահսկողության հետ կապված ողջ գործունեությունը իրականացվում է ոչ այլ կերպ, քան արդարադատության ձևով¹⁴:

Ա. Վ. Սոլոդիլովի կարծիքով՝ դատական վերահսկողության այն ձևը, որն ուղղված է միայն կողմերի միջև իրավական վեճի լուծմանը, կարող է վերաբերվել արդարադատությանը¹⁵:

Թեև դատական վերահսկողության իրականացման դատավարական կարգը նմանություններ ունի քրեական արդարադատության դատավարական կարգի հետ (այն ընթացում է դատական միատուն, դատավորը կարող է լրացուցիչ նյութեր պահանջել, որոշ դեպքերում առկա է մրցակցություն և այլն), սակայն, մեր կարծիքով՝ քրեական արդարադատության և նախնական դատական վերահսկողության դատավարական ձևի որոշ տարրերի նմանությունը չի վերացնում նրանց դատավարական կարգի միջև եղած էական տարբերությունները: Արձանագրելով, որ Ընդհանուր իրավա-

սության դատարանը քրեական դատավարության ձևով իրականացնում է քրեական արդարադատության և դատական վերահսկողության գործառնություններ, այդուամենայնիվ, գտնում ենք, որ քրեական արդարադատությունը և դատական վերահսկողությունը չեն կարող նույնացվել: Մեր կարծիքով՝ մինչդատական վարույթի նկատմամբ իրականացվող դատական վերահսկողությունը, քրեական արդարադատության համեմատ, ունի իր խնդիրներով պայմանավորված առանձնահատկությունները, որոնք իրենց հերթին արտահայտում են վերահսկողության օբյեկտի (առարկայի), վերահսկողության իրականացման ընթացակարգի (դատավարական ձևի), ընդունվող որոշումների և դրանց իրավական նշանակության տարբերությունները: Հետևաբար, գտնում ենք, որ եթե արդարադատություն իրականացնելիս դատարանը պարտավոր է բացահայտել քրեական օրենսգրքով արգելված արարք կատարած անձին, պարզել հանցանքի կատարման մեջ վերջինիս մեղավորությունը կամ անմեղությունը, ինչպես նաև ապահովել այդպիսի անձի նկատմամբ դատավարական հարկադրանքի միջոցների կիրառությունը, ապա՝ վերահսկողություն իրականացնելիս գտնում ենք, որ պետք է միջոցներ ձեռնարկի՝ անձի խախտված իրավունքները վերացնելու ուղղությամբ: Վերոնշյալ նկատառումներից ելնելով, պետք է արձանագրել, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատավարական վերահսկողության շրջանակներում դատարանը չպետք է ազդի նախնական քննության ընթացքի վրա և ուղղորդի այն: Վերջին դիրքորոշումը պայմանավորված է այն հանգամանքներով, որ նախաքննության գործառնությամբ վերապահված է քննիչին (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 55-րդ հոդված), իսկ դրա օրինականության նկատմամբ հսկողություն և դատավարական ղեկավարում իրականացնելու գործառնությունները՝ դատախազին (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի

53-րդ հոդված): Հարկ ենք համարում ընդձեղ Հովհաննես Գինոսյանի գործով 2013 թ.-ի փետրվարի 15-ի թիվ ԼԳ/0023/11/12 որոշման շրջանակում ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից արտահայտված այն իրավական դիրքորոշումը, որ մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության սահմանները պայմանավորված են վերահսկողության խնդիրներով, դատարանը պետք իրականացնի մինչդատական վարույթում կայացված որոշումների և իրականացված գործողությունների դեմ բերված բողոքի քննություն այն դեպքերում, եթե վիճարկվող որոշումները և գործողությունները կարող են հանգեցնել անձի իրավունքների և օրինական շահերի անհամարժեք սահմանափակման¹⁶:

Շարունակելով ներկայացնել մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության էությունը՝ հարկ ենք համարում արձանագրել, որ բացի իր նպատակներից, այն ունի նաև իր առանձնահատուկ խնդիրները:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության խնդիրների հարցին անդրադարձել է ՀՀ վճռաբեկ դատարանը՝ Ն. Մխակյանի գործով կայացված որոշման մեջ, որտեղ իրավական դիրքորոշում է ձևավորվել այն մասին, որ (...) Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության խնդիրներն են՝

1. դատավարության մասնակիցների և այլ անձանց իրավունքների ու ազատությունների, օրինական շահերի պաշտպանության ապահովում,
2. դատավարության մասնակիցների և այլ անձանց խախտված իրավունքների և ազատությունների վերականգնումը մինչդատական վարույթում¹⁷:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության խնդիրներից մեկը դատական վերահսկողության ապահովումն է, այսինքն՝ դատական իշխանության մարմինների համակարգում պետք է ստեղծվեն կառույցներ, որոնք

ապահովելու են այդ գործառույթը: Բացի դրանից՝ դատական վերահսկողության արդյունավետ լուծման համար առաջարկվում են հետևյալ սկզբունքները՝ 1. դատական պաշտպանությունն անհատի իրավունքների և ազատությունների կարևորագույն համընդհանուր երաշխիքն է, 2. մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողության ձևերը դատական պաշտպանության իրավունքի կարևոր բաղադրատարրերն են, 3. դատական վերահսկողության իրավական կարգավորումը չպետք է հանգեցնի արդարադատության և քրեական հետապնդման գործառույթների միախառնման, 4. դատական վերահսկողությունը չպետք է նպատակ հետապնդի ղեկավարել նախնական քննությունը, դատավարական գործունեության այլ տեսակները, 5. դատական վերահսկողությունը պետք է նպաստի քրեական դատավարության խնդիրների իրականացմանը¹⁸:

Այսպես՝ մեր կարծիքով՝ գործի քննության այս փուլում դատարանի առաջնահերթ խնդիրն է՝

1. ապահովել դատավարությանը մասնակցող անձանց իրավունքների իրացումը,

2. պաշտպանել նրանց քրեական հետապնդման մարմինների անօրինական գործողություններից,

3. վերահսկողություն իրականացնել նախնական քննության մարմինների գործունեության նկատմամբ:

Ընդհանրացնելով վերը շարադրվածը՝

փաստում ենք, որ դատական վերահսկողության ինստիտուտը, ըստ էության, երաշխավորում է քրեական դատավարությանն այս կամ այլ կերպ մասնակից դարձած բոլոր անձանց իրավունքների պաշտպանությունը գործով մինչդատական վարույթի բոլոր փուլերում: Այդպիսի պաշտպանությունը լիովին համապատասխանում է դատական պաշտպանության սահմանադրական իրավունքին, ինչպես նաև անձի իրավունքները, ազատությունները և արժանապատվությունը հարգելու քրեական դատավարության ընդհանուր սկզբունքին: Այդ առանձնահատկություններն իրենց հերթին պայմանավորվում են յուրաքանչյուր վերահսկողության օբյեկտի (առարկայի), իրականացման ընթացակարգի (դատավարական ձևի), ընդունվող որոշումների և դրանց իրավական նշանակության տարբերությունները, որոնք արտացոլված են ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքում:

Մինչդատական վարույթի նկատմամբ դատական վերահսկողությունն իր բնույթով յուրահատուկ է, ինչը պայմանավորված է նրանով, որ իրականացվում է ոչ միայն ավանդական ձևով՝ դատավարության մասնակիցների կողմից մինչդատական վարույթն իրականացնող մարմինների որոշումների և գործողությունների (անգործության) դատարանում բողոքարկման ձևով, այլև մարդու և քաղաքացու որոշ իրավունքների և ազատությունների սահմանափակում թույլատրելու միջոցով:

¹ Стѣн Кашепов В.П., Институт судебной защиты прав и свобод граждан и средства ее реализации. Государство и право 1998, № 2, с. 70, Колоколов Н.А., судебный контроль на стадии предварительного расследования, учебное пособие, 2004, էջ 125:
² Стѣн Бозров В.М., Современные проблемы российского правосудия по уголовным делам в деятельности военных судов. Екатеринбург, 1999:
³ Стѣн Масленникова Л.Н., Судебный контроль

за законностью процессуальной деятельности органов дознания и предварительного следствия. -М., 1994, էջ 6:
⁴ Стѣн Муратова Н.Г., Система судебного контроля в уголовном судопроизводстве: вопросы теории, законодательного регулирования и практики -Казань, 2004, էջ 159-160:
⁵ Стѣн Магизов Р.Р., Судебный контроль за законностью и обоснованностью о применения мер процессуального принуждения Автореф, канд. юрид. наук, Нижний

Новгород, 2004:

- 6 Տե՛ս Костерина Н.В., Судебный контроль на досудебных стадиях уголовного судопроизводства Дисс... канд. юрид. наук, Волгоград, 2005, էջ 44-45:
- 7 Տե՛ս Ковтун Н.Н., Судебный контроль в уголовном судопроизводстве России Монография, Н.Н., Нижегородская правовая академия, 2002, էջ 45:
- 8 Տե՛ս Ожегов С.И., Толковый словарь русского языка, 4-е изд., доп. М., Азбукожник, 1999, էջ 292, 605
- 9 Տե՛ս Кашепов В.П., Указ раб., էջ 68:
- 10 Տե՛ս Солодилов А.В., Указ. раб., էջ 25:
- 11 Տե՛ս Ленский А.В., Трубникова Т.В., Якимович Ю.К., Дифференциация уголовного процесса, Под общ. ред. проф. М.К. Свиридова, М., Экономическое образование, 2000, էջ 94:
- 12 Տե՛ս Джатиев В., Правосудие дел о правонарушениях в досудебных стадиях уголовного процесса Рос. Юстиция, 2000, № 8, էջ 22:
- 13 Տե՛ս Лебедев В.М., Судебная власть на защите конституционного права граждан на свободу личную неприкосновенность в уголовном процессе Автореф. канд. наук, М., 1998:
- 14 Տե՛ս Петрухин И.Л., Понятие и формы реализации судебной власти, Судебная власть., М., 2003, էջ 85:
- 15 Տե՛ս Солодилов А.В., Указ. раб., էջ 32-49, 52 и др:
- 16 Տե՛ս Հովհաննես Գլինոսյանի գործով 2013 թ-ի փետրվարի 15-ի թիվ ԼԴ/0023/11/12 որոշմամբ:
- 17 Տե՛ս Ներսես Միսակյանի գործով Վճռարենկ դատարանի 2009 թվականի ապրիլի 10-ի թիվ ԼԲԴ-1/0003/11/08 որոշման 12-րդ կետը:
- 18 Տե՛ս Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարություն: Հատուկ մաս, դասագիրք բուհերի համար, 3-րդ հրատարակություն, Երևան 2010, էջեր 246-246:

ՆՈՅՆԵՄԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

RESUME - РЕЗЮМЕ

ESSENCE, DESCRIPTION AND CONTENT OF THE JUDICIAL SUPERVISION TOWARDS THE PRETRIAL PROCEEDINGS

Anna Shukhyan

Assistant Judge of Yerevan City Court of General Jurisdiction

The study under this article covered the legal manifestations of the concept of judicial review over pre-trial proceedings. Particularly, the analysis of the legislative regulations and theoretical writing resulted in differentiations among the types of judicial review and between the ratio of judicial review and justice. The author concludes that at this stage of examination of a case, the primary objective of the court is to ensure the rights and legitimate interests of the participants of criminal proceedings and to protect them against any illegal acts of criminal prosecution authorities.

Keywords: *pre-trial proceedings, judicial review, right of a person, legitimate interests, freedom.*

СУЩНОСТЬ, ОПИСАНИЕ И СОДЕРЖАНИЕ СУДЕБНОГО КОНТРОЛЯ НАД ДОСУДЕБНЫМ ПРОИЗВОДСТВОМ

Анна Шухян

Помощник судьи Суда общей инстанции города Ереван

Предметом изучения в данной статье являются правовые проявления понятия судебного контроля над досудебным производством. В частности, в результате анализа законодательной регламентации, теоретической литературы дифференцированы виды судебного контроля, соотношение судебного контроля и правосудия. Полученные во время проведения исследования результаты позволяют сделать вывод, что на этапе рассмотрения дела первоочередной задачей суда является обеспечение прав и законных интересов лиц, участвующих в уголовном судопроизводстве, защита от незаконных действий органов уголовного преследования.

Ключевые слова: *досудебное производство, судебный контроль, право лица, законный интерес, свобода.*

Բանալի բառեր - *մինչդատական վարույթ, դատական վերահսկողություն, անչի իրավունք, օրինական շահ, ազատություն:*

ՆԱՅԵՍՏԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

Նանե ՍԱՀԱԿՅԱՆ

*ԵՊՀ քաղաքացիական իրավունքի
ամբիոնի ասպիրանտ*

ՊԵՏԱԿԱՆ ԿԱՐԻՔՆԵՐԻ ԲԱՎԱՐԱՐՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿՈՎ ԿՆԵՐՎՈՂ ՊԱՅՄԱՆԱԳՐԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Պետական կարիքների համար պայմանագրի կնքումը պետական գնման գործընթացի բաղկացուցիչ մասն է¹: Պետական գնումների ոլորտի օրենսդրության ուսումնասիրման արդյունքում գնման ընթացակարգերի միջոցով պետական կարիքների բավարարման պրոցեսը կարելի է բաժանել երեք հիմնական փուլի՝ պետական պատվերի ձևավորում, պետական պատվերի տեղաբաշխում պայմանագրի կնքմամբ, պայմանագրի կատարում: Այս փուլերի մեջ պայմանագրի կնքմամբ նշանավորվում է պետական պատվերի տեղաբաշխման փուլի ավարտը և պատվերի իրականացման փուլի սկիզբը: Ուստի, պայմանագիրը պատվերի իրացման երկու փուլերին էլ վերաբերում է, այսինքն՝ կարելի է փաստել, որ այն պատվերի իրացման իրավական ձև է²: Պետական պատվերի իրականացումը հենց պատվիրատուի և մատակարարի, կապալառուի կամ կատարողի կողմից պետական պայմանագրերով ստանձնած պարտականությունների կատարումն է³: Պետական կարիքների համար ապրանքների մատակարարման, աշխատանքների կատարման և ծառայությունների մատուցման պայմանագրերի կնքումը մի կողմից պետական պատվերից ծագող միջնորդավորված հարաբերությունների իրավական ձևն է, մյուս կողմից՝ պետության կողմից տնտեսության կարգավորման ընթացքում օգտագործվող մասնավոր-իրավական միջոց⁴:

Անդրադառնալով պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրի բնույթին՝ պետք է նշել,

որ մասնագիտական գրականությունում միանշանակ նոտեցում չկա այդ հարցի վերաբերյալ: Բանն այն է, որ շուկայական տնտեսությանն անցման պայմաններում ապրանքների շրջանառության դիրեկտիվային-պլանային մեթոդներից հրաժարումն ուղեկցվում է տնտեսության կարգավորման վարչական մեթոդների փոխարեն պայմանագրային մեթոդների կիրառմամբ: Ընդլայնվում են պայմանագրի կիրառման ոլորտները: Պայմանագիրը՝ որպես իրավահարաբերությունների կարգավորիչ, սկսում է կիրառվել ոչ միայն ավանդական ոլորտներում՝ քաղաքացիական, աշխատանքային, այլ հանրային-իրավական ոլորտներում՝ հարկային, մաքսային և այլն, և յուրաքանչյուր ոլորտում այն դրսևորում է իր առանձնահատկությունները⁵, թեև հիմնական հատկանիշները՝ կողմերի համաձայնությունն իրավունքների և պարտականությունների սահմանման վերաբերյալ, կողմերի մտադրությունն ինքնուրույն կատարել պայմանագիրը, կողմերի կամահայտնությունը, պայմանագրի իրավականորեն թույլատրելի լինելը, պետական հարկադրանքով պաշտպանված լինելը և այլն⁶, բնորոշ են բոլոր պայմանագրերին՝ անկախ ճյուղային պատկանելիությունից: Ուստի, պատահական չէ, որ խնդիր է առաջանում պետական գնումների արդյունքում կնքվող պայմանագրի բնույթը որոշելիս:

Նախքան այդ հարցին անդրադառնալը՝ անհրաժեշտ է նախևառաջ պարզել պետական գնումների ոլորտի ճյուղային պատկանելությունը:

Պետական գնումների իրավական

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

**ՊԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն**

կարգավորումը՝ սկսած պետական կարիքների ձևավորումից մինչև պայմանագրի կատարումը, կարգավորվում է իրավունքի տարբեր ճյուղերով (ընդ որում, ինչպես հանրային, այնպես էլ մասնավոր):

Տեսութայան մեջ առկա մոտեցումներից մեկի համաձայն՝ նույնիսկ պայմանագրային հարաբերությունների առկայությունը չի ենթադրում վարչական մեթոդի փոխակերպում, այլ միայն վերջինիս առանձնահատկություն է հանդիսանում, որոնց էլ հիմք է տալիս եզրահանգելու, որ պետական պատվերի ձևավորման և իրականացման հետ կապված հարաբերությունները կարգավորող նորմերի ամբողջությունը վարչական իրավունքի ինստիտուտ է⁷:

Պետական կամ համայնքային պատվերի տեղաբաշխման հետ կապված հարաբերություններն այս կամ այն իրավունքի ճյուղին դասելու հետ կապված մեկ այլ կարծիքի համաձայն՝ պետական պայմանագրերի համար նորմատիվային հիմք հանդիսացող օրենսդրական ակտերն իրենց կառուցվածքով, առարկայով և մեթոդով համալիր են՝ ներառում են քաղաքացիական և վարչական իրավունքների նորմեր: Այդ օրենսդրական ակտերի իրավական կարգավորման առարկան է պետական կարիքների բավարարման ոլորտում պետության գործունեության նպատակաուղղված կառավարումը, որպիսի հանգամանքը բնորոշ է վարչական իրավունքին: Այդուհանդերձ, պետական պայմանագիրը չի կարգավորվում վարչական իրավունքի նորմերով, քանի որ պայմանագրային կառուցակարգի առկայությունն ակնհայտորեն վկայում է նշված հարաբերությունները քաղաքացիական իրավունքին պատկանելու մասին: Հաշվի առնելով նշված հարաբերություններում քաղաքացիական իրավունքի այնպիսի սկզբունքների առկայությունը, ինչպիսիք են կողմերի իրավահավասարությունը և պայմանագրի ազատությունը, ենթադրվում է, որ պե-

տական գնումների հետ կապված հարաբերությունների առնվազն մի մասն ունի քաղաքացիաիրավական բնույթ⁸:

Մեր կարծիքով՝ պետական գնումների հետ կապված հարաբերությունները համալիր բնույթ են կրում՝ կարգավորվելով և՛ հանրային-իրավական, և՛ մասնավոր-իրավական նորմերով: Այսպես, պետական պատվերի ձևավորման փուլը, որը ներառում է և՛ գնումների պլանավորումը, և՛ գնումների ֆինանսավորման նպատակով պետական կամ համայնքային բյուջեում համապատասխան միջոցների նախատեսումը, հանրային-իրավական բնույթի է, այս փուլին բնորոշ չէ մասնավոր իրավունքի համար առանցքային համարվող կողմերի իրավահավասարությունը և կողմերից մեկի՝ մյուսի նկատմամբ ենթակայության բացակայությունը: Պետությունը կամ համայնքն է որոշում պատվերի ձևավորման հետ կապված հարցերը՝ սեփական հայեցողությամբ՝ դարձնելով այն պարտադիր գնման գործընթացի հետագա փուլերի համար:

Ինչ վերաբերում է պատվերի տեղաբաշխման փուլին, որը սկսվում է գնման ընթացակարգ անցկացնելու վերաբերյալ հայտարարությամբ և ավարտվում պայմանագրի կնքմամբ, ինչպես նաև կնքված պայմանագրի կատարման փուլին, ապա այս դեպքում թեև առկա են որոշակի առանձնահատկություններ (օրինակ՝ գնումների գործընթացի մասնակիցը չունի ճկունություն պայմանագրի պայմանները որոշելիս), այդուհանդերձ, այս հարաբերություններում բացակայում է աստիճանական ենթակայությունը, պետությունը՝ ի դեմս համապատասխան պատվիրատուների, հանդես է գալիս գնումների գործընթացի մասնակցի հետ հավասար պայմաններում: Պետությունը տվյալ հարաբերություններում չի օգտագործում իր իշխանական լիազորությունները: Հետևաբար, այս երկու փուլերը կարգավորող իրավական նորմերը քաղաքացիաիրավական բնույթի են:

Անդրադառնալով պետական կարիք-

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրի բնույթին՝ պետք է նշել, որ մասնագիտական գրականության մեջ նշված պայմանագիրը դիտարկվում է և՛ որպես վարչական պայմանագիր, և՛ որպես դասական քաղաքացիական պայմանագիր, և՛ որպես գործարարական պայմանագիր, և՛ որպես խառը պայմանագիր և այլն:

Վարչական իրավունքի գիտության ներկայացուցիչները, ուսումնասիրելով պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրի առանձնահատկությունները, փորձում են վեր հանել պայմանագրի վարչական-իրավական բնույթը⁹: Մասնավորապես, վարչական իրավունքի մասնագետները հակված են այն կարծիքին, որ պետական պայմանագիրը վարչական պայմանագիր է, քանի որ կոնտրագենտներն ունեն ոչ միանման կարգավիճակ¹⁰: Այդուհանդերձ, առավել տարածված է այն տեսակետը, որ սկզբունքորեն անհնար է վարչական պայմանագրի գոյությունը, քանի որ վարչաիրավական հարաբերություններն անհամատեղելի են պայմանագրի ազատության սկզբունքի հետ: Այս մոտեցման համաձայն՝ բոլոր, այսպես կոչված, վարչական պայմանագրերը կա՛ն խառը բնույթի պայմանագրեր են, որոնք կարգավորվում են քաղաքացիական օրենսդրությամբ այնքանով, որքանով կիրառվող նորմերը չեն հակասում հատուկ օրենսդրությանը, կա՛ն էլ հանրային սուբյեկտների միակողմանի կամային ակտեր են: Երկու պարագայում էլ պայմանագրի նման առանձին տեսակն առանձնացնելու հիմքերը բացակայում են¹¹: Նաև նշվում է, որ թեև մատակարարի (կատարողի, կապալառուի) կամքի ինքնավարությունը որոշակիորեն սահմանափակված է պետական գնումների գործընթացում, այդուհանդերձ, այն պետության և մատակարարի (կատարողի, կապալառուի) միջև հարաբերությունները չի դարձնում վարչաիրավական¹²:

Գիտնականների մեկ այլ խումբ

գտնում է, որ պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագիրը քաղաքացիաիրավական պայմանագիր է իր ամբողջ բովանդակությամբ, այդ պայմանագրի հիման վրա ծագող հարաբերություններն իրավահավասար սուբյեկտների միջև ծագող հարաբերություններ են¹³, իսկ պետության անունից հանդես եկող անձինք ոչ թե իրականացնում են իրենց կառավարչական գործառնությունները, այլ իրենց տնտեսական գործունեությունը: Ուստի, պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրերը քաղաքացիաիրավական պայմանագրերի տեսակ են¹⁴:

Ընդ որում՝ պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագիրը երբեմն նույն հարթության մեջ է դրվում նաև միանալու և հրապարակային պայմանագրերի¹⁵, ինչպես նաև խառը պայմանագրերի¹⁶ հետ:

Մեր կարծիքով, անգամ պայմանագրի կողմի՝ պայմանագրի պայմանները որոշելու հարցում սահմանափակ ազատություն ունենալը պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրերը չի դարձնում վարչաիրավական, քանի որ նման պայմանագրեր առկա են նաև քաղաքացիական իրավունքում, մասնավորապես հրապարակային կամ միանալու պայմանագրերի դեպքում պայմանագրի մի կողմը սահմանափակված է պայմանագրի պայմանները որոշելու հարցում:

Չնայած առկա որոշ նմանություններին, պետական կարիքների համար կնքվող պայմանագիրը չի կարող համարվել հրապարակային պայմանագիր, քանի որ վերջինիս բնորոշ չեն հրապարակային պայմանագրին բնորոշ հետևյալ առանձնահատկությունները:

Այսպես՝ հրապարակային պայմանագիրը կնքվում է առևտրային կազմակերպության և սպառողի միջև կազմակերպության իրականացրած այնպիսի գործունեության հետ կապված, որը կազմակերպությունը պարտավոր է իրակա-

նացնել յուրաքանչյուրի նկատմամբ, ով կղիմի իրեն (մանրածախ առևտուր, ընդհանուր օգտագործման տրանսպորտով փոխադրումներ, կապի ծառայություններ, էներգամատակարարում, բժշկական, հյուրանոցային սպասարկում և այլն): Մինչդեռ պետական կարիքների համար կնքվող պայմանագիրը կնքվում է պետական պատվիրատուի և որպես կանոն գործարարական (ձեռնարկատիրական) գործունեություն իրականացնող սուբյեկտի միջև: Հրապարակային պայմանագրի դեպքում պայմանագրի բոլոր պայմանները, այդ թվում՝ գինը, բոլոր սպառողների համար սահմանվում է միանման, իսկ պետական կարիքների համար կնքվող պայմանագրի դեպքում, որպես կանոն, հենց գինն է որոշիչ լինում պայմանագրի մյուս կողմին ընտրելիս¹⁷:

Մեր կարծիքով՝ պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագիրը չի կարող համարվել նաև միանալու պայմանագիր, քանի որ թեև միանալու պայմանագրերի դեպքում ևս միացող կողմը պարզապես միանում է առաջարկվող պայմանագրին ամբողջությամբ՝ ընդունելով բոլոր պայմանները, սակայն միանալու պայմանագրի դեպքում միացող կողմն օժտված է հետևյալ իրավունքով, որը բնորոշ չէ պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրին: Այսպես՝ միանալու պայմանագրին միացած կողմն իրավունք ունի պահանջել լուծելու կամ փոփոխելու պայմանագիրը, եթե միանալու պայմանագիրը թեկուզև չի հակասում օրենքին և այլ իրավական ակտերին, սակայն այդ կողմին գրկում է նման տեսակի պայմանագրերով սովորաբար տրամադրվող իրավունքներից, բացառում կամ սահմանափակում է մյուս կողմի պատասխանատվությունը պարտավորությունները խախտելու համար կամ պարունակում է միացած կողմի համար այլ ակնհայտ ծանր պայմաններ, որոնք նա, ելնելով ողջամտորեն գիտակցված իր շահերից, չէր ընդունի, եթե հնարավորու-

թյուն ունենար մասնակցել պայմանագրի պայմանների որոշմանը:

Ընդ որում՝ միանալու պայմանագրի դեպքում թեև վերոնշյալ իրավունքը սահմանափակված է գործարարական (ձեռնարկատիրական) գործունեություն իրականացնող անձանց համար, սակայն նկատի ունենալով, որ պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրի կողմ կարող են լինել նաև գործարարական (ձեռնարկատիրական) գործունեություն չիրականացնող անձինք, որոնք, այդուհանդերձ, չեն օգտվում վերը նշված երաշխիքից, կարծում ենք՝ արդարացված չէ պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագիրը համարժեք դարձնել միանալու պայմանագրերին: Բացի այդ՝ միանալու պայմանագրեր սովորաբար կնքվում են այն դեպքերում, երբ միացող անձն օբյեկտիվորեն չի կարող չօգտվել պայմանագրի առարկայից (օրինակ՝ ջրամատակարարում, գազամատակարարում և այլն), մինչդեռ պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագիր կնքելը պարտադիր չէ բնականոն գործունեության իրականացումն ապահովելու համար¹⁸:

Պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագիրը նպատակաուղղված է ապահովել հավասարակշռություն պայմանագրային հարաբերությունների կողմերի շահերի միջև՝ հաշվի առնելով, որ այդ կողմերից մեկը պետության անունից հանդես եկող սուբյեկտն է: Ընդ որում՝ պետական պատվիրատուները պայմանագիր կնքելիս հանդես են գալիս հանրային շահերից ելնելով: Նրանք պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրերի ֆինանսավորման համար անհրաժեշտ ֆինանսական միջոցներ չունեն: Այս պայմանագրերի վճարումն իրականացվում է համապատասխան բյուջեի հաշվին՝ նախապես որոշված բյուջեի տային պարտավորությունների շրջանակում¹⁹: Ըստ Վ. Ս. Գլադկովի՝ պետական

կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրի հիմնական գործառույթը ոչ թե քաղաքացիաիրավական պայմանագրերին բնորոշ՝ բարիքների փոխանցման նպատակն է, այլ տարբեր սուբյեկտների համաձայնեցված գործունեության կազմակերպումը՝ ուղղված պետական կարիքների բավարարմանը²⁰:

Իհարկէ՝ չպետք է թերագնահատել պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրերի դերը նաև պայմանագրի մյուս կողմի՝ մատակարարի, կապալառուի կամ կատարողի համար, ովքեր, որպես կանոն, գործարարական գործունեություն իրականացնող սուբյեկտներ են: Պետական կարիքների բավարարման նպատակով պայմանագրի կնքման կարևորագույն նպատակներից մեկը նաև գործարար կառույցների գործարար ակտիվության խթանումն է²¹: Այս պայմանագրերի կնքման արդյունքում վերջիններս ակնկալում են ստանալ շահույթ, որն առևտրային գործունեություն իրականացնող սուբյեկտների գործունեության հիմնական նպատակն է: Հենց շահույթ ստանալու նպատակով են վերջիններս մասնակցում գնման գործընթացներին: Պետական գնումներին մասնակցելը հատկապես շահավետ է փոքր և միջին գործարարական գործունեություն իրականացնողների համար, որոնք, հաղթող ճանաչվելով գնման գործընթացում, հնարավորություն են ունենում իրացնել իրենց գործարարական գործունեության արդյունքը՝ անկախ նրանից, թե շուկայում ինչ դիրք են գրավում: Նման պայմանագրեր կնքելը «գրավիչ» է նաև նրանով, որ պայմանագրի գինը վճարվում է պետական կամ համայնքային բյուջեի միջոցներով, ինչը ձեռնտու է ոչ մեծ կազմակերպություններին այնքանով, որքանով վերջիններս որոշակիորեն ապահովագրված են, որ կոնտրագենտի անվճարունակության պատճառով իրենց հասանելի չափույթը ստանալու խնդիր չի առաջանա՝ հաշվի առնելով, որ պատվիրատուն պայմանագրով ֆինանսա-

կան պարտավորություններ ստանձնում է այդ գնումն իրականացնելու համար պահանջվող ֆինանսական հատկացումներ նախատեսված լինելու դեպքում և այդ հատկացումների շրջանակում²²: Ընդ որում, գնման գործընթացի և մասնավորապես կնքվող պայմանագրերի՝ փոքր և միջին գործարարության բնագավառում ունեցած կարևոր դերի մասին է վկայում նաև այն, որ տարբեր անձանց, լրագրողների կողմից իրականացնող մոնիթորինգների արդյունքում շեշտը դրվում է հենց վերջիններիս մասնակցության ուսումնասիրության վրա: Ավելին՝ օրենսդրական փոփոխություններ նախաձեռնելիս ևս փորձ է արվում վերջիններիս մասնակցությունը դարձնել ավելի արդյունավետ²³: Բանն այն է, որ պետության տարբեր հատկանիշների գնահատումներն իրականացնելիս, այդ թվում կոռուպցիոն գործարարության գուցանիշը որոշելիս կարևոր նշանակություն ունի նաև այն, թե որքանով են փոքր և միջին գործարարները մասնակցում պետական գնումներին, այսինքն՝ թե պետական պատվերները որքանով են հասանելի փոքր և միջին գործարարների համար, որքան է մրցակցությունն ազատ այս ոլորտում:

Հետևաբար՝ միանշանակ է, որ պետական կարիքների բավարարման նպատակով պայմանագրերի կնքումը նույնքան կարևոր է ինչպես պետության, այնպես էլ գործարար շրջանառության մասնակիցների համար: Այսինքն՝ մեր կարծիքով՝ պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրի նպատակները ձևակերպելիս չպետք է սահմանափակվել միայն պետության կարիքներով, երկկողմանի նկարագրությունն ապահովելու համար պետք է ուշադրություն դարձնել նաև կոնտրագենտի նպատակներին:

Այսպիսով՝ կարելի է եզրակացնել, որ պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրերը, ինչպես մյուս պայմանագրերը, ներառում է միանգամայն տարբեր և հակադիր շա-

հեր՝ մի կողմից՝ հանրային կարիքների բավարարում հնարավորինս քիչ ծախսերի միջոցով, մյուս կողմից՝ սեփական արտադրանքի, ծառայությունների իրացում՝ շահույթի ստացմամբ:

Չնայած գնումների գործընթացում հանրային-իրավական և մասնավոր-իրավական տարրերի միաժամանակյա առկայությանը՝ պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրի իրավական կարգավորումը պահանջում է միասնականություն: Այդ հավասարակշռությանը հնարավոր է հասնել ոչ թե պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրի՝ տարբեր ճյուղերին բնորոշ տարբերությունների առանձնացմամբ, այլ հատուկ մեթոդների կիրառմամբ, որոնք մշակվում են հիմնականում գործարարական իրավունքի կողմից²⁴: Հաշվի առնելով հանրային և մասնավոր շահերի գույակցումը պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրում՝ մասնավորապես հանրային պահանջումների բավարարումը և մասնավոր անձի կողմից շահույթ ստանալը, որոշ գիտնականներ գտնում են, որ նշված պայմանագիրը քաղաքացիաիրավական պայմանագրի տեսակ հանդիսացող գործարարական (ձեռնարկատիրական) յուրահատուկ պայմանագիր է, այսինքն՝ այնպիսի պայմանագրի տեսակ, որի մի կողմը, որպես կանոն, գործարարական իրավունքի սուբյեկտ է, իսկ պայմանագրի առարկան՝ գործարարական գործունեության արդյունք²⁵:

Ամփոփելով վերը շարադրված տարրեր տեսակետները՝ մենք համակարծիք ենք այն գիտնականների հետ, որոնց նշված պայմանագրերը համարում են քաղաքացիաիրավական պայմանագրի տեսակ հանդիսացող գործարարական պայմանագիր՝ իրենց բնորոշ որոշակի առանձնահատկություններով:

Հարկ ենք համարում նշել, որ պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրերը տարբեր-

վում են ինչպես դասական քաղաքացիաիրավական պայմանագրերից, այնպես էլ գործարարական պայմանագրերից:

Նախ՝ նշված պայմանագրերի հիմքում պետական պատվերն է, որի հիման վրա հետագայում որոշվում է պայմանագրի առարկան: Պատվերը ձևավորվում է բացառապես պետական պատվիրատուի կողմից՝ պետական իշխանական գործառույթների իրականացման արդյունքում: Հետևաբար, պայմանագրի հիմքում ընկած պատվերի ձևավորման հարաբերությունները հանրային-իրավական են:

Պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրի հիմնական տարբերությունը քաղաքացիաիրավական դասական պայմանագրերից պայմանագրի ազատության սկզբունքի յուրահատուկ դրսևորումն է: Չնայած պայմանագրի ազատության սկզբունքը, ըստ էության, գործում է նաև գնումների գործընթացում, սակայն այդ ազատությունը սահմանափակ է: Այսպես, պետական կարիքների բավարարման նպատակով պայմանագիր կնքելը պարտադիր է պետական պատվիրատուի համար ի սկզբանե, պարզապես գնման գործընթացում որոշվում են այդ պայմանագրի պայմաններն ու կոնտրագենտը: Ինչ վերաբերում է մատակարարին (կատարողին, կապալառուին), ապա վերջինիս համար պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագիր կնքելը պարտադիր է միայն օրենքով սահմանված դեպքերում²⁶, ընդ որում, պետական պատվիրատուն պարտավոր է հատուցել պետական պայմանագրի կատարման հետ կապված ծագող բոլոր վնասները²⁷:

Պայմանագրի ազատության սկզբունքից մյուս «շեղումը» դրսևորվում է պայմանագրի պայմանները որոշելիս: Պայմանագրի պայմանները հիմնականում նախապես որոշված են լինում, ինչի մասին է վկայում մասնավորապես այն, որ «Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի²⁸ 28-րդ հոդվածով սահմանված է, որ հրավե-

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

րը պարունակում է նաև պայմանագրի նախագիծը, ինչպես նաև այն, որ նույն օրենքի 5-րդ հոդվածի համաձայն՝ ՀՀ կառավարությունը սահմանում է պայմանագրի հիմնական պայմանները: Բացի այդ՝ բավականին ընդունված պրակտիկա է նաև, այսպես կոչված, «տիպային» պայմանագրերի առկայությունը, որը երբեմն անհավասար դրության մեջ է դնում գնման գործընթացին մասնակցող անձանց՝ սահմանափակելով պայմանագրի մյուս, թեկուզ ոչ հիմնական պայմանները որոշելու հնարավորությունը, որպիսի պայմաններում վերջիններս երբեմն կարող են հայտնվել ոչ բարենպաստ դրության մեջ²⁹: Այսինքն՝ կարելի է եզրակացնել, որ պետական գնումների գործընթացում կնքվող պայմանագրերի նկատմամբ պայմանագրի ազատության սկզբունքը գործում է որոշակի վերապահումով: Ընդ որում, ինչպես արդեն նշեցինք, նշված պայմանագրերը չեն նույնանում հրապարակային կամ միանալու պայմանագրերի հետ, որոնց դեպքում նույնպես պայմանագրի ազատության սկզբունքը դրսևորվում է որոշակի առանձնահատկությամբ:

Այդուհանդերձ, չնայած որոշակի վերապահումներով, բայցևայնպես, պայմանագրի ազատության սկզբունքը գործում է պետական կարիքների բավարարման համար կնքվող պայմանագրերի նկատմամբ՝ ենթադրելով կամքի ինքնավարության առկայություն, որը բացառվում է վարչական իրավունքում: Բացի այդ՝ անկախ պայմանագրի կնքման նպատակի որոշակի հանրային բնույթին, ի վերջո պետական պայմանագրով կարգավորվում են գույքային հարաբերություններ՝ կապված ապրանքների մատակարարման, աշխատանքների կատարման կամ ծառայությունների մատուցման հետ: Պայմանագրի մյուս կողմը, որպես կանոն, գործարարական գործունեություն իրականացնող անձ է՝ մատակարարը, կատարողը կամ կապալառուն: Պետական պատվիրատու հանդես եկող սուբյեկտները իրավահավասար դիրքում

են գտնվում են պայմանագրի մյուս կողմի հետ: Չնայած պայմանագրի ֆինանսավորումն իրականացվում է պետական բյուջեի հաշվին, սակայն այս դեպքում գործում են ոչ թե ուղղահայաց, այլ հորիզոնական հարաբերություններ, պետությունը չի իրականացնում իր կառավարչական գործառնությունները: Պայմանագրի կնքման հարցում կողմերն ազատ են (բացառությամբ օրենքով սահմանված բացառիկ դեպքերի): Բացի այդ՝ գնումների վերաբերյալ օրենսդրությունից պարզ է դառնում, որ վերջինս պայմանագրի կատարման փուլի մասով հատուկ կարգավորում չի նախատեսում, հետևաբար, կիրառելի են ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի կանոնները:

Այն, որ պետական կարիքների համար կնքվող պայմանագիրը քաղաքացիաիրավական է, հիմնավորվում է նաև այդ պայմանագրի խախտման դեպքում կիրառվող պատասխանատվությամբ:

Պրոֆեսոր Տ. Ա. Բարսեղյանը «Գույքային պատասխանատվության ինստիտուտի էվոլյուցիան և արդիական հիմնահարցերը» աշխատության մեջ նշում է, որ իրավական պատասխանատվությունը հասարակական հարաբերությունների բոլոր ոլորտներում թույլ տրվող իրավախախտումների դեմ պայքարի հիմնական միջոցն է: Որպես մասնավոր հարաբերություններում սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանության առանձնահատուկ միջոց՝ այդ պատասխանատվությունը առաջին հերթին կոչված է ապահովելու տնտեսական շրջանառության մասնակիցների սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանությունը, նրանց կողմից օրենսդրության պահանջների, գործարար շրջանառության սովորույթների, ստանձնած պարտավորությունների պատշաճ կատարումը: Այն միջոց է, որի օգնությամբ պետությունն ապահովում է մասնավոր հարաբերությունների մասնակիցների կողմից իրավակարգի պահպանությունը: Գույքային պատասխանատվությունը միաժամանակ նաև

սուբյեկտիվ իրավունքների պատշաճ իրականացման երաշխիք է, քանի որ նյութական ներգործության միջոցների կիրառման սպառնալիքը հարկադրում է ցուցաբերել պատշաճ վարքագիծ, իսկ իրավախախտման դեպքում ապահովում է առաջացած վնասակար հետևանքների վերացումն իրավախախտի հաշվին: Որպես սուբյեկտիվ իրավունքների պահպանության եղանակ՝ գույքային պատասխանատվությունն ունի մասնավոր հարաբերությունների բնույթով և բազմազանությամբ պայմանավորված այնպիսի բնութագրիչ առանձնահատկություններ, որոնցով սահմանագատվում է ինչպես հանրային պատասխանատվության տեսակներից, այնպես էլ սուբյեկտիվ իրավունքների պաշտպանությունն ապահովող այլ իրավական ինստիտուտներից³⁰:

Տ. Կ. Բարսեղյանն առանձնացնում է վերոնշյալ պատասխանատվության էությունից և սոցիալական նշանակությունից բխող հետևյալ առանձնահատկությունները, որոնք մեր կարծիքով բնորոշ են նաև պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրերի խախտման համար կիրառվող պատասխանատվությանը.

1. ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում նախատեսված պատասխանատվությանը վերաբերող նորմերի ուսումնասիրությունը հիմք է տալիս եզրակացնել, որ քաղաքացիաիրավական պատասխանատվության հիմնական տարբերիչ առանձնահատկությունը նրա գույքային բնույթն է, որի պատճառով էլ օրենսդիրը քաղաքացիաիրավական պատասխանատվությունը իրավացիորեն որակում է գույքային պատասխանատվություն³¹:

Գնումների վերաբերյալ օրենսդրության վերլուծությունից ևս պարզ է դառնում, որ պայմանագրային պարտավորությունների խախտման համար կիրառվող պատասխանատվությունը նախ և առաջ գույքային է (օրինակ՝ պայմանագրի կողմը կարող է կորցնել պայմանագրի ապահովման գումարը):

2. Մասնավոր հարաբերություններում գույքային պատասխանատվությունը մեկ սուբյեկտի՝ իրավախախտողի պատասխանատվությունն է մեկ այլ սուբյեկտի՝ տուժողի հանդեպ: Այդ հարաբերություններում պետությունը հանդես է գալիս սոսկ հարկադրական ֆունկցիա իրականացնողի դերում: Այդ խախտումների համար կիրառվող սանկցիաները հետապնդում են տուժողի իրավունքները վերականգնելու կամ վնասները փոխհատուցելու նպատակ: Այն առանձին դեպքերը, երբ օրենսդրությունը նախատեսում է սանկցիաների գանձում հոգուտ պետության, հանդիսանում են ընդհանուր կանոնի հաստատում և վկայում են այն մասին, որ խախտումները շոշափում են պետության և հասարակության շահերը (հանրային շահերը), որը և կանխորոշում է բռնագանձողական բնույթի միջոցների կիրառությունը (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 284-րդ, 288-րդ, 313-րդ հոդվածներ և այլն)³²:

Գնումների ոլորտի առանձնահատկությունն այն է, որ տվյալ հարաբերությունների կողմ է նաև պետությունը՝ ի դեմս համապատասխան պետական պատվիրատուի, սակայն տվյալ դեպքում պետությունը հանդես է գալիս այդ հարաբերությունների մյուս մասնակիցների՝ քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց հետ հավասար հիմունքներով (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 128-րդ հոդվածի ուժով):

Ընդ որում՝ կարևոր ենք համարում նշել, որ պետության կողմից կիրառվող օպերատիվ ներգործության միջոցները (օպերատիվ սանկցիաները) ևս նպատակ ունեն հաստատելու նշված ընդհանուր կանոնը: Մասնավորապես, «Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի հիմքով՝ մասնակիցը կարող է ընդգրկվել գնումների գործընթացին մասնակցելու իրավունք չունեցող մասնակիցների ցուցակում, եթե խախտել է պայմանագրով նախատեսված կամ գնման գործընթացի շրջանակում ստանձնած պարտավորու-

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

բյուրը, որը հանգեցրել է պատվիրատուի կողմից պայմանագրի միակողմանի լուծմանը կամ գնման գործընթացին տվյալ մասնակցի հետագա մասնակցության դադարեցմանը: Նշված միջոցն իր բնույթով տարբերվում է քաղաքացիաիրավական ներգործության սովորական միջոցներից³³, քանի որ այն կիրառվում է ոչ թե ուղղակիորեն որպես պայմանագրային պարտավորությունների խախտման հետևանք, որի նպատակը տուժող կողմի իրավունքների վերականգնում է, այլ այս դեպքում պետությունը՝ ի դեմս համապատասխան լիազոր մարմնի, «Գնումների մասին» ՀՀ օրենքը խախտած մասնակցին արգելում է ապագայում իր հետ մտնել պայմանագրային հարաբերությունների մեջ: Այլ կերպ ասած՝ պետությունն իրավախախտում թույլ տված մասնակցին հայտնում է, որ որոշակի ժամանակահատվածի ընթացքում վերջինիս հետ պայմանագիր չի կնքի: Հետևաբար, անգամ նշված ներգործության միջոցն է իր բնույթով քաղաքացիաիրավական և դրա առկայությունը պետական կարիքների համար կնքվող պայմանագիրը չի դարձնում վարչական:

3. Գույքային պատասխանատվության հաջորդ առանձնահատկությունն այն է, որ կառուցված է դիսպոզիտիվության սկզբունքով: Այդ սկզբունքը գործում է ինչպես պատասխանատվության միջոցներ հանդիսացող սանկցիաներ սահմանելիս, այնպես էլ պատասխանատվության կիրառման հարցը լուծելիս: Պատասխանատվության դիսպոզիտիվությունը դրսևորվում է նաև նրանում, որ տուժող կողմն ինքն է իրավասու որոշել կիրառել³⁴ հարկադրանք, թե³⁵ հրաժարվել հարկադրանք կիրառելու իրավունքից: Անգամ այն դեպքերում, երբ իրավախախտման հետևանքով առաջացել են գույքային վնասակար հետևանքներ, իրավախախտողից վնասների հատուցում պահանջելու հայց հարուցելը հանդիսանում է տուժողի (*գնումների հարաբերությունների դեպքում՝ պետական կա-*

րիքների համար կնքվող պայմանագրի կողմի – Ն. Ս.) իրավունքը³⁴:

4. Գույքային պատասխանատվության սոցիալ-տնտեսական բնութագրական հատկանիշներից մեկն այդ պատասխանատվության փոխհատուցողական գործառույթն է:

5. Պատասխանատվությունն այլ անձանց սուբյեկտիվ իրավունքների պահպանությունն իրավախախտի հաշվին ապահովող հարկադրման միջոց է: Այն ապահովված է իրավախախտողի վրա ճնշում գործադրելու իրական հնարավորությամբ: Այդ պատճառով հարկադրելիության տարրը հանդիսանում է գույքային պատասխանատվության անբաժանելի հատկանիշը: Հարաբերության մասնակիցներն ի սկզբանե չեն կարող կանխատեսել պարտավորությունների կատարմանն ուղեկցող բոլոր իրավիճակները և պարտավորությունների կատարմանը խոչընդոտող փաստական հանգամանքները: Բնական է, որ պարտավորությունների կատարման խոչընդոտները չհաղթահարելու, կատարման ընթացքում այլ թերացումներ ցույց տալու դեպքերում գործադրվում է պատասխանատվության մեխանիզմը:

Գույքային հարկադրանք կիրառելիս պետությունը հանդես է գալիս ոչ թե որպես կողմ, որի օգտին գանձվում են օրենքով նախատեսված սանկցիաները, ինչպես դա տեղի է ունենում հարկային, վարչական և քրեական հարաբերություններում, այլ իրականացնում է սույլ հարկադրողի դերակատարություն: Նրա կողմից կիրառված հարկադրանքի արդյունավետությունը կամ անարդյունավետությունը գնահատվում է՝ հարկադրանքի վերջնական արդյունքից ելնելով, մասնավորապես այն փաստից, թե հարկադրանքի կիրառման արդյունքում ինչ չափով են փոխհատուցվում տուժողի կրած վնասները: Բնական է, որ հարկադրելիության բարձրագույն նպատակը վնասների լրիվ փոխհատուցումն է³⁵:

Պետական կարիքների համար

կնքվող պայմանագրային հարաբերություններում ևս պետությունը կատարում է նույն դերը, ինչ սովորական քաղաքացիաիրավական հարաբերություններում: Տվյալ դեպքում նույնպես կիրառվող պատասխանատվության նպատակը տուժողի վնասների հատուցումն է, սակայն նշված դեպքում տուժողը հենց պետությունն է: Այդուհանդերձ, պետությունը հանդես է գալիս ոչ թե որպես հասարակական հարաբերությունները կարգավորող պետական-իշխանական գործառնությունով օժտված սուբյեկտ, այլ որպես պայմանագրի սովորական կողմ: Հետևաբար, քաղաքացիաիրավական պատասխանատվության վերոնշյալ հատկանիշները կիրառելի են նաև պետական կարիքների համար կնքվող պայմանագրային հարաբերություններում:

6. Գույքային պատասխանատվության հաջորդ հատկանիշն (*որն առկա է նաև գնումների հարաբերություններում-Ն. Ս.*) այն է, որ իրավախախտողի համար պատասխանատվությունն առաջացնում է նյութական անշահավետ հետևանքներ: Այն իրավախախտին պարտադրում է փոխհատուցել տուժողի վնասները, վճարել տուժանք, տուկոսներ կամ որոշակի դրամական գումար³⁶:

Հանրագումարի բերելով վերոգրյալը՝ կարող ենք արձանագրել, որ պետական կարիքների բավարարման համար կնքվող պայմանագրի խախտման դեպքում կիրառվող պատասխանատվությանը բնորոշ են քաղաքացիաիրավական պատասխանատվությանը բնորոշ հատկանիշները, ինչը ևս ապացուցում է, որ նշված պայմանագիրն իր բնույթով քաղաքացիաիրավական պայմանագիր է:

Եվ վերջապես նշված պայմանագրի կնքմամբ սահմանվում են ոչ թե վարչական, այլ քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ, որոնք կապված են գուտ այդ պայմանագրի կատարման հետ: Հետևաբար, պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրով կարգավորվող

հարաբերությունները գույքային հարաբերություններ են, որոնք հիմնվում են քաղաքացիական իրավունքի սկզբունքների վրա՝ մասնավորապես մասնակիցների հավասարության, կամքի ինքնավարության և գույքային ինքնուրույնության վրա, իսկ նման հարաբերությունները քաղաքացիական իրավունքի կարգավորման առարկայի մեջ են մտնում: Ուստի, մեր համոզմամբ պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագիրը քաղաքացիական պայմանագիր է: Ընդ որում, մեր կարծիքով՝ այն քաղաքացիական պայմանագրի տեսակ հանդիսացող գործարարական պայմանագիր է՝ իրեն բնորոշ հետևյալ առանձնահատկություններով:

Նախ՝ պետք է նշել, որ քանի որ գործարարական պայմանագիրը քաղաքացիական պայմանագրի հատուկ տարատեսակ է, վերոգրյալ բոլոր հատկանիշները կիրառելի են նաև գործարարական պայմանագրի նկատմամբ: Այդ պայմանագրերն առանձնահատուկ իրավական միջոցներն են, որոնց օգնությամբ գործարարական հարաբերությունների մասնակիցները մյուս կողմի շահերը բավարարելու միջոցով կարողանում են բավարարել սեփական պահանջումները: Այդ պայմանագրերի առանձնահատկություններն օրենսդիրն ընդգծում է սուսկ այն պատճառով, որ դրանցից բխող պարտավորությունների նկատմամբ նախ և առաջ կիրառվում են գործարարական գործունեությունից բխող պարտավորությունների համար նախատեսված հատուկ նորմերը և միայն դրանց բացակայության դեպքում՝ քաղաքացիաիրավական պարտավորությունները կարգավորող ընդհանուր նորմերը³⁷:

Պրոֆեսոր Տ. Բարսեղյանն առանձնացնում է գործարարական պայմանագրի հետևյալ առանձնահատկությունները:

ա) Գործարարական պայմանագրերը կնքվում են գործարարական գործունեություն իրականացնելու՝ գործարարական

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

շահերի և պահանջմունքների բավարարման նպատակով: Այդպիսի պայմանագրի կողմերը պարտավորական հարաբերությունների մեջ են մտնում ոչ թե անհատական, սպառողական պահանջմունքների բավարարման, այլ շահույթ ստանալուն ուղղված մասնագիտական գործունեություն իրականացնելու կամ գործունեության իրականացման գործընթացում առաջացող տնտեսական պահանջմունքները բավարարելու համար: Գործարարական գործունեության իրականացման համար կնքվող պայմանագրերի նկատմամբ կիրառվում են գործարարների պարտավորությունների նկատմամբ կիրառվող կանոնները:

բ) Տարանջատման հաջորդ չափանիշը մասնակիցների կազմն է: Գործարարական պայմանագիր կնքող սուբյեկտը կամ սուբյեկտներն իրենց կարգավիճակով տարբերվում են քաղաքացիական իրավունքի այլ սուբյեկտներից: Այդպիսի պայմանագրեր կարող են կնքել միայն անհատ գործարարները, առևտրային իրավաբանական անձինք և ոչ առևտրային այն իրավաբանական անձինք, որոնց օրենքով կամ կանոնադրությամբ թույլատրված է իրականացնել շահույթ ստանալու հետ կապված գործունեություն: Առանձին դեպքերում օրենքն ուղղակի նշում է, որ տվյալ տեսակի պայմանագիր կարող են կնքել միայն գործարարները:

գ) Գործարարական պայմանագիրը գործարարական հարաբերությունների կարգավորիչն է: Գործարարական պայմանագրով են լուծվում օրենսդրության դիսպոզիտիվ նորմերով կարգավորված և օրենսդրությամբ չկարգավորված հարցերը, ինչպես նաև իրենց կարգավորումն են ստանում իրավահարաբերության մասնակիցների համար հետաքրքրություններ կապացնող խնդիրները:

դ) Գործարարների համար սահմանված են պայմանագրի կնքման և կատարման ավելի «խիտ» պահանջներ: Գործարարական պայմանագրերն այլ

պայմանագրերից տարբերվում են նաև կնքման առանձնահատկություններով:

Պրոֆեսոր Տ. Բարսեղյանն առաջարկում է գործարարական պայմանագրի հետևյալ հասկացությունը՝ գործարարական են համարվում բոլոր այն պայմանագրերը, որոնք կնքվում են գործարարությամբ զբաղվող սուբյեկտների կողմից գույքի օգտագործման, ապրանքներ վաճառելու, աշխատանքներ կատարելու կամ ծառայություններ մատուցելու համար³⁸:

Այսպիսով՝ գործարարական պայմանագրերի հիմնական առանձնահատկություններից է, որ այն կնքվում է գործարարական գործունեություն իրականացնելու համար գործարարի կողմից: Հարկ ենք համարում նշել, որ թեև պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրերը հիմնականում կնքվում են գործարարական գործունեություն իրականացնող սուբյեկտների կողմից, սակայն դրանք կարող են կնքվել նաև ոչ գործարարների կողմից, և պարտադիր չէ, որ նշված պայմանագրի կնքումն անպայմանորեն պարունակի գործարարական գործունեության իրականացման հատկանիշներ³⁹: Այդուհանդերձ, պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրերի ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ դրանք կնքվում են ոչ թե սպառողական նպատակներով, այլ շահույթ ստանալուն ուղղված մասնագիտական գործունեություն իրականացնելու կամ գործունեության իրականացման գործընթացում առաջացող տնտեսական պահանջմունքները բավարարելու համար, իսկ նշված հատկանիշը բնորոշ է հենց գործարարական պայմանագրերին, ոչ թե դասական քաղաքացիաիրավական պայմանագրերին:

Կատարված ուսումնասիրությունները և վերլուծությունները թույլ են տալիս առանձնացնել պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրի հետևյալ առանձնահատկու-

թյունները.

1) պայմանագրի կողմերից մեկը պետության անունից հանդես եկող պատվիրատուն է, իսկ մյուս կողմը, որպես կանոն, գործարարական գործունեություն իրականացնող սուբյեկտ,

2) նշված պայմանագիրը կնքելիս պետական պատվիրատուն հետապնդում է հանրային կարիքների բավարարման և պետական պատվերի կատարման նպատակ,

3) պայմանագրի մյուս կողմը պայմանագիրը կնքում է ոչ թե սպառողական, այլ շահույթ ստանալուն ուղղված մասնագիտական գործունեություն իրականացնելու կամ գործունեության իրականացման գործընթացում առաջացող տնտեսական պահանջումները բավարարելու նպատակով,

4) պայմանագրի առարկան որոշվում է պետական պատվերի հիման վրա,

5) պետական պատվերը տեղաբաշխվում է «Գնումների մասին» ՀՀ օրենքով սահմանված, որպես կանոն, մրցութային բնույթի ընթացակարգերով,

6) պայմանագրի դիմաց վճարումն իրականացվում է ոչ թե մասնավոր միջոցներով, այլ պետության բյուջեի միջոցների հաշվին,

7) պետական պայմանագրի առարկայի համար վճարումները կատարվում են պետական պատվիրատուին հատկացված բյուջետային միջոցների շրջանակներում:

Հետևաբար, վերոգրյալ առանձնահատկությունների հաշվառմամբ՝ պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագիրը կարելի է բնորոշել որպես պետական կարիքների բավարարման գործընթացում պետական պատվիրատուի կողմից պետության անունից նշված գործընթացում հաղթող մասնակցի հետ կնքվող պայմանագիր, որը կնքվում է սահմանված ընթացակարգերի պահպանմամբ:

Ընդ որում՝ պայմանագրի յուրաքանչյուր տեսակով (ապրանքների մատակարարում, աշխատանքների կատարում

(կապալ), ծառայությունների մատուցում, վարձակալություն, փոխադրում և այլն) պայմանավորված՝ պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագիրը ձեռք է բերում նաև տվյալ պայմանագրի տեսակին բնորոշ հատկանիշներ:

Սույն աշխատանքի շրջանակում հարկ ենք համարում անդրադառնալ նաև գնումների գործընթացում պայմանագրային կապերի կառուցվածքի առանձնահատկությանը:

Տեսության մեջ ընդունված մոտեցման համաձայն՝ պայմանագրային կապերի կառուցվածքով (պարզ կամ բարդ) պայմանավորված, պետական կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրից բացի, կարող են կնքվել նաև այլ քաղաքացիաիրավական պայմանագրեր: Պայմանագրային պարզ հարաբերությունների դեպքում մատակարարը ապրանքները մատակարարում է ուղղակիորեն պատվիրատուին կամ նրան ճանաչում անձին՝ առանց այլ պայմանագրի կնքման: Պայմանագրային նման կապերի դեպքում պետական պատվիրատուի և մատակարարի միջև կնքվող պայմանագրերում նախատեսվում են մատակարարումն իրականացնելու համար անհրաժեշտ բոլոր պայմանները: Բարդ պայմանագրային հարաբերությունների դեպքում պետական պատվիրատուի և ընտրված մասնակցի (մատակարար) միջև կնքվում է պայմանագիր, որով նախատեսվում է այն անձը, ով պետք է կցվի ընտրված մասնակցին: Այնուհետև պատվիրատուի ծանուցման հիման վրա պայմանագրում նշված անձը (գնորդ) կնքում է պայմանագիր ընտրված մասնակցի հետ, որով էլ կարգավորվում են նրանց միջև ծագող պայմանագրային հարաբերությունները⁴⁰: Պայմանագրային նման կապերի դեպքում մատակարարումների պատշաճ իրականացման համար անհրաժեշտ բոլոր պայմանների մասին համաձայնություն կայացնում են մատակարարում, աշխատանքների կատարում

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

րարն ու գնորդը:

Ինչ վերաբերում է օրենսդրական կարգավորմանը, ապա ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 540-րդ հոդվածը նախատեսում է ինչպես պարզ, այնպես էլ բարդ հարաբերությունների առկայություն՝ սահմանելով, որ պետական կարիքները մատակարարվում են կա՛մ պետական կարիքների համար ապրանքների մատակարարման **պետական պայմանագրի** (պետական պայմանագիր) հիման վրա (պարզ հարաբերություններ), կա՛մ պետական պայմանագրի և դրան համապատասխան կնքված պետական կարիքների համար **ապրանքների մատակարարման** պայմանագրի հիման վրա (բարդ հարաբերություններ):

Փաստորեն, ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրքը նախատեսում է երկու տեսակի պայմանագրի կնքման հնարավորություն՝

1. պետական կարիքների համար ապրանքների մատակարարման **պետական պայմանագիր (պետական պայմանագիր)**,

2. պետական կարիքների համար ապրանքների մատակարարման պետական պայմանագրին համապատասխան կնքված պետական կարիքների համար **ապրանքների մատակարարման պայմանագիր**:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 540-549-րդ հոդվածների վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ վերոնշյալ երկու պայմանագրերը կնքվում են այն դեպքում, երբ պետական պատվիրատուն մրցույթի արդյունքում հաղթած անձի՝ մատակարարի հետ կնքում է պետական կարիքների համար ապրանքների մատակարարման **պետական** պայմանագիր (պետական պայմանագիր), և նույն պայմանագրում նախատեսվում է, որ ապրանքները պետք է մատակարարվեն այլ անձի՝ մատակարարին ամրակցված գնորդի, որի հետ էլ կնքվում է երկրորդ պայմանագիրը՝ պետական կարիքների համար ապրանքների մատակարարման

պայմանագիրը:

Այլ կերպ ասած՝ ըստ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի տրամաբանության.

1. պետական կարիքների համար ապրանքների մատակարարման **պետական** պայմանագրի կողմեր են պետական պատվիրատուն և մատակարարը,

2. պետական կարիքների համար ապրանքների մատակարարման պայմանագրի կողմեր են մատակարարը և պատվիրատուի կողմից վերջինիս ամրակցված գնորդը:

Այդուհանդերձ, «Գնումների մասին» ՀՀ օրենքը պայմանագրի կնքման նման ընթացակարգ չի նախատեսում⁴¹:

Մեր կողմից կատարված գործնական հետազոտությունների, այդ թվում՝ www.gnumner.am կայքում հրապարակված պայմանագրերի, դատական գործերի ուսումնասիրության արդյունքում չի հայտնաբերվել միաժամանակ պետական պայմանագրի և պետական կարիքների համար ապրանքների մատակարարման պայմանագրի կնքման դեպք, այսինքն՝ քաղաքացիական օրենսգրքի նշված հոդվածների կիրառելիության պրակտիկան բացակայում է:

Ընդ որում, հարցումներ ենք կատարել նաև մի շարք պետական մարմինների՝ խնդրելով հայտնել, թե գնումների մասին Հայաստանի Հանրապետության օրենքների ընդունումից ի վեր (մասնավորապես սկսած 21.08.2000 թվականից) կնքվել են արդյո՞ք պետական կարիքների համար ապրանքների մատակարարման պետական պայմանագրեր (պետական պայմանագիր), որոնց հիման վրա հետագայում կնքվել են պետական կարիքների համար ապրանքների մատակարարման պայմանագրեր, և եթե այո, ապա խնդրել ենք տրամադրել տեղեկատվություն դրանց ընդհանուր քանակի վերաբերյալ, ինչպես նաև խնդրել ենք հայտնել, թե որ սուբյեկտների միջև են կնքվել նշված պայմանագրերը: Լիազոր մարմին հանդիսացող ՀՀ ֆինանսների նախարարությունն առաջարկել է տեղեկատվությունը

ստանալ համապատասխան պետական կառավարման մարմիններից: Այլ մարմիններն (թվով 10 նախարարություններ, Երևանի քաղաքապետարան) ուղղակիորեն կամ անուղղակիորեն պատասխանել են, որ երբևէ չեն կնքել վերոգրյալ երկու պայմանագրերը:

Այսպիսով՝ տարբեր պետական պատվիրատուների կատարված հարցումների արդյունքում պարզ է դարձել, որ գնումների վերաբերյալ չէ օրենսդրության և մասնավորապես 22.12.2010 թվականին ընդունված «Գնումների մասին» չէ օրենքի⁴² ընդունումից ի վեր չէ քաղաքացիական օրենսգրքի 540-րդ հոդվածով նախատեսված պայմանագրեր չեն կնքվել: Ընդ որում, պետք է նշել, որ 2016 թվականին ընդունված «Գնումների մասին» չէ օրենքը նախատեսում է կենտրոնացված եղանակով գնումների իրականացման հնարավորություն, որի իրականացման ընթացակարգը մանրամասնեցված է ի կատարումն վերոնշյալ օրենքի ընդունված չէ կառավարության որոշմամբ⁴³, այդուհանդերձ, նման ընթացակարգի կիրառման դեպքում ևս կնքվում է մեկ պայմանագիր⁴⁴:

Կենտրոնացված գնումների ընթացքում կնքվող պայմանագրերի բնույթի վերաբերյալ ևս հարցում ենք կատարել լիազոր մարմին հանդիսացող չէ ֆինանսների նախարարությանը: Մասնավորապես, խնդրել ենք հայտնել, թե կենտրոնացված գնում կազմակերպելու դեպքում պայմանագրերը ո՞ր սուբյեկտների միջև են կնքվում, արդյո՞ք պատվիրատուն, որի կարիքների բավարարման նպատակով անց է կացվում գնման ընթացակարգը, կնքում է պայմանագիր, և ի՞նչ եղանակով է ապահովվում պատվիրատուի իրավունքների և պարտականությունների իրականացումը գործնականում (այլ խոսքով՝ ինչպե՞ս է ապահովվում պատվիրատուի իրավասուբյեկտությունը տվյալ պայմանագրային հարաբերություններում):

Չէ ֆինանսների նախարարության

պատասխանի համաձայն՝ կենտրոնացված գնման դեպքում գործնականում պատվիրատուն պայմանագիր չի ստորագրում, սակայն պատվիրատուն է իրականացում ապրանքների, աշխատանքների, ծառայությունների ընդունումը և դրանց դիմաց վճարումը, ինչպես նաև մասնակցի նկատմամբ կիրառում պայմանագրային պատասխանատվության միջոցները, որպիսի պրակտիկան բխում է գնումների վերաբերյալ չէ գործող օրենսդրության կարգավորումից:

Այսպիսով կարող ենք փաստել, որ անգամ կենտրոնացված գնման դեպքում չէ քաղաքացիական օրենսգրքով սահմանված պայմանագրերը չեն կնքվում, ինչը, սակայն, չի խոչընդոտում պատվիրատուի կողմից իր իրավունքների լիարժեք իրացման համար:

Վերոգրյալի հիման վրա հանգում ենք եզրակացության, որ քաղաքացիական օրենսգրքով և «Գնումների մասին» չէ օրենքով պետական կարիքների համար կնքվող պայմանագրերի կնքման ընթացակարգերը միմյանցից տարբերվում են, ընդ որում, պրակտիկայի ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ պետական մարմինները և մյուս պատվիրատուները առաջնորդվում են «Գնումների մասին» չէ օրենքով նախատեսված ընթացակարգերով, և ըստ էության, չէ քաղաքացիական օրենսգրքով նախատեսված պայմանագրերը գործնականում չեն կնքվում:

Չէ քաղաքացիական օրենսգրքի քննարկվող նորմերի չկիրառումն ունի գործնական պատճառներ. կնքվող պայմանագրերի ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ մեկ պայմանագրի կնքումը ոչ միայն դժվարություններ չի առաջացնում, այլ ավելի է պարզեցնում գնման գործընթացը:

Չետևաբար, կարծում ենք, որ չէ քաղաքացիական օրենսգրքով նախատեսված կարգավորումը կիրառելի չէ: Սա թույլ է տալիս հանգելու եզրակացության, որ նման պայմանագիր կնքելու հնարավորություն նախատեսելն ավելորդ ծան-

րաբեռնում է օրենսդրությունը, հակասություն ստեղծում ճյուղային օրենսդրության հետ: Նման հետևությունների արդյունքում կարծում ենք, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքում անհրաժեշտ է կատարել փոփոխություն՝ նախատեսելով միայն մեկ՝ պետական կարիքների համար կնքվող պայմանագրի կնքման հնարավորություն կամ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի կարգավորումները սահմանափակել ճյուղային օրենսդրության հղմամբ, որի դեպքում ՀՀ քաղաքացիա-

կան օրենսգրքի և «Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի կարգավորումները չեն հակասի միմյանց, ինչպես նաև արդեն 10 տարուց ավել գործող և այդ առումով խնդիրներ չառաջացնող պրակտիկային: Ըստ այդմ՝ անհրաժեշտ է փոփոխություն կատարել ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 540-549-րդ հոդվածներում՝ ուժը կորցրած ճանաչելով այն կարգավորումները, որոնք վերաբերում են երկրորդ պայմանագրի կնքմանը:

ՆՈՅՆԵՄԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

¹ Համայնքային կարիքների բավարարման նպատակով կնքվող պայմանագրերի նկատմամբ մույնպես կիրառելի են սույն հոդվածում կատարված վերլուծությունները:

² Տե՛ս Կիչիկ Կ.Վ., «Государственный (муниципальный) заказ как средство государственного регулирования экономики: правовые вопросы, диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук», Москва, 2011, էջ 193:

³ Տե՛ս մույն տեղում, էջ 192:

⁴ Տե՛ս Գубин Ե.Ս., «Государственное регулирование рыночной экономики- и предпринимательства: правовые проблемы», М.: Юристь, 2005, էջ 204-205:

⁵ Տե՛ս Андреева Л.В., «Закупки товаров и энергосервисных работ для федеральных государственных нужд: правовое регулирование», 2-е изд., перераб. и доп. – М.: «Волтерс Клувер», 2011, ԿՊՄՊՄՊՖ 5.1, ինտերնետային աղբյուր՝ <http://www.twirpx.com/file/533493/>, վերջին մուտքը՝ 10.12.2018 թվականին:

⁶ Տե՛ս, օրինակ, Կорецкий А.Д., «Теоретико-правовые основы учения о договоре», отв. ред. П.П. Баранов. СПб., 2001, էջ 41, կամ Иванов В.В. «Общие вопросы теории договора». М., 2000, էջ 33:

⁷ Տե՛ս Գладков В.С., «Государственный заказ в сфере государственного управления экономикой. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук», Ростов-на-Дону, 2008, էջ 16-17:

⁸ Տե՛ս, օրինակ, Щербаков В.А., «Гражданско-правовое регулирование размещения государственных и муниципальных заказов в Российской Федерации: диссертация на

соискание ученой степени кандидата юридических наук», Москва, 2009, էջ 42, Демин А., «Государственные контракты (публично-правовой аспект)», Хозяйство и право, 1997, N8, էջ 148-155:

⁹ Տե՛ս, օրինակ, Бахрах Д.Н., «Административное право: краткий учебный курс», М.: Норма-ИНФРА, 2000, էջ 16, կամ Шевченко Л.И. «Проблемы формирования договорных отношений поставки в условия становления в Российской Федерации рыночной экономики: Дисс., д.ю.н.», Кемерово, 2001, էջ 268:

¹⁰ Տե՛ս Гребенщикова Я.Б., «Понятие муниципального контракта, его правовая природа», Российская юстиция, N9, 2007, էջ 39:

¹¹ Տե՛ս Забоев К.И., «Принцип свободы договора в российском гражданском праве: автореф. дис., канд. юрид. наук», Екатеринбург, 2002, էջ 16:

¹² Տե՛ս Заботина Н.Н., «Правовая природа правоотношений, возникающих в связи с заключением контрактов на поставку товаров для государственных нужд: автореф. дис., канд. юрид. наук», Волгоград, 2006, էջ 8:

¹³ Տե՛ս Горбунова Л.В., «Поставка продовольствия для государственных нужд по российскому гражданскому праву: дис., канд. юрид. наук», Самара, 2003, էջ 75-77:

¹⁴ Տե՛ս, օրինակ, Камалов О.А., «Гражданская правосубъектность муниципальных образований: дис., канд. юрид. наук», Екатеринбург, 2001, էջ 161 կամ Шихова С.С. «Гражданско-правовое регулирование поставки товаров для государственных и муниципальных нужд: дис., канд. юрид. наук», Москва, 2011, էջ 65, կամ Тарабаев П.С. «Гражданско-правовое регулирование

- поставки товаров для федеральных государственных нужд: дис., канд. юрид. наук», Екатеринбург, 2008. էջ 83, 88:
- 15 Տե՛ս «Гражданское право: учебник: в 3 т., т. 2», отв. ред. А.П. Сергеев, Ю.К. Толстой. Москва, ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007, էջ 74-83:
- 16 Տե՛ս Брагинский М.И., Витрянский В.В., «Договорное право. Кн. 3: Договоры о выполнении работ и оказании услуг», М., 2002, էջ 170:
- 17 Հրապարակային պայմանագրերի մասին առավել մանրամասն տե՛ս, օրինակ, Տ. Կ. Բարսեղյան «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք», 1-ին մաս, 3-րդ հրատարակություն, խմբագրությամբ՝ պրոֆ. Գ. Հ. Ղարախանյանի, ԵՊՀ հրատարակչություն, Երևան, 2006, էջ 444-445 կամ «Гражданское право: учебник в 3 т.», том 1, под ред. д.ю.н. А.П. Сергеева, Москва: РФ-Пресс, 2011, էջ 849-850:
- 18 Միանալու պայմանագրերի մասին առավել մանրամասն տե՛ս նույն տեղում:
- 19 Տե՛ս Блинов В.Г., «Правовое регулирование частных и публичных отношений при поставке товаров для государственных нужд, на соискание ученой степени кандидата юридических наук», Чебоксары, 2009, էջ 55-96:
- 20 Տե՛ս Гладков В.С., «Государственный заказ в сфере государственного управления экономикой. Дисс., к.ю.н.», Ростов-на-Дону, 2008, էջ 9:
- 21 Տե՛ս Шевченко Л.И., Гредин Г.Н., «Госзаказ в системе государственного регулирования экономики», Кемерово, 1999, էջ 29:
- 22 «Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 15-րդ հոդվածի 6-րդ մասով նախատեսվում է նման ընդհանուր կանոնից շեղում, երբ պայմանագիր կնքվում է նախքան ֆինանսական միջոցներ հատկացնելը՝ նախատեսելով նաև միջոցներ չտրամադրվելու հետևանքները:
- 23 Մասնավորապես 16.12.2016 թվականին ըն-դրումված «Գնումների մասին» ՀՀ գործող օրենքի նախագիծն Ազգային ժողով ներկայացնելիս ներկայացվել է նաև «Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի նախագծի տնտեսական, այդ թվում՝ փոքր և միջին ձեռնարկատիրության բնագավառում կարգավորման ազդեցության գնահատման եզրակացություն:
- 24 Տե՛ս Андреева Л.В., «Закупки товаров и энергосервисных работ для федеральных государственных нужд: правовое регулиро- вание», 2-е изд., перераб. и доп. – М.: «Волтерс Клувер», 2011, պարագրաֆ 5.1, ինտեր-նետային աղբյուր՝ <http://www.twirpx.com/file/533493/>, վերջին մուտքը՝ 10.12.2018 թվականին:
- 25 Տե՛ս, օրինակ, Губин Е.П., Лахно П.Г., «Предпринимательское право РФ: учеб.», М.: Юристъ, 2005, էջ 186, Андреева Л.В. «Закупки товаров для федеральных государственных нужд: правовое регулирование», М., «Волтерс Клувер», 2009, էջ 210:
- 26 Մասնավորապես մեր կարծիքով նման իրավիճակ կարող է առաջանալ «Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 23-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետի դեպքում, այն է՝ գնումը կարող է կատարվել մեկ անձից, եթե գնման ենթակա ապրանքը, աշխատանքը կամ ծառայությունը հնարավոր է ձեռք բերել միայն մեկ անձից, որը պայմանավորված է նրա հեղինակային և հարակից իրավունքներով, հատուկ կամ բացառիկ իրավունքի առկայությամբ:
- 27 Տե՛ս ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 542-րդ հոդվածի 4-րդ մաս և «Գնումների մասին» ՀՀ օրենքի 46-րդ հոդվածի 4-րդ մաս:
- 28 Ընդունվել է 16.12.2016 թվականին, ուժի մեջ է մտել 25.04.2017 թվականին, սկզբնաղբյուր՝ ՀՀՊՏ 2017.01.25/5(1280) Հոդ.57:
- 29 <http://gnumner.am/> և <https://armeps.am/epps/home.do> կայքերում առկա մեր կողմից ուսումնասիրված պայմանագրերը տիպային են, պայմանները գրեթե սամոդջությամբ նույնական են բոլոր պայմանագրերի համար: Նշված տիպային պայմանագրերի՝ կոնտրագենտի համար երբեմն ոչ ձեռնտու ոչ էական պայման նախատեսելու մասին է վկայում նաև դատական գործերի առկայությունը (տե՛ս, օրինակ, ՀՀ գյուղատնտեսության նախարարությունն ընդդեմ «Ամասիա» ՍՊԸ-ի բիլ ԵԱԶԲ/1025/02/14 քաղաքացիական գործը www.datalex.am դատական տեղեկատվական համակարգում, վերջին մուտքը՝ 10.12.2018 թվականին):
- 30 Տե՛ս Տ. Կ. Բարսեղյան, «Գույքային պատասխանատվության ինստիտուտի էվոլյուցիան և արդիական հիմնահարցերը», Երևանի պետ. համալսարան, Երևանի համալս. հրատ., Երևան, 2006, էջեր 58-59:
- 31 Տե՛ս նույն տեղում, էջ 59-60:
- 32 Տե՛ս նույն տեղում, էջ 60-61:
- 33 Տե՛ս Տ.Կ. Բարսեղյան, «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք», 1-ին մաս, 3-րդ հրատարակություն, խմբագրությամբ՝ պրոֆ. Գ.Հ. Ղարախան-

ՆՈՅՆՄԱՐԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Քաղաքացիական իրավունք

յանի, ԵՊՀ հրատարակչություն, Երևան, 2006, էջ 83-84:

³⁴ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 61-62:

³⁵ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 62-68:

³⁶ Տե՛ս նույն տեղում, էջ 68:

³⁷ Տե՛ս Ս. Բարսեղյան, «Պայմանագրի դերը գործարարական հարաբերությունների կարգավորման մեխանիզմում», ՀՀ իրավաբանների միություն «Պետություն և իրավունք», թիվ 3(49), 2010, էջ 12:

³⁸ Տե՛ս նույն տեղում, էջեր 13-14:

³⁹ Այդ մասին տե՛ս սույն աշխատանքի 2-րդ գլխում:

⁴⁰ Տե՛ս, օրինակ, «Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական իրավունք», 2-րդ մաս, 2-րդ հրատարակություն (փոփոխություններով և լրացումներով), խմբագրությամբ՝ պրոֆ. Ս. Կ. Բարսեղյանի և պրոֆ. Գ. Հ. Ղարախանյանի, ԵՊՀ հրատարակչություն, Երևան, 2008, էջ 74, Брагинский

М.И., Витрянский В.В., «Договорное право. Книга вторая: договоры о передаче имущества», М., 2000, էջ 117, Андреева Л.В., «Коммерческое право России: учебник», М., 2009, էջ 99:

⁴¹ Ընդ որում, նշվածը չի վերաբերում նաև «Գնումների մասին» ՀՀ 2010 թվականի օրենքով նախատեսված շրջանակային համաձայնագրերով գնում կատարելու դեպքերին:

⁴² Ուժի մեջ է մտել 01.01.2011 թվականին, ուժը կորցրել է 25.04.2017 թվականին, սկզբնաղբյուրը՝ ՀՀՊՏ 2010.12.29/69(803) Հոդ.1596, համար՝ ՀՕ-206-Ն:

⁴³ Կենտրոնացված գնումների վերաբերյալ առավել մանրամասն տե՛ս սույն աշխատանքի 3.1 պարագրաֆը:

⁴⁴ Տե՛ս http://gnumner.am/hy/page/gnumneri_haytarutyunner/ կայքում, վերջին մուտքը՝ 10.12.2018 թվականին:

RESUME - РЕЗЮМЕ

THE MAIN CHARACTERISTIC OF THE CONTRACT FOR THE STATE NEEDS

Nane Sahakyan

PhD student at Civil Law Chair of YSU

This article studies the concept of state contract signed for the satisfaction of state needs during public procurement process. The article also exposes the relation between opposing public and private interests. It reveals the simple and the complex contractual relationships.

Keywords: *public procurement, state (municipal) order, state contract, simple and complex contractual relationships, supply contracts, work agreements and contracts of services for state (municipal) needs.*

ОСНОВНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ДОГОВОРА ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ ГОСУДАРСТВЕННЫХ НУЖД

Нанэ Саакян

Аспирант кафедры гражданского права ЕГУ

В этой статье исследовано понятие договора по поставке товаров для государственных нужд, который заключается в процессе государственных закупок. Исследовано соотношение конфликтующих общественных и частных интересов в процессе заключения государственного договора. А также в статье раскрываются простые и сложные договорные отношения.

Ключевые слова: *государственные (муниципальные) закупки, государственный (муниципальный) заказ, государственный договор, простые и сложные договорные отношения, договоры поставки, подряда, подряда и оказания услуг для государственных (муниципальных) нужд.*

Բանալի բառեր - *պետական (համայնքային) գնում, պետական (համայնքային) պարվեր, պետական պայմանագիր, պարզ և բարդ պայմանագրային հարաբերություններ, սպրանքների մարտկառնությունը պետական կարիքների համար, կապալային աշխատանքների կառնությունը պետական կարիքների համար, ծառայությունների մարուցումը պետական կարիքների համար:*

ՆՈՅՆԵՄԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

Գրիգոր ԲԵՔՄԵՉՅԱՆ

ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի դոցենտ, իրավական գիտությունների թեկնածու

Անի ՄՈՒԹԱՖՅԱՆ

Արդարադատության ակադեմիայի դասախոս, Դատական դեպարտամենտի Իրավական ակտերի մշակման ու փորձաքննության վարչության իրավական ակտերի մշակման և փորձաքննության բաժնի գլխավոր մասնագետ

ԻՐԱԿԱՆ ԿՈՂՄԻ ԲՈՂԱՐԿՄԱՆ ՆՊԱՏԱԿՈՎ ԿՆՔՎԱԾ ԳՈՐԾԱՐՔԸ՝ ՈՐՊԵՄ ՇԻՆԾՈՒ ԳՈՐԾԱՐՔԻ ՏԵՄԱԿ

Քաղաքացիական օրենսգրքի 306-րդ հոդվածով, որպես շինծու գործարքի տեսակ, ուղղակիորեն սահմանված չէ իրական կողմի քողարկման նպատակով կնքված գործարքը, սակայն մնան գործարքը շինծու գործարք որակելու հնարավորությունն ամրագրվել է ՀՀ վճռաբեկ դատարանի կողմից, ըստ էության, արձանագրելով, որ շինծու կարող է լինել նաև այն գործարքը, որն իրականում կնքվել է ոչ այն ստորագրած անձանց միջև¹: Սեկ այլ որոշմամբ՝ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է հետևյալը. «(...) Երկկողմ գործարքը կնքողներից միայն մեկ կողմի մոտ խաթարված կամքի առկայության դեպքում, չի կարող այդ գործարքը գնահատվել շինծու, քանի որ մնան փաստերի առկայությունը հնարավոր հիմք է տալիս հանգելու հետևության, որ հարցը վերաբերում է խաթարությամբ կնքված գործարքին (վիճահարույց գործարք), որի համար օրենսդիրը (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 313-րդ հոդված) սահմանել է անվավեր ճանաչելու այլ հիմքեր և դրանից բխող հետևանքներ»²: Հարկ է նաև նշել, որ ՌԴ գերագույն դատարանի պլենումի կողմից ևս որպես շինծու գործարք դիտարկվել է նաև այն գործարքը, որը կնքվել է՝ այլ սուբյեկտային կազմով գործարքը քողարկելու նպատակով: Ընդ որում՝ ՌԴ գերագույն դատարանի պլենումի կողմից ևս

սահմանվել է. «Շինծու լինելու կապակցությամբ անվավեր կարող է ճանաչվել միայն այն գործարքը, որն ուղղված է այլ իրավական հետևանքներ առաջացնելուն և քողարկում է գործարքի բոլոր մասնակիցների այլ կամքը: Միայն մեկ մասնակցի մտադրությունը՝ կնքելու շինծու գործարք, տվյալ նորմի կիրառման համար բավարար չէ»³:

Վերոգրյալից հետևում է, որ այլ սուբյեկտային կազմով գործարքը շինծու գործարք որակելու համար շինծու գործարք կնքելու կամքը պետք է առկա լինի գործարքի բոլոր մասնակիցների մոտ, հակառակ դեպքում գործարքը չի կարող դիտարկվել շինծու⁴: Իսկ բոլոր այն դեպքերում, երբ կողմին քողարկելու նպատակը հետապնդել են միայն գործարքի մի կողմում հանդես եկող մասնակիցները, սպա շինծու գործարքի առկայության մասին չի կարելի խոսել:

Մեր կարծիքով, ՀՀ վճռաբեկ դատարանի և ՌԴ գերագույն դատարանի պլենումի մնան մոտեցման հիմքում գուցե ընկած է այն տրամաբանությունը, որ նախ միայն մեկ կողմի մոտ գործարքի իրական կողմին քողարկելու նպատակի առկայությունն ապացուցելն ավելի դժվար է, քան երբ մնան նպատակ են հետապնդում գործարքի երկու կողմերը: Այնուհետև՝ եթե գործարքի կողմերից մեկը գործել է բարեխղճորեն, և միայն մյուս կողմն է

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ՂԵԿՏԵՆԱԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ՂԱՏԱԿԱԼ
Իշխանություն

իրական կողմին քողարկելու նպատակ հետապնդել, անվավերության հետևանքների կիրառումը կարող է հանգեցնել նշված բարեխիղճ կողմի իրավունքների և օրինական շահերի խախտման: Մասնավորապես՝ եթե քողարկված գործարքը ևս անվավեր լինի (հիմնականում այդպես էլ լինում է, քանի որ իրական կողմը գործարք կնքելու իրավունք, որպես կանոն, չի ունենում, ինչն էլ իրական կողմին քողարկելու պատճառ է հանդիսանում, օրինակ՝ օտարերկրացի լինելու հետևանքով հողի նկատմամբ սեփականության իրավունք չի ունենում), ապա այն կհանգեցնի երկկողմանի ռեստիտուցիայի, այսինքն՝ բարեխիղճ կողմը ստիպված պետք է լինի վերադարձնել գործարքով ամբողջ ստացածը կամ հատուցել դրա արժեքը, ինչը կարող է տվյալ պահին վերջինիս համար անհնարին լինել կամ պարզապես հանգեցնել վնասների: Բացի այդ, եթե քողարկված կողմը լինի պարտապանը, ապա վերջինիս գործարքի կողմ դիտարկելը պետք է իրականացվի պարտատիրոջ համաձայնությամբ, քանի որ պարտատիրոջ համար էական նշանակություն ունի, թե ով է իր հանդեպ պարտավորությունը կատարողը (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 406-րդ հոդվածի 1-ին մաս):

Միաժամանակ նշենք, որ դատական պրակտիկայի ուսումնասիրության արդյունքում պարզ է դառնում, որ իրական կողմի քողարկման նպատակով կնքված շինծու գործարքի վերաբերյալ ՀՀ վճարել դատարանի վերոգրյալ դիրքորոշումը բավականին հաճախ չի պահպանվում: Երբեմն իրական կողմի քողարկման նպատակով շինծու գործարք են որակվում այն գործարքները, որոնցում իրական կողմին քողարկելու կամքն առկա է միայն գործարքի մեկ կողմում հանդես եկող մասնակիցների մոտ: Նշված երևույթի պատճառը թերևս այն է, որ մնան գործարքների դեմ պայքարի օրենսդրական այլ կառուցակարգ, քան շինծու գործարքն է, սահմանված չէ: Երբեմն շինծու գործարք

ի հնատիտուտը կիրառվում է կոմիսիայի, նվիրատվության հարաբերությունների նկատմամբ, իսկ երբեմն էլ վստահության հարաբերությունների նկատմամբ, որոնք տվյալ դեպքում քաղաքացիաիրավական պաշտպանությունից չեն օգտվում:

Օրինակ, դիմելով դատարան՝ հայցվոր Միքայել Մարգարյանը խնդրել է շինծու գործարք ճանաչել խաղողի այգու և ինքնական շինությունների վերաբերյալ առուվաճառքի պայմանագիրը գնորդ Վարդուհի Մարգարյանի (Միքայել Մարգարյանի դուստրն է - *նշումը մերն է*) մատվ և նշված գործարքի նկատմամբ կիրառել անվավեր գործարքին վերաբերող կանոնները, այն է՝ նշված գործարքով որպես գնորդ ճանաչել իրեն՝ Միքայել Մարգարյանին, առուվաճառքի պայմանագիրը համարել կնքված գնորդ Միքայել Մարգարյանի և Արայիկ Հովհաննիսյանի միջև: Դատարանը հանգել է հետևության, որ վաճառող Արայիկ Հովհաննիսյանի և գնորդ Վարդուհի Մարգարյանի միջև կնքված անշարժ գույքի առուվաճառքի պայմանագրով գնորդ է հանդիսացել հայցվոր Միքայել Մարգարյանը, քանի որ վերջինս է վարել բանակցությունները, նա է վճարել գույքի համար պայմանավորված գինը, սակայն գույքը գրանցվել է Վարդուհի Մարգարյանի անվամբ, այսինքն՝ նշված պայմանագրով քողարկվել է Միքայել Մարգարյանի՝ իրական գնորդ հանդիսանալու հանգամանքը⁵:

Դատական ակտի ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ կնքված առուվաճառքի պայմանագիրը դատարանի կողմից դիտարկվել է որպես իրական կողմի քողարկման նպատակով կնքված պայմանագիր, մինչդեռ դատարանը չի բացահայտել ո՛չ կողմին քողարկելու նպատակը, ո՛չ կողմին քողարկելու գնորդի և վաճառողի դիտավորության առկայությունը⁶: Ավելին, վաճառողն ինքն է նշել, որ տեղյակ չէ, թե ով է գնորդը: Մեր կարծիքով, մնան փաստական հանգամանքների առկայության պայմաններում գործարքը չպետք է որակվեր որպես

շինձու գործարք:

Երբեմն դատարանների կողմից գործարքի իրական կողմի քողարկման նպատակով կնքված շինձու գործարք են որակվում այնպիսի գործարքներ, որոնց վերաբերյալ քննվող գործերով ոչ միայն չի բացահայտվում վաճառողի մտադրությունը՝ քողարկելու գործարքի կողմին՝ իրական գնորդին, այլև գործի հանգամանքների համադրությունը վկայում է իրական գնորդի և պայմանագրում որպես գնորդ նշված անձի միջև այլ հարաբերությունների առկայության մասին: Օրինակ, հայցվոր Հերոս Դիլանչյանը, դիմելով դատարան, խնդրել է մի շարք անշարժ գույքերի առուվաճառքի պայմանագրերի նկատմամբ կիրառել առաջինը (շինձու) գործարքի անվավերության հետևանքներ, այն է՝ այդ գործարքների հիման վրա Վարուջան Քոյունջյանի անվամբ կատարված սեփականության իրավունքի գրանցումները ճանաչել անվավեր, իսկ այդ գործարքներով որպես գնորդ և այդ գույքերի նկատմամբ սեփականատեր ճանաչել իրեն՝ Հերոս Դիլանչյանին՝ հիմքում դնելով այն հանգամանքը, որ Ավստրալիայի քաղաքացի և իր մտերիմ ընկեր հանգուցյալ Վարուջան Քոյունջյանին հանձնարարել է իր կողմից տրամադրված գումարներով իր համար ձեռք բերել անշարժ գույքեր՝ հետագայում դրանք իր անունով վերաձևակերպելու պայմանով: Գործի քննությանը հետագոտված ապացույցների արդյունքում դատարանը եզրահանգել է, որ թեև ձեռք բերված անշարժ գույքերի պայմանագրերը կնքվել, և դրանց նկատմամբ սեփականության իրավունքները գրանցվել են Վարուջան Քոյունջյանի անվամբ, սակայն գործի քննությանը ձեռք բերված և հետագոտված բոլոր ապացույցների հանրագումարի պարագայում ապացուցվում է, որ անշարժ գույքերը ձեռք են բերվել Հերոս Դիլանչյանի համար, նրա դրամական միջոցներով և նրա հետ համաձայնություններ ձեռք բերելուց հետո միայն⁷:

Կարծում ենք, որ բերված օրինակում ոչ թե պետք է կիրառվելին շինձու գործարքի անվավերության հետևանքներ, այլ բավարար գրավոր ապացույցներ ներկայացնելու դեպքում կարող էր հաստատվել Հերոս Դիլանչյանի և Վարուջան Քոյունջյանի միջև կոմիսիայի հարաբերությունների առկայության փաստը, իսկ նշված փաստը չհաստատվելիս այդ հարաբերությունները պետք է դիտարկվելին որպես վստահության վրա հիմնված հարաբերություններ:

Ամփոփելով վերոշարադրյալը՝ նախ նշենք, որ անհրաժեշտ է շինձու գործարքը հստակ տարբերակել հարակից ինստիտուտներից՝ նկատի ունենալով, որ գործարքը շինձու որակելու համար անհրաժեշտ է ապացուցել նման գործարք կնքելու երկու կողմերի կամքը: Եթե չի ապացուցվում շինձու գործարքով գործարքի իրական կողմին քողարկելու երկու կողմերի մտադրությունը և նման գործարքի դիմելու միջոցով որոշակի առավելություններ ստանալու, օրենսդրական արգելքներ կամ սահմանափակումներ շրջանցելու նպատակի առկայությունը⁸, ապա տվյալ գործարքը չի կարող դիտարկվել շինձու գործարք, և չեն կարող կիրառվել շինձու գործարքի անվավերության հետևանքները:

Միաժամանակ գտնում ենք, որ եթե գործարքը ստորագրվել է ոչ իրական գնորդի կողմից, սակայն չի հետապնդել նպատակ՝ ստանալու օրենսդրությանը հակասող որոշակի առավելություններ, շրջանցելու որոշակի օրենսդրական արգելքներ կամ սահմանափակումներ, ապա երրորդ անձանց իրավունքներն ու օրինական շահերը նման գործարքով չեն կարող խախտվել, մինչդեռ կարող է ծագել գործարքի իրական կողմի իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության հարց: Կարծում ենք, որ գործարքի իրական կողմը կարող է օգտվել իրավական պաշտպանության այլ եղանակներից: Օրինակ՝ եթե գործարքի իրական կողմի հանձնարարությանը գործարք-

քի կողմը ձեռք է բերել որոշակի գույք և իր անունից կնքել պայմանագիր, սպա բավարար գրավոր ապացույցների առկայության պայմաններում կարելի է հաստատել նշված երկու անձանց միջև կոմիսիայի հարաբերությունների առկայության փաստը (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 791-րդ հոդված): Եթե նշված անձանց միջև հարաբերությունները չեն ստացել որևէ իրավական ձևակերպում, սպա դրանք պետք է դիտարկվեն որպես վստահության վրա հիմնված հարաբերություններ, որոնք տվյալ դեպքում քաղաքացիաիրավական պաշտպանությունից չեն օգտվում: Նման գործարքի հետևանքով տուժած անձը կարող է իր իրավունքների պաշտպանությունն իրականացնել քրեաիրավական միջոցներով, եթե առկա լինի խարդախության հանցակազմը (ՀՀ քրեական օրենսգրքի 178-րդ հոդված):

Այլ է հարցը, երբ առանց գործարքի մյուս կողմի իմացության գործարքի իրական կողմը քողարկվում է՝ հակաիրավական բնույթի առավելություններ ստանալու, օրենսդրական արգելքներ կամ սահմանափակումներ շրջանցելու նպատակով: Այսինքն՝ նման դեպքում կանգնում ենք փակուղու առաջ, քանի որ բախվում ենք այնպիսի գործարքի հետ, որում կողմը քողարկվում է հակաիրավական նպատակով, սակայն որը, ըստ գործող իրավակարգավորման, շինժու գործարք չի դիտարկվում, իսկ նման գործարքի դեմ պայքարի այլ օրենսդրական կառուցակարգ առկա չէ: Օրինակ՝ ամուսնության ընթացքում ձեռք բերված գույքի նկատմամբ կնոջ համատեղ սեփականության իրավունքի ծագումը շրջանցելու նպատակով՝ ամուսինը գույքի առուվաճառքի պայմանագրով որպես գնորդ նշում է մորը: Բանն այն է, որ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով հակաիրավական նպատակով կնքված գործարքի անվավերությունն ախտաբանված չէ: Ի տարբերություն ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի՝ ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքով սահմանված է իրավակարգի հիմունքներին կամ բա-

րոյականությանը հակասող նպատակով կնքված գործարքի անվավերությունը: Նշված գործարքի անվավերության համար բավարար է միայն մեկ կողմի դիտավորությունը⁹:

Նշվածից բացի՝ կարծում ենք, որ բեն նման գործարքներով կարող են խախտվել երրորդ անձանց, պետության և համայնքների իրավունքներն ու օրինական շահերը, սակայն նման գործարքների անվավերությունը կարող է հանգեցնել նաև գործարքի մյուս կողմի իրավունքների խախտման, ինչը չի կարող թույլատրելի լինել, քանի որ այդ կողմը գործարքը կնքել է բարեխղճորեն՝ առանց մյուս կողմի հետապնդած նպատակի իմացության: Օրինակ՝ եթե պետական ծառայողներին մատչելի բնակարաններով ապահովելու ծրագրի շրջանակներում բնակարանն իրականում ձեռք բերի այլ անձ, սակայն պայմանագիրը ստորագրվի պետական ծառայողի կողմից, որի մասին վաճառողը տեղյակ չլինի, սպա նման պայմանագրի անվավերության դեպքում վաճառողը պետք է արդեն իսկ շինարարության մեջ ներդրած գումարները վերադարձնի գնորդին, ինչը կարող է և անհնարին լինել:

Ամփոփելով վերոշարադրյալը՝ գտնում ենք, որ գործարքի մասնակից չհանդիսացող անձանց, պետության և համայնքների իրավունքներն ու օրինական շահերը կարող են խախտվել իրական կողմին քողարկելու նպատակով կնքված երկու տիպի գործարքով՝ **գործարք, որում իրական կողմին քողարկելու նպատակ հետապնդել են գործարքի երկու կողմերն էլ, և գործարք, որում իրական կողմին քողարկելու նպատակը հետապնդել է միայն գործարքի մի կողմը**: Ընդ որում, նշված երկու գործարքներով էլ իրական կողմին քողարկելը պետք է հետապնդի նպատակ՝ ստանալու որոշակի հակաիրավական բնույթի առավելություններ, շրջանցելու որոշակի օրենսդրական արգելքներ կամ սահմանափակումներ: Միաժամանակ հարկ է նկատել, որ ներ-

կայունա եթե առաջին գործարքի դեպքում երրորդ անգը կարող է շինծու գործարքի անվավերության հեղինակների կիրառման պահանջ ներկայացնել, ապա երկրորդ գործարքի դեպքում նման հնարավորություն չէ քաղաքացիական օրենսգրքի 306-րդ հոդվածի և չէ վճարել դատարանի նախադեպսին որոշման ուժով առկա չէ:

Ուստի, գտնում ենք, որ եթե իրական կողմին բողոքելու նպատակով կնքվել է այնպիսի գործարք, որում նման նպատակ հետապնդել է միայն գործարքի մի կողմը, և այդ գործարքով խախտվել են երրորդ անձանց իրավունքներն ու օրինական շահերը, ապա նշված սուբյեկտ-

ներին, համապատասխան օրենսդրական լրացումներ կատարելով, պետք է հնարավորություն ընձեռել վերականգնելու իրենց իրավունքները՝ շինծու գործարքի անվավերության հետևանքների կիրառման պահանջ ներկայացնելու իրավունք նախատեսելով: Մինչդեռ նշված դեպքում, մեր կարծիքով, գործարքի բարելավող կողմի համար ևս պետք է առկա լինի իրավունքի պաշտպանության հնարավորություն: Մասնավորապես՝ վերջինս պետք է հնարավորություն ունենա գործարքի մյուս կողմից պահանջելու անվավերության հետևանքների կիրառման արդյունքում պատճառված վնասի հատուցում:

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

- ¹ Տե՛ս թիվ 3-89(ՏԳ) և թիվ 3-35(ՎԳ) քաղաքացիական գործերով չէ վճարել դատարանի 2008թ. փետրվարի 1-ի որոշումները:
- ² Տե՛ս թիվ 3-793 (ՎԳ) քաղաքացիական գործով չէ վճարել դատարանի 2007թ. մայիսի 18-ի որոշումը:
- ³ Տե՛ս Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 23.06.2015 N 25 «О применении судами некоторых положений раздела I части первой Гражданского кодекса Российской Федерации», կետ 87:
- ⁴ Որպես օրինակ, տե՛ս թիվ ԵԶԳ/0738/02/08 քաղաքացիական գործով չէ վճարել դատարանի 2009 թ. հուլիսի 24-ի որոշումը, թիվ ԵՄԳ/2425/02/16 քաղաքացիական գործով Երևան քաղաքի Մալաթիա-Մեքսատիա վարչական շրջանի ընդհանուր իրավասության դատարանի 2016 թ. նոյեմբերի 30-ի վճիռը:
- ⁵ Տե՛ս թիվ ԱՐԳ-1/2281/02/16 քաղաքացիական գործով չէ Արմավիրի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի 2017 թ. հոկտեմբերի 23-ի վճիռը, որը երրորդ անձ Արթուր Դալաչյանի կողմից բողոքարկվել է չէ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարան, և չէ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարան-

- նի կողմից վճիռը բեկանվել է և փոփոխվել՝ հայցը մերժվել է:
- ⁶ Նույնանման դատական գործեր կարելի է կրկին մեջբերել: Օրինակ, տե՛ս թիվ ԵԿԳ/5144/02/15 քաղաքացիական գործով Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 2016թ. մայիսի 30-ի վճիռը:
- ⁷ Տե՛ս թիվ ԵԿԳ/1737/02/12 քաղաքացիական գործով Երևան քաղաքի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասության դատարանի 2013թ. հուլիսի 30-ի վճիռը:
- ⁸ Տե՛ս Մուրաֆյան Ա. «Նպատակի» իրավական նշանակությունը շինծու գործարքում»//Չէ դատախազության «Օրինակալություն» գիտագործնական և ուսումնամեթոդական հանդեսի 95-րդ համար, 2016 թ., էջեր 46-52:
- ⁹ Տե՛ս Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 23.06.2015 N 25 «О применении судами некоторых положений раздела I части первой Гражданского кодекса Российской Федерации», կետ 85:

RESUME - РЕЗЮМЕ

AS A SHAM TRANSACTION THE TRANSACTION CONCLUDED IN ORDER TO CONCEAL THE REAL PARTY

GRIGOR BEKMEZYAN

Candidate of Law, Associate Professor at the Chair of Civil Law at YSU Faculty of Law

ANI MUTAFYAN

*Lecturer at Justice Academy, Chief Specialist of Legal Acts Development and Expertise
Division, Department of Legal Acts Development and Expertise of Judicial Department*

The authors studying as a sham transaction the transaction concluded in order to conceal the real party concluded that the rights and legal interests of the persons not being party of transaction can be broken by two types of transactions concluded in order to conceal the real party: a transaction in which both parties aimed to conceal the real party and a transaction in which only one party aimed to conceal the real party. As a result the authors suggested by making appropriate legislative amendments to state as a type of sham transaction also the transaction in which only one party aimed to conceal the real party and by which the rights and legal interests of third parties are broken. At the same time the authors suggested to grant a right to bona fide party of the transaction to demand compensation for damage caused as a result of application of legal consequences of invalidity.

Keywords: sham transaction, real party of transaction, damage, to conceal real party of transaction, adjacent institute.

ЗАКЛЮЧЕННАЯ С ЦЕЛЮ ПРИКРЫТИЯ РЕАЛЬНОЙ СТОРОНЫ СДЕЛКА КАК ВИД ПРИТВОРНОЙ СДЕЛКИ

ГРИГОР БЕКМЕЗЯН

Кандидат юридических наук, доцент кафедры гражданского права юридического факультета ЕГУ

АНИ МУТАФЯН

Лектор Академии правосудия, главный специалист отдела разработки и экспертизы юридических актов Управления разработки и экспертизы юридических актов Судебного департамента

В статье изучается сделка, заключенная с целью прикрытия реальной стороны, как вид притворной сделки. В результате проведенного исследования авторы сделали вывод о том, что права и законные интересы лиц, не являющихся участниками сделки, могут быть нарушены двумя типами сделок, заключенных с целью прикрытия реальной стороны сделки: сделки, в которой обе стороны преследуют цель прикрыть реальную сторону сделки, и сделки, в которой только одна сторона преследует цель прикрыть реальную сторону сделки. Авторы предложили внести в законодательство дополнения, что позволит рассматривать сделку, в которой только одна сторона преследует цель прикрыть реальную сторону сделки, если в этой сделке нарушены права и законные интересы третьих лиц, как вид притворной сделки. В то же время авторы предложили предоставить право добросовестной стороне сделки требовать компенсацию за причиненный вред от другой стороны сделки.

Ключевые слова: притворная сделка, реальная сторона сделки, причиненный вред, прикрывать реальную сторону сделки, смежный институт.

Բանալի բաներ - շինժու գործարք, գործարքի իրական կողմ, անարձանված վնաս, քողարկել գործարքի իրական կողմին, հարակից ինստիտուտ:

Արմինե ՉՈՐԱՆՅԱՆ

Փաստաբանների պալատի անդամ

ՄԵՊԻԱՅԻԱՅԻ (ՆԱՇՏԵՑՄԱՆ) ԸՆԹԱՅԱԿԱՐԳԵՐԻ ԿԻՐԱՌՈՒՄԸ ՆՈՏԱՐԱԿԱՆ ՊՐԱԿՏԻԿԱՅՈՒՄ

Վերջին տարիներին իրավաբանական պրակտիկայում վեճերի լուծման այլընտրանքային եղանակների հետ կապված խնդիրներին ավելի մեծ ուշադրություն է դարձվում: Եվրոպական երկրներում և ԱՄՆ-ում արտադատական եղանակների կիրառումը վեճերի լուծման լավագույն մեթոդ է համարվում:

Հետևաբար՝ ժամանակակից պայմաններում վեճերի արտադատական լուծման արդյունավետ համակարգ ստեղծելը և նոտարական պրակտիկայում ևս այն կիրառելն անհրաժեշտ է:

Համաշխարհային փորձի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ նոտարը, անվիճելի իրավասության մարմին է, կարող է (իրավասու է) քաղաքացիական իրավունքների պաշտպանության եղանակների ոլորտում կոնֆլիկտների կրճատմանն ուղղված որոշակի գործառնություններ ստանձնել¹:

Մեդիացիոն ընթացակարգը բույլ է տալիս կողմերին վեճը լուծել իրենց կողմից նախընտրելի չեզոք, անկողմնակալ անձի աջակցությամբ և հասնել փոխադարձ ընդունելի համաձայնության անգամ նոտարական պրակտիկայում: Նոտարական պալատի համար մեդիացիոն գործընթաց իրականացնելը համապատասխանում է մեր երկրի նոտարական վարույթի պայմաններին:

Վերը նշված առաջարկի կիրառման անհրաժեշտությունը հիմնավորվում է հետևյալ կերպ: Ներկայումս կողմերի միջև վեճը լուծելու նոտարի մեդիացիոն գործունեությունը բացառող իրավական խոչընդոտը այն է, որ գործարքի մերժման արդյունքում կողմը ստիպված է լինում դիմել դատարան, որտեղ վեճի խա-

ղաղ կարգավորման հնարավորությունը զգալիորեն կրճատվում է: Այս խնդրահարույց իրավիճակին որոշակի լուծում տալու համար նոտարական գործունեության ոլորտում անհրաժեշտ է մեդիացիայի կիրառումը, որն էլ պահանջում է օրենսդրական հստակ կարգավորում²:

Նոտարն իր գործունեությունն իրականացնում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության, Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի, այլ օրենքների և իրավական ակտերի ու Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերի հիման վրա³:

Նոտարական գործողություն կատարելիս կամ նոտարական այլ գործունեություն իրականացնելիս նոտարն անկախ է և ենթարկվում է միայն օրենքին⁴:

Մեդիատորի առաքելությունը այն է, որ համապատասխան գործընթացն իրականացնում է՝ անկախության, անաչառության, գաղտնիության և կողմերի հավասարության ու նրանց համագործակցության սկզբունքները հաշվի առնելով: Այս սկզբունքը որդեգրել են մեդիացիա իրականացնող բոլոր երկրները: Նոտարական կարգով մասնագիտական գործունեության ընթացքում հայտնի դարձած տեղեկությունները նոտարական գաղտնիք են, իսկ այլ անձանց տեղեկություններ տրամադրելու կարգը հստակ սահմանվում է «Նոտարիատի մասին» ՀՀ օրենքով⁵:

Բովանդակային առումով նոտարական գործունեության ոլորտում մեդիացիայի կիրառումը պայմանավորված է դատական գործընթացների նվազեցման անհրաժեշտությամբ, ինչպես նաև նո-

ՆՈՅՏՄԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱԼ
Իշխանություն

տարական գործողության կատարման համար դիմած անձանց միջև ծագած անհամաձայնության կարգավորմամբ:

Դատական բարեփոխումների արդյունքում «Նոտարիատի մասին» ՀՀ օրենքում կատարվել են փոփոխություններ, մասնավորապես՝ «Իրավաբանական նշանակություն ունեցող փաստեր հաստատելը» վերտառությամբ 17.1 գլխում 19.10.2016 թ. (ՀՕ-180-Ն), որի 81.1 հոդվածում նախատեսված է, որ «Նոտարը հաստատում է այն փաստերը, որոնցից կախված են քաղաքացիների կամ իրավաբանական անձանց անձնական կամ գույքային իրավունքների ծագումը, փոփոխումը կամ դադարումը»⁶, որի հիմնական նպատակը դատարաններից մեկնատիպ գործերից բեռնաթափելն էր: Սակայն պետք է փաստել, որ գործնականում այդ օրենքը լիարժեք չի գործում: Շատ հաճախ տարբեր պատճառաբանություններով նշված փաստերի հաստատումը նոտարի կողմից մերժվում է, և կողմը խնդիրը կարգավորելու համար ստիպված է լինում դիմել դատարան: Սա նշանակում է, որ օրենսդրոթեն կարգավորված հարցերը գործնականում լուծում չեն ստանում: Մինչդեռ Հայաստանի Հանրապետությունում նոտար-մեդիատորի առկայությունը կարող է իդեալական միջավայր ստեղծել մեդիացիայի զարգացման համար⁷:

Պետք է նշել, որ նոտարի գործունեության մեջ կան որոշակի սահմանափակումներ: Նոտարն իրավունք չունի զբաղվել որևէ այլ գործունեությամբ, բացառությամբ՝ մանկավարժական, գիտական կամ ստեղծագործական աշխատանքների: Իսկ «Նոտարիատի մասին» ՀՀ օրենքում մեդիացիայի ընթացակարգերի կիրառման դրույթներ, սկզբունքներ դեռևս սահմանված չեն: Վերջինիս վերաբերյալ հիմնական դրույթներ ամրագրված են ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 19 և 39-րդ հոդվածներում, ինչպես նաև «Հաշտարարության մասին» ՀՀ օրենքում, որոնք չեն անդրադառնում նո-

տարական պրակտիկայում մեդիացիայի ընթացակարգերի կիրառմանը⁸:

Դրա հետ միասին անհրաժեշտ է ուշադրություն դարձնել մեդիացիայի և նոտարական գործունեության սկզբունքների միասնականությանը՝ մեդիատորի և նոտարի անկախության, անաչառության, ընթացակարգի գաղտնիության ընդհանուր սկզբունքներին:

Նշվածները թույլ են տալիս եզրակացնելու, որ պետք է հաշվի առնվեն նոտարական կարգավիճակի առանձնահատկություններն ու նոտարական վարույթի շրջանակում մեդիացիա կիրառելու կարգի հնարավորությունները, քանի որ վեճերի բնույթը հասկանալուց բացի, այդ գործողությունները մեծապես պահանջում են տվյալ ոլորտի ներդաշնակեցումն ու փոխըմբռնումը: Ասվածը առավել բնորոշ է ժառանգական գույքի բաժանման հետ կապված դեպքերին, երբ ժառանգների միջև վեճերը հաճախ հանգեցնում են նրանց միջև եղած հարաբերությունների վատթարացմանը: Դատարանում մասնագործերի քննությունը սահմանափակվում է հայցապահանջով և առարկայով, որը զգալիորեն նվազեցնում է նրա խաղաղ կարգավորման հնարավորությունը: Օրինակ՝ դատարանը, ժառանգական գույքի բաժանման վերաբերյալ, երկու կամ ավելի ժառանգների միջև մեկ կամ մի քանի բնակարանի պահանջների մասով, որպես կանոն, կարող է միայն որոշել բնակելի տարածության օգտագործման կարգը, բաժնեմասերը և այլն (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգիրք 197, 1235-1237 հոդվածներ): Այսպիսի վեճերը, իհարկե, կարգավորվում են դատական ճանապարհով, բայց չի բացառվում կողմերի միջև հետագա վեճերն ու կոնֆլիկտային իրավիճակի շարունակությունը: Մինչդեռ մեդիացիայի կիրառման պարագայում հաշվի են առնվում կողմերի իրական շահերը և, ի տարբերություն դատավարության, վեճի լուծման բազմաթիվ տարբերակներ ու առաջարկներ են ներկայացվում նրանց, հետևաբար և՛ ընդունելի իրավա-

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

կան լուծում են գտնում՝ պահպանելով կողմերի հետագա հարաբերությունները: Մեր կարծիքով՝ մեղիացիայի կիրառումը նոտարական պրակտիկայում անհրաժեշտ է, սակայն, մյուս կողմից պետք է հաշվի առնել ու ենթադրել նաև վեճի լուծման դատական հեռանկար: Բավական է ուշադրություն հրավիրել այնպիսի խնդրի, որն ակնհայտ սցիալական և էական նշանակություն ունի: Որպես կանոն, պետք է ենթադրել, որ կարող է ստեղծվել այնպիսի իրավիճակ, երբ կողմերը վեճի լուծման համար չեն դիմում մեղիատորին: Հետևաբար՝ դրա զարգացման վաղ (նախավեճային) փուլում վեճը կարգավորելու արդյունավետ միջոցը նոտարի մասնակցությունն է և մեղիացիայի կիրառումը: Թվում է, թե սա վեճը կարգավորելու իրական տեսակ է, սակայն որպեսզի նման խնդիրներ գործնականում չառաջանան, անհրաժեշտ է նոտարական գործողության մեջ մեղիացիայի կիրառման կարգի վերաբերյալ մշակել այնպիսի ընդունելի մոդել, որը չի խոչընդոտի նոտարական պրակտիկայում մեղիացիայի ընթացակարգին: Այսպես, եթե կողմերը չեն ցանկանում, որ պետքենտրում ընդգրկված հաշտարարների ցուցակից իրականացվի մեղիացիան նոտարական ոլորտում, ապա այս դեպքում նոտարն ինքը կարող է իրականացնել մեղիացիոն գործընթաց, որը, մեր կարծիքով, մասնագիտորեն ավելի ճիշտ կլինի:

Մեղիացիայի կիրառման պարագայում նոտարները կարող են մասնագիտանալ որպես մասնագետ-մեղիատոր, իրականացնել օրենքով նախատեսված գործողություններ կողմերի միջև առաջացած վեճը լուծելու համար՝:

Վեճերի լուծման այլընտրանքային մեթոդների ամբողջ համակարգի օրենսդրական «կառուցումը» պետք է համապատասխանի համակարգի վերը նշված առանձնահատկություններին և հատկություններին, որոնք պետք է հաշվի առնվեն սկզբունքայնության և միասնականության զարգացման համատեքս-

տում: Հետևաբար, եթե նոտարական գործողություններում իրականացվի մեղիացիոն գործընթաց, ապա դրա առանձնահատկությունները պետք է վերաբերեն միայն մեղիացիայի ընթացակարգին, և ոչ թե որպես մեղիատոր հանդես գալու նոտարի կարգավիճակի առավելություններին¹⁰:

Անհրաժեշտ է օրենքով սահմանել դրույթ այն մասին, որ «վեճը կարգավորելու դեպքում նոտարը կողմերին առաջարկում է մեղիացիայի ընթացակարգի պահպանման պարտավորություն»:
Նման մոտեցումը կշահագրգռի նոտարներին՝ անցնելու անհրաժեշտ ուսուցում և այդպիսով ծառայություններ մատուցելու մասնագիտական մակարդակով:

Մեղիացիայի ընթացակարգի իրականացման արդյունքում նոտարը կարող է՝

1. ապահովել վիճող կողմերի միջև կարծիքների և առաջարկությունների փոխանակումը,
2. առաջարկել կողմերին վեճի լուծման բազմաբնույթ տարբերակներ,
3. կատարել վեճի լուծմանն ուղղված այլ անհրաժեշտ և նպատակահարմար գործողություններ:

Նշված ընթացակարգի կիրառման արդյունքների հիման վրա նոտարը հաստատում է կողմերի միջև ձեռք բերված պայմանավորվածությունը՝ համապատասխան գործարքների տեսակների հավաստման կանոնների պահպանմամբ: Մյուս կողմից չպետք է բացառել այն, որ վերը թվարկված դրույթների կիրառումը կարող է հավասարապես ապահովել զարգացած և արդյունավետ մեղիացիոն կառուցակարգեր:

Մեղիացիայի ինստիտուտն ակտիվորեն զարգացնող երկրների պրակտիկական ցույց է տալիս, որ եթե մեղիացիան իրականացվում է դատարանների կողմից, այսինքն՝ դատարանի ուղղորդումով (կամավոր կամ պարտադիր մեղիացիա), ապա այդ գործառույթն ամրագրված է, և ընթացակարգը կարգավորվում է համապատասխան օրենքի պահանջով: Եթե

մեղիացիան կիրառվում է նոտարական պրակտիկայում, ապա այն կարգավորվում է «Նոտարիատի մասին» օրենքով, որտեղ նախատեսված է մեղիացիայի ընթացակարգի կիրառման մասին դրույթներ¹¹:

Մենք գտնում ենք, որ նոտարական գործողություններում մեղիացիայի կիրառման համար նպատակահարմար է ներառել նաև հետևյալ դրույթը. «Նոտարական գործընթացում մեղիացիան վեճերի լուծման արտադատական միջոց է, որի կիրառմամբ նոտարը կազմակերպում, մշակում ու կազմում է շահագրգիռ անձանց հետ բանակցությունների անցկացման և վեճի կամ այլ տարաձայնությունների լուծման համաձայնագիրը»:

Վերը նշվածը չի հակասում միջազգային չափանիշներին և մեղիացիայի էությանը, այն դիտվում է որպես նոտարական գործիքային որոշակիության ամրապնդման անհրաժեշտություն:

Մեղիացիոն գործողությունների արդյունավետության բարձրացման դեպքում կարող են մեղիացիայի ընթացակարգում կիրառվել նաև հատուկ մեթոդներ (հաղորդակցության մեթոդներ, վեճերի

վերլուծություն, բանակցություններ): Այն, ըստ էության, չի պահանջում օրենսդրական կարգավորում, բավական է միայն հատուկ վերապատրաստում անցնել¹²:

Մեր կարծիքով՝ մեղիացիայի կիրառման ընթացակարգը նոտարական պրակտիկայում անհրաժեշտություն է:

Մեղիացիայի կիրառումը նոտարական պրակտիկայում թույլ կտա իրականացնել վեճերի արագ և արդյունավետ կարգավորման նոր հնարավորություններ:

Հողվածը վերաբերում է նոտարական պրակտիկայում մեղիացիայի ընթացակարգերի կիրառմանը: Դրա անհրաժեշտությունը հիմնավորվում է մեղիացիայի և նոտարական գործունեության սկզբունքների միասնականությամբ, որոնք իրենց հերթին պայմանավորված են մեղիատորի և նոտարի անկախության, անաչառության, ընթացակարգի գաղտնիության ընդհանուր սկզբունքներով: Այսինքն՝ հաշվի են առնվել նոտարական կարգավիճակի առանձնահատկությունները և նոտարական վարույթի շրջանակներում մեղիացիա կիրառելու կարգի հնարավորությունները Հայաստանի Հանրապետությունում:

¹ Տե՛ս «Նոտարիատի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 36-րդ և 81.1 հոդվածները, ինչպես նաև И. Шундик, Медиация при совершении нотариальных действий // «Перспективы становления и развития медиации в регионах», Сборник материалов I Всероссийской научно-практической конференции с международным участием, Саратов, 2016, էջեր 145-156:
² Անհրաժեշտ է հաշվի առնել այն, որ կողմերը միշտ չէ, որ կարողանում են վեճի լուծման բոլոր հնարավոր տարբերակները տրամադրել, քանի որ նրանք չունեն համապատասխան գիտելիք որոշակի բնագավառներում և իրավական որակավորումներում: Ի վերջո, կողմերը հիմնականում ակնկալում են միջնորդի իրավասու խորհուրդը, որը կհամապատասխանի իրենց շահերին, չի հակասի իրավական նորմերին, և, որ ամենակարևորն է, կնպաստի ապագայում նրանց հարաբե-

րությունների կայունությունն ապահովելուն:
³ Տե՛ս «Նոտարիատի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 2-րդ հոդվածը:
⁴ Տե՛ս նույն տեղը, 4-րդ հոդվածի 1-ին կետ:
⁵ Տե՛ս նույն տեղը, 5-րդ հոդված:
⁶ Տե՛ս նույն տեղը, 81.1 հոդված:
⁷ Մեղիացիան հիմնականում բնութագրվում է որպես կամավոր գործընթաց: Սակայն որոշ երկրներում (ԱՄՆ, Չինաստան, Ճապոնիա, Ռումինիա, Սլովենիա, Բելգիա, Հոլանդիա, Կանադա) գործում են պարտադիր մեղիացիա կիրառելու դրույթները, որոնք ամրագրված են օրենքով, (մանրամասն տե՛ս Ա. Չոքակյան, Պարտադիր (հարկադիր) մեղիացիայի կիրառման իրավական հետևանքները Հայաստանի Հանրապետությունում //«Օրինականություն», ՀՀ դատախազության գիտագործնական և ուսումնամեթոդական հանդես, Երևան, 2018, № 106, էջեր 26-31):

Քաղաքացիական դատավարություն

- ⁸ Տե՛ս «Նոտարիատի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 14-րդ հոդվածը, «Հաշտարարության մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 2-րդ և 4-րդ հոդվածները:
- ⁹ Դիշտ կլինի, որ նոտարական ոլորտում մեղիացիոն գործողություններ իրականացնեն նոտարները համապատասխան մասնագիտացում անցնելուց հետո: Այդպիսով՝ վեճը մասնագիտորեն ճիշտ լուծում կստանա, քանի որ նոտարները կունենան համապատասխան փորձ և գիտելիք:
- ¹⁰ Այս դեպքում նոտարները պետք է ունենան նույն լիազորությունները և իրավասությունները, ինչպես մնացած մեղիատորները: Մյուս կողմից, նոտարը նույնպես կարող է կողմերի համաձայնությամբ ներգրավել մեղիատորների՝ ընդհանուր ցուցակից: Կարևոր նշանակություն ունի այն, որ նոտարը պետք է կանխատեսի գործի ելքը, պետք է տեսնի վեճի կարգավորման հնարավորությունները: Նա պետք է ունենա միջնորդական հնտություններ, որոնք հնարավորություն են տալիս առաջարկել կողմերին խաղաղ ճանապարհով

կարգավորել վեճը՝ «շահագրգռելով» կողմերի հետաքրքրությունը և համագործակցելու ցանկությունը: Մյանք նոտարի և նոտարական վարույթին մասնակցող անձանց միջև որակական տարբեր մակարդակի հարաբերություններ են, որոնք պահանջում են հատուկ ուսուցում:

- ¹¹ Տե՛ս Б. Гонгало, Общие условия удостоверения сделок //Бюллетень нотариальной практики, 2003, № 6, էջ 21-27; Медиация в нотариальной практике (Альтернативные способы разрешения конфликтов) /ФарП. [и др.]; [пер. с нем. С.С. Трушников], Москва, 2005, էջեր 30-45:

- ¹² Նոտարը բավականաչափ տեսական և գործնական վերապատրաստում պետք է անցնի, որպեսզի կարողանա արդյունավետ մեղիացիա իրականացնել: Դրա համար անհրաժեշտ է նոտարներին լրացուցիչ կրթություն ստանալ իրենց մասնագիտական կարողությունների ընդլայնման և լրացուցիչ իրավասությունների իրականացման համար:

RESUME - РЕЗЮМЕ

MEDIATION IN NOTARY PRACTICE

Armine Chobanyan

Chamber of Advocates of the RA

This article is devoted to mediation procedures in notaries practice. Those is confirmed by the principles of mediation and notary's activities, which are based on the general principles of the mediator and the independence of the notary, as well as impartiality and confidentiality of the procedure.

In this scientific article were taken the features of notary's status and the possibility of mediation in notaries practice in the RA.

Keywords: *Alternative methods, effective mediation, professional activity, general principles, notary proceeding, dispute analysis, the mechanisms of mediation.*

МЕДИАЦИЯ В НОТАРИАЛЬНОЙ ПРАКТИКЕ

Армине Чобанян

Палата адвокатов в РА

Данная статья посвящена изучению случаев применения процедур медиации в нотариальной практике. Необходимость посредничества подтверждена использованием принципов медиации в нотариальной деятельности, которые обусловлены общими принципами посредника и независимостью нотариуса, а также беспристрастностью и конфиденциальностью процедуры.

В данной научной статье были учтены особенности нотариального статуса и возможности медиации в нотариальной практике в РА.

Ключевые слова: *альтернативные методы, эффективное посредничество, профессиональная деятельность, общие принципы, нотариальное заседание, анализ споров, механизмы посредничества.*

Բանալի բառեր - *արրադիմացիական եղանակներ, արդյունավետ մեդիացիա, մասնագիտական գործունեություն, ընդհանուր սկզբունքներ, նոտարիական վարույր, վեճերի վերլուծություն, մեդիացիոն կառուցվածքներ:*

Նոննա ԲԱՄԱԼՅԱՆ

«Երևան» նուրարական տարածքի նուրար,
Հայաստանի Ամերիկյան Համալսարանում դասախոս

ՄԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՄԵՓԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՀԱՄԱՍՅՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՓՈԽԱՊԱՐՁ ԿԱՊԸ

Ցանկացած հասարակարգում, առավել ևս շուկայական տնտեսության անցումային փուլերում կենտրոնական նշանակություն ունեն սեփականության և սեփականության իրավունքի՝ համապատասխանաբար տնտեսական և իրավական ինստիտուտները: Այս երկու ինստիտուտները տարբեր են իրենց բնույթով, սակայն հասարակական ու անհատական գիտակցության մեջ ոչ միշտ են հստակ և տարանջատված ընկալվում, առավել ևս ոչ միշտ են ընկալվում միմյանց հանդեպ կապի ու փոխներգործության մեջ: Այսպիսով՝ ինչ են իրենցից ներկայացնում սեփականությունը և սեփականության իրավունքն առանձին-առանձին վերցրած, և ինչ կապ և փոխներգործություն կա նրանց միջև:

Սեփականությունը տնտեսական կատեգորիա է, և իրենից ներկայացնում է նյութական և ոչ նյութական բարիքների տիրապետմանն ու յուրացմանն ուղղված հասարակական հարաբերությունների պատմականորեն ձևավորված ձև: Առօրեական ընկալումներում սեփականությունն ընկալվում է իբրև մարդու հարաբերությունը նյութական բարիքների նկատմամբ, մինչդեռ գիտական ընկալումներով սեփականությունը երկու և ավել անձանց հարաբերություն՝ հասարակական հարաբերություն, որը ծագում է նյութական բարիքների տիրապետման և դրանցից օգուտներ քաղելու կամ այդ բարիքները յուրացնելու դեպքում¹: Եթե հիպոթեթիկ պատկերացնենք անհատին անմարդաբնակ կղզում՝ շրջապատված բնական և իր կողմից ստեղծված բարիքներով, ապա պետք է ասել, որ տվյալ

անհատն այդ բարիքների սեփականատերը չէ, նա ընդամենը՝ այդ բարիքների սպառողն է: Այս կապակցությամբ շատ դիպուկ է նկատել Կ. Մարքսը «Մեկուսացած անհատը նույնքան կարող է սեփականություն ունենալ, որքան այդ մեկուսացման մեջ նա կարող է խոսել: Սեփականությունն անհատի հարաբերությունն է աշխատանքի պայմանների նկատմամբ, սեփականությունը ենթադրում է անհատի կեցության առկայությունը որոշակի կոլեկտիվի կամ որոշակի սոցիումի շրջանակում»²: Մեկ այլ առթիվ Կ. Մարքսը գրում է. «Երբ նյութական արժեքը ենթարկվում է միայն և բացառապես անհատի կամքին, ապա դա ամենևին էլ իր (բեռք) չէ. նյութական արժեքն իր (բեռք) է դառնում միայն այն դեպքում, երբ ենթարկվում է անձի կամքին՝ այլ անձանց հետ շփման պրոցեսում»³:

Սեփականությունը, որպես տնտեսական կատեգորիա, մանրամասն ուսումնասիրության և վերլուծության է ենթարկվել Կ. Մարքսի կողմից: Նախ Կ. Մարքսը տարբերակում էր սեփականությունը երկու իմաստներով՝ լայն և նեղ⁴: Լայն իմաստով՝ սեփականություն էր համարվում որևէ կոնկրետ հասարակության կամ հասարակական-տնտեսական ֆորմացիայի շրջանակում արտադրահարաբերությունների ողջ ամբողջություն, և նեղ իմաստով՝ սեփականություն էր համարվում կոնկրետ նյութական արժեքի՝ իրի կապակցությամբ հասարակական հարաբերությունների շրջանակը: Մինևույն ժամանակ՝ Կ. Մարքսը նեղ իմաստով սեփականությունը դիտարկում էր երկու ասպեկտներով՝ ստատիկ և դինամիկ: Ստա-

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

տիկ սեփականություն էր համարվում հասարակական այն հարաբերությունը, որը ծագում էր իրի տիրապետման կապակցությամբ, երբ իրը գտնվում էր անհատի փաստացի իշխանության ներքո, և անհատն այս պարագայում պասիվ է: Դինամիկ սեփականությունն այն հասարակական հարաբերությունն էր, որը ծագում էր իրի տնօրինման կամ օգտագործման կապակցությամբ, երբ անհատը դրսևորում է ակտիվ վարքագիծ: Ըստ Կ. Մարքսի՝ ստատիկ սեփականությունը նախադրյալ է դինամիկ հարաբերության համար, քանի որ պարզ ընկալմամբ՝ իրը նախ պետք է գտնվի անհատի տիրապետման ներքո, որպեսզի նույն անհատն օբյեկտիվորեն հնարավորություն ունենա դրանից օգուտներ քաղել⁵:

Սեփականության, որպես տնտեսական կատեգորիայի, ընկալման հարցում ժամանակակից գիտության մեջ հանդիպում ենք բավական իրարամերժ տեսակետների: Այսպես՝ Վ. Պ. Շկրեդովը համարում է, որ սեփականությունը, որպես հատուկ տնտեսական կատեգորիա, գոյություն չունի, և սեփականության մասին խոսք կարող է գնալ միայն և բացառապես որպես իրավական կատեգորիայի⁶: Նման կատեգորիի մոտեցման հիմք է ծառայել այն, որ սեփականությունը դրսևորվում է արտադրական հարաբերությունների ողջ հարթությունում, հետևաբար այն, որպես ինքնուրույն տնտեսական կատեգորիա, առանձնացնել հնարավոր չէ: Հակադրվելով Վ. Պ. Շկրեդովի ծայրահեղ մոտեցմանը՝ Յու. Կ. Տոլստոյը գրում է, որ «խկապես կասկած չի հարուցում այն, որ սեփականությունն իրեն դրսևորում է արտադրական հարաբերությունների ողջ հարթությունում: Սակայն հենց այդ պատճառով է արդարացված սեփականության տարբերակումն ու առանձնացումն արտադրահարաբերությունների համակարգից: Միայն այդ ճանապարհով է հնարավոր բացահայտել սեփականության իրական բնույթը, հակառակ պարագայում մենք

մեզ ռիսկի ենք ենթարկում սեփականության էությունը շփոթելու նրա արտաքին դրսևորման ձևերի հետ»⁷: Անդրադառնալով սեփականության տնտեսական բնույթին՝ Ե. Ա. Սուխանովը գրում է. «Սեփականությունը նյութական բարիքների նկատմամբ այնպիսի իշխանության հաստատումն է, որն այդ իշխանությունը հաստատած անձին հնարավորություն է տալիս իր ազատ կամքով որոշելու, թե երրորդ անձինք որքանով և ինչ սահմաններում կարող են օգտագործել համապատասխան նյութական բարիքները և օգուտ քաղել դրանցից»⁸: Ս. Ս. Ալեքսենն իր հերթին սեփականությունը դիտում էր որպես իրային հատուկ իշխանություն⁹: Մանրագին վերլուծության ենթարկելով սեփականության տնտեսական կատեգորիան՝ Վ. Վ. Գոշույակը բավական ուշագրավ հետևության է հանգում՝ գրելով, որ սեփականությունն ունի երկու կողմ: Առաջին՝ սեփականությունը կոնկրետ նյութական արժեքների շուրջ հարաբերություն է երկու և ավել անձանց միջև, որոնք սահմանում ենք, թե նրանցից ով և ինչ սահմաններում կարող է օգտագործել նյութական բարիքները, իսկ մյուսները պետք է ձեռնպահ մնան խանգարելուց, այսինքն՝ սեփականության տնտեսական էության առաջին բաղադրիչը նյութական արժեքներից օգուտներ քաղելն է: Երկրորդ՝ նյութական արժեքների շուրջ երկու և ավել անձինք մտնելով հարաբերությունների մեջ՝ որոշում են, թե ով պետք է կրի այդ արժեքների պահպանման հոգսը, ռիսկը, պատասխանատվությունը, այսինքն՝ սեփականության տնտեսական էության երկրորդ բաղադրիչը նյութական արժեքների պահպանման հոգսը և պատասխանատվությունը կրելն է¹⁰: Վ. Վ. Գոշույակը շատ ուշագրավ դիտարկում է կատարում: Այսպես՝ նախ նա նշում է սեփականության չորս բնութագրիչ գծեր. առաջին՝ սեփականությունը մարդուն վերածում է անհատի, երկրորդ՝ սեփականությունն անձի ազատության տնտեսական հիմքն է, երրորդ՝ սեփականությունը

բացարձակ է, չորրորդ՝ սեփականությունն անձի շարունակությունն է իրերի մեջ: Վ. Վ. Գոշոլյակը նշում է, որ բոլոր այս չորս բնութագրիչների շնորհիվ՝ սեփականությունը սոցիալական կատեգորիա է: Սեփականությունը սոցիալական կատեգորիայից վերածվում է տնտեսական կատեգորիայի, երբ այն հայտնվում է քաղաքացիական շրջանառության հորձանուտում: Այս պարագայում արդեն չի կարող խոսք գնալ նյութական արժեքների պատկանելության մասին, այլ արդեն կարող է խոսք գնալ այդ արժեքների շուրջ ձևավորվող հարաբերությունների մասին: Ստացվում է, որ սեփականությունը չպետք է դիտարկվի միայն որպես տնտեսական կատեգորիա, սեփականությունն ավելի շուտ՝ սոցիալ-տնտեսական կատեգորիա է: Սեփականության սոցիալ-տնտեսական բնույթն իր արտահայտությունն է ստանում նաև սեփականության ձևերի մեջ: Սեփականության ձևն արտահայտում է սեփականության տնտեսական հարաբերությունները, իսկ դա նշանակում է, որ «սեփականության ձև»-ն իրավաբանական բովանդակություն ունենալ չի կարող, այն միայն և բացառապես տնտեսական բովանդակություն ունի¹¹:

Սեփականության, այսինքն՝ նյութական բարիքների տիրապետման և յուրացման կապակցությամբ ձևավորվող հարաբերությունները ամեն մի հասարակարգի հոգաժության առաջնահերթ առարկաններն են, քանի որ այդ հարաբերությունների մեջ մտնելով միայն՝ անհատը հնարավորություն ունի ապահովելու սեփական գոյությունը, և գոյության կենսական հարցը լուծելուց հետո միայն անհատը կարող է մտածել հասարակական կեցության մյուս դրսևորումների մասին, ինչպիսիք են՝ բարոյական, սոցիալական, քաղաքական խնդիրները: Ասվածից հետևում է, որ սեփականության հանդեպ ողջամիտ վերաբերմունքի մակարդակից է նաև ուղղակիորեն կախված հասարակական-պետական հավասարակշիռ

կամ ռիսկային զարգացման հեռանկարը: Պատմությանը հայտնի բազում օրինակներ վկայում են, որ յուրաքանչյուր պետության շրջանակում քաղաքական, ռազմական, սոցիալական, բարոյական և մյուս բոլոր ուղղություններով հիմնարար փոփոխությունները մշտապես ուղեկցվել են սեփականության հարաբերությունների հանդեպ համապատասխան վերաբերմունքի դրսևորումներով:

Սեփականության, որպես տնտեսական կատեգորիայի, ինստիտուտ, ընկալման ֆոնին փորձենք հասկանալ, թե ինչ է իրենից ներկայացնում սեփականության իրավունքը, և ինչ կապ և առնչություն կա այս երկու ինստիտուտների միջև: Մինչ այս հարցին պատասխանելը, կցանկանալինք նախևառաջ նշել, որ հասարակության տնտեսական բազիսին համապատասխանում է քաղաքական վերնաշենքը, որ տնտեսական հարաբերությունները միշտ պետք է ուղեկցվեն իրենց հարիւր քաղաքական ինստիտուտներով: Այս տեսանկյունից սեփականությունը տնտեսական բազիսային ինստիտուտ է, իսկ սեփականության իրավունքը նրան սպասարկող վերնաշենքային ինստիտուտ է, իսկ ավելի պարզ՝ պետական հարկադրանքով ուղեկցվող համապարտադիր վարքագծի կանոնների ամբողջություն, որը կոչված է կարգավորելու նյութական բարիքների տիրապետման և յուրացման կապակցությամբ ծագող հասարակական հարաբերությունները:

Սեփականության իրավունքը, որպես քաղաքական վերնաշենքի իրավական բաղադրիչ, բարդ երևույթ է և ընկալվում է մի քանի ասպեկտներով: Նախ ասենք, որ խորհրդային շրջանի իրավական մշակություն (որն ընդունված էր նաև Հայկ. ՄՍՀ-ում, իսկ հաջորդիվ նաև՝ Հայաստանի Հանրապետությունում) սեփականության իրավունքի հարցերը հիմնականում քննարկվում էին ցիվիլիստների՝ քաղաքացիական իրավունքի մասնագետների կողմից, իսկ իրավունքի տեսության (նաև՝ սահմանադրական իրավունքի) մասնա-

գետ-գիտնականներն այդ հարցերը չէին շոշափում: Ընդունված էր սեփականության իրավունքը հասկանալ օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ ասպեկտներով (ներկայում՝ նույնպես): Մ. Ս. Լիպեցկերը նշում էր, որ օբյեկտիվ ասպեկտով՝ սեփականության իրավունքն իրենից ներկայացնում է տիրապետող դասակարգի կողմից վարքագծի համապարտադիր նորմերի միջոցով իրականացվող միջոցառումների համակարգ է, որն ուղղված է նյութական միջոցների տիրապետման և յուրացման ապահովմանը, իսկ սուբյեկտիվ իմաստով սեփականությունը կոնկրետ անձի հնարավորությունն է տիրապետելու, օգտագործելու և տնօրինելու նյութական արժեքները՝ այնքանով, որքանով դա նախատեսված-բույլատրված է օբյեկտիվ ասպեկտով սեփականության իրավունքով¹²: Խորհրդային շրջանում սեփականության իրավունքը գլխավորապես քննարկվում էր սուբյեկտիվ ասպեկտով և իրավագետների հիմնական եզրահանգումներն ու առաջարկություններն ուղղված էին սուբյեկտիվ ասպեկտով սեփականության իրավունքի տրիադայի՝ տիրապետման, օգտագործման և տնօրինման իրավագործությունների կատարելագործմանը¹³: Իհարկե, խորհրդային իրավագիտության մեջ ամեն ինչ չէ, որ այդպես միանշանակ էր. հանդիպում էին նաև ընդհանուրից տարբերվող, իսկ առանձին դեպքերում՝ նույնիսկ ծայրահեղ մոտեցումներ: Այսպես, օրինակ, Ա. Վ. Վենեդիկտովն առաջարկում էր սեփականության իրավունքը սահմանել որպես անհատի կամ կոլեկտիվի իրավունք՝ սեփական իշխանության ներքո, սեփական շահերից ելնելով օգտագործելու արտադրության միջոցներն ու բարիքները՝ հիմնված տվյալ հասարակության դասակարգային հարաբերությունների համակարգի վրա¹⁴: Խորհրդային ժամանակաշրջանի իրավական մոտեցումներն անկախ իրենց ներքին որոշակի տարբերություններից՝ ընդհանուր առմամբ համապատասխանում էին տվյալ հասարա-

կական-տնտեսական կեցության պայմաններին: Եվ սա բնական է, որքան էլ որ տեսական միտքն ունենում է պրոգրեսիվ-ներգործական ազդեցություն սոցիալական հարաբերությունների վրա, մինչև նույն ժամանակ նաև տեսական միտքն ինքն է կրում իր ժամանակաշրջանի հասարակական-տնտեսական կեցության ազդեցությունը:

Նախորդ դարի 90-ականների սկզբներին խորհրդային ամբողջատիրական համակարգի փլուզման և նորանկախ պետությունների ձևավորման պայմաններում, երբ արմատական փոփոխության էր ենթարկվում հասարակական-տնտեսական հարաբերությունների ողջ համակարգը, արմատական փոփոխություններից զերծ չէր կարող մնալ նաև գիտական միտքը, հետևաբար նաև՝ իրավագիտական միտքը:

Պետական հանրային սեփականության կոնցեպտից մասնավոր սեփականության կոնցեպտին անցումը, նոր՝ շուկայական տնտեսության կառուցումը շրջայականության էֆեկտով փոխեց նաև սեփականության և սեփականության իրավունքի հանդեպ մինչ այդ եղած տնտեսաիրավական պատկերացումների համակարգը: Իրավագիտության ոլորտում բուռն բանավեճեր սկսվեցին սեփականության իրավունքի նորովի ընկալման հարցի շուրջ¹⁵: Այդ գործընթացների գլոբալ գնահատականը շատ դիպուկ էր տալիս հայտնի տեսաբան-իրավագետ Վ. Ս. Ներսեսյանցը, գրելով, որ «տեղի էր ունենում համաժողովրդական սեփականության արստրակտ-համընդհանուր սուբյեկտից անցում՝ սեփականության կոնկրետ սուբյեկտին՝ մասնավոր սեփականատիրոջը»¹⁶: Սեփականության իրավունքն արդեն բնորոշվում էր նորովի՝ հաշվի առնելով հասարակության և պետության առջև ծառայած խնդիրները, իսկ այդ խնդիրների շարքում կենտրոնական էր համարվում՝ մարդու ազատագրումը հանրային կապանքներից, ինդիվիդուալիզմի զարգացումը, անձի ազատու-

քյան սկզբունքի սրբագրումը: Եվ ահա այս պատմական անցումային փուլում Վ. Մ. Ներսեսյանցը սեփականության իրավունքը սահմանում է որպես «անհատի և սոցիալական ոլորտի այլ սուբյեկտների ազատություն կարևորագույն այնպիսի ոլորտում, ինչպիսին են հանդիսանում արտադրական հարաբերությունները և էկոնոմիկան՝ ընդհանրապես»¹⁷:

Ներկայում սեփականության իրավունքը չի քննարկվում բացառապես ցիվիլիստիկայի շրջանակում (միկրոասպեկտով), ինչպես այդ արվում էր նախկինում: Ներկայում սեփականության իրավունքը նախևառաջ քննարկվում է սահմանադրաիրավական մակարդակով (մակրոասպեկտով), քանի որ սեփականության իրավունքի էությունն ամենից առաջ հենց սահմանադրա-իրավական հարթությունում է բացահայտվում. այս հարթությունում է ակնդետ երևում, թե ինչ դեր է խաղում սեփականության իրավունքի իմստիտուտը ժամանակակից քաղաքացիական հասարակության պայմաններում, որքանով է այն նպաստում անձի ազատության ապահովմանը: Այս ասպեկտով՝ Մ. Վ. Բագլայը գրում է, որ սեփականության իրավունքը որոշիչ նշանակություն ունի անձի ազատության, հասարակության քաղաքական և տնտեսական համակարգերի որոշակիացման հարցում¹⁸: Մ. Վ. Բագլայն այսուհետև նշում է, որ որպեսզի սեփականության իրավունքը, որպես իրավական ինստիտուտ, կարողանա կատարել սոցիալ-տնտեսական և քաղաքական իր բարձր առաքելությունը, շատ կարևոր է այն հարցը, թե պետությունն օրենսդրորեն՝ սեփականության ինչ ձևեր է նախատեսել, թե որքանով են այդպիսիք համապատասխանում հասարակության տնտեսական բազիսի առկա վիճակին և ենթադրվող դինամիկ զարգացումներին¹⁹: Երբ պետությունը որդեգրում է ազատականացման քաղաքականությունը, միանշանակ է մասնավոր սեփականության ձևի դոմինանտության ամրագրումը, երբ պետությունը որդեգրում

է հասարակության տոտալիտար կառավարումը, միանշանակ է պետական կամ հանրային սեփականության ձևի դոմինանտության ամրագրումը:

Եթե համեմատելու լինենք տեսաբանների մոտեցումները սեփականության տնտեսական և իրավական ասպեկտների ուղղությամբ, ապա կտեսնենք, որ նրանք նույնանում են մեկ շատ կարևոր հարցում, որ սեփականությունը և սեփականության իրավունքը, որքան էլ որ տարբեր կատեգորիաներ են (համապատասխանորեն՝ որպես տնտեսական կատեգորիա և որպես իրավական կատեգորիա), այնուամենայնիվ նրանց միջև առկա է օբյեկտիվ կապ, որոնք միմյանց հարաբերում են ինչպես բովանդակությունը և ձևը, և այդքանով այդպիսիք մեկ համակարգ են հանդիսանում: Եվ այդ համակարգի բովանդակությունը սեփականությունն է որպես տնտեսական կատեգորիա, որպես արտադրական հարաբերությունների ամբողջություն, իսկ այդ արտադրական հարաբերությունների արտաքին դրսևորումը, այսինքն՝ ձևը սեփականության իրավունքն է՝ որպես իրավական կատեգորիա: Փիլիսոփայությունը վկայում է, որ ցանկացած համակարգ դինամիկ զարգացում է ապահովում, երբ այդ համակարգի ձևը և բովանդակությունը հնարավորինս համապատասխանում են միմյանց, որ նրանց միջև ընթանում է ողջամիտ փոխներգործության պրոցես²⁰: Ձևի և բովանդակության դիալեկտիկական կապն ապահովվում է հետևյալ հանգամանքների շնորհիվ.

1. Բովանդակության և ձևի անբակտեղիությամբ: Դա նշանակում է, որ համակարգը չի կարող ունենալ միայն բովանդակություն, կամ միայն ձև. այս երկուսի համաժամանակյա առկայությունն է ամեն մի համակարգի գոյության նախապայմանը:

2. Ձևի և բովանդակության կապը միանշանակ չի կարող լինել: Դա նշանակում է, որ բովանդակությունը կարող է ունենալ մի քանի ձև, և ընդհակառակը՝ մի

քանի ձևեր կարող են ունենալ միևնույն բովանդակությունը:

3. Ձևի և բովանդակության մշտական հակադրությունը: Դա բացատրվում է նրանով, որ բովանդակությունն իր բնույթով՝ մշտապես ձգտում է փոփոխությունների՝ դիմամիկայի, իսկ ձևն իր բնույթով՝ ստատիկ է, ձգտում է կայունության, դժվար է ենթարկվում փոփոխություններին:

4. Ձև և բովանդակությունը միասնական են և հավասարակշիռ: Դա նշանակում է, որ ձևի և բովանդակության հնարավոր հակադրությունները երբեք չեն կարող խզել նրանց միասնությունը, լավագույն դեպքում՝ այդ հակադրությունները կհանգեցնեն նրան, որ բովանդակությունը կարող է իր հանդեպ գեներացնել

մի քանի ձևեր և այդքանով կչեզոքացվեն այդ պահին առկա հակասությունները²¹:

Վերոնշյալ փիլիսոփայական դիրքերից եթե նայելու լինենք սեփականությանը և սեփականության իրավունքին, ապա պետք է ասենք, որ սեփականության իրավունքը հնարավորինս պետք է համաքայլ լինի սեփականությանը, և այդ համաքայլությունը պետք է թելադրված լինի սոցիալ-տնտեսական խնդիրներով ու պահանջներով: Սոցիալ-տնտեսական կեցության պահանջների անտեսումը սեփականության իրավունքի համար անկասկած առաջ է բերելու սեփականության հետ լուրջ հակադրությունների, իսկ դա ի վերջո անդրադառնալու է հենց հասարակական զարգացումների վրա:

¹ Ռ-ու տեսարան Մ. Վ. Չախարովը պատկերավոր կերպով նշում է, որ սեփականությունն իրենից ներկայացնում է երեք տարրերի հաջորդական կապ՝ **սուբյեկտ – օբյեկտ - սուբյեկտ**: Ըստ Մ. Վ. Չախարովի՝ սեփականությունը մարդկանց փոխադարձ կապն է աշխատանքի գործիքների և արդյունքների տիրապետման, օգտագործման և յուրացման կապակցությամբ (ավելի մանրամասն տես՝ Захаров М.В., Социально-философское определение собственности// Вестник Челябинского государственного университета, 2011, 2(218), Философия, Социология. Культурология. Вып. 20, էջ 23-31):

² Տես «Из неопубликованных рукописей Маркса», «Пролетарская революция», 1939, No 3, էջ 160:

³ Տես՝ Маркс К., Энгельс Ф., Соч., Т. 4, էջ 54:

⁴ Տես՝ Маркс К., Энгельс Ф., Соч., Т. 46, Ч. 1, էջ 479:

⁵ Տես՝ Маркс К., Энгельс Ф., Соч., Т. 25, Ч. 1, էջ 25-26:

⁶ Տես՝ Шкредов В.П., Экономика и право, М., 1990, էջ 37:

⁷ Տես՝ Гражданско право /под ред. А.К. Толстого, Ч. 1, М., 2009, էջ 339:

⁸ Տես՝ Суханов Е.А., Лекции о праве собственности, М., 1993, էջ 10:

⁹ Տես՝ Алексеев С.С., Собственность – право – социализм, М., 1993, էջ 27:

¹⁰ Տես՝ Гошуляк В.В., Юридическое содержа-

ние института собственности //Электронный научный журнал „Наука. Общество. Государство”, esj.pnzgu.ru, 2013, No 1(1), էջ 3:

¹¹ Տես՝ Гошуляк В.В., Юридическое содержание института собственности //Электронный научный журнал „Наука. Общество. Государство”. esj.pnzgu.ru. 2013. No 1(1). էջ 3: Նույն տեսակետն են պաշտպանում նաև Ե. Ա. Մուխամովը և Վ. Ա. Դոզորцевը (ավելի մանրամասն համապատասխանաբար տես՝ Комментарий части первой ГК РФ, М., 1995, էջ 273; Дозорцев В.А., Проблемы совершенствования гражданского права РФ при переходе к рыночной экономики//Государство и право, 1994, No 1, էջ 30):

¹² Տես՝ Гражданское право/под. ред. М.М. Агаркова, Д.М. Генкина, В 2-х т., М., 1944, Т. 1, էջ 220:

¹³ Տես՝ Советское гражданское право / под. ред. В.А. Рясенцева, В 2-х т., М., 1965, Т. 1, էջ 239:

¹⁴ Տես՝ Венедиктов А.В., Государственная социалистическая собственность, М., 1948, էջ 16:

¹⁵ Տես՝ Захаров М.В., Социально-философское определение собственности// Вестник Челябинского государственного университета, 2011, 2(218), Философия. Социология, Культурология, Вып. 20, էջ 23-31:

¹⁶ Տես՝ Нерсесянц В.С., Концепция гражданской собственности //Советское государство и право, 1989, No 10, էջ 43:

Հանրային իրավունք

- ¹⁷ Տե՛ս՝ Нерсесянц В.С., Юриспруденция, Введение в курс общей теории права и государства, М., 1998, էջ 37:
- ¹⁸ Տե՛ս՝ Баглай М.В., Конституционное право Российской Федерации: Учебник, 5-е изд., изм. и доп., М., 2006, էջ 147:
- ¹⁹ Տե՛ս՝ Баглай М.В., Նույն տեղում, էջ 148:
- ²⁰ Տե՛ս՝ Алексеев П.В., Панин А.В., Философия: Учебник, Изд. 2-ое, перераб. и доп., М., 1998, էջ 394-395:
- ²¹ Տե՛ս՝ Алексеев П.В., Панин А.В., Философия, Նույն տեղում, էջ 395-396:

RESUME - РЕЗЮМЕ

THE CONCEPT OF PROPERTY AND PROPERTY RIGHT AND THEIR MUTUAL RELATIONSHIP

Nonna Kamalyan

Notary of «Yerevan» Notary Area, lecturer at American University of Armenia

Although property as an economic category and property right as a legal category are different categories by their nature, they nonetheless are in the field of organic communication and interact actively. Active discussions and debates have been held around these two categories at all times, and it is understandable, since every social formation presents its requirements for the acquisition and development of material values, and these requirements accordingly change the state's approach to the direction of regulating these processes.

Property right and property relate to each other as a form and content, which must be in reasonable contradiction and collision, otherwise there will be social clashes with the slowed-down social progress.

Keywords: *property, property right, static, dynamic, material value, form, content, economic aspect, legal aspect, possession, use, disposition.*

ПОНЯТИЯ СОБСТВЕННОСТИ И ПРАВА СОБСТВЕННОСТИ И ИХ ВЗАИМНАЯ СВЯЗЬ

Нонна Камалян

Нотариус нотариальной территории «Ереван», преподаватель Американского университета Армении

Собственность как экономическая категория и право собственности как правовая категория несмотря на то, что являются разными категориями по своему характеру, тем не менее находятся в органической связи и активном взаимодействии. Вокруг этих двух категорий во все времена велись активные обсуждения, и это естественно, так как каждая общественная формация предъявляет свои требования к приобретению и освоению материальных и духовных ценностей, и эти требования соответственно меняют подход государства к регламентации данных процессов.

Право собственности и собственность относятся друг к другу как форма и содержание, которые должны находиться в разумном противоречии: в противном случае возникнут социальные столкновения, тормозящие общественный прогресс.

Ключевые слова: *собственность, право собственности, статический, динамический, материальная ценность, форма, содержание, экономический аспект, правовой аспект, владение, пользование, распоряжение.*

Բանալի բառեր - *սեփականություն, սեփականության իրավունք, սրտտիրիկ, դինամիկ, նյութական արժեք, չե, բովանդակություն, արժեքային ասպեկտ, իրավական ասպեկտ, տիրապետել, օգտագործել, վերահսկել:*

ՄԱՅԻՍԻՆ 2018 թվականի 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Թարգմանությունը և մշակումը՝ Լիանա ՀԱԿՈՔՅԱՆԻ

*ՀՀ վարչական դատարանի դատավոր,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու*

Գենիսովն ընդդեմ Ուկրաինայի գործով (Denisov v. Ukraine) Մեծ պալատի 25.09.2018 թ. վճիռը դիմումատուի՝ որպես Կիևի վարչական վերաքննիչ դատարանի նախագահի լիազորությունները դադարեցվել են՝ վարչական պարտականությունները (կառավարչական հմտությունները) պատշաճ չկատարելու հիմքով: Վերջինս շարունակել է նույն դատարանում պաշտոնավարել որպես դատավոր: Արդարադատության բարձրագույն խորհուրդը դիմումատուի լիազորությունները դադարեցնելու մասին որոշում կայացրել է դիմումատուի բացակայությամբ: Լիազորությունները դադարեցնելու վերաբերյալ որոշումը բողոքարկվել է Գերագույն վարչական դատարան: Ըստ դիմումատուի՝ իր գործի քննությունն Արդարադատության բարձրագույն խորհրդում և Գերագույն վարչական դատարանում չի բավարարել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով սահմանված՝ դատարանի անկախության և անաչառության պահանջները, և խախտվել է իր անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը:

Այս գործով Մեծ պալատի վճիռը կարևորությունը այն է, որ Մեծ պալատն ամփոփեց դատարանի նախադեպային իրավունքը՝ դատավորի պաշտոնավարմանը (լիազորություններին) առնչվող վեճերի նկատմամբ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի կիրառելիության առնչությամբ: Ըստ Մեծ պալատի՝ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը, քաղաքացիական իրավունքներին առնչվող վեճերի շրջանակում, կիրառելի է դատավորի պաշտոնավարմանը (լիազորություններին) առնչվող վեճերի նկատմամբ:

Տվյալ դեպքում Մեծ պալատը, քննարկելով դիմումատուի՝ դատարանի նախագահի լիազորությունները դադարեցնելու կապակցությամբ ներպետական վեճի նկատմամբ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի կիրառելիության հարցը, արձանագրել է, որ նախ՝ առկա է «վեճ» նախագահի պաշտոնում պաշտոնավարելու իրավունքի իրացման առնչությամբ: Ինչ վերաբերում է այս իրավունքի (դատարանի նախագահի պաշտոնում պաշտոնավարելու իրավունք)՝ ներպետական մակարդակում ճանաչված լինելուն, Մեծ պալատը նկատել է, որ դիմումատուն դատարանի նախագահ է նշանակվել 5 տարի ժամկետով, այդ ընթացքում ստացել է վարձատրություն՝ որպես դատարանի նախագահ, նրա լիազորությունների դադարեցումը ենթակա է որոշակի նյութական և ընթացակարգային պայմանների: Ըստ այդմ՝ եզրահանգել է, որ վեճը վերաբերել է ներպետական մակարդակում ճանաչված իրավունքի: Չնայած արդարադատության ոլորտում պետական պաշտոն զբաղեցնելու իրավունք Կոնվենցիան չի նախատեսում, այնուամենայնիվ, նման իրավունք կարող է գոյություն ունենալ ներպետական մակարդակում:

Մեծ պալատը գտել է նաև, որ վեճն իրական է, քանզի կողմերը տարբեր դիրքորոշումներ են ունեցել դատարանի նախագահի պաշտոնում դիմումատուի հետագա պաշտոնավարման հարցի վերաբերյալ: Վեճը նաև լուրջ է՝ հաշվի առնելով դատարանի նախագահի կարգավիճակը և այն նյութական բացասական հետևանքները, որոնք դիմումատուն կունենար դատարանի նախագահի լիազորությունների դադարեցման դեպքում: Մեծ պալատը վեճը համարել է նաև դատարանի նախագահի պաշտոնում պաշտոնավարելու իրավունքի համար «ուղղակիորեն որոշիչ», քանզի այդ վեճի արդյունքում վաղաժամկետ ընդհատվել է այդ իրավունքի իրացումը:

Վերը նշված դիրքորոշումների հիման վրա դիմումատուի ներպետական վեճի նկատմամբ կիրառելի է համարել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը:

ՆՈՅՆՄԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

Ըստ էության, անդրադառնալով Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի հիմքով ներկայացված գանգատին, Մեծ պալատը, գնահատելով Արդարադատության բարձրագույն խորհրդի անկախությունը և անաչառությունը, առանձնացրել է այն հիմնական չափորոշիչները, որոնց միջոցով գնահատվում են անկախությունն ու անաչառությունը: Դատարանը նախևառաջ ընդգծել է այդ մարմնում դատավորների էական ներկայացվածության անհրաժեշտությունը՝ նշելով, որ այդ մարմնում անդամներից առնվազն կեսի՝ ներառյալ քվեարկության իրավունքով նախագահի, դատավոր լինելու հանգամանքը անաչառության կարևոր ինդիկատոր է: Երկրորդ՝ այդ խորհրդի ձևավորման վրա քաղաքական մարմինների ազդեցությունը կրճատելու տեսանկյունից դատարանը կարևորում է այդ մարմնում դատավորների նշանակման (ընտրության) կարգը և այդ գործընթացում դատական համայնքի դերը: Երրորդ՝ կարևորվում է նաև այն հանգամանքը, թե այդ մարմնի անդամները պաշտոնավարում են որպես միայն այդ մարմնի անդամներ, թե շարունակում են իրենց աշխատանքը և աշխատավարձ ստանում դրսից: Վերջին դեպքում նրանց նյութական, աստիճանակարգային և վարչական կախվածությունն իրենց գործատուից էապես վտանգում է նրանց անկախությունն ու անաչառությունը:

Մեծ պալատը, նշված չափանիշներին համապատասխան գնահատելով Արդարադատության բարձրագույն խորհրդի անկախությունն ու անկողմնակալությունը, եզրահանգել է, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով նախատեսված անկախության և անկողմնակալության պահանջները բավարարված չեն:

Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի՝ դիմումատուի վեճի կիրառելիության առնչությամբ Մեծ պալատն արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումները.

«Անձնական կյանք» եզրույթը բավականին լայն է և ենթակա չէ սպառիչ սահմանման: Այն վերաբերում է անձի ֆիզիկական և հոգեբանական անձեռնմխելիությանը: Ուստի, անձնական կյանքը ներառում է անձի ֆիզիկական և սոցիալական ինքնության բազմաթիվ դրսևորումներ: Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը, ի թիվս այլնի, պաշտպանում է անձնական զարգացման իրավունքը, այլ անձանց և արտաքին աշխարհի հետ հարաբերություններ զարգացնելու իրավունքը:

Անձի հեղինակության նկատմամբ հարգանքի իրավունքը, որը հստակ նշված չէ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածում, ևս «անձնական կյանք» եզրույթի շրջանակներում է: Անձի հեղինակությունը, նույնիսկ եթե անձը քննադատության է ենթարկվում հասարակական բանավեճի համատեքստում, կազմում է նրա անձնական ինքնության և հոգեբանական անձեռնմխելիության մասը, և հետևաբար «անձնական կյանք» եզրույթի շրջանակում է: Այնուամենայնիվ, դատարանը շեշտադրել է, որ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը չի կարող վկայակոչվել այն դեպքում, երբ անձի հեղինակության կորուստը տվյալ անձի վարքագծի կանխատեսելի հետևանքն է, օրինակ, այդ անձի կողմից հանցագործություն կատարելու արդյունքում: Ընդ որում՝ խոսքը միայն հանցագործություններին չի վերաբերում. խոսքը վերաբերում է նաև անձի իրավական պատասխասատվության հանգեցնող իրավախախտումների, որոնց բացասական հետևանքներն անձի անձնական կյանքի համար կանխատեսելի են:

Ըստ Մեծ պալատի՝ թեև Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածից աշխատանքի, քաղաքացիական ծառայության մատչելիության կամ որոշակի մասնագիտություն ընտրելու իրավունքներ չեն կարող բխեցվել, այնուամենայնիվ, «անձնական կյանք» ընդգրկում եզրույթը չի կարող չներառել մասնագիտական կամ գործարար բնույթի գործունեությունը: Մասնագիտական կյանքը անձի՝ այլ անձանց հետ ունեցած հարաբերությունների տիրույթում է, ուստի մասնագիտական կյանքը որոշակի հանգամանքներում «անձնական կյանքի» շրջանակում է:

Ըստ Մեծ պալատի՝ Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածը կարող է վկայակոչվել զինվո-

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկա

րական ծառայությունից ազատվելու, դատավորի լիազորությունների դադարեցման, հանրային ծառայության մի պաշտոնից մյուսին տեղափոխելու վերաբերյալ վեճերի դեպքում:

Մեծ պալատն առանձնացրել է այն սկզբունքները, որոնց միջոցով գնահատման է ենթակա. արդյոք տվյալ ծառայությունից ազատման վեճը «անձնական կյանքի» շրջանակներում է:

Այսպես, աշխատանքային վեճերն ինքնին չեն ներառվում Կոնվենցիայի 8-րդ հոդվածի կիրառման շրջանակում. կան աշխատանքային վեճեր, սակայն, որոնք շոշափում են անձնական կյանքի որոշակի ասպեկտներ, այն է՝ 1. անձի «ներաշխարհը», 2. այլ անձանց հետ հարաբերություններ հաստատելու և զարգացնելու հնարավորությունը, 3. անձի սոցիալական և մասնագիտական հեղինակությունը: Նման վեճերի՝ անձնական կյանքին առնչակցությունը կարող է պայմանավորված լինել կամ տվյալ անձի նկատմամբ կիրառված միջոցի (լիազորությունների դադարեցում, որևէ մասնագիտությամբ զբաղվելու հնարավորության մերժում և այլն) հիմքում ընկած պատճառներով (պատճառով պայմանավորված մոտեցում) կամ անձնական կյանքի համար ունեցած հետևանքներով (հետևանքով պայմանավորված մոտեցում): Ընդ որում՝ այդ հետևանքները պետք է լինեն շատ լուրջ և խիստ էական ազդեցություն ունեցան անձի անձնական կյանքի վրա: Դիմումատուի խնդիրն է հիմնավորել, որ իր նկատմամբ կիրառված միջոցի արդյունքում իր անձնական կյանքի վերը նշված բոլոր երեք ասպեկտների առնչությամբ առաջացած հետևանքները լուրջ են և էապես ազդել են անձնական կյանքի բոլոր երեք ասպեկտների վրա: Ինչ վերաբերում է հետևանքների լրջությունը և խստությունը գնահատելուն, ապա դատարանը՝ որպես գնահատման չափորոշիչ, առանձնացրել է համեմատությունը մինչև տվյալ միջոցի կիրառումն անձի անձնական կյանքի և այդ միջոցի կիրառումից հետո անձնական կյանքի միջև:

Վերը նշված դիրքորոշումների լույսի ներքո գնահատելով դիմումատուի գործի կոնկրետ հանգամանքները՝ Մեծ պալատը եզրահանգեց, որ դիմումատուի՝ որպես դատարանի նախագահի լիազորությունների դադարեցումն էական ազդեցություն չի ունեցել նրա մասնագիտական հեղինակության վրա, քանզի նա շարունակել է պաշտոնավարել որպես դատավոր, նախագահի լիազորությունները դադարեցվել են միայն կառավարման պատշաճ հմտությունների բացակայության հիմքով և ոչինչ չի վկայել այն մասին, որ նախագահի լիազորությունները որևէ կերպ խոչընդոտում են որպես դատավորի՝ նրա հետագա աշխատանքային գործունեությանը:

Հաշվի առնելով դատարանի նախագահի լիազորությունները դադարեցնելու պատճառներն ու հետևանքները՝ Մեծ պալատը եզրահանգել է, որ դիմումատուի՝ որպես նախագահի լիազորությունների դադարեցումը չի շոշափել դիմումատուի՝ անձնական կյանքի նկատմամբ հարգանքի իրավունքը:

.....

Ս. Վ.-ն և Ա.-ն ընդդեմ Դանիայի (S. V. and A. v. Denmark) գործով Մեծ պալատի 22.10.2018 թ. վճիռը

Ոստիկանությունը, ունենալով օպերատիվ տվյալներ առ այն, որ ֆուտբոլային խաղի ժամանակ երկրպագուների կողմից կազմակերպվելու են զանգվածային անկարգություններ, մնան վարքագիծը կանխելու նպատակով իրականացված միջոցառումների շրջանակում ձերբակալել է դիմումատուներին: Ոստիկանությունը գործել է «Ոստիկանության մասին» օրենքի հետևյալ նորմի հիման վրա. «Ոստիկանությունը կանխարգելում է հասարակական կարգին, անձանց և հասարակական անվտանգությանը սպառ-

ՆՈՅՆՄԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

նացող ցանկացած վտանգ: Եթե նվազ խստության միջոցները ունակ չեն կանխելու նման վտանգը, ոստիկանությունը կարող է, անհրաժեշտության դեպքում, ձերբակալել նման վտանգը ստեղծող անձանց: Ձերբակալության ժամկետը պետք է լինի հնարավորինս կարճ և հնարավորության դեպքում չի կարող գերազանցել 6 ժամը»:

Ըստ դիմումատուների՝ իրենք ձերբակալվել են խախտելով Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասը:

Մեծ պալատը, փաստելով դիմումատուների՝ Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի իմաստով ազատությունից զրկված լինելու փաստի անվիճելիությունը, կարևորել է հետևյալ հարցադրումը. Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի որ կետի հիմքով է ազատությունից զրկելն արդարացված՝ «բ», թե՞ «գ»: Մեծ պալատը, արձանագրելով, որ դիմումատուների ձերբակալումն ուներ բացառապես կանխարգելիչ բնույթ և նպատակ, նշված վճռով իրավական դիրքորոշումներ է հայտնել հետևյալ իրավական հարցի առնչությամբ. արդյոք Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասը թույլ է տալիս նման կանխարգելիչ ձերբակալում:

Եվրոպական դատարանը նախկինում առիթ ունեցել է անդրադառնալու այս հարցին և տվել է բացասական պատասխան: Օսթենդորֆի գործում, անդրադառնալով այն հարցին, թե արդյոք ձերբակալումը, որը միայն կիրառվում է կանխելու համար անխուսափելի խուլիգանական անկարգությունները, Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի «գ» կետի շրջանակում է, դատարանը տվել է բացասական պատասխան: Մակայն, հաշվի առնելով Եվրոպայում վերջին տասնամյակներում տարբեր ֆուտբոլային խաղերի և սպորտային միջոցառումների ժամանակ տեղի ունեցած ընդհարումները, բախումները, Մեծ պալատը սույն գործով արձանագրեց, որ մի շարք եվրոպական երկներ կանգնած են նման մարտահրավերների առջև: Ըստ այդմ՝ Մեծ պալատը, Կոնվենցիան մեկնաբանելով և կիրառելով այդ մարտահրավերների համատեքստում, սույն գործով հստակեցրեց և ըստ էության վերանայեց դատարանի նախկին մոտեցումը:

Մեծ պալատն արտահայտեց այն ընդհանուր մոտեցումը, ըստ որի՝ ոստիկանության կողմից հասարակական կարգը պահպանելու գործառույթի և լիազորությունների իրականացումը գործնականում ապահովելու անհրաժեշտությունից ելնելով անձի օրինական ձերբակալումը քրեական դատավարությունից դուրս սկզբունքորեն թույլատրելի է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի «գ» կետով՝ պայմանով, որ ապահովվի անձի՝ կամայականությունից պաշտպանության սկզբունքը: Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածը չի կարող մեկնաբանվել այնպես, որ գործնականում անհնարին դարձնի ոստիկանության կողմից հասարակական կարգը պահպանելու գործառույթի և լիազորությունների իրականացումը: Ոստիկանությանը պետք է տրվի հայեցողություն օպերատիվ որոշումներ կայացնելու հարցում: Նման որոշումները որպես կանոն խրթին են, և ոստիկանությունը, ով հասու է օպերատիվ տվյալների, սովորաբար ավելի շահեկան վիճակում է նման որոշումներ կայացնելիս:

Մեծ պալատը, եզրահանգելով, որ նման կանխարգելիչ բնույթ և նպատակ ունեցող ձերբակալումը թույլատրելի է Կոնվենցիայի 5-րդ հոդվածի 1-ին մասի «գ» կետի հիմքով, միաժամանակ անդրադարձել է հետևյալ հարցին. արդյո՞ք այդ նորմում «նրան իրավասու օրինական (դատական) մարմնին ներկայացնելու նպատակով» ձևակերպումը խոչընդոտ չի հանդիսանում նման կանխարգելիչ ձերբակալման համար: Ըստ Մեծ պալատի՝ եթե ձերբակալված անձը նման կանխարգելիչ ձերբակալումից հետո

¹ Անձի օրինական կալանավորումը կամ ձերբակալումը՝ իրավախախտում կատարած լինելու հիմնավոր կանխածի առկայության դեպքում նրան իրավասու օրինական մարմնին ներկայացնելու նպատակով կամ այն դեպքում, երբ դա հիմնավոր կերպով անհրաժեշտ է համարվում նրա կողմից հանցագործության կատարումը կամ այն կատարելուց հետո նրա փախուստը կանխելու համար:

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկա

կարճ ժամանակ անց ազատ է արձակվում՝ կամ վտանգը վերանալու պատճառով, կամ տվյալ կարճ ժամկետի լրանալու պատճառով, օրինական /դատական/ մարմնին ներկայացնելու նպատակը խոչընդոտ չի հանդիսանում նման կարճատև ձերբակալման համար:

.....

Ռամոս դե Կարվալո է ՍԱ-ն ընդդեմ Պորտուգալիայի (Ramos Nunes de Carvalho e SA v. Portugal) գործով Մեծ պալատի 06.11.2018 թ. վճիռը

Դիմումատու (գործող դատավոր) կարգապահական պատասխանատվության է ենթարկվել Բարձրագույն դատական խորհրդի կողմից: Կարգապահական պատասխանատվության վերաբերյալ որոշումը վիճարկվել է Գերագույն դատարանում: Ըստ դիմումատուի՝ խախտվել է Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով երաշխավորված արդար դատաքննության իրավունքը, քանզի իր գործը քննած Գերագույն դատարանը չի եղել անկողմնակալ և անաչառ, ինչպես նաև իր գործի քննության ընթացքում հրապարկային լսումներ չեն անցկացվել:

Դիմումատու (գործող դատավոր) կարգապահական պատասխանատվությունը վիճարկում էր երկու ասպեկտով, այն է՝ Գերագույն դատարանի նախագահը միաժամանակ հանդիսանում էր Բարձրագույն դատական խորհրդի նախագահ, երկրորդ՝ Գերագույն դատարանի դատավորներին կարգապահական պատասխանատվություն ենթարկելու լիազորությունը և վերապահված է Բարձրագույն դատական խորհրդին:

Մեծ Պալատը եզրահանգեց, որ Գերագույն դատարանի նախագահի և Բարձրագույն դատական խորհրդի նախագահի պաշտոնների համատեղումն ինքնին կասկած չի առաջացնում Գերագույն դատարանի անկախության և օբյեկտիվ անկողմնակալության առնչությամբ դատավորին կարգապահական պատասխանատվության ենթարկելու վերաբերյալ գործեր քննելիս:

Վերը նշված երկրորդ ասպեկտի առնչությամբ Դատարանը բնական համարեց այն վիճակը, երբ դատավորը քննում է գործեր՝ գիտակցելով, որ իր մասնագիտական գործունեության ընթացքում հնարավոր է, որ ինքը ևս հայտնվի տվյալ հայցվորի վիճակում: Այն վերացական ռիսկը, որ տվյալ գործը քննող դատավորը ևս կարող է հայտնվել նույն վիճակում, ինչ հայցվորը, չի կարող ինքնին կասկածի տակ դնել գործը քննող դատավորի անաչառությունը: Նույնիսկ դատավորի կարգապահական պատասխանատվությանն առնչվող գործերում նման տեսական ռիսկը բավարար հիմք չէ անաչառության պահանջի խախտում արձանագրելու համար:

Ըստ դիմումատուի՝ իր գործի քննության Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի պահանջներին անհամապատասխանությունը դրսևորվել է նաև նրանում, որ Գերագույն դատարանի կողմից գործի քննության շրջանակը սահմանափակ է. առկա չէ Բարձրագույն դատական խորհրդի կողմից հաստատված փաստերը կրկին պարզելու հնարավորություն, Գերագույն դատարանը պատշաճ կերպով չի վերլուծել և գնահատել կարգապահական պատասխանատվության հանգեցրած՝ դատավորի վարքագիծը: Թեև Գերագույն դատարանն իրավասու է պարզելու կիրառված պատասխանատվության միջոցի խստությունը, այնուամենայնիվ, ըստ դիմումատուի, տվյալ դեպքում Գերագույն դատարանը չի գնահատել կիրառված միջոցի խստությունը՝ գտնելով, որ վարչական մարմիններին այս հարցում լայն հայեցողություն է տրված:

Գնահատելու համար, թե արդյոք տվյալ դեպքում ներպետական դատարանների կողմից իրականացված դատական վերահսկողության շրջանակը բավարար է եղել, Դատարանը հաշվի է առել հետևյալ գործոնները. ա) բողոքարկված որոշման

ՆՈՅՆՄԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

առարկան. մասնավորապես, արդյո՞ք բողոքարկված որոշումը վերաբերել է մասնագիտական գիտելիքներ կամ փորձառություն պահանջող մասնագիտացված հարցի և արդյո՞ք այն առնչվել է վարչական հայեցողության, բ) վարչական մարմնի կողմից իրականացված վարույթում ընթացակարգային երաշխիքների կիրառումը, գ/) վեճի բովանդակությունը: Դատարանը նաև ամրագրել է, որ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածը ներպետական դատարաններից պահանջում է պատշաճ կերպով պատճառաբանել իրենց որոշումները: Չպահանջելով մանրամասն պատասխանել դիմումատուի ներկայացրած ցանկացած փաստարկի՝ այդ պարտավորությունը, այնուամենայնիվ, ենթադրում է, որ դիմումատուն պետք է ստանա կոնկրետ և հստակ պատասխան իր այն փաստարկների վերաբերյալ, որոնք վճռորշ են տվյալ դատավարության ելքի համար:

Դիմումատուն Գերագույն դատարանում իր գործի քննության՝ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածին անհամապատասխանությունը վիճարկել է նաև այն պատճառաբանությամբ, որ հրապարակային լուսմներ չեն անցկացվել: Դատարանը հրապարակային լուսմների առնչությամբ արտահայտել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումները. եթե տվյալ գործը քննվում է միայն մեկ ատյանի դատարանի կողմից, ապա հրապարակային լուսմները՝ Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի իմաստով, պահանջում են «բանավոր լուսմներ», եթե առկա չեն այնպիսի հանգամանքներ, որոնք արդարացնում են մնացած լուսմների բացակայությունը: Ըստ Դատարանի բանավոր լուսմներ չանցկացնելն արդարացված է, եթե ա) որևէ փաստի հավաստիություն կասկածի տակ չի դրվում, դատարանը կարող է արդարացիորեն և ողջամտորեն գործը լուծել գործում առկա նյութերի հիման վրա, բ) գործն առնչվում է միայն սահմանափակ շրջանակով իրավական հարցերի, գ) գործն առնչվում է խիստ տեխնիկական հարցերի: Առանձնացնելով բանավոր լուսմների բացակայությունն արդարացնող նշված հանգամանքները՝ Դատարանը միաժամանակ առանձնացրել է այն իրավիճակները, երբ բանավոր լուսմներն անհրաժեշտ են, այն է՝ ա) երբ անհրաժեշտ է պարզել, թե արդյոք վարչական մարմինը ճիշտ է հաստատված համարել այս կամ այն փաստը, բ) երբ դատարանն անհրաժեշտություն ունի ձևավորելու իր սեփական տպավորությունը կողմերի վերաբերյալ՝ նրանց հնարավորություն տալով ներկայացնելու իրենց դիրքորոշումները՝ անձամբ կամ ներկայացուցչի միջոցով, գ) երբ դատարանն անհրաժեշտություն ունի որոշ հարցեր ճշգրտել և հստակեցնել լուսմների միջոցով: Դատարանն անդրադարձել է նաև այն հարցին, թե արդյոք առաջին ատյանի դատարանում բանավոր լուսմների բացակայությունը կարող է փոխհատուցվել վերադաս ատյանում բանավոր լուսմներով: Այս հարցի դրական կամ բացասական պատասխանը, ըստ Դատարանի, պայմանավորված է վերադաս ատյանում գործի քննության շրջանակներով: Եթե վերադաս ատյանը գործը, ըստ էության, ողջ ծավալով քննող դատարան է, ապա առաջին ատյանի դատարանում բանավոր լուսմների բացակայությունը կարող է փոխհատուցվել վերադաս ատյանում բանավոր լուսմների հաշվին:

Դատարանն արձանագրել է, որ չնայած դիմումատուի նկատմամբ կիրառված կարգապահական տույժի խստությանը, Բարձրագույն դատական խորհրդում կարգապահական պատասխանատվության հարցի քննությունը եղել է գրավոր ընթացակարգով, և դիմումատուն չի կարողացել ներկա գտնվել Բարձրագույն դատական խորհրդի նիստերին. օրենսդրության համաձայն՝ ո՛չ դիմումատուն ինքը, ո՛չ հանրության ներկայացուցիչները հնարավորություն չեն ունեցել ներկա գտնվել այս մարմնի նիստերին: Դիմումատուն հնարավորություն չի ունեցել բանավոր բացատրություններ ներկայացնել ո՛չ փաստական հանգամանքների, ո՛չ իրավական հարցերի վերաբերյալ: Թեև նախկինում Դատարանը գտել է, որ կարգապահական պատասխանատվության ենթարկվող անձի համաձայնությամբ կարգապահական պատասխանատվության

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկա

վարույթը դմնփակ անցկացնելը Կոնվենցիային չի հակասում, սակայն սույն դեպքում դիմումատուն ինքը պահանջել էր հրապարակային լսումներ: Բարձրագույն դատական խորհուրդը լսումներ չէր անցկացրել, իսկ Գերագույն դատարանն էլ մերժել էր բանավոր լսումների վերաբերյալ դիմումատուի պահանջը: Ուստի, նման իրավիճակում Դատարանի խնդիրն էր պարզել. արդյո՞ք տվյալ դեպքում առկա են եղել վերը նշված այն բացառիկ հանգամանքները, որոնց դեպքում արդարացված է բանավոր լսումներ չանցկացնելը: Տվյալ դեպքում խնդրո առարկա վարույթը չի առնչվել միայն սահմանափակ թվով իրավական հարցերի կամ խիստ տեխնիկական հարցերի: Ընդհակառակը՝ դիմումատուի բողոքը վերաբերում էր կարևոր փաստական և իրավական հարցերի: Թեև ըստ Գերագույն դատարանի՝ իր խնդիրը չէր ապացույցների կրկին հետազոտումը, այնուամենայնիվ, Գերագույն դատարանը խնդիր ուներ պարզելու, թե արդյոք փաստական հիմքերը բավարար էին Բարձրագույն դատական խորհրդի եզրահանգումների համար: Նման իրավիճակում, դատական վերահսկողություն իրականացնող մարմնի առջև կողմերի մրցակցային լսումների նշանակությունը չի կարող թերագնահատվել: Սույն գործում նման լսումները հնարավորություն կտային ավելի խորությամբ վերանայելու գործի փաստերը:

Արդյունքում Դատարանը եզրահանգեց, որ դիմումատուի գործը չի քննվել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով սահմանված երաշխիքներին համապատասխան:

ՆՈՅՆՄԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՐԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2018 թվականի ապրիլի 07-ին

դռնբաց դատական նիստում, քննելով Երևանի քաղաքապետարանի (այսուհետ՝ Քաղաքապետարան) վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի 16.11.2016 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Արամ Մեհրաբյանի ընդդեմ Քաղաքապետարանի՝ վարչական ակտն անվավեր ճանաչելու պահանջի մասին,

Պ Ա Ր Չ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Արամ Մեհրաբյանը պահանջել է անվավեր ճանաչել Քաղաքապետարանի աշխատակազմի հասարակական կարգի պահպանության ծառայության (այսուհետ՝ Ծառայություն) պետի 29.04.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ Վ.15/3 որոշումը:

ՀՀ վարչական դատարանի (դատավոր՝ Մ. Մելքումյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 02.03.2016 թվականի վճռով հայցը բավարարվել է:

ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 16.11.2016 թվականի որոշմամբ Քաղաքապետարանի վերաքննիչ բողոքը մերժվել է, և Դատարանի 02.03.2016 թվականի վճիռը թողնվել է անփոփոխ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Քաղաքապետարանը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 25-րդ, 26-րդ, 27-րդ հոդվածները:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պարճառաքանել է հերկյալ փաստարկներով.

Վերաքննիչ դատարանը բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ չի հետազոտել գործում առկա ապացույցները, որոնք հաստատում են Երևանի քաղաքապետի 05.09.2012

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

թվականի թիվ Վ-28/12 որոշմամբ Արամ Մեհրաբյանի նկատմամբ տուգանքի նշանակումից հետո Երևանի Շարուրի փողոցի թիվ 37/1 հասցեում ինքնակամ շինարարական աշխատանքները շարունակվելու փաստը: Ըստ այդմ, Արամ Մեհրաբյանը ենթակա է վարչական պատասխանատվության Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված զանցանքի կատարման համար: Սույն գործով վիճարկվող վարչական ակտն անվավեր ճանաչելու հիմքերը բացակայում են:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 16.11.2016 թվականի որոշումը և փոփոխել այն՝ հայցը մերժել:

3. Վճռաբեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը.

1) 18.10.2006 թվականին կնքված ոչ բնակելի տարածքի վարձակալության պայմանագրի համաձայն՝ Երևանի Շարուրի փողոցի թիվ 37/1 հասցեում գտնվող հողամասը և շինությունները 15 տարի ժամկետով վարձակալության են հանձնվել «Փրինֆո» ՀՉ ՍՊԸ-ին (այսուհետ՝ Ընկերություն), որի տնօրեն է հանդիսանում Արամ Մեհրաբյանը (**հատոր 1-ին, գ.թ. 19**):

2) Երևանի քաղաքապետի 05.09.2012 թվականի «Վարչական իրավախախտման գործի վերաբերյալ» թիվ Վ-28/12 որոշման համաձայն՝ Արամ Մեհրաբյանը Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 1-ին մասով ենթարկվել է վարչական պատասխանատվության Երևանի Շարուրի փողոցի թիվ 37/1 հասցեում գտնվող՝ Ընկերության կողմից վարձակալված տարածքում պահեստային մասի տանիքի, պատերի վերակառուցման և դարպասի տեղադրման ինքնակամ շինարարական աշխատանքներ իրականացնելու համար, և վերջինիս նկատմամբ նշանակվել է տուգանք՝ 200.000 ՀՀ դրամի չափով (**հատոր 1-ին, գ.թ. 16**):

3) «Արարատբանկ» ԲԲԸ-ի կողմից 18.09.2012 թվականին տրված անդորրագրի համաձայն՝ Արամ Մեհրաբյանի կողմից հօգուտ Երևան համայնքի կատարվել է 200.000 ՀՀ դրամի չափով վճարում՝ որպես Երևանի քաղաքապետի 05.09.2012 թվականի թիվ Վ-28/12 որոշմամբ նշանակված տուգանքի գումար (**հատոր 1-ին, գ.թ. 91**):

4) Քաղաքապետարանի աշխատակազմի քաղաքաշինության և հողի վերահսկողության վարչության կողմից 02.04.2015 թվականին կազմված թիվ 019256 արձանագրության համաձայն՝ 25.03.2015 թվականին հայտնաբերվել է, որ Արամ Մեհրաբյանի նկատմամբ Երևանի քաղաքապետի 05.09.2012 թվականի թիվ Վ-28/12 որոշմամբ տուգանք նշանակելուց հետո Երևանի Շարուրի փողոցի թիվ 37/1 հասցեում Արամ Մեհրաբյանը շարունակել է շինարարական աշխատանքները, մասնավորապես՝ իրականացվել են տանիքի կառուցման և պատի շարվածքի շինարարական աշխատանքներ, ինչը համապատասխանում է Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված զանցակազմի հատկանիշներին (**հատոր 1-ին, գ.թ. 15**):

5) Ծառայության պետի 29.04.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ Վ15/3 որոշման համաձայն՝ Արամ Մեհրաբյանը ենթարկվել է վարչական պատասխանատվության Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 2-րդ մասով և վերջինիս նկատմամբ նշանակվել է տուգանք՝ 2.500.000

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

ՀՀ դրամի չափով, այն բանի համար, որ Երևանի քաղաքապետի 05.09.2012 թվականի թիվ Վ-28/12 որոշմամբ Արամ Մեհրաբյանի նկատմամբ տուգանքի նշանակումից հետո վերջինս շարունակել է ինքնակամ շինարարական աշխատանքները, մասնավորապես՝ Երևանի Շարորի փողոցի թիվ 37/1 հասցեում ինքնակամ իրականացվել է տանիքի կառուցման և պատի շարվածքի շինարարական աշխատանքներ (**հատոր 1-ին, գ.թ. 11**):

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 161-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ, այն է՝ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար, և գտնում է, որ տվյալ դեպքում Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ շենքերի և շինությունների ինքնակամ կառուցման շինարարական աշխատանքները շարունակելու զանցակազմի հիմքով վարչական պատասխանատվության առաջացման առանձնահատկությունների վերաբերյալ, կարևոր նշանակություն կունենան նմանատիպ գործերով միասնական և կանխատեսելի դատական պրակտիկա ձևավորելու համար: Սինույն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է նաև ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 161-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ, այն է՝ ստորադաս դատարանի կողմից Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի խախտման հետևանքով առկա է առերևույթ դատական սխալ, որը կարող էր ազդել գործի ելքի վրա, և որի առկայությունը հիմնավորվում է ստորև ներկայացված պատճառաբանություններով:

Սույն բողոքի քննության շրջանակներում Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ հետևյալ հարցին. արդյո՞ք անչոր ենթակա է վարչական պատասխանատվության Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, եթե շենքերի և շինությունների ինքնակամ կառուցման շինարարական աշխատանքները շարունակելու արարքը կատարվել է առաջին անգամ ինքնակամ շինարարական աշխատանքների համար Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 1-ին մասով նշանակված վարչական փողովի կատարումից մեկ փողով ժամկետը լրանալուց հետո:

Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 9-րդ հոդվածի 1-ին պարբերության համաձայն՝ վարչական իրավախախտում (զանցանք) է համարվում պետական կամ հասարակական կարգի, (...) քաղաքացիների իրավունքների և ազատությունների, կառավարման սահմանված կարգի դեմ ռոնձգվող հակաիրավական, մեղավոր (դիտավորյալ կամ անգործ) այնպիսի գործողությունը կամ անգործությունը, որի համար օրենսդրությամբ նախատեսված է վարչական պատասխանատվություն:

Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 38-րդ հոդվածի համաձայն՝ եթե վարչական տույժի ենթարկված անձը տույժի կատարումն ավարտելու օրվանից մեկ տարվա ընթացքում նոր վարչական իրավախախտում չի կատարել, ապա այդ անձը համարվում է վարչական տույժի չենթարկված:

Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ սեփականության կամ հողօգտագործման իրավունք ունեցող

ՆՍՅԵՄԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

անձանց կողմից այդ հողամասի վրա շենքեր և շինություններ ինքնակամ կառուցելը, ինչպես նաև բազմաբնակարան շենքերում կամ շենքերին կից ինքնակամ կառույցներ կատարելը, բացառությամբ գյուղական համայնքներում տնամերձ հողամասի վրա ինքնակամ կառուցված անհատական բնակելի տան, առաջացնում է տուգանքի նշանակում՝ սահմանված նվազագույն աշխատավարձի երկուհարյուրապատիկի չափով: Գյուղական համայնքներում տնամերձ հողամասի վրա բնակելի տուն ինքնակամ կառուցելը առաջացնում է տուգանքի նշանակում՝ սահմանված նվազագույն աշխատավարձի հարյուրապատիկի չափով: Հողօգտագործման իրավունք չունեցող անձանց կողմից պետությանը և համայնքներին սեփականության իրավունքով պատկանող հողամասերի վրա շենքեր և շինություններ ինքնակամ կառուցելը առաջացնում է տուգանքի նշանակում՝ սահմանված նվազագույն աշխատավարձի չորսհարյուրապատիկի չափով:

Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ նույն հոդվածի առաջին մասով նախատեսված արարքներ կատարել շարունակելը նույն հոդվածի առաջին մասով նախատեսված կարգով տուգանք նշանակելուց հետո՝ առաջացնում է տուգանքի նշանակում՝ սահմանված նվազագույն աշխատավարձի երկուհարյուրապատիկի չափով:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նախկինում կայացրած որոշումներից մեկում արտահայտել է այն իրավական դիրքորոշումը, որ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 1-ին մասով օրենսդիրը վարչական պատասխանատվություն է նախատեսել շենքեր և շինություններ ինքնակամ կառուցելու համար: Ընդ որում, Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 1-ին մասում սմբագրված են շենքեր և շինություններ ինքնակամ կառուցելու զանցակազմի հետևյալ դրսևորումները.

1) սեփականության կամ հողօգտագործման իրավունք ունեցող անձանց կողմից այդ հողամասի վրա շենքեր և շինություններ ինքնակամ կառուցելը կամ բազմաբնակարան շենքերում կամ շենքերին կից ինքնակամ կառույցներ կատարելը (բացառությամբ գյուղական համայնքներում տնամերձ հողամասի վրա ինքնակամ կառուցված անհատական բնակելի տան),

2) գյուղական համայնքներում տնամերձ հողամասի վրա բնակելի տուն ինքնակամ կառուցելը,

3) հողօգտագործման իրավունք չունեցող անձանց կողմից պետությանը և համայնքներին սեփականության իրավունքով պատկանող հողամասերի վրա շենքեր և շինություններ ինքնակամ կառուցելը:

Ըստ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի արտահայտած դիրքորոշման՝ թեև վկայակոչված իրավախախտումներից յուրաքանչյուրն ունի միայն իրեն բնորոշ առանձնահատկությունները (արարքի կատարման վայրը, կառուցվող շինության տեսակը, արարքը կատարող սուբյեկտը, կիրառվող սանկցիան), սակայն դրանց համար ընդհանուրն այն է, որ բոլոր դեպքերում այդ զանցակազմերը կարող են առկա լինել միայն ինքնակամ կառույցի (շենքի, շինության) կառուցման պարագայում: Ըստ այդմ, ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 1-ին մասում նկարագրված բոլոր արարքներն ընդգրկվում են շենքեր ու շինություններ ինքնակամ կառուցելու զանցանքի միասնական հասկացության մեջ, որի ոսնձգության օբյեկտը քաղաքաշինության բնագավառում օրենսդրությամբ սահմանված իրավակարգի պաշտպանությանն ուղղված հասարակական հարաբերություն-

ՆՈՅՆՄԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

ների ամբողջությունն է (տե՛ս, Սասունիկ Մշեցյանն ընդդեմ Երևանի քաղաքապետի թիվ ՎԴ/9692/05/13 վարչական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 02.12.2016 քվակաևնի որոշումը):

Մեկ այլ որոշմամբ ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արտահայտել է այն իրավական դիրքորոշումը, որ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 2-րդ մասով օրենսդիրը վարչական պատասխանատվություն է նախատեսել նույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված արարքների, այդ թվում նաև՝ շենքեր և շինություններ ինքնակամ կառուցման կատարումը շարունակելու համար՝ նույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված կարգով տուգանք նշանակելուց հետո: Ըստ ՀՀ վճռաբեկ դատարանի եզրահանգման՝ այս վարչական իրավախախտումն օբյեկտիվ կողմից դրսևորվում է հետևյալ արարքով. շենքեր և շինություններ ինքնակամ կառուցելու համար վարչական պատասխանատվության ենթարկվելուց հետո անձը շարունակում է կատարել այն նույն ինքնակամ շինարարությունը, որի համար նախկինում ենթարկվել է վարչական պատասխանատվության: Փաստորեն, օրենսդիրը նախատեսել է, որ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված վարչական պատասխանատվության առաջացման համար անհրաժեշտ պայմանն ինքնակամ շինարարական աշխատանքների համար վարչական պատասխանատվության ենթարկված լինելու և վարչական պատասխանատվության ենթարկվելուց հետո դրանց կատարումը շարունակելու փաստական հանգամանքների միաժամանակյա առկայությունն է:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը գտել է, որ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նկարագրված վարչական իրավախախտման հասարակական վտանգավորությունը գլխավորապես պայմանավորված է այն հանգամանքով, որ ինքնակամ շինարարական աշխատանքների համար առաջին անգամ վարչական պատասխանատվության ենթարկվելուց հետո անձը շարունակում է նույն օբյեկտի շինարարությունը՝ նպատակ ունենալով այն ավարտին հասցնել և ապահովել այդ ինքնակամ կառույցի շահագործման հնարավորությունը, ինչը քաղաքաշինական տեսանկյունից կարող է լուրջ սպառնալիքներ առաջացնել մարդկանց կյանքի և առողջության համար: Ինքնակամ շինարարական աշխատանքների համար վարչական պատասխանատվության ենթարկված լինելուց հետո այնպիսի շինարարական աշխատանքի կատարումը, որն ուղղված է տվյալ ինքնակամ շինությունն ավարտական տեսքի բերելուն և շահագործման համար պիտանի դարձնելուն, պետք է որակվի Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 2-րդ մասով (տե՛ս, Արույոն Խոջոյանն ընդդեմ Գյումրու քաղաքապետարանի թիվ ՎԴ5/0137/05/15 վարչական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 27.12.2017 քվակաևնի որոշումը):

Վերահաստատելով վերոգրյալ իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 2-րդ մասով ասանանված պատասխանատվության կարող է ենթարկվել նույն հոդվածի 1-ին մասով նախատեսված իրավախախտումը կատարած անձը: Ընդ որում, շենքեր և շինություններ ինքնակամ կառուցելու գանգանքի համար առաջին անգամ վարչական պատասխանատվության ենթարկվելուց հետո տվյալ անձի կողմից այդ նույն շինարարական աշխատանքները շարունակելու դեպքում վերջինս ենթակա է վարչական պատասխանատվության շենքերի և շինությունների ինքնակամ կառուցման կատարումը շարունակելու գանգանքի համար՝ անկախ այն

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

հանգամանքից, թե այդ անձը համարվում է Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 38-րդ հոդվածի իմաստով «վարչական տույժի ենթարկված», թե ոչ:

Վերոգրյալ դատողության համար Վճռաբեկ դատարանը հիմք է ընդունում օրենսդրի կողմից Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 2-րդ մասով ձևակերպված զանցակազմի օբյեկտիվ կողմի տառացի մեկնաբանությունը, որի համաձայն՝ նշված զանցակազմն առաջանում է, եթե առաջին անգամ կատարված ինքնակամ շինարարական աշխատանքների համար Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 1-ին մասով վարչական պատասխանատվության ենթարկված անձը շարունակում է ինքնակամ կերպով կատարել նույն շինարարական աշխատանքները՝ **Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 1-ին մասով պատասխանատվության ենթարկվելուց հետո**: Փաստորեն, Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 2-րդ մասում նկարագրված զանցակազմի օբյեկտիվ կողմի պարտադիր հատկանիշներից մեկն արգելված արարքի՝ շենքերի և շինությունների ինքնակամ կառուցման շինարարական աշխատանքները շարունակելու կատարման ժամանակն է. շենքերի և շինությունների ինքնակամ կառուցման շինարարական աշխատանքները շարունակելու արարքը պետք է կատարվի նախկինում իրականացված ինքնակամ շինարարական աշխատանքների համար Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 1-ին մասով վարչական պատասխանատվության ենթարկվելուց հետո: Ընդ որում, Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ օրենսդիրը չի սահմանել ժամանակի որևէ պահ, որից հետո կատարված՝ շենքերի և շինությունների ինքնակամ կառուցման շինարարական աշխատանքները շարունակելու արարքն այլևս չի առաջացնում վարչական պատասխանատվություն: Այսինքն՝ սահմանելով շենքերի և շինությունների ինքնակամ կառուցման շինարարական աշխատանքները շարունակելու արարքի համար վարչական պատասխանատվություն առաջանալու այն պայմանը, որ տվյալ արարքը պետք է կատարվի նախկինում իրականացված ինքնակամ շինարարական աշխատանքների համար Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 1-ին մասով վարչական պատասխանատվության ենթարկվելուց հետո, օրենսդիրը չի սահմանել այդ պահից հաշվարկվող այնպիսի ժամկետ, որի լրանալուց հետո շենքերի և շինությունների ինքնակամ կառուցման շինարարական աշխատանքները շարունակելու արարքի կատարումն այլևս չի առաջացնում վարչական պատասխանատվություն: Այլ կերպ ասած՝ ամեն դեպքում շենքեր և շինություններ ինքնակամ կառուցելու համար վարչական պատասխանատվության ենթարկված անձի կողմից նշված արարքը շարունակելը Վճռաբեկ դատարանի գնահատմամբ բավարար է վերջինիս՝ օրենսդրի կողմից սահմանված առավել խիստ վարչական պատասխանատվության ենթարկելու համար: Շենքերի և շինությունների ինքնակամ կառուցման շինարարական աշխատանքները շարունակելու արարքի կատարման ժամանակը վարչական պատասխանատվության առաջացման տեսանկյունից էական նշանակություն ունի միայն այն առումով, որ քննարկվող ոչ իրավաչափ արարքը պետք է կատարվի նախկինում իրականացված ինքնակամ շինարարական աշխատանքների համար Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 1-ին մասով վարչական պատասխանատվության ենթարկվելուց հետո՝ ցանկացած ժամանակ:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ օրենսդիրը Վարչական իրավախախ-

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

տումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 38-րդ հոդվածում սահմանել է այն պայմանները, որոնց առկայության դեպքում անձը համարվում է վարչական տույժի չենթարկված: Այդ պայմանները հանգում են հետևյալին. (1) այս կամ այն զանցանքի համար անձի նկատմամբ նշանակված վարչական տույժը՝ որպես պատասխանատվության միջոց, կատարված է, (2) վարչական տույժի կատարումից հետո մեկ տարվա ընթացքում տվյալ անձը չի կատարել նոր վարչական իրավախախտում: Ընդ որում, վկայակոչված իրավակարգավորման համատեքստում անձին վարչական տույժի ենթարկված կամ չենթարկված համարելու հարցը պայմանավորված չէ առաջին անգամ կատարված զանցանքի համար նշանակված վարչական տույժը կատարվելուց հետո մեկ տարվա ընթացքում երկրորդ անգամ կատարված զանցանքի նույնական կամ նույնատես լինելով: Այսինքն՝ անձը համարվում է վարչական տույժի ենթարկված, եթե որևէ զանցանքի համար նշանակված վարչական տույժը կատարվելուց հետո մեկ տարվա ընթացքում թույլ է տվել կամ նույն զանցանքը կամ որևէ այլ վարչական իրավախախտում:

Համադրելով Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ և 38-րդ հոդվածների վերոգրյալ իրավական վերլուծությունները՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ շենքերի և շինությունների ինքնական կառուցման շինարարական աշխատանքները շարունակելու արարքն առաջին անգամ ինքնական շինարարական աշխատանքների համար Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 1-ին մասով նշանակված վարչական տույժի կատարումից մեկ տարվա ժամկետը լրանալուց հետո կատարելու հանգամանքը որևէ կերպ չի ազդում Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված զանցանքի համար վարչական պատասխանատվության առաջացման վրա: Այլ կերպ ասած՝ *շենքեր և շինություններ ինքնական կառուցելու* զանցանքի համար առաջին անգամ վարչական պատասխանատվության ենթարկված անձին՝ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 38-րդ հոդվածի իմաստով «վարչական տույժի ենթարկված» համարվելու կամ չհամարվելու հանգամանքն էական նշանակություն չունի *շենքեր և շինություններ ինքնական կառուցման կատարումը շարունակելու* համար վարչական պատասխանատվության առաջացման համար:

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ օրենսդիրը *շենքեր և շինություններ ինքնական կառուցման կատարումը շարունակելու* զանցակազմի հիմքով վարչական պատասխանատվության առաջացումը չի պայմանավորել այնպիսի հանգամանքներով, ինչպիսիք են, օրինակ՝ ա) Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 1-ին մասով նշանակված տուգանքը վճարված լինելը կամ չլինելը, բ) այդ տուգանքի վճարումից հետո անցած ժամանակի տևողությունը, գ) շենքեր և շինություններ ինքնական կառուցման կատարումը շարունակելու արարքը Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 38-րդ հոդվածի իմաստով «վարչական տույժի ենթարկված անձի» կողմից կատարված լինելը կամ չլինելը:

Վճռաբեկ դատարանի իրավական դիրքորոշման կիրառումը սույն գործի փաստերի նկատմամբ.

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ դեռևս 2012 թվականին Երևանի Շարորի վտորցի թիվ 37/1 հասցեում Ընկերության կողմից վարձակալված տարածքում Ընկերության տնօրեն Արամ Մեհրաբյանն իրականացրել է տանիքի, պատերի վերա-

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

կառուցման և դարպասի տեղադրման ինքնակամ շինարարական աշխատանքներ: Նշված արարքի համար Երևանի քաղաքապետի 05.09.2012 թվականի «Վարչական իրավախախտման գործի վերաբերյալ» թիվ Վ-28/12 որոշմամբ Արամ Մեիրաբյանը Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 1-ին մասով ենթարկվել է վարչական պատասխանատվության և նրա նկատմամբ նշանակվել է տուգանք՝ 200.000 ՀՀ դրամի չափով: Արամ Մեիրաբյանը կատարել է նշված վարչական ակտով նշանակված 200.000 ՀՀ դրամ տուգանքի վճարումը: Այնուհետև՝ 25.03.2015 թվականին, Քաղաքապետարանի աշխատակազմի քաղաքաշինության և հողի վերահսկողության վարչության աշխատակիցների կողմից հայտնաբերվել է, որ Երևանի քաղաքապետի 05.09.2012 թվականի «Վարչական իրավախախտման գործի վերաբերյալ» թիվ Վ-28/12 որոշմամբ տուգանք նշանակելուց հետո Արամ Մեիրաբյանը շարունակել է ինքնակամ շինարարական աշխատանքները, մասնավորապես՝ Երևանի Շարուրի փողոցի թիվ 37/1 հասցեում իրականացրել է տանիքի կառուցման և պատի շարվածքի շինարարական աշխատանքներ: Նշված արարքի համար Ծառայության պետի 29.04.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ Վ.15/3 որոշմամբ Արամ Մեիրաբյանը ենթարկվել է վարչական պատասխանատվության Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 2-րդ մասով և վերջինիս նկատմամբ նշանակվել է տուգանք՝ 2.500.000 ՀՀ դրամի չափով:

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն վարչական գործը հարուցվել է Արամ Մեիրաբյանի վիճարկման հայցի հիման վրա, որով վերջինս պահանջել է անվավեր ճանաչել Ծառայության 29.04.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ Վ.15/3 որոշումը:

Դատարանը բավարարել է Արամ Մեիրաբյանի հայցը՝ պատճառաբանելով, որ վիճարկվող վարչական ակտի ընդունման պահին լրացել է Արամ Մեիրաբյանի նկատմամբ նշանակված տույժի կատարումն ավարտելու օրվանից մեկ տարվա ժամկետը և վարչական վարույթի նյութերում բացակայում է որևէ ապացույց նշված ժամանակահատվածում նոր իրավախախտում կատարված լինելու վերաբերյալ: Այսինքն՝ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 38-րդ հոդվածի իմաստով Արամ Մեիրաբյանը համարվել է վարչական տույժի չենթարկված, հետևաբար վերջինիս նկատմամբ չէր կարող կիրառվել Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված պատասխանատվությունը: Ըստ այդմ, Դատարանը գտել է, որ Ծառայության 29.04.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու մասին» թիվ Վ.15/3 որոշումն ընդունվել է օրենքի սխալ մեկնաբանման և կիրառման հետևանքով, ուստի ենթակա է վերացման:

Վերաքննիչ դատարանը, մերժելով Քաղաքապետարանի վերաքննիչ բողոքը և անփոփոխ բողոքելով Դատարանի վճիռը, ըստ էության հիմնավոր է համարել Դատարանի վերոգրյալ պատճառաբանությունները՝ գտնելով, որ «(...) *Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված վարչական իրավախախտման առկայությունը պարզելու նպատակով Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված արարքը կատարելը շարունակելու վերաբերյալ փաստերը պարզելիս էական է նաև այն հանգամանքի պարզումը, թե նշված արարքներն այդ անձի կողմից շարունակվել են կատարվել վարչական պատասխանատվության ենթարկվելուց հետո մեկ տարվա ընթացքում, թե՛ ոչ (...)*»:

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

Մինչդեռ վերը նշված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո համադրելով սույն գործի փաստերը և գնահատելով ստորադաս դատարանների եզրահանգումների հիմնավորվածությունը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դրանք անհիմն են հետևյալ պատճառաբանությամբ.

Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ սույն գործով վիճարկվող վարչական ակտով Արամ Մեհրաբյանը ենթարկվել է վարչական պատասխանատվության Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված՝ *շեճեր և շինություններ ինքնակամ կառուցման կատարումը շարունակելու* զանցանքի համար: Իսկ Վճռաբեկ դատարանի կողմից սույն որոշմամբ ձևավորված իրավական դիրքորոշումների համաձայն՝ *շեճեր և շինություններ ինքնակամ կառուցելու* զանցանքի համար առաջին անգամ վարչական պատասխանատվության ենթարկված անձի՝ Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 38-րդ հոդվածի իմաստով «վարչական տույժի ենթարկված» համարվելու կամ չհամարվելու հանգամանքն էական նշանակություն չունի *շեճեր և շինություններ ինքնակամ կառուցման կատարումը շարունակելու* համար վարչական պատասխանատվության առաջացման համար: Հետևաբար, այն հանգամանքը, որ Ծառայության պետի 29.04.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու վերաբերյալ» թիվ Վ-15/3 որոշմամբ Արամ Մեհրաբյանին վերագրվող արարքը կատարվել է Երևանի Շարտրի փողոցի թիվ 37/1 հասցեում ինքնակամ շինարարական աշխատանքների համար Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 1-ին մասով Երևանի քաղաքապետի 05.09.2012 թվականի թիվ Վ-28/12 որոշմամբ նշանակված վարչական տույժի կատարումից մեկ տարվա ժամկետը լրանալուց հետո, որևէ կերպ չի ազդում սույն գործով վիճարկվող վարչական ակտի իրավաչափության վրա: Այլ կերպ ասած՝ այն հանգամանքը, որ տվյալ դեպքում Ծառայության պետի 29.04.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու վերաբերյալ» թիվ Վ-15/3 որոշման ընդունման պահին Արամ Մեհրաբյանը չի համարվել Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 38-րդ հոդվածի իմաստով «վարչական տույժի ենթարկված անձ», չէր կարող վճռորոշ նշանակություն ունենալ այդ վարչական ակտի իրավաչափությունը գնահատելու համար, ինչն անտեսվել է ստորադաս դատարանների կողմից: Փաստորեն, Դատարանը ոչ իրավաչափորեն է հանգել այն եզրակացության, որ Ծառայության պետի 29.04.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու վերաբերյալ» թիվ Վ-15/3 որոշումն ընդունվել է Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 38-րդ հոդվածի խախտմամբ և այդ հիմքով ենթակա է անվավեր ճանաչման, ինչն անտեսվել է Վերաքննիչ դատարանի կողմից:

Այսպիսով, սույն վճռաբեկ բողոքի հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը համարում է բավարար՝ ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 150-րդ, 151-րդ և 163-րդ հոդվածների ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու համար:

Մինևույն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով վիճարկվող վարչական ակտը՝ Ծառայության պետի 29.04.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու վերաբերյալ» թիվ Վ-15/3 որոշումը, Դատարանի կողմից անվավեր է ճանաչվել միայն այն հիմքով, որ Արամ Մեհրաբյանը չի կարող ենթարկվել վարչական պատասխանատվության Վարչական իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 154-րդ հոդվածի 2-րդ մասով, քանի որ վերջինս չի համարվել Վարչական

իրավախախտումների վերաբերյալ ՀՀ օրենսգրքի 38-րդ հոդվածի իմաստով «վարչական տույժի ենթարկված անձ»: Մինչդեռ սույն գործով Արամ Մեհրաբյանը Ճառայության պետի 29.04.2015 թվականի «Վարչական տույժ նշանակելու վերաբերյալ» թիվ Վ-15/3 որոշման վիճարկման հայցի հիմքում դրել է նաև մի շարք այլ փաստարկներ ու հիմնավորումներ (*Արամ Մեհրաբյանը չի հանդիսանում Երևանի Շարորի փողոցի թիվ 37/1 հասցեում գրեմիոյ տարածքի սեփականատերեր կամ հողօգտագործող, շինարարական աշխատանքները չեն իրականացվել իր կողմից, 2015 թվականին կատարված շինարարական աշխատանքները չեն հանդիսացել 2012 թվականին կատարված շինարարական աշխատանքների շարունակությունը և չեն պահանջում շինարարական թույլտվություն, վարչական վարույթում չեռք բերված ապացույցներով չի հաստատվում Արամ Մեհրաբյանի կողմից իրավախախտում կատարելու փաստը և այլն*), որոնց վերաբերյալ քննություն չի իրականացվել, ինչն անտեսվել է Վերաքննիչ դատարանի կողմից: Նման պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ հայցի մնացած հիմքերն ու հիմնավորումները քննության առարկա դարձնելու, գործի փաստական հանգամանքներն ի պաշտոնե („ex officio“) պարզելու սկզբունքի բովանդակությունը կազմող դատավարական գործողությունները պատշաճ կատարելու և վիճարկվող վարչական ակտի իրավաչափությունն օրենքով սահմանված կարգով գնահատելու համար սույն գործն անհրաժեշտ է ուղարկել նոր քննության:

5. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 56-րդ հոդվածի համաձայն՝ դատական ծախսերը կազմված են պետական տուրքից և գործի քննության հետ կապված այլ ծախսերից:

ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 60-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ կողմը, որի դեմ կայացվել է վճիռ, կամ որի բողոքը մերժվել է, կրում է Հայաստանի Հանրապետության դատական դեպարտամենտի՝ վկաներին և փորձագետներին վճարած գումարների հատուցման պարտականությունը, ինչպես նաև մյուս կողմի կրած դատական ծախսերի հատուցման պարտականությունը այն ծավալով, ինչ ծավալով դրանք անհրաժեշտ են եղել դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ իրականացման համար: Գատական պաշտպանության այն միջոցի հետ կապված ծախսերը, որ իր նպատակին չի ծառայել, դրվում են այդ միջոցն օգտագործած կողմի վրա, անգամ եթե վճիռը կայացվել է այդ կողմի օգտին:

Վճռաբեկ դատարանը, նկատի ունենալով այն, որ վճռաբեկ բողոքը ենթակա է բավարարման, իսկ գործն ուղարկվում է նոր քննության, որպիսի պարագայում դատական ծախսերի բաշխման հարցին հնարավոր չէ անդրադառնալ գործի քննության ներկա փուլում, գտնում է, որ այդ հարցը ենթակա է լուծման գործի նոր քննության ընթացքում:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ վարչական դատավարության օրենսգրքի 169-171-րդ հոդվածներով, 172-րդ հոդվածի 1-ին մասով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել մասնակիորեն: Բեկանել ՀՀ վարչական վերաքննիչ դատարանի 16.11.2016 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել ՀՀ վարչական դատարան՝ նոր քննության:
2. Գատական ծախսերի բաշխման հարցին անդրադառնալ գործի նոր քննության ընթացքում:
3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում հրապարակման պահից, վերջնական է և բողոքարկման ենթակա չէ:

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ

ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ (ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2018 թվականի սեպտեմբերի 17-ին
գրավոր ընթացակարգով քննելով <<ԴԵԿՈՐՊՐՈՖ>> ՍՊԸ-ի (այսուհետ՝ Ընկերություն) ներկայացուցիչ Արման Սարգսյանի վճռաբեկ բողոքը ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 26.10.2017 թվականի որոշման դեմ՝ ըստ հայցի Ընկերության ընդդեմ <<ԿՈՐՈՎ ԲԱԶՈՒԿ>> ՍՊԸ-ի (այսուհետ՝ Կազմակերպություն)՝ գումար բռնագանձելու պահանջի մասին,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Ընկերությունը պահանջել է Կազմակերպությունից բռնագանձել 5.706.600 ՀՀ դրամ՝ որպես մատակարարված ապրանքի համար չվճարված գումար, այդ գումարի նկատմամբ ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 411-րդ հոդվածին համապատասխան վճարման ենթակա տոկոսները՝ սկսած սույն գործով հայցադիմումը Կազմակերպության կողմից ստանալուն հաջորդող 8-րդ օրվանից մինչև պարտավորության փաստացի կատարման օրը:

Երևանի Շենգավիթ վարչական շրջանի ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Ա. Կուբանյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 23.05.2017 թվականի վճռով հայցը մերժվել է:

ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 26.10.2017 թվականի որոշմամբ Ընկերության ներկայացուցչի վերաքննիչ բողոքը մերժվել է, և Դատարանի 23.05.2017 թվականի վճիռը թողնվել է օրինական ուժի մեջ:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Ընկերության ներկայացուցիչը:
Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 289-րդ, 296-րդ և 521-րդ հոդվածները, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության 1998 թվականի հունիսի 17-ի օրենսգրքի (այսուհետև՝ Նախկին օրենսգիրք) 53-րդ հոդվածը:

ՆՈՅՆԵՄԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Բողոք բերած անչը նշված պնդումը պարճառարանել է հետևյալ փաստարկներով:

Վերաքննիչ դատարանը բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ չի հետազոտել գործում առկա ապացույցները:

Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել, որ թիվ Ա5091136791 հարկային հաշիվը Կազմակերպության կողմից վավերացված է, քանի որ առկա է <<Հակոբ Հակոբյան>> նշումը, նրա հանրային ծառայության համարանիշը, որը նշանակում է, որ Հակոբ Հակոբյանը տվյալ պահին ունեցել է Կազմակերպության անունից հարկային հաշիվներ վավերացնելու լիազորություն, և նրա էլեկտրոնային ստորագրությունը գրանցված ու հաշվառված է եղել համապատասխան հարկային մարմնում, հակառակ դեպքում Հակոբ Հակոբյանը պարզապես տեխնիկապես չէր կարող վավերացնել այդ հարկային հաշիվը:

Վերաքննիչ դատարանը, անտեսելով, որ վերը նշված հարկային հաշվի առկայության հիմքով Ընկերության և Կազմակերպության միջև առաջացել են որոշակի իրավունքներ ու պարտականություններ, անհիմն հետևություն է արել այն մասին, որ նրանց միջև մատակարարման իրավահարաբերություններ չեն ծագել: Մատակարարման իրավահարաբերության առկայության համար պարտադիր չէ, որ դրա կողմերի միջև կնքվի հենց <<պայմանագիր>> վերնագիրը կրող փաստաթուղթ: Թիվ Ա5091136791 հարկային հաշիվը պարունակում է բոլոր հիմնական պայմանները՝ մատակարարվող ապրանքի ստույգ տեսականիմ, քանակը, գինը, Ընկերության կողմից ապրանք հանձնելու պարտավորությունը, ապրանքի ընդունման փաստը և հանձնված ապրանքի դիմաց Կազմակերպության կողմից վճարելու պարտավորությունը:

Վերաքննիչ դատարանը, դուրս գալով իր իրավասության սահմաններից, հետևություն է արել այն մասին, որ թիվ Ա5091136791 հարկային հաշիվը քաղվածք է, մինչդեռ Դատարանն իր դատական ակտի որևէ հատվածում մնաց եզրահանգում չի կատարել, այլ բավարարվել է միայն նշումով, որ այդ հարկային հաշիվը չի կարող ապացուցել մատակարարման իրավահարաբերության առկայության փաստը:

Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը պահանջել է բեկանել Վերաքննիչ դատարանի 26.10.2017 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել նոր քննության:

3. Վճարեկ բողոքի քննության համար նշանակություն ունեցող փաստերը

Վճարեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեն հետևյալ փաստերը՝

Ընկերությունը 15.06.2015 թվականին էլեկտրոնային եղանակով դուրս է գրել Կազմակերպությանն ընդհանուր 5.706.600 ՀՀ դրամ արժողությամբ ապրանքներ մատակարարելու վերաբերյալ թիվ Ա5091136791 էլեկտրոնային հարկային հաշիվը: Նշված հարկային հաշիվը վավերացվել է (հաստատվել է) ոմն Արտավազը Մարտիրոսյանի էլեկտրոնային ստորագրությամբ՝ Ընկերության անունից, իսկ հաշվի ստացումը Կազմակերպության կողմից հաստատվել է ոմն Հակոբ Հակոբյանի կողմից՝ այդ հաշվի վրա դրված էլեկտրոնային ստորագրությամբ: Հարկային հաշիվը պարունակում է ապրանքներ մատակարարող (առաքող) և ապրանքներ ձեռք բերող անձանց տվյալները, մատակարարվող ապրանքների անվանումը, չափման միավորը, քանակը, միավորի գինը, արժեքը, ԱԱՀ դրույքաչափը, ԱԱՀ գումարը, ընդհանուր արժեքը (գ.թ. 11, 12):

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

4. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն գործով վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է սույն վճռաբեկ բողոքը ներկայացնելու և վարույթ ընդունելու պահին գործող Նախկին օրենսգրքի 234-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին ու 2-րդ կետերով նախատեսված հիմքերի առկայությամբ, այն է՝

1) բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար, և գտնում է, որ տվյալ դեպքում Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշումները՝ կողմերի միջև մատակարարման հարաբերությունների առկայության փաստի վերաբերյալ, կարևոր նշանակություն կունենան մնանատիպ գործերով միասնական և կանխատեսելի դատական պրակտիկա ձևավորելու համար,

2) Վերաքննիչ դատարանի կողմից Նախկին օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի խախտման հետևանքով առկա է առերևույթ դատական սխալ, որը կարող էր ազդել գործի էլքի վրա, և որի առկայությունը հիմնավորվում է ստորև ներկայացված պատճառաբանություններով:

Վերոգրյալով պայմանավորված՝ Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում անդրադառնալ հետևյալ իրավական հարցադրմանը. արդյո՞ք մի կողմի՝ էլեկտրոնային եղանակով դուրս գրված և էլեկտրոնային ստորագրությամբ վավերացված (հաստատված) հարկային հաշիվը կարող է դիտարկվել բավարար կողմերի միջև մատակարարման իրավահարաբերության առկայության փաստը հաստատված որակելու համար, եթե այդ հաշվի վրա դրված է մյուս կողմի՝ այդ հաշիվն ստանալու փաստը հաստատող էլեկտրոնային ստորագրությունը:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 289-րդ հոդվածի համաձայն՝ գործարքները քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց այն գործողություններն են, որոնք ուղղված են քաղաքացիական իրավունքներ և պարտականություններ սահմանելուն, փոփոխելուն կամ դրանց դադարելուն:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 290-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ գործարքները կարող են լինել երկկողմ կամ բազմակողմ (պայմանագիր), ինչպես նաև՝ միակողմ: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ պայմանագիր կնքելու համար անհրաժեշտ է երկու կողմի (երկկողմ գործարք) կամ երեք ու ավելի կողմերի (բազմակողմ գործարք) համաձայնեցված կամքի արտահայտությունը:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 294-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ գործարքները կնքվում են բանավոր կամ գրավոր (հասարակ կամ նոտարական) ձևով:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 296-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ գրավոր գործարքը պետք է կնքվի փաստաթուղթ կազմելու միջոցով, որն արտահայտում է գործարքի բովանդակությունը և ստորագրված է գործարք կնքող անձի կամ անձանց կամ նրանց կողմից պատշաճ ձևով լիազորված անձանց կողմից: Երկկողմ (բազմակողմ) գործարքները կարող են կնքվել նույն օրենսգրքի 450 հոդվածի 3-րդ և 4-րդ կետերով նախատեսված եղանակներով: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ օրենքով, այլ իրավական ակտերով և կողմերի համաձայնությամբ կարող են սահմանվել լրացուցիչ պահանջներ, որոնց պետք է համապատասխանի գործարքի ձևը (որոշակի ձևաթղթի վրա կնքելը, կնիքով որոշված լինելը և այլն), և կարող են նախատեսվել այդ պահանջները չպահպանելու հետևանքներ (...): Նույն հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ գործարքներ կնքելիս ստորագրությունների մեխանիկական և պատճենահանման այլ միջոցներով ֆաքսիմիլ վերարտադրությունների, էլեկտրոնային թվային ստորագրության

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱՎԱԼ
Իշխանություն

կամ իր ստորագրության այլ նմանօրինակի օգտագործում թույլատրվում է օրենքով, այլ իրավական ակտերով կամ կողմերի համաձայնությամբ նախատեսված դեպքերում և կարգով:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 298-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ գործարքի հասարակ գրավոր ձևը չպահպանելը վեճի դեպքում կողմերին գրկում է ի հաստատումն գործարքի ու նրա պայմանների՝ վկաների ցուցմունքներ վկայակոչելու, սակայն նրանց չի գրկում գրավոր և այլ ապացույցներ ներկայացնելու իրավունքից: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ օրենքում կամ կողմերի համաձայնությունում ուղղակի նշված դեպքերում գործարքի հասարակ գրավոր ձևը չպահպանելը հանգեցնում է դրա անվավերության:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 448-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ պայմանագիրը համարվում է կնքված, եթե կողմերի միջև պահանջվող ձևով համաձայնություն է ձեռք բերվել պայմանագրի բոլոր էական պայմանների վերաբերյալ: Էական են համարվում պայմանագրի առարկայի մասին պայմանները, օրենքում կամ այլ իրավական ակտերում որպես էական նշված կամ պայմանագրի տվյալ տեսակի համար անհրաժեշտ պայմանները, ինչպես նաև այն բոլոր պայմանները, որոնց վերաբերյալ կողմերից մեկի հայտարարությամբ պետք է համաձայնություն ձեռք բերվի: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ պայմանագիրը կնքվում է կողմերից մեկի օֆերտան (պայմանագիր կնքելու առաջարկը) ուղարկելու և մյուս կողմի դրա ակցեպտի (առաջարկը ընդունելու) միջոցով:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 449-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ պայմանագիրը կնքված է համարվում օֆերտա ուղարկած անձի կողմից դրա ակցեպտն ստանալու պահից: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ եթե օրենքին համապատասխան, պայմանագիր կնքելու համար անհրաժեշտ է նաև հանձնել գույք, պայմանագիրը կնքված է համարվում համապատասխան գույքը հանձնելու պահից (հոդված 177):

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 450-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ պայմանագիրը կարող է կնքվել գործարքները կնքելու համար նախատեսված ցանկացած ձևով, եթե տվյալ տեսակի պայմանագիր կնքելու համար օրենքով որոշակի ձև սահմանված չէ: Նույն հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ պայմանագիրը գրավոր ձևով կարող է կնքվել կողմերի ստորագրությամբ մեկ փաստաթուղթ կազմելու, ինչպես նաև փոստային, հեռագրային, հեռատիպային, հեռախոսային, էլեկտրոնային հաղորդակցության կամ կապի այլ միջոցներով տեղեկություն կամ հաղորդագրություն (փաստաթուղթ) փոխանակելու միջոցով, որոնք հնարավորություն են տալիս հաստատելու դրա իսկությունը և ճշգրիտ որոշելու, որ այն ելնում է պայմանագրի կողմից: (...) Նույն հոդվածի 4-րդ կետի համաձայն՝ պայմանագրի գրավոր ձևը պահպանված է համարվում, եթե պայմանագիր կնքելու գրավոր առաջարկն ընդունված է նույն օրենսգրքի 454 հոդվածի 3-րդ կետով սահմանված կարգով:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 454-րդ հոդվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ օֆերտա ստացած անձի կողմից դրա ակցեպտի համար սահմանված ժամկետում դրանում նշված պայմանագրի պայմանները կատարելու ուղղությամբ գործողությունները ձեռնարկելը (ապրանքներ բեռնելը, աշխատանքներ կատարելը, ծառայություններ մատուցելը, համապատասխան գումար վճարելը և այլն) համարվում է ակցեպտ, եթե այլ բան նախատեսված չէ օրենքով, այլ իրավական ակտերով կամ նշված չէ օֆերտայում:

ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 521-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ մատակարարման պայմանագրով ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնող

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

մատակարար-վաճառողը պարտավորվում է իր արտադրած կամ գնած ապրանքները պայմանավորված ժամկետում (ժամկետներում) հանձնել գնորդին՝ ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնելու կամ անձնական, ընտանեկան, տնային կամ այլ նմանօրինակ օգտագործման հետ չկապված նպատակներով օգտագործելու համար: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ մատակարարման պայմանագիրը կնքվում է գրավոր:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նախկինում կայացրած որոշումներից մեկում արձանագրել է, որ պայմանագիրը՝ որպես գործարք, կարող է կնքվել բանավոր կամ գրավոր ձևով: Պայմանագրի ձևի վերաբերյալ օրենսդրական կարգավորման նպատակը պայմանագրի հիման վրա ծագող հարաբերություններն ավելի հստակ դարձնելն է, քաղաքացիական շրջանառության կայունությունն ապահովելը, պայմանավորված պայմանագրի տվյալ տեսակի բնույթով՝ ապագայում հնարավոր վեճերի կանխումը: Մասնավորապես՝ պայմանագրի կնքման բանավոր ձև նախատեսելու միջոցով քաղաքացիական շրջանառությունը չի ծանրաբեռնվում (օրինակ՝ կնքման պահին կատարվող գործարքները, որոնց համար հատուկ կարգավորում նախատեսված չէ, կարող են կնքվել բանավոր ձևով): Ինչ վերաբերում է գրավոր ձևով կնքվող գործարքներին, ապա ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է, որ գործարքների որոշ տեսակների համար հստակ նախատեսելով գրավոր ձև՝ օրենսդիրը կարևորել է այդ պայմանագրերը կնքված համարվելու համար որոշակի պահանջների պահպանումը (ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 296-րդ հոդվածի 1-ին կետ, 450-րդ հոդվածի 3-րդ և 4-րդ կետեր): Սահմանելով գործարքի կնքման գրավոր ձև՝ օրենսդիրը նախատեսել է այդ ձևը չպահպանելու երկու հնարավոր հետևանք.

1) գործարքի հասարակ գրավոր ձևը չպահպանելը վեճի դեպքում կողմերին զրկում է ի հաստատումը գործարքի ու նրա պայմանների՝ վկաների ցուցումները վկայակոչելու իրավունքից՝ **չգրկելով գրավոր և այլ ապացույցներ ներկայացնելու իրավունքից,**

2) օրենքում կամ կողմերի համաձայնությունում ուղղակի նշված դեպքերում գործարքի հասարակ գրավոր ձևը չպահպանելը հանգեցնում է դրա անվավերության:

Հետևաբար բոլոր այն դեպքերում, երբ օրենսդրի կողմից պայմանագրի տվյալ ձևի համար սահմանված է գրավոր ձև՝ առանց ձևը չպահպանելու հետևանքները նշելու (օրինակ՝ կապալի պայմանագիր, հանձնարարության պայմանագիր, կոմիսիայի պայմանագիր և այլն), ապա գործում է վերը նշված 1-ին կանոնը: Վերը նշված իրավական հետևանքը կիրառվում է բացառապես վեճի առկայության դեպքում: Այսինքն՝ այն դեպքերում, երբ տվյալ գործարքը կնքված լինելու փաստը կողմերի կողմից չի վիճարկվում, ապա գործարքի հասարակ գրավոր ձևը պահպանված չլինելու հանգամանքն ինքնին որևէ իրավական հետևանքներ չի առաջացնում: Հետևաբար նշված հետևանքը դատավարական բնույթի է: Այն դեպքերում, երբ օրենքով կամ պայմանագրով հստակ նախատեսված է, ապա պայմանագրի գրավոր ձևը չպահպանելը հանգեցնում է անվավերության (*տե՛ս, Չարուհի Հայրապետյանը և Գայանե Ղազարյանն ընդդեմ <<Բեյքեր Թրլլի Արմենիա>> ՓԲԸ-ի թիվ ԵԿԿ/0556/02/14 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 07.04.2017 քվականի որոշումը*):

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նախկինում կայացրած որոշումներից մեկում արձանագրել է, որ յուրաքանչյուր գործարք (պայմանագիր) նախևառաջ կամային ակտ է, որն ուղղված է որոշակի իրավական հետևանքներ առաջացնելուն: Գործարքի կնքման համար առաջնային նշանակություն ունեն <<կամք>> և <<կամահայտնություն>> հասկացությունները: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, բացահայտելով նշված հասկացու-

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱՎԱԿ
Իշխանություն

թյունների բովանդակությունը, արձանագրել է, որ <<կամքը>> անձի ներքին ցանկությունն է, պահանջը, ձգտումը, մտադրությունը, դիտավորությունը, համաձայնությունը, իսկ <<կամահայտությունը>> կամքի արտահայտման արտաքին ձևն է, միջոցը, եղանակը: Այսինքն՝ գործարքն այն կնքած անձանց ներքին կամքի և արտաքին կամահայտության համակցությունն է (տե՛ս, Նեյի Հակոբյանը և մյուսներն ընդդեմ <<Համխաչ>> ՄՊԸ-ի թիվ ԵԿԴ/1013/02/13 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 17.07.2015 քվականի որոշումը):

Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում նշել, որ ինչպես ցանկացած պայմանագիր, ապրանքների մատակարարման պայմանագիրը ևս կամային ակտ է, որն ուղղված է որոշակի իրավական հետևանքներ առաջացնելուն: Այսինքն՝ ապրանքների մատակարարման իրավահարաբերության առաջացման համար անհրաժեշտ է, որ պայմանագրի կողմերը հստակորեն դրսևորեն իրենց կամահայտությունն ապրանքների մատակարարման պայմանագիր կնքելու վերաբերյալ, և այդ կամքն ուղղված լինի մատակարար-վաճառողի դեպքում՝ իր արտադրած կամ գնած ապրանքները պայմանավորված ժամկետում (ժամկետներում) գնորդին հանձնելուն, իսկ գնորդի դեպքում՝ այդ ապրանքներն ընդունելուն և դրանց համար որոշակի գումար վճարելուն: Նման կամքի դրսևորումը և դրա իրականացմանն ուղղված անհրաժեշտ գործողությունների իրականացումը, սակայն, դեռևս բավարար չէ ապրանքների մատակարարման իրավահարաբերության առկայության փաստն արձանագրելու համար: Միաժամանակ անհրաժեշտ է, որ կողմերի կամահայտությունն ամրապնդված և ձևակերպված լինի ՀՀ օրենսդրությամբ գործարքի տվյալ տեսակի համար սահմանված կարգով:

Վերոգրյալ իրավական նորմերի վերլուծության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում արձանագրել, որ ապրանքների մատակարարման պայմանագիրը գրավոր ձևով կնքվող գործարք է, որի ուժով ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնող մատակարար-վաճառողը պարտավորվում է իր արտադրած կամ գնած ապրանքները պայմանավորված ժամկետում (ժամկետներում) հանձնել գնորդին՝ ձեռնարկատիրական գործունեություն իրականացնելու կամ անձնական, ընտանեկան, տնային կամ այլ նմանօրինակ օգտագործման հետ չկապված նպատակներով օգտագործելու համար: Ընդ որում, օրենսդիրը, ապրանքների մատակարարման պայմանագրի համար պարտադիր համարելով գրավոր ձևը, միևնույն ժամանակ որևէ նշում չի կատարել այդ ձևը չպահպանելու հետևանքների մասին, որի դեպքում գործում է վերը նշված 1-ին կանոնը, որի համաձայն՝ կողմերը զրկված չեն վեճի դեպքում ի հավաստումն ապրանքների մատակարարման պայմանագրի և դրա պայմանների գրավոր ու այլ ապացույցներ ներկայացնելու իրավունքից: Ավելին՝ օրենսդիրը նաև չի սահմանել գրավոր ապացույցների սպառիչ ցանկը՝ հնարավորություն ընձեռելով ներկայացնելու ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի պահանջներին համապատասխանող ցանկացած գրավոր ապացույց, որը կարող է տեղեկություններ պարունակել և գործում առկա այլ ապացույցների հետ համադրության արդյունքում հնարավորություն տալ դատարանին պարզելու գործին մասնակցող անձանց պահանջները և առարկությունները հիմնավորող, ինչպես նաև վեճի լուծման համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքների առկայությունը կամ բացակայությունը:

Այդ առումով Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում արձանագրել հետևյալը.

Իրավահարաբերության ծագման պահին գործող՝ 11.10.2010 թվականին ընդունված, 01.01.2011 թվականին ուժի մեջ մտած և 23.06.2018 թվականին ուժը կորցրած

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

<<Հարկային հաշիվների դուրսգրման, հարկային հաշիվների սերիայի և համարի գեներացման կարգերը հաստատելու մասին>> ՀՀ կառավարության թիվ 1504-Ն որոշմամբ հաստատված <<Էլեկտրոնային եղանակով հարկային հաշիվների դուրսգրման կարգի (հավելված 1) (այսուհետ՝ Կարգ 1) 1-ին կետի համաձայն՝ նույն կարգով կանոնակարգվում են <<Ավելացված արժեքի հարկի մասին>> Հայաստանի Հանրապետության օրենքի համաձայն էլեկտրոնային եղանակով հարկային հաշիվների դուրսգրման հետ կապված հարցերը, ինչպես նաև սահմանվում են համակարգչային տեխնիկայի կիրառմամբ հարկային հաշիվների դուրսգրման ձևերը, էլեկտրոնային եղանակով հարկային հաշիվների լրացման նպատակով կիրառվող համակարգչային ծրագրերի աշխատանքի հիմնական սկզբունքները, էլեկտրոնային հարկային հաշիվների վավերացման և հարկային մարմնի հարկային հաշիվների համակարգ ծրագրային միջոցներով տեղեկատվություն ներկայացնելու կարգերը:

Իրավահարաբերության ծագման պահին գործող խմբագրությամբ <<Ավելացված արժեքի հարկի մասին>> ՀՀ օրենքի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ ԱԱՀ-ով հարկվող գործարքներ (գործառնություններ) են համարվում՝ ապրանքների մատակարարումը՝ գործարք, որն իրականացվում է ապրանքների (այդ թվում՝ արտադրանքի և անշարժ գույքի) սեփականության իրավունքը որևէ ձևով կատարվող հատուցման դիմաց այլ անձի փոխանցելու միջոցով: (...)

Կարգ 1-ի 2-րդ կետի համաձայն՝ էլեկտրոնային եղանակով հարկային հաշիվներ դուրս են գրվում հարկային մարմնի հարկային հաշիվների համակարգի միջոցով: Հարկային մարմնի հարկային հաշիվների համակարգը ծրագրային համակարգ է, որում ներառվում են հարկային հաշիվների էլեկտրոնային եղանակով դուրսգրումն ապահովող, հարկային հաշիվների մասին տեղեկությունների համադրման և այլ հարակից ծրագրեր, ինչպես նաև հարկային հաշիվների, դրանց մասին և հարկային հաշիվների շրջանառությանն առնչվող այլ տեղեկությունների էլեկտրոնային դարաններ (բազաններ):

Կարգ 1-ի 5-րդ կետի համաձայն՝ էլեկտրոնային եղանակով դուրս գրվող բոլոր հարկային հաշիվները պետք է պարունակեն չկրկնվող և սահմանված կարգով գեներացված սերիա և համար (այսուհետ՝ սերիա-համար), որը հաշիվը նույնականացնող հիմնական վավերապայմանն է:

Կարգ 1-ի 6-րդ կետի համաձայն՝ էլեկտրոնային եղանակով դուրս գրվող բոլոր հարկային հաշիվները պարտադիր վավերացվում (հաստատվում) են նման իրավասություն ունեցող առնվազն մեկ անձի էլեկտրոնային ստորագրությամբ: Էլեկտրոնային եղանակով հարկային հաշիվ դուրս գրելու իրավասություն ունեն օրենքի համաձայն ավելացված արժեքի հարկ վճարող համարվող այն անձինք, այդ թվում՝ անհատ ձեռնարկատեր կամ նուստար չհանդիսացող ֆիզիկական անձինք՝ ապրանքի մատակարարում համարվող գործարք իրականացնելու և հարկ վճարողի հաշվառման համար ունենալու դեպքում, որոնք, <<Հարկերի մասին>> Հայաստանի Հանրապետության օրենքի N 2 հավելվածին համապատասխան, հարկային մարմնից ստացել են էլեկտրոնային ծածկագիր և գաղտնաբառ:

Կարգ 1-ի 21-րդ կետի համաձայն՝ հարկային հաշվում այն դուրս գրողին վերաբերող պարտադիր լրացման ենթակա տվյալները՝ անվանումը (անունը, ազգանունը), հարկ վճարողի հաշվառման համարը (ՀՎՀՀ-ն), գտնվելու վայրը լրացվում են հարկային հաշիվների համակարգի միջոցով՝ տեղեկատվական բազայում առկա տվյալներով:

ՆՈՅՆՄԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

Կարգ 1-ի 23-րդ կետի համաձայն՝ հարկ վճարողը հարկային հաշիվ դուրս գրելու համար ծրագրում ընտրում է ծրագրով նախատեսված՝ հարկային հաշվի տեսակը (ապրանքի մատակարարման, ակցիզային հարկով հարկվող ապրանքների մատակարարման, ծառայությունների մատուցման) և ձևը (հարկ վճարողի անունից, հատուկ, մատակարարի անունից, հանձնարարողի (պրինցիպալի) անունից, համատեղ գործերը վարողի անունից, ԱԱՀ-ի վերադարձի, ճշգրտող հաշիվ) և լրացնում այն: (...):

Կարգ 1-ի 25-րդ կետի համաձայն՝ լրացված հարկային հաշիվը չի կարող վավերացվել էլեկտրոնային ստորագրությամբ, եթե դրանում լրացված չէ հարկային հաշվում պարտադիր լրացման ենթակա որևէ տվյալ (վավերապայման):

Կարգ 1-ի 26-րդ կետի համաձայն՝ հարկային հաշիվը ենթակա չէ վավերացման, եթե դրանում բացակայում են դրանում լրացման ենթակա նվազագույն տվյալները: Հարկային հաշվի նվազագույն տվյալներ են համարվում դրանում ավելացված արժեքի հարկով հարկված (ավելացված արժեքի հարկի գումարի և դրույքաչափի նշումով) որևէ գործարքի մասին հարկային հաշվի հաշվարկային մասում լրացվող տվյալները:

Կարգ 1-ի 27-րդ կետի համաձայն՝ լրացված ինտերնետային հարկային հաշիվը վավերացվում է ինտերնետային ցանցում վավերականությունը հաստատվող էլեկտրոնային ստորագրությամբ և ստանում է սերիա-համար:

Կարգ 1-ի 33-րդ կետի համաձայն՝ ինտերնետային հարկային հաշիվների դուրսգրման ծրագիրն ինտերնետային ցանցում ռեժիմում հնարավորություն է տալիս դիտելու իր և այլ անձանց կողմից տվյալ հարկ վճարողի անվամբ (որպես ապրանքների գնորդ կամ ծառայություններ ստացող կամ հանձնակատարի, գործակալի կամ համատեղ գործունեության մասնակցի կողմից) դուրս գրված հարկային հաշիվները, հաստատելու էլեկտրոնային հարկային հաշվի ստացումը՝ հարկային հաշվում դնելով էլեկտրոնային ստորագրություն:

ՀՀ կառավարության վերոնշյալ որոշմամբ հաստատված <<Հարկային հաշիվների սերիայի և համարի գեներացման կարգի>> (հավելված 3) (այսուհետ՝ Կարգ 2) 1-ին կետի համաձայն՝ էլեկտրոնային եղանակով դուրս գրվող հարկային հաշիվները համարակալվում են հարկային հաշիվների համարակալման միասնական համակարգի (ծրագրի) կողմից գեներացված սերիա-համարներով:

Կարգ 2-ի 3-րդ կետի համաձայն՝ սերիա-համարները բաղկացած են հայերեն այբուբենի մեկ մեծատառ ունեցող սերիայից և տասանիշ թվից բաղկացած համարից:

Կարգ 2-ի 4-րդ կետի համաձայն՝ հարկային հաշիվների համարը բաղկացած է նույնականացնող ութ նիշից և 2-նիշանոց ստուգիչ նիշերից: Ստուգիչ նիշերով հարկային հաշվի համարը ստուգվում է ծրագրի միջոցով:

05.12.2013 թվականին ընդունված, 28.12.2013 թվականին ուժի մեջ մտած և 23.06.2018 թվականին ուժը կորցրած <<Առաքվող կամ տեղափոխվող արտադրանքները, ապրանքներն ուղեկցող և մատուցվող ծառայությունների (կատարվող աշխատանքների) հաշվարկային փաստաթղթերի էլեկտրոնային եղանակով դուրսգրման կարգը հաստատելու մասին>> ՀՀ կառավարության թիվ 1364-Ն որոշման հավելվածով հաստատված <<Առաքվող կամ տեղափոխվող արտադրանքները, ապրանքներն ուղեկցող և մատուցվող ծառայությունների (կատարվող աշխատանքների) հաշվարկային փաստաթղթերի էլեկտրոնային եղանակով դուրսգրման կարգի>> (այսուհետ՝ Հավելված) 1-ին կետի համաձայն՝ նույն կարգով կարգավորվում են առաքվող կամ տեղափոխվող արտադրանքները, ապրանքներն ուղեկցող և մատուցվող ծառայությունների (կատարվող աշխատանքների) հաշվարկային փաստաթղթերի (այսու-

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

հետ՝ հաշվարկային փաստաթղթեր) էլեկտրոնային եղանակով դուրսգրման հետ կապված հարաբերությունները:

Հավելվածի 2.1-րդ կետի համաձայն՝ <<Հարկերի մասին>> Հայաստանի Հանրապետության օրենքի 15.1-ին հոդվածի կիրառման իմաստով՝

1) էլեկտրոնային եղանակով դուրսգրման ենթակա հաշվարկային փաստաթղթեր են համարվում Հայաստանի Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված՝ հաշվարկային փաստաթղթերին ներկայացվող պահանջներին և վավերապայմաններին համապատասխանող հարկային հաշիվը, նույն կարգի NN 1, 2 և 3 ձևերին համապատասխան լրացված հաշվարկային փաստաթղթերը (...):

Հավելվածի 3-րդ կետի համաձայն՝ հաշվարկային փաստաթղթեր էլեկտրոնային եղանակով դուրս գրելու և (կամ) ստացած հաշվարկային փաստաթղթերն էլեկտրոնային ստորագրությամբ վավերացնելու իրավասություն ունեն <<Հարկերի մասին>> Հայաստանի Հանրապետության օրենքի N 2 հավելվածին համապատասխան՝ հարկային մարմնից էլեկտրոնային ծածկագիր և գաղտնաբառ ստացած իրավաբանական անձինք և անհատ ձեռնարկատերերը՝ անկախ ավելացված արժեքի հարկ վճարող համարվելու կամ չհամարվելու հանգամանքից, անկախ իրականացվող գործունեության հարկման կարգից (հաստատագրված կամ արտոնագրային վճարով):

Հավելվածի 8-րդ կետի համաձայն՝ լրացված հաշվարկային փաստաթուղթը չի կարող վավերացվել, եթե դրանում լրացված չեն պարտադիր լրացման ենթակա որևէ տվյալ (վավերապայման) և լրացման ենթակա նվազագույն տվյալները: Հաշվարկային փաստաթղթում պարտադիր լրացման ենթակա տվյալները սահմանվում են համապատասխան փաստաթղթի լրացման կարգով: Հաշվարկային փաստաթղթի լրացման ենթակա նվազագույն տվյալներ են համարվում փաստաթղթի հաշվարկային մասում առնվազն մեկ գործարքի մասին տվյալները: Լրացված հաշիվ-ապրանքագրերը պետք է պարունակեն Հայաստանի Հանրապետության կառավարության կողմից սահմանված՝ ծախսերը հիմնավորող փաստաթղթերին ներկայացվող պահանջներով սահմանված տվյալներն ու վավերապայմանները:

05.12.2013 թվականին ընդունված, 28.12.2013 թվականին ուժի մեջ մտած և 23.06.2018 թվականին ուժը կորցրած <<Առաքվող կամ տեղափոխվող արտադրանքները, ապրանքներն ուղեկցող և մատուցվող ծառայությունների (կատարվող աշխատանքների) հաշվարկային փաստաթղթերի էլեկտրոնային եղանակով դուրսգրման կարգը հաստատելու մասին>> ՀՀ կառավարության թիվ 1364-Ն որոշմամբ սահմանված է նաև արտադրանքների, ապրանքների առաքման հաշիվ-ապրանքագրի ձևը (Ձև 1), որի համաձայն՝ նշված հաշվարկային փաստաթուղթը ներառում է, մասնավորապես, հետևյալ տեղեկությունները՝ փաստաթղթի դուրսգրման ամսաթիվը, առաքման ամսաթիվը, պայմանագրի կնքման ամսաթիվը, արտադրանք, ապրանք առաքողի և այն ձեռք բերողի տվյալները, մատակարարվող արտադրանքների, ապրանքների քանակի և վճարման ենթակա գումարի հաշվարկը և այլն:

Վերոգրյալ իրավական նորմերի վերլուծության արդյունքում Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում արձանագրել, որ ՀՀ կառավարության կողմից սահմանվել են էլեկտրոնային եղանակով հարկային հաշիվների դուրսգրման վերաբերյալ համապատասխան կարգեր: Ընդ որում, էլեկտրոնային եղանակով հարկային հաշիվ դուրս գրելու իրավասություն է վերապահվել օրենքի համաձայն ավելացված արժեքի հարկ վճարող համարվող այն անձանց, ովքեր հարկային մարմնից ստացել են էլեկտրոնային ծածկագիր և գաղտնաբառ: Էլեկտրոնային եղանակով դուրս գրվող բոլոր հարկային

հաշիվները պետք է պարունակեն տվյալ տեսակի հաշվի համար պարտադիր համարվող տեղեկությունները, այդ թվում՝ համապատասխան գործարքի մասին տեղեկությունները, ունենան չկրկնվող և սահմանված կարգով գեներացված սերիա ու համար, որը հաշիվը նույնականացնող հիմնական վավերապայմանն է, ինչպես նաև պարտադիր վավերացվեն (հաստատվեն) նման իրավասություն ունեցող առնվազն մեկ անձի էլեկտրոնային ստորագրությամբ: Ընդ որում, լրացված հարկային հաշիվը չի կարող վավերացվել էլեկտրոնային ստորագրությամբ, եթե դրանում լրացված չէ հարկային հաշվում պարտադիր լրացման ենթակա որևէ տվյալ (վավերապայման): Հետևաբար Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ եթե հարկային հաշիվը վավերացված է (հաստատված է) էլեկտրոնային ստորագրությամբ, և եթե այլ բան ապացուցված չէ, ապա դա նշանակում է, որ հարկային հաշիվը պարունակում է բոլոր անհրաժեշտ տեղեկությունները, իսկ այն էլեկտրոնային ստորագրությամբ վավերացրած և հաստատած անձինք նման իրավասություն ունեցող անձինք են, որոնց կողմից հարկային հաշիվը վավերացնելը և հաստատելը կարող է վկայել մատակարարման հարաբերություններ առաջացնելու կամահայտնության մասին:

Այսպիսով, հիմք ընդունելով ՀՀ կառավարության վերոգրյալ որոշումներով սահմանված իրավակարգավորումները՝ Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ մատակարարման գրավոր պայմանագիր կնքված չլինելու դեպքում մատակարարման հարաբերությունները կարող են հաստատվել էլեկտրոնային եղանակով դուրս գրված հաշվարկային փաստաթղթով՝ պայմանով, որ վերջինս պարունակի մատակարարման հարաբերությունների առկայությունը հաստատված համարելու համար անհրաժեշտ և ՀՀ կառավարության կողմից հաստատված ձևին համապատասխան տեղեկությունները, վավերացված և հաստատված լինի ինչպես ապրանքներ մատակարարող անձի, այնպես էլ գնորդի՝ նման փաստաթղթերը վավերացնելու կամ հաստատելու իրավասություն ունեցող անձի կողմից, այդ թվում՝ վերջինիս էլեկտրոնային ստորագրությամբ: Այսինքն՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ մատակարարման գրավոր պայմանագրի բացակայության պայմաններում մատակարարման հարաբերությունների համար էական համարվող պայմանների՝ կողմերի, ապրանքների անվանման, քանակի, գնի, մատակարարման ժամկետի մասին տեղեկություններ պարունակող հաշվարկային փաստաթուղթը կարող է գնահատվել որպես մատակարարման հարաբերությունների առկայությունը հիմնավորող գրավոր ապացույց:

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ Ընկերությունը 15.06.2015 թվականին էլեկտրոնային եղանակով դուրս է գրել Կազմակերպությանը ընդհանուր 5.706.600 ՀՀ դրամ արժողությամբ ապրանքներ մատակարարելու վերաբերյալ թիվ Ա5091136791 էլեկտրոնային հարկային հաշիվը: Ընկերության կողմից դուրս գրված թիվ Ա5091136791 էլեկտրոնային հարկային հաշիվը վավերացվել է (հաստատվել է) ոմն Արտավազ Մարտիրոսյանի էլեկտրոնային ստորագրությամբ: Թիվ Ա5091136791 էլեկտրոնային հարկային հաշվի ստացումը հաստատվել է ոմն Հակոբ Հակոբյանի կողմից այդ հաշվի վրա դրված էլեկտրոնային ստորագրությամբ: Հարկային հաշիվը պարունակում է ապրանքներ մատակարարող (առաքող) և ապրանքներ ձեռք բերող անձանց տվյալները, մատակարարվող ապրանքների անվանումը, չափման միավորը, քանակը, միավորի գինը, արժեքը, ԱԱՀ դրույքաչափը, ԱԱՀ գումարը, ընդհանուր արժեքը:

Դատարանը, պատճառաբանելով, որ <<Ընկերության կողմից չի ներկայացվել որևէ թույլատրելի և վերաբերելի ապացույց առ այն, որ իր և Կազմակերպության միջև կնքվել է մատակարարման պայմանագիր, որի հիման վրա վերջինս Ընկերությանը մա-

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Գատական պրակտիկա

տակարարել է 5.706.600 դրամի ապրանք>>, <<Կազմակերպության կողմից 15.06.2015 թվականին դուրս գրված ապրանքների մատակարարման Ա5091136791 հարկային հաշիվը չի կարող ապացուցել մատակարարման հարաբերությունների առկայությունը>>, <<որպես ստացող հարկային հաշվի մեջ նշվել է <<Հակոբ Հակոբյան>>-ը, որի առնչությունը Կազմակերպությանը որևէ կերպ չի հիմնավորվել>>, Ընկերության հայցը մերժել է:

Վերաքննիչ դատարանը, պատճառաբանելով, որ <<կողմերի միջև պայմանագրային հարաբերություններ կարող են առաջանալ գրավոր կնքված պայմանագրի հիման վրա, մինչդեռ Ընկերությունը չի ներկայացրել գրավոր կնքված և ստորագրված պայմանագիր, հետևաբար չի ապացուցել այն հանգամանքը, որ կողմերի միջև կնքվել է մատակարարման պայմանագիր, իսկ ներկայացված հարկային հաշվի քաղվածքը սահմանված կարգով ստորագրված և կնքված չէ ստացողի կողմից>>, <<ներկայացված հարկային հաշվով չի հաստատվում ապրանքները ստանալու փաստը, քանի որ այն ստորագրված և կնքված է միայն Ընկերության կողմից, որի պարագայում այն չի կարող համարվել վճարման հիմք>>, <<գործում առկա հարկային հաշվի ուսումնասիրությունից պարզ է դառնում, որ որպես ստացող նշված է Հակոբ Հակոբյանը, ով Կազմակերպության անունից գործողություններ իրականացնելու, այդ թվում՝ ապրանքն ստանալու լիազորությամբ օժտված չի եղել>>, Ընկերության վերաքննիչ բողոքը մերժել է:

Վճռաբեկ դատարանը, վերը նշված իրավական դիրքորոշումների համատեքստում անդրադառնալով Վերաքննիչ դատարանի եզրահանգումների հիմնավորվածությանը, արձանագրում է հետևյալը.

Նախկին օրենսգրքի 53-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ դատարանը յուրաքանչյուր ապացույց գնահատում է գործում եղած բոլոր ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտության վրա հիմնված ներքին համոզմամբ:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը, անդրադառնալով ապացույցների գնահատման հարցին, նախկինում կայացված որոշմամբ արձանագրել է, որ այս կամ այն հանգամանքի առկայության կամ բացակայության մասին դատարանի եզրակացությունը պետք է լինի գործով ձեռք բերված ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման տրամաբանական հետևությունը՝ հաշվի առնելով դրանց համակցությունը և փոխադարձ կապը, կիրառման ենթակա իրավունքը և ներքին համոզումները: Ապացույցի գնահատումն ապացույցների տրամաբանական և իրավաբանական որակումն է՝ դրանց վերաբերելիության, թույլատրելիության, արժանահավատության և բավարարության տեսանկյունից: Ընդ որում, ապացույցների բավարարությունը գործով ձեռք բերված ապացույցների այնպիսի համակցությունն է, որը հնարավորություն է տալիս վերջնական եզրահանգում կատարելու որոնվող փաստերի առկայության կամ բացակայության վերաբերյալ: Ապացույցների գնահատումը բավարարության տեսանկյունից հետապնդում է ապացույցների միջև հակասությունները վերացնելու նպատակ այնպես, որ փարատվեն ստացված ամբողջ ապացուցողական զանգվածից կատարված հետևությունների ճշմարտացիության վերաբերյալ կասկածները: ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նշել է, որ ապացույցների անբավարար լինելու դեպքում գործի հանգամանքների վերաբերյալ դատարանը կարող է կատարել ոչ թե որոշակի, այլ հավանական եզրակացություններ, մինչդեռ դատարանի կողմից գործն ըստ էության լուծող դատական ակտը չի կարող հիմնված լինել հավանական եզրակացությունների և դատողությունների վրա (*տե՛ս*, <<Շենքերի կառավարում>> *համարիրությունն ընդդեմ*

Մասիս Ղազանչյանի թիվ ԵԱԲԴ/0483/02/15 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 22.07.2016 թվականի որոշումը):

ՀՀ վճռաբեկ դատարանն արձանագրել է նաև, որ դատարանը պետք է նշի ոչ միայն այն ապացույցները, որոնց վրա հիմնվել է վիճելի փաստերը հաստատելիս և արդյունքում դատական ակտ կայացնելիս, այլև պետք է պատճառաբանի, թե ինչու է կողմի ներկայացրած այս կամ այն ապացույցը մերժվում: Միայն նման հիմնավորումը կարող է վկայել գործի բազմակողմանի հետազոտության մասին (*տես, Ռազմիկ Մարտիրոսյանն ընդդեմ Սյրեփան և Անահիտ Մարտիրոսյանների թիվ 3-54(ՎԳ) գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 27.03.2008 թվականի որոշումը*):

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ստորադաս դատարանները չեն իրականացրել գործում առկա ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ գնահատում՝ անտեսելով այն հանգամանքը, որ չնայած Ընկերությունը սույն գործով չի ներկայացրել Կազմակերպության հետ հենց ապրանքների մատակարարման պայմանագիր վերնագիրը կրող համապատասխան ձևով փաստաթուղթ, սակայն դրա չներկայացնելը, ինչպես արդեն իսկ նշվեց վերը, չի կարող հանգեցնել իրականում կողմերի միջև գոյություն ունեցած ապրանքների մատակարարման վերաբերյալ պայմանագրի անվավերությանը: Տվյալ դեպքում Ընկերությունը, օգտվելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքով իրեն վերապահված իրավունքից, ի հաստատումն Կազմակերպության հետ ապրանքների մատակարարման իրավահարաբերությունների փաստի առկայության, ներկայացրել է այլ գրավոր ապացույց՝ էլեկտրոնային եղանակով դուրս գրված հարկային հաշիվ, որը կարող է տեղեկություններ պարունակել և գործում առկա այլ ապացույցների հետ համադրության արդյունքում հնարավորություն տալ դատարանին պարզելու, թե այդ հաշիվն արդյո՞ք ուղղված եղել է որոշակի իրավական հետևանքներ առաջացնելուն, թե՛ ոչ, սույն գործով կողմերը հստակորեն դրսևորե՞լ են իրենց կամահայտնությունն ապրանքների մատակարարման պայմանագիր կնքելու վերաբերյալ, թե՛ ոչ, այդ կամքն ուղղված եղե՞լ է Ընկերության դեպքում՝ իր արտադրած կամ գնած ապրանքները պայմանավորված ժամկետում (ժամկետներում) Կազմակերպությանը հանձնելուն, իսկ վերջինիս դեպքում՝ այդ ապրանքներն ընդունելուն և դրանց համար որոշակի գումար վճարելուն, և արդյո՞ք այդ պարտավորությունը փաստացի կատարված է: Նշված հարկային հաշիվը պետք է գնահատել՝ նաև պարզելու համար, թե արդյո՞ք այն համապատասխանում է ՀՀ օրենսդրությամբ սահմանված և սույն որոշմամբ բացահայտված պահանջներին, այդ թվում նաև՝ թե արդյո՞ք հարկային հաշիվը վավերացվել և հաստատվել է նման իրավասություն ունեցող անձանց կողմից, թե՛ ոչ:

Նման պայմաններում Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ ստորադաս դատարանները չեն իրականացրել ապացույցների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտություն՝ խախտելով Նախկին օրենսգրքի 53-րդ հոդվածը, որպիսի պայմաններում առկա է գործի նոր քննության անհրաժեշտություն:

Այսպիսով, վճռաբեկ բողոքի ներկայացման և վարույթ ընդունման պահին գործող հիմքի առկայությունը Վճռաբեկ դատարանը դիտում է բավարար՝ Նախկին օրենսգրքի 228-րդ հոդվածի ուժով Վերաքննիչ դատարանի որոշումը բեկանելու և վերը նշված հարցերը պարզելու նպատակով գործը նոր քննության ուղարկելու համար:

5. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները դատական ծախսերի բաշխման վերաբերյալ

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 101-րդ հոդվածի 1-ին մասի հա-

ՆՈՅՆԱԲԵԿ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

մաճայն՝ դատական ծախսերը կազմված են պետական տուրքից և գործի քննության հետ կապված այլ ծախսերից:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 102-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ պետական տուրքի գանձման օբյեկտները, պետական տուրքի չափը և վճարման կարգը սահմանվում են «Պետական տուրքի մասին» Հայաստանի Հանրապետության օրենքով:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 109-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև բաշխվում են բավարարված հայցապահանջների չափին համամասնորեն:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 112-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Վերաքննիչ կամ Վճռաբեկ դատարան բողոք բերելու և բողոքի քննության հետ կապված դատական ծախսերը գործին մասնակցող անձանց միջև բաշխվում են [ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 10-րդ] գլխի կանոններին համապատասխան:

Նկատի ունենալով, որ սույն գործն ուղարկվում է նոր քննության, որպիսի պարագայում դատական ծախսերի բաշխման հարցին հնարավոր չէ անդրադառնալ գործի քննության ներկա փուլում, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ դատական ծախսերի, այդ թվում նաև վճռաբեկ բողոքի համար Ընկերության կողմից վճարված պետական տուրքի բաշխման հարցը ենթակա է լուծման գործի նոր քննության ընթացքում:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 405-րդ, 406-րդ և 408-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Բեկանել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 26.10.2017 թվականի որոշումը և գործն ուղարկել Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության դատարան՝ նոր քննության:
2. Դատական ծախսերի բաշխման հարցին անդրադառնալ գործի նոր քննության ընթացքում:
3. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է ստնում կայացման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՆՈՅՆՄԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ
ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԵՎ ՎԱՐՉԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՐԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)

2018 թվականի հոկտեմբերի 04-ին

գրավոր ընթացակարգով քննելով Անահիտ Քարիմյանի և Աշոտ Տոնոյանի ներկայացուցիչ Մամիկոն Մանուկյանի վճռաբեկ բողոքը չձ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 19.02.2018 թվականի <<Վերաքննիչ բողոքը վերադարձնելու մասին>> որոշման դեմ՝ ըստ Գարիկ Իսրայելյանի դիմումի՝ սնանկ ճանաչելու պահանջի մասին,

Պ Ա Ր Չ Ե Ց

1. Գործի դատավարական նախապատմությունը

Դիմելով դատարան՝ Գարիկ Իսրայելյանը պահանջել է իրեն ճանաչել սնանկ:

Երևանի Շենգավիթ վարչական շրջանի ընդհանուր իրավասության դատարանի 16.03.2017 թվականի վճռով դիմումը բավարարվել է:

Երևանի Շենգավիթ վարչական շրջանի ընդհանուր իրավասության դատարանի (դատավոր՝ Ա. Չիչոյան) (այսուհետ՝ Դատարան) 07.07.2017 թվականի որոշմամբ հաստատվել է Գարիկ Իսրայելյանի սնանկության գործով պահանջների վերջնական ցուցակը:

Չձ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի (այսուհետ՝ Վերաքննիչ դատարան) 19.02.2018 թվականի որոշմամբ գործին մասնակից չդարձված անձինք Անահիտ Քարիմյանի և Աշոտ Տոնոյանի ներկայացուցչի վերաքննիչ բողոքը վերադարձվել է:

Սույն գործով վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել Անահիտ Քարիմյանի և Աշոտ Տոնոյանի ներկայացուցիչը:

Վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

2. Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը

Սույն վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով:

Վերաքննիչ դատարանը խախտել է չձ Սահմանադրության 61-րդ, 63-րդ հոդվածները, <<Սնանկության մասին>> չձ օրենքի 1-ին, 20-րդ, 46-րդ հոդվածները, չձ քաղաքացիական դատավարության 17.06.1998 թվականի օրենսգրքի (այսուհետ՝ Նախկին օրենսգիրք) 205-րդ հոդվածը:

Բողոք բերած անձը նշված պնդումը պարճառաբանել է հետևյալ փաստարկներով.

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է, որ <<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքում առկա չէ գործին մասնակից չդարձված անձանց կողմից սնանկության գործով կայացվող գործն ըստ էության չլուծող դատական ակտերը բողոքարկելու իրավունքի և դրա իրացման պայմանների վերաբերյալ որևէ դրույթ, հետևաբար սնանկության վարույթը կանոնակարգող օրենքում համապատասխան կարգավորման բացակայության դեպքում կիրառման են ենթակա մույն հարցի վերաբերյալ Նախկին օրենսգրքում առկա կարգավորումները:

Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել, որ գրավով ապահովված պահանջ ներկայացվելու դեպքում այդ պահանջի քննությանը որպես երրորդ անձ պետք է մասնակից դարձվեն գրավի առարկայի նկատմամբ սեփականության իրավունք ունեցող անձինք, քանի որ սնանկության գործերով գրավով ապահովված պահանջ գրանցելու դեպքերում նման դատական ակտերը շոշափում են գրավի առարկայի սեփականատիրոջ իրավունքները: Հակառակ դեպքում խախտվում են գույքի սեփականատիրոջ սեփականության և դատական պաշտպանության իրավունքները:

Վերաքննիչ դատարանն անտեսել է նաև, որ թեև Նախկին օրենսգրքի 205-րդ հոդվածի 1-ին կետի 3-րդ ենթակետը գործին մասնակից չդարձված անձանց իրավունք է վերապահում վերաքննության կարգով բողոքարկել գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը և որևէ դրույթ չի պարունակում անձանց մույն շրջանակի կողմից գործն ըստ էության չլուծող միջանկյալ դատական ակտերի բողոքարկման վերաբերյալ, սակայն տվյալ նորմն անհրաժեշտ է մեկնաբանել ավելի լայն կերպով:

Վերաքննիչ դատարանը հաշվի չի առել նաև, որ <<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքը սնանկության գործով կայացվող դատական ակտերը չի տարանջատում գործն ըստ էության լուծող և չլուծող դատական ակտերի:

Վերոգրյալի հիման վրա վճռաբեկ բողոք բերած անձը պահանջել է վերացնել Վերաքննիչ դատարանի 19.02.2018 թվականի <<Վերաքննիչ բողոքը վերադարձնելու մասին>> որոշումը:

3. Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումները

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ սույն վճռաբեկ բողոքը վարույթ ընդունելը պայմանավորված է սույն վճռաբեկ բողոքը ներկայացնելու պահին գործող ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 234-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետով նախատեսված հիմքի առկայությամբ, այն է՝ բողոքում բարձրացված հարցի վերաբերյալ Վճռաբեկ դատարանի որոշումը կարող է էական նշանակություն ունենալ օրենքի միատեսակ կիրառության համար, և գտնում է, որ տվյալ դեպքում սնանկության գործով պահանջների վերջնական ցուցակը հաստատելու որոշման դեմ գործին մասնակից չդարձված անձանց կողմից վերաքննիչ բողոք բերելու իրավունքի սահմանափակման վերաբերյալ արտահայտած իրավական դիրքորոշումները կարևոր նշանակություն կունենան նմանատիպ գործերով միասնական և կանխատեսելի դատական պրակտիկա ձևավորելու համար:

Սույն բողոքի քննության ընթացքում Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում անդրադառնալ հետևյալ հարցադրմանը. արդյո՞ք գործին մասնակից չդարձված անձինք, ովքեր ապահովված պարտավորիքը պահանջն ապահովող գույքի (այդ թվում՝ գրավի առարկա հանդիսացող) սեփականատեր են (այդ թվում՝ գրավատեր), կարող են բողոքարկել պահանջների վերջնական ցուցակը հաստատելու մասին որոշումը:

<<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի 1-ին հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ սնան-

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱՎԱԼ
Իշխանություն

կության գործերի վարումն իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով, Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքով և նույն օրենքով սահմանված կարգով: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ եթե նույն օրենքով սահմանված են այլ կանոններ, քան Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով, ապա սնանկության գործի քննությունն իրականացվում է նույն օրենքով սահմանված կանոններով:

<<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի 20-րդ հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ պահանջների վերջնական ցուցակը հաստատելու մասին դատարանի որոշումը կարող է բողոքարկվել ամբողջությամբ կամ մասնակիորեն՝ առանձին պահանջների մասով: Որոշումը մասնակիորեն բողոքարկվելու դեպքում պահանջների վերջնական ցուցակը հաստատելու մասին դատարանի որոշումը չբողոքարկված պահանջների մասով մտնում է ուժի մեջ:

Վերը նշված նորմերի վերլուծությունից բխում է, որ սնանկության գործերի վարումն իրականացվում է Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով, Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգրքով և նույն օրենքով սահմանված կարգով: Ընդ որում, Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի համեմատ <<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքով այլ կանոններ սահմանված լինելու դեպքում սնանկության գործի քննությունն իրականացվում է նույն օրենքով սահմանված կանոններով:

Տվյալ դեպքում <<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի 20-րդ հոդվածի 6-րդ մասով սահմանված է պահանջների վերջնական ցուցակը հաստատելու մասին դատարանի որոշումը բողոքարկելու հնարավորություն: Նույն օրենքով սահմանված չէ այդ որոշումը բողոքարկելու իրավունք ունեցող անձանց շրջանակը:

Վերը նշված իրավական կարգավորումների համատեքստում Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ <<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքով այլ բան սահմանված չլինելու հիմնավորմամբ սնանկության գործի վարումը՝ տվյալ դեպքում պահանջների վերջնական ցուցակը հաստատելու մասին դատարանի որոշումը բողոքարկելու իրավունք ունեցող անձանց շրջանակը պարզելու հարցը, ենթակա է լուծման Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով:

Վերաքննիչ բողոք ներկայացնելու պահին գործող Նախկին օրենսգրքի 205-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ առաջին ատյանի դատարանների դատական ակտերի դեմ, բացառությամբ այն ակտերի, որոնց համար վերաքննություն օրենքով նախատեսված չէ, վերաքննիչ բողոք բերելու իրավունք ունեն գործին մասնակցող անձինք, դատախազը՝ օրենքով նախատեսված դեպքերում, գործին մասնակից չդարձված անձինք, որոնց իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ կայացվել է **գործն ըստ էության լուծող** դատական ակտ: Նույն հոդվածի 2-րդ կետի համաձայն՝ գործին մասնակից չդարձված այն անձինք, որոնց իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ կայացվել է **գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ**, վերաքննիչ դատարանում օգտվում են գործին մասնակցող անձանց իրավունքներից և կրում են նրանց համար սահմանված պարտականությունները:

Նշված նորմերի վերլուծությունից բխում է, որ գործին մասնակից չդարձված անձինք գործին մասնակցող անձանց իրավունքներից, տվյալ դեպքում՝ առաջին ատյանի դատարանների դատական ակտերի դեմ վերաքննիչ բողոք բերելու իրավունքից օգտվում են այն դեպքում, երբ կայացվել է գործն ըստ էության լուծող դատական ակտ:

ՀՀ սահմանադրական դատարանը, 11.01.2011 թվականի թիվ ՄԴՌ-932 որոշմամբ

կարևորելով <<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքում օգտագործված՝ <<սնանկության գործ>> հասկացության սահմանադրաիրավական իմաստի բացահայտման, կիրառման պրակտիկայում դրսևորված մոտեցումների գնահատման անհրաժեշտությունը, ինչպես նաև այն, թե որ իրավական ակտով կամ ակտերով սահմանված կանոններն են ենթակա կիրառման սնանկության գործերով դատավարական կարգի նկատմամբ, արձանագրել է, որ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի և <<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի՝ վերը նշված դրույթների համադրված վերլուծությունից բխում է, որ սնանկության գործի քննության ժամանակ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի համապատասխան նորմերը կիրառվում են միայն այն մասով, որով տվյալ դատավարական հարաբերությունը կարգավորված չէ <<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքով: ՀՀ սահմանադրական դատարանը միաժամանակ արձանագրել է, որ հաշվի առնելով սնանկության գործի քաղադրատարր հանդիսացող առանձին վարույթների բնույթը, առանձնահատկությունները, սնանկության գործի ընթացքի վրա դրանց ազդեցության աստիճանը՝ օրենսդիրը նշված վարույթներից առանձնացրել է երկուսը, և միայն այդ վարույթներով կայացված դատական ակտերն է դիտարկել որպես վեճն ըստ էության լուծող դատական ակտեր: Խոսքը վերաբերում է պարտապանին սնանկ ճանաչելու դիմումի հիման վրա հարուցված վարույթին, որի ընթացքում դատարանը կայացնում է պարտապանին սնանկ ճանաչելու մասին վճիռ կամ պարտապանին սնանկ ճանաչելու դիմումը մերժելու մասին վճիռ, և սնանկության գործն ավարտելու վերաբերյալ վարույթին: Օրենսդիրը սնանկության գործի քաղադրատարր հանդիսացող մի շարք առանձին վարույթների շարքում իրավաչափորեն առանցքային նշանակություն է վերապահել պարտապանին սնանկ ճանաչելու և սնանկության գործն ավարտելուն ուղղված վարույթներին: Մնացած բոլոր վարույթները, այդ թվում՝ ժողովի որոշումների և սնանկության գործով կառավարչի գործողությունների բողոքարկման վարույթները, հանդիսանում են պարտապանին սնանկ ճանաչելու մասին օրինական ուժի մեջ մտած դատական ակտի իրավական հետևանքները, որոնք կարող են ծագել պարտապանին սնանկ ճանաչելու մասին վճիռն օրինական ուժի մեջ մտնելուց հետո մինչև սնանկության գործն ավարտելու մասին վճռի կայացումը:

ՀՀ սահմանադրական դատարանը, անդրադառնալով **սնանկության գործի ընթացքում կայացվող միջանկյալ դատական ակտերի** բողոքարկելիությանը, նշել է, որ օրենսդիրը, ելնելով սնանկության գործի մաս կազմող առանձին վարույթների բնույթից, առանձնահատկություններից, սնանկության գործի ընթացքի վրա դրանց ազդեցության աստիճանից, սնանկության գործում ներառվող առանձին վարույթներով կայացվող միջանկյալ դատական ակտերի մի մասի համար է սահմանել բողոքարկման հնարավորություն: Այդ ակտերն իրենց բնույթով այնպիսին են, որ կարող են կասեցնել կամ խոչընդոտել պարտապանին սնանկ ճանաչելու պահանջով դատարանի մատչելիության իրավունքի իրացման ընթացքը, սնանկության գործի քննության հնարավորությունը, այն է՝ դիմումի ընդունումը մերժելու, դիմումը վերադարձնելու, պարտապանի մոտ ստուգման կամ ուսումնասիրության իրականացումը թույլատրելու, պահանջների վերջնական ցուցակը հաստատելու, պահանջի, պահանջի փոփոխության դեմ առարկությունները քննարկելու արդյունքում պահանջի չափը, օրինականությունը, առաջնահերթությունը և ապահովվածությունը որոշելու, սնանկ ճանաչված անձի գույքն օտարելու թույլտվություն տալու, պահանջը սահմանված ժամկետում չներկայացնելու պատճառների հարգելիությունը որոշելու մասին որոշումները:

ՀՀ սահմանադրական դատարանը գտել է, որ օրենսդրի կողմից իրավաչափ մոտե-

ցում է ցուցաբերվել՝ կապված սնանկության գործում ներառվող առանձին վարույթներով կայացվող միայն որոշակի խումբ միջանկյալ դատական ակտերը բողոքարկելի համարելու հետ:

<<Սահմանադրական դատարանի մասին>> ՀՀ սահմանադրական օրենքի 61-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ սահմանադրական դատարանի ըստ էության ընդունված որոշումները պարտադիր են բոլոր պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց, ինչպես նաև ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց համար Հայաստանի Հանրապետության ամբողջ տարածքում:

Հիմք ընդունելով նշված իրավական կարգավորումը՝ Վճռաբեկ դատարանը պահանջների վերջնական ցուցակը հաստատելու մասին Դատարանի որոշումը նախկին իրավական կարգավորման շրջանակներում դիտում է ոչ թե որպես գործն ըստ էության լուծող, այլ **միջանկյալ դատական ակտ**, որը Նախկին օրենսգրքի համաձայն՝ կարող էր բողոքարկվել միայն գործին մասնակցող անձանց կողմից:

Անդրադառնալով պահանջների հաստատման գործընթացին գրավատուի մասնակցության հնարավորությանը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է հետևյալը.

<<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի 43-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ ապահովված են համարվում ապահովված իրավունքով ծանրաբեռնված պահանջները: Ապահովված պարտատերեր են համարվում ապահովված իրավունք ունեցող անձինք՝ այդ պահանջների մասով: Նույն հոդվածի 10-րդ մասի համաձայն՝ եթե պարտատերերի ցանկում ընդգրկված ապահովված պարտատիրոջ պահանջն ապահովված է երրորդ անձի գույքով, ապա այդ անձն **իրավունք ունի դադարեցնելու** իր գույքով պահանջի ապահովումը՝ սնանկության հատուկ հաշվին որպես դեպոզիտ փոխանցելով՝

1) գույքի առաջիկա իրացման համար գնահատված կամ մեկնարկային գինը հիմնական ապահովված պարտավորության արժեքի չափը գերազանցելու դեպքում՝ ապահովված պահանջի, գույքի պահպանման և փոխանցման հետ կապված ծախսերը.

2) գույքի առաջիկա իրացման համար գնահատված կամ մեկնարկային գինը հիմնական ապահովված պարտավորության արժեքի չափից պակաս լինելու դեպքում՝ վերջին չկայացած աճուրդի մեկնարկային գնի չափով:

Նույն հոդվածի 11-րդ մասի համաձայն՝ երրորդ անձ գրավատուի, երաշխավորի կամ երաշխիք տվող անձի՝ պարտապանի նկատմամբ օրենսդրությամբ սահմանված կարգով պահանջ ձեռք բերելու դեպքում այդ **պահանջը ենթակա է բավարարման**՝ որպես նույն օրենքի 82-րդ հոդվածի 1-ին մասի <<է>> ենթակետով նախատեսված պահանջ:

<<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի 46-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ պարտատերերն իրենց պահանջները ներկայացնում են դատարան սնանկության մասին հայտարարությունից հետո՝ մեկամսյա ժամկետում: Նույն հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ նույն հոդվածի առաջին մասով նախատեսված ժամկետում ներկայացրած բոլոր պահանջները կառավարիչն ընդգրկում է պարտատերերի պահանջների նախնական ցուցակում՝ նույն օրենքի 82-րդ հոդվածով սահմանված պահանջների բավարարման հերթականությանը համապատասխան: Նույն հոդվածի 6-րդ մասի համաձայն՝ պահանջների ներկայացման համար սահմանված ժամկետից հետո՝ եռօրյա ժամկետում, պահանջների նախնական ցուցակը կառավարիչը ներկայացնում է դատարան, պարտապանին, առավել մեծ պահանջներ ունեցող 5 պարտատերերին և **հրապարակում է** իրավաբանական անձանց պետական գրանցման մասին տվյալներ հրապարակող

մամուլում: Եթե հրապարակումից հետո՝ յոթ օրվա ընթացքում, **կառավարիչը, պարտապանը և պարտատերերը** նախնական ցուցակի դեմ գրավոր առարկություններ չեն ներկայացնում դատարան, ապա դատավորը եռօրյա ժամկետում առանց նիստ հրավիրելու որոշում է կայացնում պահանջների ցուցակը հաստատելու մասին (վերջնական ցուցակ): Նույն հոդվածի 7-րդ մասի համաձայն՝ եթե իրավաբանական անձանց պետական գրանցման մասին տվյալներ հրապարակող մամուլում հրապարակումից հետո՝ յոթ օրվա ընթացքում, կառավարիչը, պարտապանը և պարտատերերը գրավոր առարկություն են ներկայացնում պահանջների նախնական ցուցակի առաջնահերթության կամ որևէ պարտատիրոջ պահանջի վերաբերյալ, ապա դատավորը առարկությունն ստանալուց հետո՝ 15 օրվա ընթացքում, հրավիրում է դատական նիստ, որի տեղի և ժամանակի մասին կառավարչին, պարտապանին և պարտատերերին ծանուցում է իրավաբանական անձանց պետական գրանցման մասին տվյալներ հրապարակող մամուլով՝ նիստից առնվազն երեք օր առաջ տրվող հայտարարությամբ կամ ծանուցագիր ուղարկելու միջոցով: Նույն հոդվածի 8-րդ մասի համաձայն՝ առարկությունների քննարկման արդյունքում դատարանը որոշում է պահանջի օրինականությունը, չափը, առաջնահերթությունը, ապահովվածությունը և որոշում է կայացնում պահանջների վերջնական ցուցակը հաստատելու մասին: Պահանջների վերջնական ցուցակը հաստատելու մասին որոշումը կարող է բողոքարկվել:

<<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի վերոգրյալ հոդվածների վերլուծությունից հետևում է, որ օրենսդիրը սահմանել է սնանկության գործով ներկայացվող պահանջների հաստատման որոշակի ընթացակարգ: Օրենսդիրը նաև նախատեսել է որոշակի երաշխիքներ երրորդ անձի համար, ում պատկանող գույքով ապահովված է պարտատիրոջ պահանջը: Մասնավորապես նախատեսվել է իր գույքով պահանջի ապահովումը դադարեցնելու հնարավորություն՝ սնանկության հատուկ հաշվին որպես դեպոզիտ վճարում կատարելով: Կարևոր երաշխիք է նաև այն, որ երրորդ անձին պատկանող գույքի հաշվին պարտատիրոջ պահանջը բավարարվելու դեպքում երրորդ անձն ընդգրկվում է պարտատերերի կազմում:

Անդրադառնալով պահանջների հաստատման փուլում երրորդ անձի՝ տվյալ դեպքում գրավատուի մասնակցությանը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ տվյալ դեպքում ենթակա են կիրառման ՀՀ սահմանադրական դատարանի և Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանի (այսուհետ՝ Եվրոպական դատարան) կողմից արտահայտված հետևյալ դիրքորոշումները:

Այսպես, ՀՀ Սահմանադրության 10-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում ճանաչվում և հավասարապես պաշտպանվում են սեփականության բոլոր ձևերը:

ՀՀ Սահմանադրության 60-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր որ ունի օրինական հիմքով ձեռք բերած սեփականությունն իր հայեցողությամբ տիրապետելու, օգտագործելու և տնօրինելու իրավունք:

<<Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին>> եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ Կոնվենցիա) թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձ ունի իր գույքից անարգել օգտվելու իրավունք: Ոչ ոքի չի կարելի զրկել նրան գույքից, բացառությամբ ի շահ հանրության և այն պայմաններով, որոնք նախատեսված են օրենքով ու միջազգային իրավունքի ընդհանուր սկզբունքներով: (...)

Եվրոպական դատարանի կողմից Կոնվենցիայի թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդ-

ՆՈՅՆՄԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱՎԱԼ
Իշխանություն

վածով նախատեսված՝ գույքից անարգել օգտվելու իրավունքի նկատմամբ միջամտության թույլատրելի սահմանների վերաբերյալ կողմից ձևավորված կայուն նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ գույքից անարգել օգտվելու միջամտությունը կարող է թույլատրելի համարվել հետևյալ պայմանների միաժամանակյա առկայության դեպքում.

- 1) միջամտությունը նախատեսված է օրենքով,
- 2) միջամտությունը բխում է հանրային շահից,
- 3) միջամտությունը բավարարում է համաչափության պահանջներին:

Այսպես, ըստ Եվրոպական դատարանի՝ Կոնվենցիայի թիվ 1 Արձանագրության 1-ին հոդվածի առաջին և կարևորագույն պահանջն այն է, որ գույքից անարգել օգտվելու իրավունքի նկատմամբ հանրային իշխանության միջամտությունը պետք է հիմնված լինի օրենքի վրա. այս պահանջը բխում է ժողովրդավարական հասարակության հիմնարար սկզբունքներից մեկի՝ իրավունքի գերակայության էությունից (*յոէս, The Former King of Greece and others v. Greece գործով Եվրոպական դատարանի 23.11.2000 թվականի վճիռը, 79-րդ կետ*): Հետևաբար առաջին պայմանը ենթադրում է ոչ միայն ներպետական օրենսդրության շրջանակներում սեփականության իրավունքի տվյալ սահմանավակումը նախատեսող օրենքի առկայությունը, այլ նաև այդ օրենքի համապատասխանությունն իրավունքի գերակայության սկզբունքից բխող որոշակի որակական հատկանիշների (*յոէս, James and Others v. The United Kingdom գործով Եվրոպական դատարանի 21.02.1986 թվականի վճիռը, 67-րդ կետ*):

Սեփականության իրավունքի իրականացման միջամտության իրավաչափության երկրորդ պայմանի համաձայն՝ այդ միջամտությունը պետք է հետապնդի իրավաչափ նպատակ՝ ելնելով ընդհանուր, հանրային շահից, որի գնահատման հարցում հանրային իշխանության մարմիններն օժտված են որոշակի հայեցողությամբ (*յոէս, James and Others v. The United Kingdom գործով Եվրոպական դատարանի 21.02.1986 թվականի վճիռը, 46-րդ կետ*):

Սեփականության իրավունքի նկատմամբ միջամտության իրավաչափության երրորդ պայմանը նախատեսում է, որ միջամտությունը պետք է ապահովի արդարացի հավասարակշռություն հանրության ընդհանուր շահի և մարդու հիմնարար իրավունքների պաշտպանության պահանջների միջև (*յոէս, Sporrang and Lönnroth v. Sweden գործով Եվրոպական դատարանի 23.09.1982 թվականի վճիռը, 69-րդ կետ*): Մասնավորապես, գույքից անարգել օգտվելու իրավունքի ցանկացած միջամտության դեպքում կիրառվող միջոցների և հետապնդվող նպատակների միջև պետք է գոյություն ունենա համաչափության որոշակի ողջամիտ հարաբերակցություն (*յոէս, Scollo v. Italy գործով Եվրոպական դատարանի 28.09.1995 թվականի վճիռը, 32-րդ կետ*): Եվրոպական դատարանի գնահատմամբ նման բարենպաստ հավասարակշռության հնարավոր չէ հասնել այն դեպքերում, երբ սեփականության իրավունքի միջամտության պատճառով սեփականատերն ստիպված է կրել անհամաչափ, ավելորդ և չափազանց մեծ ծանրություն (*յոէս, The Former King of Greece and others v. Greece գործով Եվրոպական դատարանի 23.11.2000 թվականի վճիռը, 89-րդ կետ*):

Վճռաբեկ դատարանը կարևորում է այն հանգամանքը, որ թեև <<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքն ուղղակիորեն չի պարտավորեցնում սնանկության գործով կառավարչին՝ ապահովված պահանջների դեպքում ծանուցելու նաև երրորդ անձանց, ում գույքով է ապահովված համապատասխան պահանջը, իսկ <<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքի 43-րդ հոդվածը նախատեսում է միայն **կառավարչի, պարտապանի և պար-**

տատերերի կողմից պահանջների նախնական ցուցակի դեմ առարկություն ներկայացնելու հնարավորություն, այդուհանդերձ անհրաժեշտ է կարևորել այն հանգամանքը, որ երրորդ անձը (մասնավորապես գրավատուն) պետք է իրական հնարավորություն ունենա տեղեկացված լինելու ներկայացված պահանջի մասին՝ անհրաժեշտության դեպքում ներկայացնելով առարկություն՝ նկատի ունենալով, որ ապահովված պահանջի հաստատումն ուղղակիորեն առնչվում է երրորդ անձի սեփականության իրավունքին և այդ իրավունքի դատական պաշտպանությանը:

Վճռաբեկ դատարանի մեծամասնությունը համապատասխանում է նաև ՀՀ սահմանադրական դատարանի 19.07.2016 թվականի թիվ ՍԴՌ-1294 որոշմամբ արտահայտած դիրքորոշմանը: Նշված որոշմամբ քննարկելով ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի 249-րդ հոդվածի (Գրավ դրված գույքի վրա առանց դատարան դիմելու բռնագանձում տարածելու կարգը) սահմանադրականությունը՝ ՀՀ սահմանադրական դատարանը մասնավորապես կարևորել է, որ օրենսդրի կողմից գրավառուի՝ գրավատուին պատշաճ կարգով ծանուցելու պարտականության ամրագրումը **նպատակ է հետապնդում երաշխավորելու գրավատուի դատական պաշտպանության իրավունքը**: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ նույն տրամաբանությունն է գործում նաև մասնավորապես գրավով ապահովված պահանջը հաստատելու գործընթացում: Գրավատուն պետք է իրական հնարավորություն ունենա տեղեկանալու սնանկության վարույթում իր գույքով ապահովված պահանջ ներկայացված լինելու վերաբերյալ:

Ընդ որում, Վճռաբեկ դատարանը հարկ է համարում անդրադառնալ նաև մամուլի միջոցով երրորդ անձի ծանուցման՝ իրապես ծանուցված լինելու հնարավորությանը: Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ տվյալ դեպքում անհրաժեշտ է առաջնորդվել ՀՀ սահմանադրական դատարանի 27.01.2015 թվականի թիվ ՍԴՌ-1189 որոշմամբ արտահայտված դիրքորոշմամբ: Նշված որոշմամբ ՀՀ սահմանադրական դատարանն արձանագրել է, որ.

<< բոլոր այն պարտավորերը, ովքեր օրյեկտիվ պարտավորումներով չեն ծանոթացել <http://www.azdarar.am> հասցեում գրանցող ՀՀ հրապարակային ծանուցումների պաշտոնական համացանցային կայքում հրապարակված հայտարարությանը, հետագայում դատական կարգով իրենց իրավունքների պաշտպանության հնարավորություն պետք է ունենան: Հակառակ պարագայում ոչ միայն ուրևահարվում է [2005 թվականի փոփոխություններով] ՀՀ Սահմանադրության 18 և 19-րդ հոդվածներով ամրագրված նրանց իրավունքները, այլև խախտվում են համամասնականության և համաչափության սահմանադրական սկզբունքները՝ [«Սնանկության մասին» ՀՀ] օրենքի 90-րդ հոդվածի 4-րդ մասում նախատեսված բացառությունների առումով:

Սահմանադրական դատարանը հարկ է համարում ընդգծել, որ շահագրգիռ սուբյեկտների կողմից սնանկության գործընթացի մասին պարշաճ ծանուցված լինելը՝ վերջիններիս իրավունքների պաշտպանության *conditio sine qua non* / պայման, առանց որի հնարավոր չէ/ կարևոր պայման է, առանց որի հնարավոր չէ երաշխավորել նրանց իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունը: Ուստի ծանուցման ինստիտուտի իրավական կանոնակարգումները պետք է կրեն ոչ թե չլակն բնույթ, այլ պետք է ուղղված լինեն սնանկության գործընթացում գրանցող սուբյեկտի (պարտապանի) բոլոր պարտավորերի հայտնաբերմանը և վերջիններիս՝ Սահմանադրությանը և օրենքներով երաշխավորված իրավունքների պաշտպանությանը: Նշված նպատակն իրագործելու համար օրենսդիրը պետք է նախատեսի պարտապանի **արդյունավետ ծանուցման և պարտավորությունների գրանցման ընթացակարգ**, որը

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

*գործնականում կրացառի սնանկության գործընթացի մասին շահագրգիռ անչանց օբյեկտիվորեն ոչ իրազեկված լինելու իրավիճակները: Խնդիրն այն է, որ պարտավոր-
րը պարզան ծանուցում պետք է սրանա սնանկության վարույթի բացման և պահանջ-
ներ ներկայացնելու անհրաժեշտության մասին: Իսկ պարտապանը պետք է օրենքով
սահմանված կարգով հարակ ու ամբողջական տեղեկատվություն ներկայացնի իր
պարտավորությունների վերաբերյալ>>:*

Վճարել դատարանը գտնում է, որ նշված դիրքորոշումը կիրառելի է նաև պա-
հանջների հաստատման գործընթացում գրավատուների տեղեկացվածության վերա-
բերյալ: Եթե օբյեկտիվորեն գրավատու հնարավորություն չի ունեցել տեղեկացված
լինելու սնանկության վարույթում ներկայացված պահանջի վերաբերյալ, ապա վեր-
ջինիս պետք է տրվի հնարավորություն ներկայացնելու իր առարկությունները ներկա-
յացված պահանջի վերաբերյալ: Հակառակ իրավական դիրքորոշման պարագայում
սահմանափակվում է ոչ միայն անձի սեփականության, այլ նաև դատական պաշտ-
պանության իրավունքը:

Սույն գործի փաստերի համաձայն՝ պարտապան Գարիկ Իսրայելյանի կամավոր
սնանկության դիմումը բավարարվել է և Գատարանի 16.03.2017 թվականի վճռով վեր-
ջինս ճանաչվել է սնանկ (**գործի հավելվածի հատոր 1-ին, գ.թ. 11-17**):

Գատարանի 07.07.2017 թվականի որոշմամբ հաստատվել է Գարիկ Իսրայելյա-
նի սնանկության գործով պահանջների վերջնական ցուցակը, որում որպես պար-
տատերեր նշվել են <<ԱՐԱՐԱՏԲԱՆԿ>> ԲԲԸ-ն, <<ՀԱՅԲԻՉՆԵՍԲԱՆԿ>> ՓԲԸ-ն
և <<ՖԻՆԶՍ>> ՈՒՎԿ ՓԲԸ-ն: <<ԱՐԱՐԱՏԲԱՆԿ>> ԲԲԸ-ի պահանջը ցուցակում
ներառվել է որպես Անահիտ Քարիմյանի և Աշոտ Տոնոյանի անշարժ գույքի գրավով
ապահովված պահանջ (**գործի հավելվածի հատոր 1-ին, գ.թ. 84-85**):

Երևանի Կենտրոն և Նորք-Մարաշ վարչական շրջանների ընդհանուր իրավասու-
թյան դատարանի 16.10.2017 թվականի որոշմամբ թիվ ԵԿԳ/2691/02/17 քաղաքացի-
ական գործն ըստ հայցի Անահիտ Քարիմյանի, Աշոտ Տոնոյանի ընդդեմ <<Արարատ-
բանկ>> ԲԲԸ-ի, երրորդ անձ Գարիկ Իսրայելյանի՝ պայմանագրերն անվավեր ճանա-
չելու պահանջի մասին, ըստ ընդդատության հանձնվել է սույն գործը քննող դատարա-
նին (**գործի հավելվածի հատոր 2-րդ, գ.թ. 16**):

Գատարանի 20.12.2017 թվականի որոշմամբ մերժվել է Անահիտ Քարիմյանի և
Աշոտ Տոնոյանի ներկայացուցչի միջնորդությունը՝ <<Արարատբանկ>> ԲԲԸ-ի պա-
հանջի քննությունը կասեցնելու մասին այն հիմնավորմամբ, որ վիճարկվող պահանջն
արդեն իսկ հաստատված է 07.07.2017 թվականի որոշմամբ (**գործի հավելվածի հատոր
2-րդ, գ.թ. 19**):

Անահիտ Քարիմյանի և Աշոտ Տոնոյանի՝ որպես գործին մասնակից չդարձված
անձանց ներկայացուցչի կողմից ներկայացվել է վերաքննիչ բողոք Գատարանի
07.07.2017 թվականի որոշման դեմ: Վերաքննիչ բողոք ներկայացվել է այն հիմնավոր-
մամբ, որ Գարիկ Իսրայելյանի գույքի կազմում ներառված է նաև բողոքաբերներին
պատկանող գույք, իսկ <<Արարատբանկ>> ԲԲԸ-ի պահանջը գրանցվել է որպես բո-
ղոքաբերներին պատկանող անշարժ գույքի գրավով ապահովված պահանջ: Մինչդեռ
բողոքաբերները չեն ներգրավվել գործի կամ առնվազն <<Արարատբանկ>> ԲԲԸ-ի
պահանջի քննությանն այն դեպքում, երբ 07.07.2017 թվականի որոշումը շոշափում է
նրանց իրավունքները, իսկ <<Արարատբանկ>> ԲԲԸ-ի գրավի իրավունքի ծագման
հիմք հանդիսացող գործարքը վիճարկվում է դատական գործի շրջանակներում (**գործի
հավելվածի հատոր 2-րդ, գ.թ. 9-15**):

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

Վերաքննիչ դատարանը 19.02.2018 թվականի որոշմամբ վերաքննիչ բողոքը վերադարձրել է այն պատճառաբանությամբ, որ Անահիտ Քարիմյանը և Աշոտ Տոնոյանը Գատարանի 07.07.2017 թվականի որոշումը, որը հանդիսանում է միջանկյալ դատական ակտ, բողոքարկել են որպես գործին մասնակից չդարձված անձինք, մինչդեռ Նախկին օրենսգրքի 205-րդ հոդվածի 1-ին կետի 3-րդ ենթակետի վերլուծությունից հետևում է, որ գործին մասնակից չդարձված անձինք վերաքննության կարգով կարող են բողոքարկել միայն գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը, որոնք կայացվել են նրանց իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ: Այսինքն՝ 07.07.2017 թվականի որոշման դեմ վերաքննիչ բողոք ներկայացրել են գործին մասնակից չդարձված անձինք, ովքեր սույն դեպքում դատարանի դատական ակտը բողոքարկելու իրավունք չունեին (**գործի հավելվածի հատոր 2-րդ, գ.թ. 30-31**):

Վերոնշյալ իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո անդրադառնալով պահանջների վերջնական ցուցակը հաստատելու որոշումը գործին մասնակից չդարձված և երրորդ անձ հանդիսացող գրավատուների կողմից բողոքարկելու հնարավորությանը՝ Վճռաբեկ դատարանը կարևորում է հետևյալը.

2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 1-ին հոդվածի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունն (...) իրավական պետություն է:

2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրության 3-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Հայաստանի Հանրապետությունում մարդը բարձրագույն արժեք է: Մարդու անօտարելի արժանապատվությունն իր իրավունքների և ազատությունների անքակտելի հիմքն է: Նույն հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ մարդու և քաղաքացու **հիմնական իրավունքների և ազատությունների** հարգումն ու պաշտպանությունը հանրային իշխանության պարտականություններն են: Նույն հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ հանրային իշխանությունը սահմանափակված է մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքներով և ազատություններով՝ **որպես անմիջականորեն գործող իրավունք:**

ՀՀ Սահմանադրության 61-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի իր իրավունքների և ազատությունների արդյունավետ դատական պաշտպանության իրավունք:

ՀՀ Սահմանադրության 63-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք ունի անկախ և անաչառ դատարանի կողմից իր գործի արդարացի, հրապարակային և ողջամիտ ժամկետում քննության իրավունք:

Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին կետի համաձայն՝ յուրաքանչյուր ոք, երբ որոշվում են նրա քաղաքացիական իրավունքներն ու պարտականությունները կամ նրան ներկայացված ցանկացած քրեական մեղադրանքի առնչությամբ, ունի օրենքի հիման վրա ստեղծված անկախ ու անաչառ դատարանի կողմից ողջամիտ ժամկետում արդարացի և հրապարակային դատաքննության իրավունք:

Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի 07.02.1995 թվականի թիվ R(95)5 հանձնարարականի 1-ին հոդվածի (a) կետով նախատեսված սկզբունքի համաձայն՝ պետք է առկա լինի վերադաս դատարանի (երկրորդ ատյանի դատարան) կողմից ստորադաս դատարանի (առաջին ատյանի դատարան) ցանկացած որոշման վերանայման հնարավորություն:

ՀՀ Սահմանադրական դատարանն իր 18.10.2006 թվականի թիվ ՄԴՌ-652, 16.11.2006 թվականի թիվ ՄԴՌ-665, 09.04.2007 թվականի թիվ ՄԴՌ-690 և մի շարք այլ որոշումներով բազմիցս անդրադառնալով արդարադատության մատչելիության և

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

արդյունավետության խնդիրներին, առաջնորդվելով ՀՀ Սահմանադրությամբ և Եվրոպական կոնվենցիայով, միջազգային իրավական այլ փաստաթղթերում ամրագրված հիմնադրույթներով, վկայակոչելով նաև ժողովրդավարության զարգացման միջազգային փորձն ու Եվրոպական դատարանի նախադեպային պրակտիկան՝ կարևորել է անձի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանությունը երաշխավորելու համար **նորմատիվ իրավական բավարար նախադրյալների** ստեղծումն ու զարգացումը հատկապես միջազգային այն պարտավորությունների շրջանակներում, որպիսիք Հայաստանի Հանրապետությունն ստանձնել է Եվրոպայի խորհրդի առջև: ՀՀ Սահմանադրական դատարանը միաժամանակ կարևորել է այդ պարտավորություններից բխող ներպետական հայեցողական որոշակի ազատությունն արդարադատության մատչելիության և հատկապես դատական բողոքարկման իրավունքի օրենսդրական սահմանափակումների հարցում:

Եվրոպական դատարանի նախադեպային իրավունքի համաձայն՝ դատարանի մատչելիության իրավունքն արդար դատաքննության իրավունքի բաղկացուցիչ մասն է: Այնուամենայնիվ, այդ իրավունքը բացարձակ չէ և կարող է ենթարկվել սահմանափակումների: Այդ սահմանափակումները թույլատրվում են, քանի որ մատչելիության իրավունքն իր բնույթով պահանջում է պետության կողմից որոշակի կարգավորումներ: Այս առումով պետությունը որոշակի հայեցողական լիազորություն ունի: Դատարանի մատչելիության իրավունքի սահմանափակումը պետք է իրականացվի այնպես, որ **այն չխախտի կամ գրկի անձին մատչելիության իրավունքից այնպես կամ այն աստիճան, որ խախտվի այդ իրավունքի բուն էությունը**: Դատարանի մատչելիության իրավունքի սահմանափակումը չի կարող համատեղելի լինել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի հետ, եթե այն իրավաչափ նպատակ չհետապնդի և եթե չլինի ողջամիտ հարաբերակցություն ձեռնարկվող միջոցների և հետապնդվող նպատակների միջև համաչափության առումով (*տե՛ս, Ashingdane v. The United Kingdom գործով Եվրոպական դատարանի 28.05.1985 թվականի վճիռը, կետ 57*):

Եվրոպական դատարանը միաժամանակ արտահայտել է այնպիսի իրավական դիրքորոշում, համաձայն որի՝ դատարան դիմելու իրավունքի սահմանափակումները չեն կարող համարվել Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասին համապատասխանող, եթե դրանք չեն հետապնդում իրավաչափ նպատակ և **առկա չէ ողջամիտ հարաբերակցություն՝ օգտագործվող միջոցների և հետապնդվող իրավաչափ նպատակի միջև** (*տե՛ս, Kreuz v. Poland գործով Եվրոպական դատարանի 19.06.2001 թվականի վճիռը, կետ 55*):

Ընդ որում, Եվրոպական դատարանի կողմից հստակ ձևավորված նախադեպային իրավունքը պայմանավորվող պետություններին չի պարտադրում ստեղծել վերաքննիչ կամ վճռաբեկ դատարաններ, այնուամենայնիվ, եթե դրանք ստեղծվել են, պետք է ապահովվի, որ շահագրգիռ անձինք այդ դատարաններում ևս օգտվեն Կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածով նախատեսված արդար դատաքննության հիմնարար երաշխիքներից, այդ թվում նաև՝ քաղաքացիական իրավունքների և պարտականությունների կապակցությամբ դատարան դիմելու իրավունքից (*տե՛ս, Kudla v. Poland գործով Եվրոպական դատարանի 20.10.2000 թվականի վճիռ, կետ 122*):

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը նախկինում կայացրած որոշմամբ արձանագրել է, որ ՀՀ Սահմանադրության և Կոնվենցիայի համապատասխան հոդվածներով ամրագրված է անձի դատական պաշտպանության իրավունքը, որի կարևոր բաղադրիչներից մեկը դատական ակտերի բողոքարկման իրավունքն է: Բողոքարկման ինստիտուտն

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

իրավական միջոց է, որը հնարավորություն է տալիս որոշակի ընթացակարգի միջոցով գործնականում ապահովելու դատական սխալների բացահայտումը և ուղղումը՝ դրանով իսկ նպաստելով արդարադատության նպատակների գործնականում իրականացմանը (*տե՛ս, Սուսաննա Արարարի Միրզոյանն ընդդեմ Սուսաննա Միրզանի Միրզոյանի թիվ ԱՐԱԿ/0170/02/14 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 27.11.2015 թվականի որոշումը*):

Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ թեև Նախկին օրենսգրքի համաձայն՝ գործին մասնակից չդարձված անձինք կարող էին բողոքարկել միայն գործն ըստ էության լուծող դատական ակտերը, այդուհանդերձ, նկատի ունենալով, որ 2015 թվականի փոփոխությունների արդյունքում ՀՀ Սահմանադրության 171-րդ հոդվածով Վճռաբեկ դատարանին վերապահվել է նաև մարդու իրավունքների և ազատությունների հիմնարար խախտումները վերացնելու լիազորություն, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ գրավատու հանդիսացող Անահիտ Քարիմյանին և Աշոտ Տոնոյանին պահանջների վերջնական ցուցակը հաստատելու որոշումը բողոքարկելու հնարավորություն տալը բխում է ՀՀ Սահմանադրությամբ և Կոնվենցիայով երաշխավորված և համապատասխանաբար ՀՀ սահմանադրական դատարանի և Եվրոպական դատարանի կողմից բացահայտված անձի դատական պաշտպանության իրավունքի ապահովման անհրաժեշտությամբ՝ նկատի ունենալով նաև այն հանգամանքը, որ բողոքարկվող դատական ակտն ուղղակիորեն շոշափում է Անահիտ Քարիմյանի և Աշոտ Տոնոյանի սեփականության իրավունքը:

Վճռաբեկ դատարանը կարևորում է, որ նախորդ օրենսդրական կարգավորումը փոփոխվել է 09.02.2018 թվականին ընդունված և 09.04.2018 թվականին ուժի մեջ մտած ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով:

Այսպես, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 360-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետի համաձայն՝ առաջին ատյանի դատարանի վճիռների և նույն օրենսգրքի 361-րդ հոդվածի 1-ին մասով սահմանված որոշումների դեմ վերաքննիչ բողոք բերելու իրավունք ունեն գործին մասնակից չդարձած անձինք, որոնց իրավունքների և պարտականությունների վերաբերյալ **կայացվել է դատական ակտ:**

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 361-րդ հոդվածի 1-ին մասով թվարկվում են առաջին ատյանի դատարանի՝ բողոքարկման ենթակա դատական ակտերը: Նույն մասի 15-րդ կետի համաձայն՝ բողոքարկման ենթակա են նաև այլ որոշումներ՝ օրենքով սահմանված դեպքերում:

Հետևաբար գործող կարգավորման պայմաններում գործին մասնակից չդարձված անձինք կարող են բողոքարկել նաև պահանջների վերջնական ցուցակը հաստատելու մասին որոշումը՝ նկատի ունենալով, որ վերջինս <<Սնանկության մասին>> ՀՀ օրենքով սահմանված բողոքարկման ենթակա դատական ակտ է:

ՀՀ վճռաբեկ դատարանը կարևորել է, որ Հայաստանի Հանրապետության՝ որպես իրավական պետության կարևորագույն հատկանիշ է այն, որ սահմանադրական նկարդակով պետությունը հավաստում է իր հավատարմությունն այդ տեսությանը, ճանաչում և ամրագրում է իր կախվածությունն իրավունքից, իրավունքի գերակայությունը՝ պետական իշխանության նկատմամբ: Իրավական պետության և իրավունքի գերակայության սկզբունքը, ի թիվս այլոց, դրսևորվում է նրանում, որ Հայաստանի Հանրապետությունը որդեգրել է **մարդու և քաղաքացու հիմնական իրավունքների և ազատությունների՝ որպես անմիջականորեն գործող իրավունք լինելու գաղափարը:** Այն իր արտացոլումն է գտել նաև 2015 թվականի փոփոխություններով ՀՀ Սահմանադրու-

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱՎԱՆ
Իշխանություն

թյան 5-րդ (Իրավական նորմերի աստիճանակարգությունը) և 6-րդ (Օրինականության սկզբունքը) հոդվածներում՝ մասնավորապես ամրագրելով, որ Սահմանադրությունն ունի բարձրագույն իրավաբանական ուժ, և որ պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններն ու պաշտոնատար անձինք իրավասու են կատարելու միայն այնպիսի գործողություններ, որոնց համար լիազորված են Սահմանադրությամբ կամ օրենքներով (տե՛ս, «ՎՏԲ-Հայաստան բանկ» ՓԲԸ-ն ընդդեմ Էդիկ Հակոբյանի թիվ ԼԴ/0509/02/13 քաղաքացիական գործով ՀՀ վճռաբեկ դատարանի 12.07.2018 թվականի որոշումը):

Վերոգրյալը հաշվի առնելով՝ Վճռաբեկ դատարանը, կարևորելով օրենքի նկատմամբ իրավունքի գերակայության ապահովման անհրաժեշտությունը, արձանագրում է, որ անհրաժեշտ է Անահիտ Քարիմյանին և Աշոտ Տոնոյանին վերապահել Դատարանի 07.07.2017 թվականի որոշումը բողոքարկելու հնարավորություն՝ նկատի ունենալով, որ հակառակ դեպքում սահմանափակվում են վերջիններիս սեփականության և դատական պաշտպանության իրավունքները:

Այսպիսով, ամփոփելով վերոգրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով անհրաժեշտ է կիրառել ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 405-րդ հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված՝ Վերաքննիչ դատարանի որոշումը վերացնելու լիազորությունը: Միաժամանակ Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործն անհրաժեշտ է ուղարկել Վերաքննիչ դատարան նոր քննության՝ սույն որոշմամբ արտահայտված իրավական դիրքորոշումների լույսի ներքո Անահիտ Քարիմյանի և Աշոտ Տոնոյանի վերաքննիչ բողոքի ընդունելիության հարցը քննարկելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 405-րդ, 406-րդ և 408-րդ հոդվածներով՝ Վճռաբեկ դատարանը

Ո Ր Ո Շ Ե Ց

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Վերացնել ՀՀ վերաքննիչ քաղաքացիական դատարանի 19.02.2018 թվականի «Վերաքննիչ բողոքը վերադարձնելու մասին» որոշումը և գործն ուղարկել նույն դատարան՝ նոր քննության:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում կայացման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅՈՒՆ
ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ
Ո Ր Ո Շ ՈՒ Մ**

**ՀԱՆՈՒՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆԻ
ՔՐԵԱԿԱՆ ՊԱԼԱՏԸ
(ԱՅՍՈՒՅԵՏ՝ ՎՃՌԱԲԵԿ ԴԱՏԱՐԱՆ)**

2018 թվականի հուլիսի 20-ին

ք.Երևանում

դռնբաց դատական նիստում, քննության առնելով ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2018 թվականի հունվարի 9-ի որոշման դեմ դիմող Արթուր Հակոբյանի ներկայացուցիչ Ա.Ղարազյոզյանի վճռաբեկ բողոքը,

Պ Ա Ր Զ Ե Ց

Գործի դատավարական նախապատմությունը.

1. ՀՀ քննչական կոմիտեի զինվորական քննչական գլխավոր վարչության 9-րդ կազմակերպչական քննչական բաժնի ՀԿԳ քննիչ Հ.Հայրապետյանի՝ 2015 թվականի նոյեմբերի 13-ի որոշմամբ «Քաղաքացիական հասարակության ինստիտուտ» հասարակական կազմակերպության տնօրեն Արման Դամիելյանի հաղորդման հիման վրա նախապատրաստված նյութերով ՀՀ քրեական օրենսգրքի 358.1-րդ հոդվածի 2-րդ մասով նախատեսված հանցագործության հատկանիշներով հարուցվել է թիվ 90555515 քրեական գործը:

Նախաքննության մարմնի՝ 2016 թվականի հունիսի 11-ի որոշմամբ քրեական հետապնդում չի իրականացվել և քրեական գործի վարույթը կարճվել է՝ հանցագործության դեպքի բացակայության պատճառաբանությամբ:

ՀՀ զինվորական դատախազի՝ 2016 թվականի սեպտեմբերի 23-ի որոշմամբ նախաքննության մարմնի՝ 2016 թվականի հունիսի 11-ի որոշման դեմ դիմողի ներկայացուցիչ Ա.Ղարազյոզյանի բողոքն ամբողջությամբ մերժվել է:

2. 2016 թվականի հոկտեմբերի 20-ին դիմող Ա.Հակոբյանի ներկայացուցիչ Ա.Ղարազյոզյանը բողոք է ներկայացրել Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարան (այսուհետ՝ նաև Առաջին ատյանի դատարան), որը Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2017 թվականի հունվարի 16-ի որոշմամբ մերժվել է:

3. ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի (այսուհետ՝ նաև Վերաքննիչ դատարան)՝ 2017 թվականի հունիսի 22-ի որոշմամբ դիմողի ներկայացուցչի վերաքննիչ բողոքը բավարարվել է, Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2017 թվականի հունվարի 16-ի որոշումը բեկանվել է, և նյութերն ուղարկվել են նույն դատարան՝ այլ կազմով նոր քննության:

4. Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2017 թվականի սեպտեմբերի 15-ի որոշմամբ նա-

ՆՈՅՆԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱԿԱՆ
Իշխանություն

խաբքնության մարմնի՝ 2016 թվականի հունիսի 11-ի և ՀՀ զինվորական դատախազի՝ 2016 թվականի սեպտեմբերի 23-ի որոշումները վերացնելու և Ա.Հակոբյանի իրավունքների ու ազատությունների խախտումը վարույթն իրականացնող մարմնի կողմից վերացնելու պարտականությունը ճանաչելու պահանջների մասին դիմողի ներկայացուցչի բողոքը մերժվել է:

5. Դիմող Ա.Հակոբյանի ներկայացուցչի վերաքննիչ բողոքի քննության արդյունքում Վերաքննիչ դատարանը 2018 թվականի հունվարի 9-ի որոշմամբ բողոքը մերժել է՝ Առաջին ատյանի դատարանի՝ 2017 թվականի սեպտեմբերի 15-ի որոշումը թողնելով օրինական ուժի մեջ:

6. Վերաքննիչ դատարանի նշված որոշման դեմ վճռաբեկ բողոք է ներկայացրել դիմող Ա.Հակոբյանի ներկայացուցիչ Ա.Ղարաբյոզյանը, որը վճռաբեկ դատարանի՝ 2018 թվականի մայիսի 25-ի որոշմամբ ընդունվել է վարույթ:

Գատավարության մասնակիցների կողմից վճռաբեկ բողոքի պատասխան չի ներկայացվել:

Վճռաբեկ բողոքի քննության համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը.

7. 2015 թվականի նոյեմբերի 13-ի՝ քրեական գործ հարուցելու, այն վարույթ ընդունելու և տուժող ճանաչելու մասին որոշմամբ արձանագրվել է հետևյալը. «(...) [*ՀՀ քննչական կոմիտեի զինվորական քննչական գլխավոր վարչության*] 9-րդ կայսագրությանին քննչական բաժին է սրացվել Ա.Ա.Հակոբյանի մորաքույր Ռիտա Հակոբյանի դիմումն այն մասին, որ Արթուր Հակոբյանը հայրն է, որ 2015թ. նոյեմբերի 6-ի երեկոյան ժամը 18-ի սահմաններում վերջինս իր ընկերոջ հետ գնացել է խանութ՝ ծխախոտ գնելու: Ընկերը տեսել է Ջիվան անունով սպային, նույն ինքը՝ ՀՀ ՊՆ 50869 զորամասի 1-ին հրաշգային զումարտակի շրաքի պետ, մայրը Ջիվան Վաղինակի Մկրտչյանին, և թաքնվել: Ա.Ա.Հակոբյանը չի հասցրել թաքնվել, և խանութում գտնվելու համար Ջ.Վ.Մկրտչյանը ծեծի է ենթարկել նրան (...)»¹:

7.1. Տուժող Ա.Հակոբյանը 2015 թվականի նոյեմբերի 19-ին ցուցմունք է տվել այն մասին, որ 2015 թվականի հուլիս ամսին ՀՀ ՊՆ 50869 զորամասի 1-ին զումարտակի շտաբի պետ մայրը Ջիվանն իրեն ասել է, որ ծառերը ջրի, և չջրելու համար քաշել է իր ականջն ու ձեռքի բաց ափով հարվածել պարանոցին: Նա միշտ իրեն տեսնելիս մնան ձևով հարվածել է իր պարանոցին: Բացի այդ, 2015 թվականի նոյեմբերի 6-ին՝ ժամը 18-ի սահմաններում, Ջիվանն իրեն ու իր ընկերոջը՝ Յուլակին, տեսել է զորամասի հսկիչ անցագրային կետից դուրս՝ խանութի մոտ: Նշել է, որ Ջիվանը հարբած է եղել և զորամասից դուրս գտնվելու համար իրեն և Յուլակին հայիոյելով՝ ասել է, որ գնան այդտեղից, որից հետո ձախ ձեռքով ապտակել է իր դեմքի աջ հատվածին: Նշել է նաև, որ Ջիվանի այդ կոպիտ խոսքից ազդվել է, ցանկացել է ինքն իրեն վնասել կամ Ջիվանին հարվածել, բայց առանց որևէ բան անելու հեռացել է²:

8. 2015 թվականի նոյեմբերի 26-ին Ա.Հակոբյանի նկատմամբ նշանակվել է ռազմաբժշկական և ամբուլատոր դատաևոզբուժական համալիր փորձաքննություն, որի՝ 2016 թվականի փետրվարի 2-ի թիվ 3 եզրակացության համաձայն՝ «(...) Դատաևոզբուժական մաս.

Ելնելով վերոգրյալից՝ հանձնաժողովը եզրակացնում է, որ Արթուր Հակոբյանի

¹ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթեր 1-3:
² Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 1, թերթեր 89-94:

մուր հայրնաբերվում է՝ «Սուր պոլիմորֆ փսիխոտրիկ խանգարում շիզոֆրենային ախտահիշներով, էլքի շրջան/F23.1/» հոգեկան գործունեության փսիխոտրիկ մակարդակի խանգարում: Դրա մասին են վկայում լսողական խանգարումները (հալուցիանացիաները) և դրանց առավելապես կեղծ բնույթը, անհեթեթ բազմաբովանդակ զառանցական մտքերը, դարողությունների պարալոգիզմը, անադեկվար վարքը, կեղծ ճանաչողության էպիզոդները, կիրառված բուժման նկարելի արդյունավետությունը: Չեր կողմից առաջադրված Ա կերի հարցի 2-րդ կերին պարասխանում են, որ «Սուր պոլիմորֆ փսիխոտրիկ խանգարում շիզոֆրենային ախտահիշներով, էլքի շրջան /F23.1/» հոգեկան գործունեության խանգարման արույզ ժամկետը նշել հնարավոր չէ: Չեր կողմից առաջադրված Բ կերի հարցին պարասխանում են, որ վերոնշյալ ախտորոշումը դասվում է ժառանգական նախարամադրվածություն ունեցող հոգեկան հիվանդությունների շարքին, որոնք կարող են դրսևորվել րվյալ անձի մուր որոշակի պայմաններում: Չեր կողմից առաջադրված Դ կերի հարցին պարասխանում են, որ Ա.Ա.Հակոբյանի մուր հայրնաբերված պրոդուկտիվ հոգեախտաբանական ախտահիշների առկայությունը, առավելապես ընկալման, մտածողության խեղաբյուրումներն արտահայտված են այն աստիճան, որ **գրկում են նրան կարողությունից՝ ճիշտ ընկալել և վերարտադրել քրեական գործով բացահայտման ենթակա հանգամանքները:**

Ռազմարժչկական մաս.

ա. Ներկայումս Ա.Ա.Հակոբյանը, համաձայն ՀՀ ՊՆ 410-13 հրամանի 5ր հոդվածի 1-ին սյունակի, պիրանի չէ զինժառայության խաղաղ ժամանակ:

բ. Հաշվի առնելով փորձաքննվողի կլինիկական դիրարկումը, հոգեկան վիճակի նկարագրությունը, անամնեստրիկ և քննչական նյութերի րվյալները, սումարոներուղղգիական և գործիքային հերագրուման արդյունքները, վերը նկարագրված փսիխոտրիկ մակարդակի հոգեկան խանգարման վերլուծությունը, սրացված դեղորայքային բուժումն ու նկարված դրական դիմամիկան՝ Ա.Ա.Հակոբյանի մուր հայրնաբերվում է «Սուր պոլիմորֆ փսիխոտրիկ խանգարում շիզոֆրենային ախտահիշներով, էլքի շրջան /F23.1/» ախտորոշումը: Վերը նշված «Սուր պոլիմորֆ փսիխոտրիկ խանգարում շիզոֆրենային ախտահիշներով, էլքի շրջան» ախտորոշումը դա փսիխոտրիկ մակարդակի հոգեկան խանգարում է, որն առաջացել է ժառայության ընթացքում, առավելապես պայմանավորված է ժառանգական գործունեների, անձնային առանձնահարկությունների և բանակային կյանքի սթրեսոգեն պայմանների անբարենպաստ փոխներագղեցությամբ, ուստի, գորակոչային հանձնաժողովն այն հայրնաբերել չէր կարող (...)³:

9. Քրեական հետապնդում չիրականացնելու և քրեական գործով վարույթը հանցագործության դեպքի բացկայության հիմքով կարճելու մասին քննիչի՝ 2016 թվականի հունիսի 11-ի որոշմամբ արձանագրվել է, ի թիվս այլնի, հետևյալը. «(...) [Ն]ախաքննության ընթացքում թեն Արթուր Արմենի Հակոբյանն իր ցուցմունքներով պնդել է Ջիրվան Վաղինակի Մկրտչյանի կողմից իր նկարմամբ բռնություն գործադրելու և իրեն վիրավորանք հասցնելու հանգամանքը, սակայն քրեական գործով բազմաթիվ վկաների ցուցմունքներով, այլ քննչական և դարավարական գործողություններով ու չեռք բերված փաստական րվյալներով հիմնավորվել է, որ Ա.Հակոբյանի նկարմամբ բռնություն գործադրելու, նրան վիրավորանք հասցնելու դեպքեր չեն եղել, այդպիսիք չեն կարարվել նաև Ջ.Մկրտչյանի կողմից (...)⁴:

³ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2, թերթեր 36-40:

⁴ Տե՛ս քրեական գործ, հատոր 2, թերթեր 212-225:

10. ՀՀ զինվորական դատախազ, ՀՀ գլխավոր դատախազի տեղակալ Ա.Հարությունյանը, հիմնվելով նաև ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետի և 210-րդ հոդվածի, ինչպես նաև *Արայիկ Խաչատրյանի* գործով թիվ ԿԳ-1/0006/01/14 որոշմամբ Վճռաբեկ դատարանի ձևավորած իրավական դիրքորոշումների վրա, իր՝ 2016 թվականի սեպտեմբերի 23-ի որոշմամբ մերժել է Ա.Ղարազյուզյանի բողոքը՝ արձանագրելով, ի թիվս այլնի, հետևյալը. «(...) *[Ն]ախաքննության ընթացքում պուժող Ա.Հակոբյանի և գործով հարցաքննված այլ վկաների միջև առերես հարցաքննություն չկատարելով վարույթն իրականացնող մարմինը թույլ չի տվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի էական խախտում, քանի որ վարույթն իրականացնող մարմինը պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում հետազոտելով և գնահատելով չեռք բերված ապացույցները եկել է ճիշդ եզրահանգման, որ Ա.Ա.Հակոբյանի մոտ հայտնաբերված պրոդուկտիվ հոգեախտաբանական ախտանիշների առկայությունը, գրկում է նրան կարողությունից՝ ճիշդ ընկալել և վերարտադրել քրեական գործով բացահայտման ենթակա հանգամանքները, ուստի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի 2-րդ մասի և 210-րդ հոդվածի համադրության արդյունքում պարզ է դառնում, որ վարույթն իրականացնող մարմինն ոչ թե չի կատարել սահմանված պոզիտիվ պարտավարությունները, այլ պահպանելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի պահանջները չի իրականացրել Ա.Հակոբյանի և գործով հարցաքննված այլ վկաների միջև առերես հարցաքննություն (...)*»⁵:

11. Առաջին ատյանի դատարանն իր՝ 2017 թվականի սեպտեմբերի 15-ի դատական ակտը պատճառաբանել է հետևյալ կերպ. «(...) *[Բ]նիչի՝ քրեական հետապնդում չիրականացնելու և քրեական գործով վարույթը կարճելու մասին որոշումը վերացնելու հիմքեր չկան, քանի որ նրա հետևությունները բխում են նախնական արուզման ընթացքում չեռք բերված փաստական տվյալների բովանդակությունից: Ըննիչի կողմից ապացույցների գնահատման արդյունքում կայացրած որոշումը կամային չէ, դրա հիմքում ընկած են գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ քննությունը (...): Նախաքննության չեռք բերված բավարար ապացույցներով քննիչը եկել է ապացուցված եզրահանգման, որ Ջիվան Վաղինյանի Մկրտչյանը կամ որևէ այլ զինծառայող Արթուր Հակոբյանի նկատմամբ բռնություն չի գործադրել և վիրավորանք չի հասցրել ու այդ եզրահանգումը սրացվել է օրենքով սահմանված կարգով չեռք բերված ապացույցների՝ վկաներ Տիգրան Աղասիի Մարտիրոսյանի, Արթուր Սրանիսյանի Բուդանովի, Հրանտ Գեղամի Կարապետյանի, Ռաֆիկ Գեղամի Աղեկյանի, Հարութ Ռոբերտի Մայինգյանի, Մարիյա Սամվելի Յեխմեյարրուկի ցուցմունքների և դատաբժիշկ-փորձագետի թիվ 2138/հ և ռազմաբժշկական ու ամբուլատոր դատաբժշկության համալիր փորձաքննության թիվ 3 եզրակացությունների հիման վրա, որոնք կասկած չեն հարուցում հիմնավորվածության տեսանկյունից:*

Վերը նշված որոշումը բողոքարկվել է ՀՀ Ձինվորական դատախազ Ա.Հարությունյանին, ով իր հերթին իր լիազորությունների սահմաններում, արուզման ենթարկելով քննիչի որոշումը, սահմանված կարգով և ժամկետում՝ 2016 թվականի սեպտեմբերի 23-ին կայացրել է քրեական հետապնդում չիրականացնելու և քրեական գործով վարույթը կարճելու մասին որոշման դեմ բողոքը մերժելու մասին որոշում, որը ևս օրինա-

⁵ Տե՛ս նյութեր, հատոր 2, թերթեր 11-22:

կան է և վերացնելու հիմքեր չկան (...)»⁶:

12. Վերաքննիչ դատարանը 2018 թվականի հունվարի 9-ի որոշմամբ փաստել է. «(...) [Դ]իմողի ներկայացուցիչ Ա Ղարազյոզյանի վերաքննիչ բողոքը բավարարելու և [Ա]ռաջին ասրյանի դատարանի որոշումը քեկանելու հիմքեր չկան, նկատի ունենալով, որ վերջինիս բողոքը մերժելիս՝ դատարանը թույլ չի տվել նյութական և դատավարական իրավունքի խախտումներ (...)»⁷:

Վճռաբեկ բողոքի հիմքերը, հիմնավորումները և պահանջը.

Վճռաբեկ բողոքը քննվում է հետևյալ հիմքերի սահմաններում ներքոհիշյալ հիմնավորումներով.

13. Բողոքի հեղինակի կարծիքով՝ ստորադաս դատարանները խախտել են ՀՀ Սահմանադրության 18-րդ, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 7-9-րդ, 17-րդ և 290-րդ, «Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի (այսուհետ՝ նաև Եվրոպական կոնվենցիա) 3-րդ և 6-րդ հոդվածների պահանջները:

Ի հիմնավորումն վերոնշյալ փաստարկի՝ բողոքի հեղինակը փաստել է, որ դեպքի առթիվ չի իրականացվել լրիվ, օբյեկտիվ և բազմակողմանի քննություն: Ըստ բողոքաբերի՝ Հայաստանի Հանրապետությունը՝ ի դեմս նախաքննության մարմնի, զինվորական դատախազության և դատարանի, խոշտանգման փաստի վերաբերյալ չի իրականացրել արդյունավետ քննություն: Ասվածի համատեքստում բողոք բերած անձը, ի թիվս այլնի, նշել է, որ Ա.Հակոբյանն իր ցուցմունքներով փաստել է, որ իր նկատմամբ դրսևորվել է դաժան, անմարդկային և նվաստացուցիչ վերաբերմունք, այնինչ վարույթն իրականացնող մարմնի համոզմամբ՝ Ա.Հակոբյանի կողմից ներկայացված փաստերը հերքվում են այն անձանց ցուցմունքներով, ովքեր բռնություն են կիրառել տուժողի նկատմամբ: Միևնույն ժամանակ բողոքաբերն արձանագրել է, որ վարույթն իրականացնող մարմինը գործով վկաների և Ա.Հակոբյանի միջև առերեսում չի կատարել միևնույն վերջիններիս ցուցմունքներում առկա են էական հակասություններ: Բողոքաբերի կարծիքով՝ գործում առկա են բազմաթիվ հանգամանքներ, որոնք չեն պարզվել և տեղի չի ունեցել առերեսում, ինչը վկայում է, որ խոշտանգման փաստով արդյունավետ քննություն չի իրականացվել:

14. Վերոգրյալի հիման վրա բողոք բերած անձը խնդրել է վերացնել Վերաքննիչ դատարանի՝ 2018 թվականի հունվարի 9-ի որոշումը և կայացնել նոր դատական ակտ:

Վճռաբեկ դատարանի պատճառաբանությունները և եզրահանգումը.

15. Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ զինձառայողին խոշտանգման, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի ենթարկելու փաստի առթիվ արդյունավետ քննություն կատարելու պարտականության, ինչպես նաև հոգեկան հիվանդություն ունեցող տուժողի լավելու իրավունքի կապակցությամբ առկա է օրենքի միատեսակ կիրառության ապահովման խնդիր: Ուստի Վճռաբեկ դատարանն անհրաժեշտ է համարում սույն գործով արտահայտել իրավական դիրքորոշումներ, որոնք կարող են ուղղորդող նշանակություն ունենալ նման գործերով դատական պրակտիկայի ճիշտ ձևավորման համար:

⁶ Տե՛ս նյութեր, հատոր 2, թերթեր 107-110:

⁷ Տե՛ս նյութեր, հատոր 3, թերթեր 41-48:

16. Սույն գործով Վճռաբեկ դատարանի առջև բարձրացված իրավական հարցը հետևյալն է. գինվորական ծառայության ընթացքում Ա.Հակոբյանի նկատմամբ ենթադրյալ բռնություն գործադրելու կապակցությամբ իրականացվել է արդյոք գործի լրիվ և բազմակողմանի քննություն:

1. Ձինծառայողին խոչընդոտման, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պարծի ենթարկելու փաստի առթիվ արդյունավետ քննություն կատարելու պարտականությունը.

17. ՀՀ Սահմանադրության 26-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ «Ոչ ոք չի կարող ենթարկվել խոչընդոտման, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պարծի»:

«Մարդու իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության մասին» եվրոպական կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոչընդոտումների կամ անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պարծի»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 11-րդ հոդվածի 7-րդ մասի համաձայն՝ «Քրեական դատավարության ընթացքում ոչ ոք չպետք է ենթարկվի խոչընդոտումների, անօրինական ֆիզիկական կամ հոգեկան բռնության, այդ թվում՝ բժշկական դեղամիջոցների օգտագործմանը, սովի, ուժասպառման, հիպնոսի, բժշկական օգնությունից զրկվելու, ինչպես նաև այլ դաժան վերաբերմունքի (...)»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ «Քրեական հետապնդում իրականացնող մարմինը պարտավոր է չեղմանը պատճառով օրենսգրքով նախատեսված բոլոր միջոցառումները՝ գործի հանգամանքների բազմակողմանի, լրիվ և օբյեկտիվ հետազոտման համար (...)»:

17.1. Վճռաբեկ դատարանը կրկնում է, որ ժողովրդավարական հասարակության հիմնարար արժեք համարվող՝ խոշտանգումների, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի արգելքը բացարձակ բնույթ է կրում⁸:

Խոշտանգման, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի ենթարկելու փաստի առթիվ արդյունավետ քննություն կատարելու առնչությամբ Մարդու իրավունքների եվրոպական դատարանն (այսուհետ՝ նաև Եվրոպական դատարան) իր նախադեպային իրավունքում ձևավորել է, ի թիվս այլնի, հետևյալ իրավական դիրքորոշումները.

- Երբ անհատը վիճարկելի պնդում է ներկայացնում այն մասին, որ իր նկատմամբ ոստիկանության կամ անսնարիպ այլ պետական մարմինների կողմից ցուցաբերվել է խիստ վար վերաբերմունք՝ խախտելով 3-րդ հոդվածը, սպա նշված դրույթից, որն անհրաժեշտ է դիրարկել պետության՝ Կոնվենցիայի 1-ին հոդվածով նախատեսված հիմնական պարտականության հետ համակցության մեջ, ինքնաբերաբար ենթադրելի է, որ պահանջվում է արդյունավետ պաշտպանական քննության իրականացում⁹: Որպեսզի քննությունը համարվի «արդյունավետ», պետք է ունակ լինի հանգեցնելու վիճելի փաստերի հաստատմանը և հնարավորության դեպքում՝ անթույլարկելի վերաբեր-

⁸ Տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի՝ *Արայիկ Գոյանի* գործով 2010 թվականի փետրվարի 12-ի թիվ ԵԱԲԴ/0049/01/09 որոշման 22-րդ կետը, *Վարդգիզ Գասպարիի* գործով 2017 թվականի օգոստոսի 30-ի թիվ ԵԱԲԴ/0190/11/16 որոշման 19-րդ կետը:

⁹ Տե՛ս, *mutatis mutandis*, Եվրոպական դատարանի՝ *Assenov and others v. Bulgaria* գործով 1998 թվականի հոկտեմբերի 28-ի վճռի 102-րդ կետը, *Labita v. Italy* գործով 2000 թվականի ապրիլի 6-ի վճռի 108-րդ կետը, *Z and others v. United Kingdom* գործով 2001 թվականի մայիսի 10-ի վճռի 73-րդ կետը:

մունք դրսևորելու համար պատրաստանալու անհանց բացահայտմանն ու պարծին¹⁰,

- Քննություն իրականացնելու պարտականությունը «ոչ թե որևէ արդյունքի հասնելու, այլ միջոցներ չեռնարկելու պարտականություն է»։ պարտադիր չէ, որ յուրաքանչյուր քննություն լինի հաջողված կամ հանգեցնի այնպիսի եզրակացության, որը համընկնում է պահանջ ներկայացրած անձի՝ դեպքերի մասին տված ցուցմունքներին. այնուամենայնիվ, դրա միջոցով սկզբունքորեն պետք է հնարավոր լինի պարզել գործի փաստերը, և այն դեպքում, երբ պարզվում է, որ պնդումները ճիշտ էին, ապա նաև բացահայտել և հիմնավորված լինելու դեպքում պարծել պատրաստանալու անհանց։ Ուստի վար վերաբերմունքի մասին լուրջ պնդումների քննությունը պետք է մանրակրկիտ լինի։ Դա նշանակում է, որ ցանկացած դեպքում իշխանությունները պետք է չգրեն պարզելու, թե ինչ է տեղի ունեցել, և հապճեպ արված կամ անհիմն եզրակացությունները չպետք է հիմք ընդունվեն իրենց քննությունն ավարտելու համար կամ դրվեն իրենց որոշումների հիմքում։ Նրանք պետք է չեռնարկեն բոլոր հնարավոր միջոցները՝ միջադեպի հետ կապված ապացույցները, այդ թվում՝ ականատեսների ցուցմունքները, դատաբժշկական և այլ ապացույցներ ապահովելու համար։ Քննության ցանկացած փուլում, որը խոչընդոտում է վնասվածքների պարճառը կամ հանցանքի համար պատրաստանալու անհանց ինքնությունը պարզելը, կանգնեցնում է այս չափանիշը խախտելու վրանգի առջև¹¹,

- Վար վերաբերմունքը պետք է ունենա լրջության նվազագույն մակարդակ, եթե այն 3-րդ հոդվածի սահմաններում է։ Այս նվազագույնի գնահատումը կախված է գործի բոլոր հանգամանքներից, ինչպիսիք են՝ վերաբերմունքի տևողությունը, դրա ֆիզիկական կամ հոգեկան ազդեցությունը և որոշ դեպքերում՝ գոհի սեռը, տարիքը և առողջական վիճակը¹²,

- Որպեսզի պերական մարմինների կողմից ցուցաբերված ենթադրյալ վար վերաբերմունքի գործով քննությունը արդյունավետ լինի, այն պետք է լինի անկախ։ Քննության անկախությանը ենթադրվում է ոչ միայն ենթակայության կամ ինտրիտուցիոնալ կապի բացակայություն, այլ նաև գործնական իմաստով անկախություն¹³։

17.2. Ձիճճառայողների իրավունքների վերաբերյալ Եվրոպայի խորհրդի խորհրդարանական վեհաժողովի՝ 2006 թվականի ապրիլի 11-ի թիվ 1742 հանճճարարականի 10.1.2.-րդ կետը սահմանում է, որ զիճճառայողները պետք է օգտվեն խոշտանգումների կամ անճարողկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատճի չենթարկվելու իրավունքից։

Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի՝ 2010 թվականի փետրվարի 24-ի թիվ 4 (2010) 4 հանճճարարականի հավելվածի 10-12-րդ կետերն ամրագրում են. «Անդամ պերությունները պետք է միջոցներ չեռնարկեն զիճճառայողներին խոշտանգումներից կամ անճարողկային կամ արճանապարտությունը նվաստացնող վերաբերմունքից կամ պարծից պաշտպանելու համար (...) (...) Այն դեպքերում, երբ զիճճառայողները

¹⁰ Տե՛ս, mutatis mutandis, *Jeronovičs v. Latvia* գործով Եվրոպական դատարանի՝ 2016 թվականի հուլիսի 5-ի վճռի 103-րդ կետը։

¹¹ Տե՛ս, mutatis mutandis, Եվրոպական դատարանի՝ *Mikheyev v. Russia* գործով 2006 թվականի հունվարի 26-ի վճռի 102-րդ կետը, *Virabyan v. Armenia* գործով 2012 թվականի հոկտեմբերի 2-ի վճռի 162-րդ կետը։

¹² Տե՛ս Եվրոպական դատարանի՝ *Ireland v. the United Kingdom* գործով 1978 թվականի հունվարի 18-ի վճռի 162-րդ կետը։

¹³ Տե՛ս, mutatis mutandis, Եվրոպական դատարանի՝ *Oğur v. Turkey* գործով 1999 թվականի մայիսի 20-ի վճռի 91-րդ կետը, *Mehmet Emin Yüksel v. Turkey* գործով 2004 թվականի հուլիսի 20-ի վճռի 37-րդ կետը, *Ergi v. Turkey* գործով 1998 թվականի հուլիսի 28-ի վճռի 83-րդ կետը։

բարձրացնում են վիճելի պնդում առ այն, որ ենթարկվել են Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածը խախտող գործողությունների, կամ երբ իշխանությունները ողջամիտ հիմքեր ունեն ենթադրելու, որ այդպիսի վերաբերմունքը տեղի է ունեցել, սպա անհապաղ պետք է սկսվի այդ հանգամանքների անկախ և արդյունավետ պաշտոնական քննություն: (...) Անդամ պետությունները պետք է միջոցներ ձեռնարկեն զինծառայողների խոշորագույնների և նրանց նկատմամբ վատ վերաբերմունքի դեպքերի մասին հաղորդումների ներկայացումը խրախուսելու և այդպիսի գործողությունների մասին հաղորդում ներկայացրած անձին հաշվեհարդարից պաշտպանելու համար (...):»

Վերոգրյալի առնչությամբ Եվրոպական դատարանը ձևավորել է, ի թիվս այլնի, հետևյալ իրավական դիրքորոշումը. «Պետությունը պարտավոր է ապահովել, որպեսզի անձը զինվորական ծառայությունն անցնի այնպիսի պայմաններում, որոնք համարելի են նրա մարդկային արժանապատվությունը հարգելու հետ, իսկ զինվորական վարժանքների ընթացակարգը և մեթոդները չեն պարճառում նրան ֆիզիկական տառապանք կամ չեն անցնում զինվորական կարգուկանոնի հետ կապված անխուսափելի դժվարությունների չափն ու սահմանը, և որ նման ծառայության պրակտիկ պահանջների հետ մեկտեղ նրա առողջությունը և ինքնազգացողությունը համարժեքորեն պաշտպանված են՝ այլնի հետ մեկտեղ տրամադրելով նրան պահանջվող բժշկական օգնություն (...): Պետության առաջնային պարտականությունն է նվազագույնի հասցնել առողջությանն սպառնացող ռիսկը, որը կարող է առաջանալ ոչ միայն զինվորական գործողությունների և օպերացիաների բնույթից, այլ նաև մարդկային տարրի պարմառում, որը գործում է, երբ Պետությունը սովորական քաղաքացիներին գորակոչում է զինվորական ծառայության: Նման կանոնները պետք է պահանջեն պրակտիկ միջոցների իրականացում, որոնք նպատակ ունեն արդյունավետորեն պաշտպանել գորակոչվածների զինվորական կյանքին բնորոշ վրանգներից, ապահովել պարզաձև ընթացակարգեր՝ պարզելու համար տարբեր մակարդակների ծառայողների կողմից բոլոր տրվող բացթողումները և սխալները (...):»¹⁴:

Հաշվի առնելով վերոշարադրյալը՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ Հաստատանի Հանրապետությունը, իր ստանձնած միջազգային պարտավորություններին համապատասխան, կրում է զինծառայողին խոշտանգման, անմարդկային կամ նվաստացնող վերաբերմունքի կամ պատժի ենթարկելու փաստի առթիվ պատշաճ, անաչառ և արդյունավետ քննություն կատարելու պարտավորություն՝ վատ վերաբերմունքի ենթարկվելու հանգամանքները պարզելու, մեղավոր պաշտոնատար անձանց բացահայտելու և պատասխանատվության ենթարկելու նպատակով:

II. Հոգեկան հիվանդություն ունեցող րուժողի լավելու իրավունքը.

18. ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ «Որպես վկա չեն կարող կանչվել և հարցաքննվել՝

1) անձինք, որոնք ֆիզիկական կամ հոգեկան պակասությունների հետևանքով ունակ չեն ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու քրեական գործով պարզելու ենթակա հանգամանքները (...):»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 210-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Տուժողի հարցաքննությունը կատարվում է վկայի հարցաքննության համար՝ սույն օրենսգրքով սահմանված կանոններով»:»:

¹⁴ Տե՛ս *Chember v. Russia* գործով Եվրոպական դատարանի՝ 2008 թվականի հուլիսի 3-ի վճռի 50-րդ կետը:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 59-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 5-րդ կետի համաձայն՝ «Տուժողը պարտավոր է (...) քրեական վարույթն իրականացնող մարմնի պահանջով ենթարկվել արտահիվանդանոցային փորձաքննության՝ արուզելու համար քրեական գործով բացահայտման ենթակա հանգամանքները ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու նրա ունակությունը, եթե հիմքեր կան կասկածի տակ դնելու նրա մոտ այդպիսի ունակության առկայությունը»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 108-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Քրեական գործով վարույթում սրտրև նշված հանգամանքները կարող են հաստատվել միայն հետևյալ ապացույցները նախապես ստանալով և հետազոտելով՝

(...)

3) (...) րուժողի ունակ չլինելը ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու քրեական գործով բացահայտման ենթակա հանգամանքները՝ դարտահոգեքուժական փորձագետի եզրակացությունը.

(...)»:

ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 25-րդ հոդվածի համաձայն՝ «1. Դատավորը, ինչպես նաև հետաքննության մարմինը, քննիչը, դատախազը ապացույցները գնահատում են իրենց ներքին համոզմամբ:

2. Քրեական դատավարությունում ոչ մի ապացույց նախապես հաստատված ապացույցի ուժ չունի: Դատավորը, ինչպես նաև հետաքննության մարմինը, քննիչը, դատախազը չպետք է կանխակալ մտրեցում ցուցաբերեն ապացույցներին, չպետք է դրանց որոշ մասին մյուսների նկատմամբ առաջվել կամ նվազ նշանակություն տրան՝ մինչև դրանց հետազոտումը պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում»:

18.1. Մեջբերված նորմերի առնչությամբ Վճռաբեկ դատարանն իր նախադեպային իրավունքում ձևավորել է հետևյալ իրավական դիրքորոշումները. «[Տ]ուժողն այն անհն է, ում քրեական օրենսգրքով շքույլարված արարքով անմիջականորեն պատճառվել է կամ այդ արարքը կատարելն ավարտվելու դեպքում կարող էր պատճառվել բարոյական, ֆիզիկական կամ գույքային վնաս (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 58-րդ հոդվածի 1-ին մաս): Նա քրեական դատավարությանը մասնակցում է որպես մեղադրանքի կողմի սուբյեկտ և գործով օժտված է սեփական շահերով, որոնց ապահովման համար սահմանված են րուժողի մի շարք դատավարական իրավունքներ և պարտականություններ (ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 59-րդ հոդված), որոնցից է նաև ցուցմունք տալու իրավունքը և պարտականությունը: Հետևաբար րուժողի ցուցմունքն իր քնություն ոչ միայն ապացույցի ինքնություն տեսակ է, այլև վերջինիս իրավունքների և շահերի պաշտպանության միջոց (...):

(...) Չնայած րուժողի ցուցմունք տալու իրավական առանհնահատկություններին՝ նրա հարցաքննության նկատմամբ օրենսդիրը տարածել է վկայի հարցաքննության կանոնները: Մասնավորապես րուժողը չի կարող կանչվել և հարցաքննվել այն դեպքում, երբ ֆիզիկական կամ հոգեկան պակասությունների հետևանքով ունակ չէ ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու քրեական գործով պարզելու ենթակա հանգամանքները: Այլ խոսքով՝ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքով նախատեսված է րուժողի՝ ցուցմունք տալու պարտականությունից բացառություն, ինչպես նաև նրա ցուցմունք տալու իրավունքի սահմանափակման հիմք: Նշված սահմանափակումը նպատակ է հետապնդում ապահովել ամբաստանյալի արդար դատաքննության իրավունքը, համաչափ է հետապնդվող նպատակին և չի իմաստագրկում րուժողի՝ իր իրավունքներն

ՆՈՅՆՄԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԴԱՏԱՎՈՐ
Իշխանություն

ու օրինական շահերը պաշտպանելու բուն իրավունքը, քանի որ վերջինս օժտված է իր իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության այլ իրավական միջոցներով (ՀՀ քրեական դատախազության օրենսգրքի 59-րդ հոդված): Միևնույն ժամանակ ՀՀ քրեական դատախազության օրենսգրքով հստակ սահմանված են տուժողին հարցաքննելու սահմանափակման հիմքերը: Մասնավորապես որպես տուժող չի կարող կանչվել և հարցաքննվել այն անչը, ով.

1. ունի ֆիզիկական կամ հոգեկան պակասություններ,

2. (1) կերում նշված հանգամանքի հետևանքով ունակ չէ ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու քրեական գործով բացահայտման ենթակա հանգամանքները:

Ընդ որում վերոնշյալ հանգամանքների միաժամանակյա առկայությունը պարտադիր է քննարկվող սահմանափակումը կիրառելու համար: Օրենսդրական նման կարգավորումը պայմանավորված է նրանով, որ անչի մոտ ֆիզիկական կամ հոգեկան բնույթի առանձին շեղումների առկայությունը դեռևս չի նշանակում, որ տվյալ անչն առհասարակ չի կարող ճիշտ ընկալել և վերարտադրել օբյեկտիվ իրականության փաստերը: Մասնավորապես հնարավոր են դեպքեր, երբ հոգեկան հիվանդությամբ տառապող անչի մոտ ժամանակավորապես վերականգնվի օբյեկտիվ իրականության փաստերը ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու ունակությունը, կամ տվյալ հիվանդությունն իր բնույթով այնպիսին լինի, որ անչին չզրկի երևույթների նշանակությունը հասկանալու և դրանք վերարտադրելու ունակությունից և այլն: Հետևաբար անչը չի կարող հարցաքննվել, եթե ֆիզիկական կամ հոգեկան պակասությունը գրկում է նրան քրեական գործով բացահայտման ենթակա հանգամանքները ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու ունակությունից:

(...) [Բ]րեական գործով բացահայտման ենթակա հանգամանքները ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու տուժողի ունակությունը կասկածի տակ դնելու հիմքերի առկայության դեպքում վարույթն իրավականացնող մարմինը պետք է նշանակի փորձաքննություն: Իսկ տուժողի ունակ չլինելը ճիշտ ընկալել և վերարտադրել քրեական գործով բացահայտման ենթակա հանգամանքները կարող է հաստատվել միայն դատահոգեբուժական փորձագետի եզրակացությամբ:

Ընդ որում փորձագետի եզրակացությունը ապացույցների տեսակներից մեկն է և որպես այդպիսին չունի նախապես հաստատված ապացույցի ուժ, իսկ դրա գնահատման նկատմամբ կիրառելի են ապացույցների գնահատման ընդհանուր կանոնները (...) հաշվի առնելով ապացույցի այդ տեսակի առանձնահատկությունները:

(...) Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ հոգեկան կամ ֆիզիկական պակասություններ ունեցող անչանց ցուցմունքները որպես ապացույց օգտագործելու և դրանք մեղադրական դատավճռի հիմքում դնելու հարցը պարզելու համար յուրաքանչյուր դեպքում անհրաժեշտ է որոշել, թե տվյալ անչը արդյոք ունակ է ճիշտ ընկալել գործի համար էական նշանակություն ունեցող փաստերը և վերարտադրել դրանք: Այս հանգամանքները կարող են հաստատվել միայն հիմնավորվածության, լրիվության և հստակության պահանջներին համապատասխանող դատահոգեբուժական փորձաքննությամբ:

Միևնույն ժամանակ, հաշվի առնելով ամբաստանյալի և տուժողի մրցակցող իրավունքները (համապատասխանաբար՝ արդար դատաքննության և իր իրավունքների ու օրինական շահերի պաշտպանության), ինչպես նաև տուժողի վերոնշյալ ունակությունների հանգամանքը հաստատելու համար փորձագետի եզրակացության ան-

փոխարինելիությունը՝ վարույթն իրականացնող մարմինը պարտավոր է չեղնարկել օրենքով նախատեսված բոլոր միջոցները փորձագետի եզրակացության արժանահավատությունն ապահովելու համար»¹⁵:

19. «Հանցագործության գոհերի պաշտպանության, աջակցության և իրավունքների նվազագույն չափանիշների հաստատման մասին և ԵՄ թիվ 2001/220/JHA շրջանակային որոշման փոխարինման մասին» Եվրախորհրդարանի և Եվրոպական միության խորհրդի՝ 2012 թվականի հոկտեմբերի 25-ի թիվ 2012/29/EU հրահանգի 10-րդ հոդվածի 1-ին և 2-րդ մասերը սահմանում են. «1. Պայմանավորվող պետություններն ապահովում են, որ հանցագործության գոհերը քրեական դատավարության ընթացքում լաված լինելու և վկայություն ներկայացնելու հնարավորություն ունենան (...):

2. Հանցագործության գոհերի՝ քրեական դատավարության ընթացքում լաված լինելու և վկայություն ներկայացնելու դատավարական կանոնները սահմանվում են ներպետական օրենսդրությամբ»:

Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի՝ 2004 թվականի սեպտեմբերի 22-ի «Հոգեկան խանգարումներ ունեցող անձանց իրավունքների և արժանապատվության պաշտպանության մասին» թիվ REC(2004)10 հանձնարարականի 7-րդ հոդվածի 1-ին մասն ամրագրում է. «Անդամ պետությունները պետք է երաշխավորեն այնպիսի կառուցակարգերի գոյությունը, որոնք կպաշտպանեն հոգեկան խանգարումներ ունեցող խոցելի անձանց, մասնավորապես այն անձանց, ովքեր համաշայնություն տալու կարողություն չունեն կամ չեն կարող դիմակայել մարդու իրավունքների խախտմանը»:

Եվրոպայի խորհրդի Նախարարների կոմիտեի՝ 1999 թվականի փետրվարի 23-ի՝ «Անգործունակ չափահասների իրավական պաշտպանության մասին» թիվ R(99)4 հանձնարարականը, երաշխավորելով հոգեկան խանգարման կամ այլ պատճառով սեփական կամքն արտահայտելու կարողություն չունեցող անձանց իրավունքները, 1-ին սկզբունքում ամրագրում է, որ *անգործունակ չափահասների պաշտպանության սկզբունքն ընկած է բոլոր այլ սկզբունքների հիմքում՝ յուրաքանչյուր անհատի՝ որպես մարդկային էակի, արժանապատվության հարգման համար: Անգործունակ չափահասների պաշտպանության հետ կապված օրենքները, ընթացակարգերը և պրակտիկան պետք է հիմնված լինեն նրանց իրավունքների և հիմնարար ազատությունների պաշտպանության վրա, հաշվի առնելով համապատասխան միջազգային իրավական փաստաթղթերում այդ իրավունքների վերաբերյալ սահմանված երաշխիքները:*

Իսկ համաձայն նույն հանձնարարականի 13-րդ սկզբունքի՝ «Շահագրգիռ անձը պետք է անչափ լաված լինելու իրավունք ունենա ցանկացած վարույթի շրջանակներում, որը կարող է ազդեցություն ունենալ նրա գործունակության վրա»:

Միավորված ազգերի կազմակերպության՝ 1991 թվականի դեկտեմբերի 17-ի՝ «Հոգեկան հիվանդություն ունեցող յուրաքանչյուր որ պետք է իրավունք ունենա իրականացնելու բոլոր քաղաքացիական, քաղաքական, փնտրասական, սոցիալական և մշակութային իրավունքները, որոնք ճանաչված են «Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրում», «Տնտեսական, սոցիալական և մշակութային իրավունքների մասին» միջազգային դաշնագրում, «Քաղաքացիական և քաղաքական իրավունքների մասին»

¹⁵ Տե՛ս Վճռաբեկ դատարանի՝ Արայիկ Խաչատրյանի գործով 2015 թվականի մարտի 27-ի թիվ ԿԴ-1/0006/01/14 որոշումը, կետեր 15-18:

միջազգային դաշնագրում:

19.1. Խոցելի, մասնավորապես՝ հոգեկան հիվանդություն ունեցող անձանց մասնակցությամբ գործերի քննության առնչությամբ Եվրոպական դատարանն իր նախադեպային իրավունքում ձևավորել է, ի թիվս այլնի, հետևյալ իրավական դիրքորոշումները.

- հոգեկան հիվանդություն ունեցող անձն **անչափ կամ ներկայացուցչի միջոցով լաված լինելու իրավունք ունի**¹⁶: Այդպիսի անձը դատավարությունում ունի երկբնույթ դեր, մասնավորապես՝ նա և՛ շահագրգիռ անձ է, և՛ դատաքննության օբյեկտ: Հետևաբար նրա մասնակցությունն անհրաժեշտ է ոչ միայն գործն անձամբ ներկայացնելու, այլև դատավորին հնարավորություն տալու համար իր անձնական կարծիքը ձևավորել գործի և այդ անձի հոգեկան վիճակի վերաբերյալ: Գատավորի համար կարևոր է առնվազն հոգեկան հիվանդություն ունեցող անձի հետ կարճ հանդիպում ունենալը և նախընտրելի է նրան հարցեր ուղղելը: Գատավորի կողմից գործի լուծումը միայն փաստաթղթավորված ապացույցների հիման վրա, առանց տեսնելու կամ լսելու անձին, Եվրոպական կոնվենցիայի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասով երաշխավորված մրցակցության սկզբունքի խախտում է¹⁷,

- **ոչ թե բժշկ-մասնագետը, այլ դատավորն է, ով պետք է գնահատի հոգեկան հիվանդություն ունեցող անձին առնչվող փաստերը և անչնական բնույթի այլ հանգամանքները**: Վարույթն իրականացնող դատարանի լիազորությունն է որոշելու, թե արդյոք առկա է նման ծայրահեղ միջոց կիրառելու անհրաժեշտություն, կամ արդյոք նվազ խիստ միջոցը կարող է բավարար լինել: Երբ խնդիրը վերաբերում է անձի մասնավոր կյանքին վերաբերող նման կարևոր հարցի, դատավորը պետք է զգուշորեն հավասարակշռի բոլոր վերաբերելի գործոնները՝ գնահատելու համար կիրառման ենթակա միջոցի համաչափությունը: Գատավարական անհրաժեշտ երաշխիքները պահանջում են նվազագույնի հասցնել կամայականության դրսևորման ցանկացած վտանգ: Հետևաբար **դատարանը պետք է պարզի, թե արդյոք մասնագիտական գնահատականը տված բժշկի եզրահանգումները կամայական չեն, և բժշկի հետ միասին լսի նաև վկաներին: Եվ, որ ամենակարևորն է, դատարանն ինքը պետք է եզրահանգումներ անի անչին գործունակությունից զրկելու հարցի շուրջ**¹⁸:

20. Նախորդ կետում մատնանշված միջազգային փաստաթղթերում իրենց ամրագրումը ստացած դրույթների, ինչպես նաև Եվրոպական դատարանի ձևավորած իրավական դիրքորոշումների հիման վրա զարգացնելով *Արայիկ Խաչատրյանի* գործով ձևավորած և սույն որոշման 18.1-րդ կետում մեջբերված իրավական դիրքորոշումները՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 210-րդ հոդվածի կիրառմամբ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետը չի կարող մեկնաբանվել այնպես, որ քրեական գործով պարզելու ենթակա հանգամանքները ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու անկարողության մասին ստացված փորձագիտական եզրակացությունն ինքնին բացա-

¹⁶ Տե՛ս Եվրոպական դատարանի՝ *Winterwerp v. the Netherlands* գործով 1979 թվականի հոկտեմբերի 24-ի վճիռը, գանգատ թիվ 6301/73, կետ 60:

¹⁷ Տե՛ս Եվրոպական դատարանի՝ *Shtukaturov v. Russia* գործով 2008 թվականի մարտի 24-ի վճիռը, գանգատ թիվ 4409/05, կետեր 72-73:

¹⁸ Տե՛ս Եվրոպական դատարանի՝ *Ivinović v. Croatia* գործով 2014 թվականի սեպտեմբերի 18-ի վճիռը, գանգատ թիվ 13006/13, կետ 40, X and Y v. Croatia գործով 2011 թվականի նոյեմբերի 3-ի վճիռը, գանգատ թիվ 5193/09, կետեր 85-86:

ռում է անձին որպես տուժող կանչելու և հարցաքննելու հնարավորությունը: Այլ կերպ՝ փորձագիտական այդպիսի եզրակացությունն ինքնին չի կարող բավարար համարվել հոգեկան պակասություններ ունեցող համապատասխան անձի լավելու իրավունքը սահմանափակելու համար: Այդ առումով Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ հոգեկան հիվանդություն ունեցող տուժողի լավելու իրավունքի սահմանափակումը հնարավոր է այնպիսի բացառիկ դեպքերում, երբ պայմանավորված անձի հոգեկան հիվանդության բնույթով և աստիճանով՝ վերջինիս կանչելու և հարցաքննելու հնարավորությունը գործնականում ակնհայտ անիրագործելի է, ինչի համար որպես հիմք կարող են ծառայել ոչ թե միայն փորձագիտական եզրակացությունը, այլ դրա հետ մեկտեղ՝ անձի անհատական հատկանիշների, ունեցած հոգեվիճակի, նրա կողմից դրսևորվող վարքագծի վերաբերյալ փաստերը, տեղեկությունները կամ ապացույցները: Այսինքն՝ համապատասխան անձի լավելու իրավունքի սահմանափակման համար անհրաժեշտ է, որ վերոգրյալ տվյալների համակցությունը համոզիչ կերպով վկայի նրան կանչելու և հարցաքննելու անհնարինության ակնհայտ լինելը:

Միևնույն ժամանակ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ քրեական գործով բացահայտման ենթակա հանգամանքներն ընկալելու և վերարտադրելու տուժողի անկարողության մասին ստացված փորձագիտական եզրակացությունը չի կարող ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետի և 210-րդ հոդվածի հիմքով ի սկզբանե կանխորոշել նրա կողմից տրված ցուցմունքի անթույլատրելի լինելը: Վճռաբեկ դատարանն ընդգծում է, որ փորձագիտական այդպիսի եզրակացությունը կարող է հաշվի առնվել տուժողի ցուցմունքները բովանդակային գնահատման ենթարկելիս՝ դրանց *վերաբերելիությունն ու արժանահավարտությունը* որոշելիս¹⁹:

21. Սույն գործի ուսումնասիրությունից երևում է, որ տուժող Ա.Հակոբյանը 2015 թվականի նոյեմբերի 19-ին ցուցմունք է տվել այն մասին, որ 2015 թվականի հուլիս ամսին ՀՀ ՊՆ 50869 գորամասի 1-ին գումարտակի շտաբի պետ մայոր Ջիվանն իրեն ասել է, որ ծառերը ջրի, և չջրելու համար քաշել է իր ականջն ու ձեռքի բաց ավով հարվածել պարանոցին: Նա միշտ իրեն տեսնելիս նման ձևով հարվածել է իր պարանոցին: Բացի այդ, 2015 թվականի նոյեմբերի 6-ին՝ ժամը 18-ի սահմաններում, Ջիվանն իրեն ու իր ընկերոջը՝ Յուլակին, տեսել է գորամասի հսկիչ անցագրային կետից դուրս՝ խանութի մոտ: Նշել է, որ Ջիվանը հարբած է եղել և գորամասից դուրս գտնվելու համար իրեն և Յուլակին հայիոյելով՝ ասել է, որ գնան այդտեղից, որից հետո ձախ ձեռքով ապտակել է իր դեմքի աջ հատվածին: Նշել է նաև, որ Ջիվանի այդ կոպիտ խոսքից ազդվել է, ցանկացել է ինքն իրեն վնասել կամ Ջիվանին հարվածել, բայց առանց որևէ բան անելու հեռացել է²⁰:

2015 թվականի նոյեմբերի 26-ին Ա.Հակոբյանի նկատմամբ նշանակվել է ռազմաբժշկական և ամբուլատոր դատահոգեբուժական համալիր փորձաքննություն, որի՝ 2016 թվականի փետրվարի 2-ի թիվ 3 եզրակացության դատահոգեբուժական մասի համաձայն՝ Ա.Հակոբյանի մոտ հայտնաբերվել է «Մուր պոլիմորֆ փսիխոտիկ խանգարում շիզոֆրենային ախտանիշներով, ելքի շրջան /F23.1/» հոգեկան գործունեության փսիխոտիկ մակարդակի խանգարում: Համաձայն նույն եզրակացության՝ Ա.Հա-

¹⁹ Տե՛ս, *mutatis mutandis*, Վճռաբեկ դատարանի՝ *Տիգրան Գասպարյանի* գործով 2018 թվականի մարտի 20-ի թիվ ԳԴ-1/0058/01/16 որոշման 18-րդ կետը:

²⁰ Տե՛ս սույն որոշման 7.1.-րդ կետը:

կորյանի մոտ հայտնաբերված պրոդուկտիվ հոգեախտաբանական ախտանիշների առկայությունը, առավելապես ընկալման, մտածողության խեղաթյուրումներն արտահայտված են այն աստիճան, որ **գրկում են նրան կարողությունից՝ ճիշտ ընկալել և վերարտադրել քրեական գործով բացահայտման ենթակա հանգամանքները**²¹:

2016 թվականի հունիսի 11-ին վարույթն իրականացնող քննիչը որոշում է կայացրել քրեական հետապնդում չիրականացնելու և քրեական գործով վարույթը հանցագործության դեպքի բացակայության հիմքով կարճելու մասին: Ըննիչի որոշմամբ, ի թիվս այլնի, արձանագրվել է, որ նախաքննության ընթացքում թեև Ա.Հակոբյանն իր ցուցմունքներով պնդել է Ջ.Սկրտչյանի կողմից իր նկատմամբ բռնություն գործադրելու և իրեն վիրավորանք հասցնելու հանգամանքը, սակայն քրեական գործով բազմաթիվ վկաների ցուցմունքներով, այլ քննչական և դատավարական գործողություններով ու ձեռք բերված փաստական տվյալներով հիմնավորվել է, որ Ա.Հակոբյանի նկատմամբ բռնություն գործադրելու, նրան վիրավորանք հասցնելու դեպքեր չեն եղել, այդպիսիք չեն կատարվել նաև Ջ.Սկրտչյանի կողմից²²:

ՀՀ զինվորական դատախազն իր՝ 2016 թվականի սեպտեմբերի 23-ի որոշմամբ մերժել է Ա.Ղարազյոզյանի բողոքը՝ արձանագրելով, որ նախաքննության ընթացքում տուժող Ա.Հակոբյանի և գործով հարցաքննված այլ վկաների միջև առերես հարցաքննություն չկատարելով՝ վարույթն իրականացնող մարմինը թույլ չի տվել ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի էական խախտում, քանի որ վարույթն իրականացնող մարմինը, պատշաճ իրավական ընթացակարգի շրջանակներում հետազոտելով և գնահատելով ձեռք բերված ապացույցները, եկել է ճիշտ եզրահանգման, որ Ա.Հակոբյանի մոտ հայտնաբերված պրոդուկտիվ հոգեախտաբանական ախտանիշների առկայությունը, **գրկում է նրան կարողությունից՝ ճիշտ ընկալել և վերարտադրել քրեական գործով բացահայտման ենթակա հանգամանքները, ուստի ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի 2-րդ մասի և 210-րդ հոդվածի համադրության արդյունքում պարզ է դառնում, որ վարույթն իրականացնող մարմինն ոչ թե չի կատարել սահմանված պոզիտիվ պարտավորությունները, այլ պահպանելով ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի պահանջները չի իրականացրել Ա.Հակոբյանի և գործով հարցաքննված այլ վկաների միջև առերես հարցաքննություն**²³:

Առաջին ատյանի դատարանը, մերժելով դիմողի ներկայացուցիչ Ա.Ղարազյոզյանի բողոքը, փաստել է, որ քննիչի՝ քրեական հետապնդում չիրականացնելու և քրեական գործով վարույթը կարճելու մասին և դատախազի՝ Ա.Ղարազյոզյանի բողոքը մերժելու մասին որոշումներն օրինական են, ուստի դրանք վերացնելու հիմքեր չկան²⁴:

Վերաքննիչ դատարանն իր հերթին գտել է, որ Առաջին ատյանի դատարանի որոշումն օրինական և հիմնավորված է, ուստի այն բեկանելու հիմքեր չկան²⁵:

22. Սույն որոշման նախորդ կետում մեջբերված փաստերը գնահատելով սույն որոշման 17-20-րդ կետերում շարադրված վերլուծության լույսի ներքո՝ Վճռաբեկ դատարանն արձանագրում է, որ տվյալ գործով տուժող Ա.Հակոբյանի և գործով հարցաքննված այլ վկաների միջև առերես հարցաքննության չիրականացումը պատճառաբանվել է նրանով, որ համաձայն 2016 թվականի փետրվարի 2-ի փորձաքննության

²¹ Տե՛ս սույն որոշման 8-րդ կետը:
²² Տե՛ս սույն որոշման 9-րդ կետը:
²³ Տե՛ս սույն որոշման 10-րդ կետը:
²⁴ Տե՛ս սույն որոշման 11-րդ կետը:
²⁵ Տե՛ս սույն որոշման 12-րդ կետը:

եզրակացության՝ Ա.Հակոբյանի մոտ հայտնաբերված պրոդուկտիվ հոգեախտաբանական ախտանիշների առկայությունը, առավելապես ընկալման, մտածողության խեղաթյուրումներն արտահայտված են այն աստիճան, որ գրկում են նրան կարողությունից ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու քրեական գործով բացահայտման ենթակա հանգամանքները: Մինչդեռ Վճռաբեկ դատարանը կրկնում է, որ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 210-րդ հոդվածի կիրառմամբ ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 86-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-ին կետը չի կարող մեկնաբանվել այնպես, որ քրեական գործով պարզելու ենթակա հանգամանքները ճիշտ ընկալելու և վերարտադրելու անկարողության մասին ստացված փորձագիտական եզրակացությունն ինքնին բացառում է անձին որպես տուժող կանչելու և հարցաքննելու, այդ թվում՝ տուժողի և այլ անձանց միջև առերես հարցաքննություն իրականացնելու հնարավորությունը: Ինչպես արդեն իսկ նշվել է, փորձագիտական այդպիսի եզրակացությունն ինքնին չի կարող բավարար համարվել հոգեկան պակասություններ ունեցող համապատասխան անձի լավելու իրավունքը սահմանափակելու համար²⁶:

Վճռաբեկ դատարանը փաստում է, որ սույն գործում առկա չեն տվյալներ, որոնք պայմանավորված Ա.Հակոբյանի հոգեկան հիվանդության բնույթով և աստիճանով՝ կվկայեն, որ վերջինիս և գործով հարցաքննված այլ վկաների միջև առերես հարցաքննության իրականացման հնարավորությունը գործնականում ակնհայտ անիրագործելի էր: Մասնավորապես՝ սույն գործի նյութերից հետևում է, որ քրեական հետապնդման մարմինները համապատասխան դատողություն անելիս հիմնվել են բացառապես փորձագիտական եզրակացության վրա, և բացակայում են այլ տվյալներ, որոնց համակցությունը համոզիչ կերպով կվկայեր Ա.Հակոբյանի և գործով հարցաքննված այլ վկաների միջև առերես հարցաքննություն կատարելու անհնարինության ակնհայտ լինելը:

22.1. Վերոգրյալի հիման վրա Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ զինվորական ծառայության ընթացքում Ա.Հակոբյանի նկատմամբ ենթադրյալ բռնություն գործադրելու կապակցությամբ չի իրականացվել գործի լրիվ և բազմակողմանի քննություն: Այլ կերպ՝ արդյունավետ քննություն չկատարելով՝ քրեական հետապնդման մարմինները թույլ են տվել խախտումներ, որոնք էլ պատշաճ իրավական գնահատականի չեն արժանացել ստորադաս դատարանների կողմից:

23. Այսպիսով, Վճռաբեկ դատարանը գտնում է, որ սույն գործով քրեական հետապնդման մարմինների որոշումների դեմ բերված բողոքը մերժելով՝ ստորադաս դատարանները թույլ են տվել Կոնվենցիայի 3-րդ հոդվածի դատավարական բաղադրիչի, ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 17-րդ, 86-րդ և 210-րդ հոդվածների խախտումներ, որոնք իրենց բնույթով էական են, քանի որ ազդել են գործով ճիշտ որոշում կայացնելու վրա: Վերոշարադրյալը ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի 398-րդ, 406-րդ հոդվածների համաձայն՝ հիմք է ստորադաս դատարանների դատական ակտերը բեկանելու և վարույթն իրականացնող մարմնին՝ Ա.Հակոբյանի իրավունքների ու ազատությունների՝ սույն որոշմամբ արձանագրված խախտումները վերացնելու պարտականություն սահմանելու համար:

Ելնելով վերոգրյալից և ղեկավարվելով Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 162-րդ, 163-րդ, 171-րդ հոդվածներով, Հայաստանի Հանրապետության քրեական դատավարության օրենսգրքի 16-րդ, 39-րդ, 43-րդ, 361¹-րդ, 419-րդ, 422-423-

²⁶ Տե՛ս սույն որոշման 20-րդ կետը:

րդ հողվածներով և «Հայաստանի Հանրապետության դատական օրենսգիրք» սահմանադրական օրենքի 11-րդ հոդվածով՝ Վճռաբեկ դատարանը

ՈՐՈՇԵՑ

1. Վճռաբեկ բողոքը բավարարել: Դիմող Արթուր Հակոբյանի ներկայացուցիչ Ա.Ղարագյոզյանի բողոքը մերժելու մասին Սյունիքի մարզի ընդհանուր իրավասության առաջին ատյանի դատարանի՝ 2017 թվականի սեպտեմբերի 15-ի որոշումը և այն օրինական ուժի մեջ թողնելու մասին ՀՀ վերաքննիչ քրեական դատարանի՝ 2018 թվականի հունվարի 9-ի որոշումը բեկանել և պարտավորեցնել վարույթն իրականացնող մարմնին վերացնելու սույն որոշմամբ արձանագրված՝ Արթուր Արմենի Հակոբյանի իրավունքների և ազատությունների խախտումները:

2. Որոշումն օրինական ուժի մեջ է մտնում դատական նիստերի դահլիճում հրապարակման պահից, վերջնական է և ենթակա չէ բողոքարկման:

ՆՈՅՆՄԱԲԵՐ - ԴԵԿՏԵՄԲԵՐ 2018 11 - 12 (233-234)

ԲԱՐԵՄԱՂԹԱՆՔ

ՀՀ դատավորների միությունը շնորհավորում է

ՀՀ Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի առաջին ատյանի ընդհանուր
իրավասության դատարանի դատավոր
Ելենա ՔՈՉԱՐՅԱՆԻ ծննդյան 60-ամյակը,

ՀՀ Արագածոտնի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր
իրավասության դատարանի դատավոր
Գոհարիկ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆԻ ծննդյան 55-ամյակը,

ՀՀ Սյունիքի մարզի առաջին ատյանի ընդհանուր
իրավասության դատարանի դատավոր
Անահիտ ԹՈՒՄԱՆՅԱՆԻ ծննդյան 45-ամյակը,

ՀՀ Արարատի և Վայոց Ձորի մարզերի առաջին ատյանի ընդհանուր
իրավասության դատարանի դատավոր
Սերգեյ ՍԱՀԱԿՅԱՆԻ ծննդյան 40-ամյակը,

ՀՀ վարչական դատարանի դատավոր
Ռաֆիկ ԽԱՆԳԱՆՅԱՆԻ ծննդյան 35-ամյակը,

ՀՀ վարչական դատարանի դատավոր
Միքայել ՄԵԼՔՈՒՄՅԱՆԻ ծննդյան 35-ամյակը,

*մաղթում նրանց առողջություն, անսպառ էռանդ
և մասնագիտական արդյունավետ գործունեություն:*